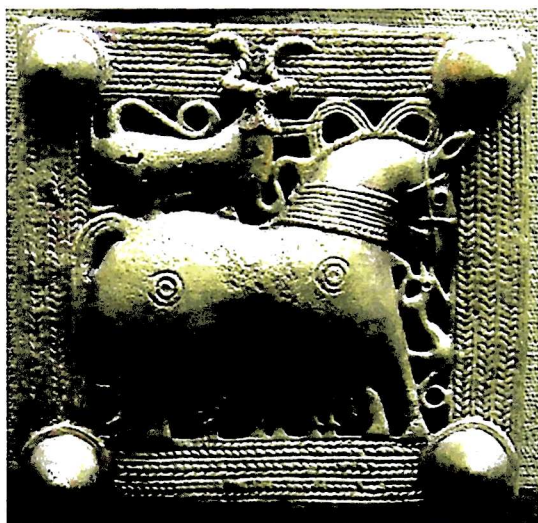

ზურაბ ჟიჟნაძე

ქართული მითოლოგია

მეფი

2007

„სასკოლო ბიბლიოთეკა“
ზურაბ კიკნაძე - ქართული მითოლოგია
წიგნი მეექვსე

სარედაქციო კოლეგია

ზაზა აბუნიანი, ლევან თათთაძეშვილი, ჯაძარია მამიტაძე,
ბონდო მათაბერიძე, რუსუდან შოსიძე, თემურ შავლაძე, ლელა წიქარიშვილი

იდეა და პროექტი

ბონდო მათაბერიძის, რუსუდან შოსიძის

სერიალის რედაქტორი

რუსუდან შოსიძე

ავტორი

ზურაბ კიკნაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

© გამომცემლობა-ბაკმი

© ზურაბ კიკნაძე - ქართული მითოლოგია

© წიგნის გამოცემის ყველა უფლება ეკუთვნის გამომცემლობას.
ყველა საავტორო უფლება დაცულია.
© Copyright. All rights reserved.

ISBN 978-99940-27-31-6 (მრავალტომეული)

ISBN 978-99940-27-10-1 (წიგნი მეექვსე)

საქართველო, თბილისი - 2007 წელი

თქვენ ხელში გიჭირავთ „მითოლოგიური ენციკლოპედია ყმაწვილთათვის“ – წიგნი მესამე. იგი მთლიანად ეძღვნება (და, ცხადია, ვერ ამოწურავს) ქართულ მითოლოგიას, რომელიც არ გულისხმობს მხოლოდ სიუჟეტურ ტექსტებს. მითოლოგია უფრო ფართო ცნებაა: იგი მოიცავს თავის თავში სიტყვიერ ტექსტებს და, ასევე, რწმენა-წარმოდგენებს, რომელთაც შეიძლება არ ჰქონდეთ სიუჟეტური გამოხატულება. მითოსი შეიძლება გადმოიცეს ვრცელი ეპიური თხრობის ან იგავის სახით, და შეიძლება უკიდურესად შემჭიდროვდეს ანდაზაში; იგი შეიძლება გამოხატოს ერთმა სიტყვამ (მაგალითისთვის, *ცისარტყელამ*, იმ წარმოდგენამ, რომ ცას გარს არტყია შეიღფერი სარტყელი); მან შეიძლება გამოსავალი ჰპოვოს სახვით ხელოვნებაში და ხალხურ სანახაობებში, როგორიც იყო ჩვენს წარსულში *ბერიკაობა* თუ *ყვენობა* და, თუნდაც, ლაზარობა, რომელიც თითქმის ყოველ სოფელში სრულდებოდა – მათ ყველას მითოლოგიური „სცენარი“ უდევთ საფუძვლად.

ვერ გავიზიარებთ გავრცელებულ შეხედულებას, თითქოს მითოლოგია მხოლოდ და მხოლოდ შორეულ წარმართულ ეპოქაში შექმნილი მემკვიდრეობა იყოს.

მითოსშემოქმედებითი პროცესი არასოდეს შეწყვეტილა: ჰქონდა შენელების პერიოდები და ჰქონდა აღმავლობის პერიოდები. ყოველ რელიგიას თან სდევდა და სდევს თავისი მითოლოგია: თუ საქართველოში ერთ დროს მაზდეანური რელიგია იყო გავრცელებული, თუნდაც ქვეყნის ზოგიერთ კუთხეში, როგორც მეცნიერები ვარაუდობენ, მითოლოგიაც მაზდეანური იქნებოდა (ამის უტყუარი დასტურია *დეფო*, რომელმაც სწორედ ამ რელიგიიდან შემოაღწია ჩვენთან და ზღაპრებშიც დაიმკვიდრა ადგილი); თუ საქართველოში ერთ დროს, როგორც ქართული მწერლობის შეუდარებელი ძეგლი „ქართლის მოქცევა“ (IV ს.) გვამცნობს, *არმაზის* კულტი იყო გაბატონებული, მითოლოგიური სამყაროც არმაზული იქნებოდა თავისი გაციით და გაიმიით. წარმართულ ეპოქაში მითებიც წარმართული ღვთაებებით იქნებოდა დასახლებული, მაგრამ სამწუხაროდ იმ შორეული ქრისტიანობამდელი ხანიდან ჩვენამდე მხოლოდ სახელებმა (და იშვიათად პერსონაჟთა აღწერილობამ) მოაღწია (არმაზი, გაცი და გაიმი, *აგუნა*). ქრისტიანულ ეპოქაში ძველმა მითებმა ხალხის ცნობიერების უკანა შრეებში გადაინაცვლა, ხოლო რაც დარჩა, მათ ახლებური გააზრება

შეიძინეს. შეიქმნა ახალი მითებიც და მათ ქრისტიანული ბეჭედი აზით. მაგრამ, რაც მთავარია, ქრისტიანულმა რელიგიამ ფოლკლორიზაციის შედეგად თავისი მითოლოგია მოიტანა, სადაც ქრისტიანული წმიდანები და ისტორიული პირები – მეფეები (წმ. გიორგი, **ვახტანგ გორგასალი**, **დავითი**, **თამარი**) ან წმიდა საგნები (**ჯვარი**, **ხატი**, **თას-ბარძიმი**) აქტიურობენ ან, თუნდაც, არსებანი (ირემი, ხარი, მტრედი, ყვავი) ქრისტიანულად იქცევიან, ან ბუნების მოვლენები (ტბები, მდინარეები, მთები) ქრისტიანულად სასწაულმოქმედებენ. ყველა ხალხის ზეპირსიტყვიერება, ვინც კი ქრისტიანობას ზიარებულა (რუსული, სამხრეთ სალავური, ბულგარული) ქრისტიანული მოტივებით თუ თქმულებებით არის გამდიდრებული. ხალხში სხვადასხვა გზით – სიტყვიერად თუ ვიზუალურად (ფრესკები და ხატები) – გადასული ძველი აღთქმის სიუჟეტები, სახარებისა თუ წმიდათა ცხოვრების ეპიზოდები თავისებურ სახეს იღებს (ქრისტე, წმ. მარიამი, **აბრამი**, **იობი**, წმ. გიორგი, და სხვანი). ტექსტების უმეტესობა, რომელთაც ენციკლოპედიის ამ წიგნში წაიკითხავთ, ქრისტიანულ პერიოდშია შექმნილი ან გარდაქმნილი ქრისტიანული საზრისით თუ სულისკვეთებით (კურატი, რომელიც ებრძვის სოფლის მტერს გველეშაპს, წმ. გიორგის ან ღვთისმშობლის ძალით იბრძვის). ქართული მითები, რომელთაც **სოფჯერ ანდრეზებად** მოვიხსენიებთ, ქრისტიანული სულით არის შთაგონებული. ისინი ქრისტიანული მითოლოგიის ნიმუშებია, რამდენადაც ქრისტიანულ წიაღშია წარმოშობილი და ნასაზრდოები. ისინი ქრისტიანული კულტურის ნაწილია.

ტექსტების მეტი წილი, როგორც მკითხველი შეატყობს, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთური წარმოშობისაა (განსაკუთრებით, ხევსურული, ფშაური). ეს ის რეგიონია, სადაც მითოსშემოქმედებისა და მითოლოგიური სიუჟეტების (ანდრეზების) შენახვის საუკეთესო პირობები აღმოჩნდა. ბარისგან მოწყვეტამ და რამდენიმე ასეული წლით იზოლაციამ, რაც ვერ ჩაითვლება ჩვენს ისტორიაში წარმატებულ მოვლენად, ამ კუთხეთა თემებში (საზოგადოებებში, საყმოებში) ერთადერთი სიკეთე ის მოიტანა, რომ იქ თვითმყოფადი და მდიდარი ზეპირსიტყვიერი კულტურა შეიქმნა, რომლის ლომის წილი ანდრეზებზე მოდის.

სამწუხაროდ, ჩვენ არ მოგვეპოვება მითოლოგიური ტექსტების არათუ ქრისტიანობამდელი, არამედ გვიანი შუასაუკუნეების ჩანაწერებიც კი. ყველა ტექსტი, ერთადერთი გამონაკლისის გარდა, XIX საუკუნის მეორე ნახევრის შემდეგ არის ჩაწერილი. ერთადერთი მითოლოგიური შინაარსის ტექსტი, რომლის ქრისტიანობამდელი წარმოშობა ეჭვს არ იწვევს, ეს არის **ფარნავაზის** სიზმარი, რომელიც ლეონტი მროველის სახელით ცნო-

ბილ საისტორიო თხზულებაში („ცხოვრება მეფისა ფარნავაზისი“) არის შემორჩენილი. ფარნავაზის მითოსის შექმნის დრო დიდად უსწრებს წინ მისი ჩაწერის ხანას (VIII ს.). ანდრეზების უმეტესობა XIX-XX საუკუნეებშია ჩაწერილი, მათი ასაკი კი დაუდგენელია.

ქართული მითების ერთი თავისებურება ის არის, რომ მათი უმეტესობა ხალხურ-ზეპირსიტყვიერი წარმომავლობისაა – ეს განასხვავებს ქართულ მითოლოგიას სხვა ძველი კულტურული ხალხების მითოლოგიებისგან, რომლებმაც ადრევე განიცადეს ლიტერატურული დამუშავება და დამაგრდნენ წერილობით, სხვანაირად ისინი ჩვენამდე ვერ მოაღწევდნენ. მათგან განსხვავებით, ქართულ მითოსს იშვიათად (და მხოლოდ ფრაგმენტულად) თუ მიმართავდნენ როგორც ლიტერატურული შემოქმედების წყაროს. თვით ვაჟას მითოსურ-ეპიური გენიაც არ არის აქ გამონაკლისი. თუშ-ფშავ-ხეკსურ-გუდამაყრულ ანდრეზთა ზღვის ფონზე წვეთია მისი პოემები „კველისმჭამელი“, „კოპალა“, „მონადირე“, „ხის ბეჭი“ (შდრ. *ხის ბეჭი*), მოთხრობები „ბერიძე გაუტეხელი“ (შდრ. *ხოხორდაული*)... ატენის სიონის კედელზე გამოსახულია წყაროს დაწაფებული ირმები (იხ. გვ. 85). ქართული მითოლოგია, როგორც წყარო, კვლავ ელის თავის მწყურვალე ირმებს.

ორიოდე სიტყვა ილუსტრაციების გამო.

ძნელია, უმეტესწილად შეუძლებელიც, ენციკლოპედიის ამ წიგნში წარმოდგენილი პერსონაჟებისა და სიუჟეტების შესატყვისი ილუსტრაციების დაძებნა სახვითი ხელოვნების ნიმუშებს შორის, როგორც ეს ზედმიწევნით ხერხდება სხვა ხალხების, განსაკუთრებით ელინთა მითებში, რასაც ენციკლოპედიის წინა ორი წიგნი მჭევრმეტყველურად მოწმობს. ენციკლოპედიის წინა წიგნები უხვად არის ილუსტრირებული. თითქმის ყველა შემთხვევაში, განსაკუთრებით ეს ითქმის ელინურ მითებზე, ილუსტრაცია ზუსტად არის მორგებული მითოსის პერსონაჟს თუ შინაარსს. თუ ვკითხულობთ *აქტეონის* მითოსს, აქვეა ძველი ფერწერის გამოსახულება, სადაც აქტეონს მისივე ძაღლები გლეჯენ. თუ ვეცნობით *ოსირისისა* და *ისისის* მითოსის სიტყვიერ ტექსტს, ჩვენს ცოდნას უცილობლად ამდიდრებს ეგვიპტური ხელოვნების შესანიშნავი ნიმუშები. ასეა მეტ-ნაკლებად ინდურ, ირანულ თუ შუამდინარულ მითოლოგიებში. კლასიკურ მითოლოგიურ ეპოქებში იყო მოთხოვნილება სიტყვიერი ტექსტების გვერდით მათი სახვითი ორეულების შექმნისა, რასაც ვერ ვიტყვით ქართული მითოლოგიური სინამდვილის მიმართ. ამოდ დაუწყებთ ძებნას ქვებზე თუ სხვა რამ მასალაზე *იახსარის*, *კოპალას* თუ სხვა პერსონაჟთა გამოსახულებებს. თუ მაინც და მაინც გვსურს წარმოვიდგინოთ, როგორ გამოიყურებოდნენ ხალხის წარმოსახვაში „გმირი კოპალა“ ან „ლადი იახსარი“,

ხატება მათი, როგორც დევთ-კერბთა და გველეშაპთა მებრძოლებისა, ისე აბჯარმოსილ და ხელშუბიან მხედართან წმ. გიორგისთან გვაბრუნებს, რომელიც გმირავს მისი ცხენის ფლოკებქვეშ განთხოვულ გველეშაპს. თუ გესურს ვიხილოთ სოფლისთვის მებრძოლი კურატის სახე, მას სვეტიცხოვლის თუ საფარის ან სხვა რომელიმე ტაძრის კედელზე ვპოვებთ, ოღონდ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს კედლიდან გამომზიარალი ხარი უსათუოდ იმ მითოსური ხარის ორეულია. ნიკორწმინდა გვამარაგებს *ფასკუნჯების და რაშის* (ფრთიანი ცხენის), ხახული - *ყურშას*, სამწევრისი - კარის მფარველი გველის, ბრინჯაოს ხანის არქეოლოგიური ფენები - ირმებისა და ჯიხვების გამოსახულებებით, ატენის სიონი ან წებელდის კანკელი, თუ ბრინჯაოს სარტყლები - ნადირობის სცენებით... მითოსური *ოთხრქა-ოთხყურა* ცხვარი, *თასი* თუ *სახუცო კოჭობი* ან ის ლანდშაფტი (განსაკუთრებით ფშავ-ხევსურეთში, მაგალითად, *აფისგორი*), სადაც ხდებოდა მითოსური აქტები, რეალურად არსებობენ, მათი ფოტოები დაბეჭდილია შესაბამის გვერდებზე. წიგნის გვერდები შეიძლება კიდევ უფრო გამდიდრებულიყო მითოსურ ხდომილებათა ასპარეზის ფოტოგრაფიული ანაბეჭდებით, მაგრამ ამჯერად ეს ვერ მოხერხდა.

ენციკლოპედიის მესამე წიგნში წარმოდგენილი მითოლოგიური ტექსტების არსებობას უნდა ეუმაღლოდეთ ქართველ ფოლკორისტთა, მწერალთა, მწიგნობართა და პედაგოგთა რამდენიმე თაობის შემკრებლობით მოღვაწეობას. ტექსტები ამოკრეფილია XIX-XX სს-ში გამომავალ ჟურნალ-გაზეთებიდან, სხვა სახის პერიოდული გამოცემებიდან და არქივებიდან. ესენია: „დროება“ (1866-1885), „ივერია“ (1877-1906), „მწვემსი“ (1890-1910), „აკაკის კრებული“ (1897-1900), СМОНПК (Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, 1881-1915), რომლის 44 ტომი ქართული ფოლკლორის ყველა ჟანრის უმდიდრეს მასალას შეიცავს, თსუ ფოლკლორისტიკის კათედრისა და საქართველოს მეცნ. აკად. ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორული არქივები, საქართველოს მეცნ. აკად. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში დაცული ალექსი ოჩიაურის ხელნაწერი ფონდი. ტექსტების უმრავლესობა, განსაკუთრებით, დიალექტური ჩანაწერები გამართულია სტილისტურად თანამედროვე სალიტერატურო ენის ნორმების მიხედვით.

ავტორი და გამომცემლები კმაყოფილებით და მადლიერებით მიიღებენ შენიშვნებს და შემოთავაზებებს, თუკი ისინი წიგნის სამომავლოდ გამჯობესებას მოეშახურება.

ზურაბ კიკნაძე

აბრაამი – აბრაამი (ბიბლიური აბრაამი) იყო ძალზე მდიდარი კაცი, უამრავი ცხვარი და ძროხა დაუდიოდა საბალახოებზე. არაფერი აკლდა ამ ქვეყანაზე, მხოლოდ ერთი გულისტკივილი ჰქონდა: სარას, მის ცოლს, შვილი არ უჩნდებოდა, თავადაც მოხუცებული იყო.

ერთ დღეს ეკლესიიდან დაბრუნებულს იესო ქრისტე შეხვდა და სთხოვა: აბრამ, წირვის მაღლიმც შეგეწევა, ერთი სადილი მაჭამეო. აბრამმა ვერ იცნო ქრისტე-ღმერთი, ერთი უბრალო მგზავრი ეგონა და ასე მიუგო: შენ რომ სადილი გაჭამო, რა მაღლი მექნებაო. და დასწყევლა მაცხოვარმა აბრამი, ორმოცი დღე სტუმარი არ გელირსოსო და გაბრუნდა. ახლა აბრამის მეცხვარეს მიაღგა, რომელსაც აბრამისგან ოცი ათასი სული ცხვარი ჰყავდა ჩაბარებული. ერთი პური მაჭამე, შიმშილით სული მხდებაო. შეწუხდა მეცხვარე, მობარებულ ცხვარს ერთი ბატკანიც რომ მოვაკლო, ხომ სული წამიწყდებაო. როგორო, ეუბნება ქრისტე, ერთი ბატკანიც არ გეკუთვნის ამოდენა ფარაშიო? ერთი ბერწი ცხვარი მეკუთვნისო. აბა, დამიკალი ეგ ბერწი ცხვარი და გადედდებაო, ღვთის ბრძანებით კრავები ეყოლება, ოთხ ქვაბ რძეს მოიწველისო. დაუკლა მეცხვარემ ქრისტეს კოჭლი ცხვარი, დასხდნენ და შეექცნენ ტკბილად. პურობა რომ მოათავეს, ქრისტემ წასვლისას დალოცა მეცხვარე და კომბალი გაუნდლა, ალვისხედ გადაუქცია; ის ერთი კოჭლი ცხვარიც გაუტოცხლა და ათას სულად გაუხადა.

აბრამი კი ზის სახლში დაღონებული, სტუმრის მოლოდინში, მაგრამ არა და არ მოდის სტუმარი. ასე უსტუმროდ გაატარა ორმოცი დღე და ორმოცი ღამე. ევედრება ღმერთს, საღვთო შესაწირავს აღუთქვამს, ოღონდ სტუმარი აღირსოს. ორმოცი დღე რომ გავიდა, შორს შარაზე ჩიტისოდენა რაღაც შეამჩნია და დაუძახა სარას: გადი, გაიხედე, სტუმარი ხომ არ მოდისო. მართლაც, ქრისტე-ღმერთს გადაუწყვეტია კვლავ სტუმრებოდა აბრაამს, კვლავ გამოეცადა იგი,

აბა, ახლა როგორ მიიღებდა სტუმარს. მოადგა მგზავრი მის კარს და უძახის: აბრამ, აბრამ, გარეთ გამოდი, კარს ღვთის სტუმარი მოგადგაო! გაიგო აბრამმა და მადლიერებით მიწას დაესკვნა. შეიწვია სტუმარი და, როგორც ეკადრებოდა ღვთის სტუმარს, კარგად ნასუქალი ხბო დაუკლა და სარასაც საუკეთესო პური გამოაცხობინა. და გაუშალა საკადრისი სუფრა.

აბრამმა შესწივლა ქრისტე-ღმერთს უშვილობა, ამდენი ქონება მაქვს და არ ვიცი, ვის დავუტოვო. ერთი შვილი გამიჩნდებოდეს და შვიდ წელიწადს ჩემთვის გავზრდი, მერე კი საღვთოდ შევწირავო. დალოცა ქრისტემ და სარას გაეხსნა საშო და შვილი შეეძინა.

აბრამის მსხვერპლშეწირვა. მინიატურა. IX ს.

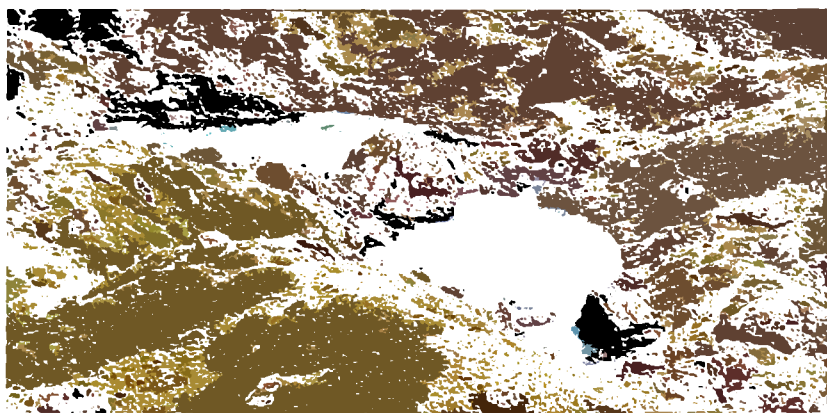

შვიდი წლის რომ შესრულდა, აბრამი გამოუტყდა სარას, რომ პირობისამებრ საღვთოდ ამზადებდა შვილს. შვიდი წელი ჩვენთვის იზრდებოდა, ახლა კი ღმერთს, რომელმაც შეგვძინა, უნდა დაუუკლათო. ელდა ეცა სარას, პირს იკაწრავს, ღლედალამ ტირის და მოთქვამს: ეგ რომ საღვთოდ დაკვლათ, ჩვენ რა დაგვრჩებაო. მაგრამ აბრამმა არ გატეხა უფლისთვის მიცემული აღთქმა და წაიყვანა თავისი შვილი, ისაკი, შესაწირავად. მივიდნენ ერთ მთაზე, სადაც უნდა დაეკლა თავისი პირმშო. ცეცხლზე ქვაბი შემოდგა და დანას ლესავს. ისაკი ხვდება, რომ მამა მის დასაკლავად ლესავს დანას; ისიც იცის, რომ მამას ასეთი აღთქმა აქვს დადებული, და ამხნევებს მას, რომ ნუ გადავა აღთქმას და უფალს ნუ აწყენინებს. ურჩევს, ისე შემკარი, რომ საძრაობა არ მქონდეს და დაკვლის დროს სისხლი შენ კალთას არ ესხუროს და საღვთო არ წაგიხდესო. აბრამი ქოჩორში მოკიდებს ხელს ისაკს, ყელს გადაუწვევს და დანას გამოუსვამს, მაგრამ ვერ გაჭრის დანა. ამ დროს შვიდჯერ იჭექებს ცა, გადმოიხედავს ქრისტელმერთი და ერთ ცხვარს გადმოკიდებს, და გადმოსძახებს: ეს დაკალი, აბრამ, შვილი კი ახსენი, ფეხზე დადგეს. დავინახე, როგორი ერთგული ყოფილხარ. და აბრამმა დაუკლა ცხვარი უფალს. ამის შემდეგ დაწესდა საღვთო.

აბრსკილი – ქართული *ამირანის* აფხაზური ორეული. თავიდან აბრსკილი იბრძოდა ხალხის კეთილდღეობისა და ბედნიერებისთვის: ანადგურებდა მიწათმოქმედების ხელისშემშლელ მცენარეებს, უადვილებდა ადამიანებს შრომას, იცავდა ადამიანებს ბოროტი ძალებისგან. ბოლოს, აბრსკილი იმდენად გადიდგულდა, რომ ღმერთსაც არ ეპუებოდა. ამხედრდებოდა თავის ფრთიან ცხენზე, აიჭრებოდა ცაში და იქიდან გადმოყრიდა ლოდებს, ღრუბლებს ხმლით კვეთდა და ელვას აკვესებდა. განრისხებულმა ანცვა-ღმერთმა ბრძანა მისი შეაყრობა და გამოქვაბულში დამწყვდევა. ხალხის რწმენით, აბრსკილი ღღემდე ჭილოუს (ოჩამჩირის მახლობლად) გამოქვაბულშია მიჯაჭვული სვეტზე, რომელსაც ფესვები მიწის გულში აქვს გადგმული. აბრსკილი არყევს სვეტს და, სადაცაა უნდა ამოძირკვოს, რომ ამ დროს ბოლოქანქარა ჩიტი აჯდება სვეტს, აბრსკილი მოიქნევს უროს, რომ მოსპოს აბეზარი არსება, მაგრამ ფრინველი აფრინდება, ურო სვეტს მოხვდება და სვეტი კიდევ უფრო ღრმად ჩაიჭედება მიწაში. სხვა გად-

მოცემით, აბრსკილი თავს აღწევს ტყვეობას, გამოდის გამოქვაბულიდან, მაგრამ რაკი მზის სინათლეს ვერ უძლებს, ისევ უკან ბრუნდება. მისი გათავისუფლების ჟამი ჯერ არ დამდგარა.

აბუდელაურის ტბა – ტბა მდებარეობს ხევსურეთში სოფელ როშკის ზემოთ, თითქმის ჭიუხების ძირში. ამ ტბაში შეაფარა თავი, ფშაური **ანდრეზის** თანახმად, **იახსარის ლახტს** გამოქცეულმა უკანასკნელმა **დეფმა**. მანამდე იახსარმა ლახტი ესროლა დევს, მაგრამ დევი კლდეს ამოეფარა, ლახტი კლდეს მოხვდა და მისგან ანასხლექტმა ნაფოტმა დევს თვალი ამოთხარა. კლდეს ნაპრალი გაუჩნდა (დღესაც დგას ეს კლდე როშკის თავში), ცალთვალა დევმა კი ტბას მისცა თავი. იახსარი ჩაყვა დევს ტბაში და განგმირა იგი, მაგრამ დევის სისხლმა შეკრა წყლის ზედაპირი და იახსარმა უკან ამოსვლა ვეღარ შეძლო, ვიდრე **ქადაგის** სიტყვით **ოთხრქა-ოთხყურა ცხვარი** არ დაკლეს და მისი სისხლი ტბას არ ასხურეს.

აბუდელაურის ტბა. როშკა, ხევსურეთი.

აბუნა – წარმართობის ხანის ეენახის ღვთაება დასავლეთ საქართველოში. მისი სახელი მხოლოდ გადაძახებაში შემორჩა. გური-აში ახალწლის ღამით ანთებული თაფლის სანთლებით ჩამოივლიდნენ მარნებს, თავდაყირაგებულ საწნახელზე ნაჯახის ყუით დააკაკუნებდნენ და დასძახებდნენ: „აგუნა, აგუნა, შემოდი ჩვენსას, გად-

მოიარე ბახვი და ასკანა! ჩვენ მამულში ყურძენი, სხვის მამულში ფურცელი..!“ დაიმედებულნი, რომ აგუნა ღოვლათით აავსებდა მათ ვენახებს, გამართავდნენ ღვინისა და პურობას.

ადგილის დედა – ამა თუ იმ ადგილის მფარველი **ანგელოზი**, რომლის რწმენა მთელ საქართველოშია გავრცელებული. ადგილის დედა, ძირითადად, ქალის სახით არის წარმოდგენილი, მაგრამ ზოგან მას მამაკაცური სახე აქვს. იგი პატრონობს ადგილს, ადევნებს თვალ-ყურს მოსავლიანობას, ძროხის წველადობას, რძის შედევებას და სხვა საქმიანობას. გულის მოსაგებად სოფელს მასთან მი-აქვს შესაწირავი – პატარ-პატარა გულიანი ქაღები, უნთებენ სანთლებს და ღალიან-ბარაქიანობას შესთხოვენ. ხშირად ადგილის დედა გველის სახეს იღებს, როცა სურს ადამიანს ეჩვენოს. გველი, რომელიც მას განასახიერებს, სახლის საძირკველში იღებს ბინას და რძეს გამოუდგამენ ხოლმე. არათუ მის მოკვლას, დაფრთხობასაც ვერავინ გაბედავს. სახლის გველის სიკვდილი ოჯახის ამოწყვეტას იწვევს. როცა სახლში ვინმეს სიკვდილია მოსალოდნელი, გველი იძერის საძირკველში და ხმას გამოსცემს. „ზედ აზის შავი ყორანი, ღიბოში გველი ძვრებისა“, ნათქვამია ერთ ხევსურულ ლექსში. მეორე ლექსი კი ოჯახის უფროსის სიკვდილს ამგვარად გვამცნობს: „იწივლა გველმა ღიბოჩიარ (ღიბოში)“.

ატაბეში (ხევსურეთი) ერთ ქალს გველი გასჩენია, აკვანში კი გოგო ეწვა. ჩაუწვებოდა ეს გველი გოგოს აკვანში, წამოაყენებდა დედა ორთავეს და ერთ ძუძუს გოგო სწოვდა, მეორე ძუძუს – გველი. გაიზარდა ეს გოგო და მოსხლიტა დედამ ძუძუს, დააწყებინა პურის ჭამა. რა ქნას გველმა, ვერ კბეჩავს პურს. დედას კი ენანება – ისიც ხომ მისი შვილია, და დაუფცქენის პურს, ღიდ ნატეხებს გოგო იღებს და ჭამს, ფქვილივით დაფცქენილს კი გველი ლოკავს. გოგო კი ეუბნება: „ნუ ცუცუსა, ჭიაო, კოიჭ-კოიჭ ჭამეო“ (ნამცეცს ნუ, ჭიავე, ლუქმა-ლუქმა ჭამეო). რომ გაიზარდა ეს გველი, სახლიდან გავიდა; სულ წივილ-წივილით გაუვლია ჭალაზე და, სადაც ადგილის დედაა, იმ ციხის ნანგრევში შესულა. როგორც კრავლიანი ბატკანი, ისეთი გამხდარა და არის მას შემდეგ იქ.

პირველმოგებულ ბოჩოლას (ხბოს) და ციკანს კლავენ ადგილის დედაში.

ავთანდილის საძანი – ადგილი ფშავში, კართანასთან, არაგვის მარცხენა კბოდეზე, საიდანაც თქმულების მიხედვით **კოპალამ** დეფო, სახელად ავთანდილი, გადმოაგდო.

ავისპორი – გორაკი ფშავში, შუაფხოში, სადაც განლაგებულია **იახსრის** ხატი. ანდრეზის თანახმად, ავისგორზე იყვნენ დამკვიდრებული **დეფები**, რომელთაც აქ სამჭედლოები ჰქონდათ გამართული. იახსარმა განდევნა ისინი და მათ ნაცვლად დამკვიდრდა, როგორც ადამიანთა მფარველი და დამცველი დევთა ძალადობისგან.

აკვანი სამკალში – ერთ გირეველ (თუშეთში) ქალს ყანა უმკია მათიგოს. მათიგო საყანე ადგილია სოფლიდან კარგა მოშორებით, რამდენიმე გორაკის იქით. აკვანიც თან ჰქონია წაღებული. თურმე ეჩქარება ყანის მომკა, რომ ხვალაც ამსიშორეზე აკვნის წამოღება არ დასჭირდეს. მორჩა როგორც იქნა მუშაობას, წამოკრიფა ბარგი, წამოიკიდა და წამოვიდა, აკვანი კი ყანაში დარჩა. შინ რომ მივიდა, მერეღა მოაგონდა აკვანი. ქმარიც მოსულიყო ცხერიდან და თან სტუმრებიც მოეყვანა. ავი ქმარი ჰყავს, ვერ ეუბნება, ეშინია. ძროხები დაწველა, ქმრის სტუმრებს ვახშამი აჭამა, მოასვენა და მერეღა გაიქცა ყანაში აკვნისთვის. მათიგოს გორას რომ გადავიდა, ხედავს, რომ აკვანს შუქი ადგას და სამი მტრედი დაღულუნებს:

„ნანა, სამკალ ქალასაო, სამკალ გაწირულასაო,
დედა მოა დ' ძიძას მუ'ტანს, ზია გატენილასაო“.

ალავერდის ტაძარი – კახეთში, ალავერდის ჭალაში ცხოვრობდა ერთი წმიდა ბერი, იოსებ ალავერდელი. იმ დროსვე ცხრაკარაში (წოვა და ჩაღმა-თუშების საზღვარზე) ერთი მთის ქედზე სასახლე ჰქონია ნალარა-ხანს. სასახლის გასწვრივ მეორე მთის კალთაზე არის გუმბათიანი ქვითკირის ეკლესია ნათლისმცემლის სახელზე, სადაც თამარ მეფის სახეა გამოსახული.

ეს ნალარა-ხანი ერთხელ სანადიროდ წასულა, გაუშვია მიმინო. მიმინო გამოეკიდა ერთ ზოხობს. ზოხობი გაექანა და ბერს შეეფარა კალთაში. მიმინო შემოჯდა ხეზე და იქიდან დაუწყო ლოდინი თავის მსხვერპლს.

ნალარა-ხანი მივიდა ბერთან და, როგორ თუ გაბედე ზოხბის შეფარებაო, იშიშვლა მახვილი მოსაკლავად. მაგრამ მოღერებული ხე-

ლი იმწამსვე გაუშეშდა. ხანმა რომ ეს სასწაული დაინახა, შეევედრა ბერს, ხელი განმიკურნე და რასაც მოთხოვ, მოგცემო. ბერმა ღოცვის ძალით განკურნა ხანი და სამაგიეროდ ერთი ფიცრის ეკლესიის აშენება სთხოვა. ხანმა შეუსრულა ბერს ეს თხოვნა. ასე აშენდა ალავერდში ეკლესია წმიდა გიორგის სახელზე.

ეკლესიის ეზოში ხშირად თამაშობდნენ, ჭიდაობდნენ და ძიძგილაობდნენ ყმაწვილები. ერთი მათგანი ყოველთვის დამარცხებული გამოდიოდა და, რომ ვერას გზით ვერ გაიმარჯვებდა, ასეთი ხერხი მოიგონა: მოსწვა ერბო-კვერცხი და მიიტანა ეკლესიის კარებთან, წმიდა გიორგის მხარტა ძღვნად: ღონე მომეცი და გამამარჯვებინეო... ამ ღროს ეკლესიაზე მდიდარმა ბერძნის ვაჭრებმა ჩამოიარეს და, როცა საყდრის კარებთან ერბო-კვერცხი დაინახეს, ჩამოხდნენ ცხენებიდან, დასხდნენ და შეექცნენ. ჭამა რომ მოამთავრეს, ადგნენ და გაუდგნენ გზას. გზაში ყველანი ავად გახდნენ. მობრუნდნენ ვაჭრები ბერთან, უამბეს ყველაფერი და იკითხეს მიზეზი. ბერმა წმიდა გიორგის წყრომას მიაწერა მათი ავადმყოფობა. ვაჭრებმა აღთქმა დადეს, თუ მოვრჩებით, დიდ ტაძარს ავაშენებთ და შევამკობთო. მართლაც, ყველანი განიკურნენ, დაბრუნდნენ და აღასრულეს თავისი აღთქმა – ააშენეს ეს ახლანდელი ალავერდის ტაძარი...

ამაზეა გამოთქმული ქართული ანდაზა: „წმიდა გიორგის ერბო-კვერცხი არავის შერჩებაო“. ალავერდის დასავლეთის შესავალ კარის თავზე მოთამაშე ყმაწვილებია დახატული...

ალერტის ეკლესია – ძველად ალერტის ეკლესია სოფელ გურძემში (სამეგრელო) ყოფილა აშენებული. ერთ მოხუცს სიზმარში წმიდა გიორგი გამოცხადებია და უთქვამს: „მე მოგიყვანთ ხარს, მერე დავკარგავ და, სადაც დაწოლილს იპოვნით, იქ ააშენეთ ტაძარიო.“ მალე სოფელ გურძემის ეკლესიაში აღმოჩნდა წითელი ხარი, მაგრამ უცბად გაუჩინარდა. ხალხმა ხარს ძებნა დაუწყო. ბოლოს იპოვეს სოფელ ალერტის უღრან ტყეში, სადაც ახლა ალერტის წმიდა გიორგის ეკლესია დგას. დაიწყეს გურძემის ეკლესიის შენება. რიგში ჩამდგარი ხალხი ქვებს ერთმანეთს აწოდებდა და ერთ დღეში დაუმთავრებიათ ამდენი ქვის გადმოზიდვა. ქვის პირველი მიმწოდებელი და ბოლო მიმღები მომკვდარან. ის წითელი ხარი დაუკლავთ და დიდი დღესასწაული გადაუხდიათ. შემდეგ ხალხს ბეგარად დაედო ერთი ხარის შეწირვა ყოველ წელს.

ალვისხე - თქმულების მიხედვით, ალვა იყო სიცოცხლის ხე, მშვენიერი და სურნელოვანი, რომელიც სამოთხეში იდგა და რომლის ნაყოფის გემება ადამმა ვერ მოასწრო. „ვით ალვა ედემს რგულია“, ვკითხულობთ „ვეფხისტყაოსანში“. ალვის ხეს იმ სასწაულებრივი წმიდა ხის მიმსგავსებით შეერქვა ეს სახელი.

ერთი ლექსის თანახმად ალვისხე წვერში ყურძენს ისხამს, რომლის გემება ყოველგვარი უბედურებისგან იცავს ადამიანს. აი, ეს

ლექსიც, რომელიც მრავალი ვარიანტით არის გაერცელებული აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თემებში:

„ჩვენი ბატონის კარზედა
ხე ალვად ამოსულაო,
წვერზე მოუსხამს ყურძენი,
საჭმელად ჩამოსულაო.
მისი უჭმელი ქალ-ვაჟი
უდროოდ დაშაულაო“.

ამ ლექსში მითოლოგიურად არის გადმოცემული ქრისტიანული რელიგიის მთავარი საიდუმლო - ზიარება. ჩვენი ბატონი უფალი იესო ქრისტეა, მისი კარი - მისი ეკლესია, ალვად ამოსული ხე - საღვთო ლიტურგია, ყურძენი - ქრისტეს სისხლი, მისი უჭმელი ანუ უზიარებელი ქალ-ვაჟი კი - ვეა და ადამი, რომელთაც ვერ მოასწრეს სიცოცხლის ხის ნაყოფის გემება და დაკარგეს უკვდავება, მარადიული სიცოცხლე.

ალვისხე. ანანური, დასავლეთის ფასადი (XVIII ს.).

ალვისტანი - ჯვარის დროშის სახელწოდება *ჯვართენაზე*.

ალი - წყლის არსება, ადამიანის მსგავსი, რომელიც მშვენიერი თმაგაშლილი ქალის სახით ეჩვენება მამაკაცს, წყალში იზიდავს და ახრჩობს. ალი ხშირად წყალში ზის ან ქვაზე და თმას ივარცხნის. თუ ამ დროს ვინმე მიეპარა და თმა შეაჭრა, ჩვეულებრივ ქალად იქცევა, სახლშიც გაჰყვება ადამიანს და ერთგულად ემსახურება, ვიდრე შეჭრილ თმას არ დაიბრუნებს. წასვლისას შურს იძიებს ხოლმე ოჯახზე, სადაც ტყვესავით იძულებით ამსახურებდნენ... ალებს კოჭები შემობრუნებული აქვთ და ადამიანის ლაპარაკიც უკულმა ესმით... ალს სხვად ქცევის (მაქციობის) უნარი აქვს: ვინმეს ახლობლის სახით გამოეცხადება, გაიტყუებს და რაღაც ზიანს მიაყენებს. კიდევ ერთი მავნე ჩვეულება აქვს ალს: შევა თავლაში, გამოიყვანს ცხენს, მთელი ღამე დააჭენებს და მერე გაოფლიანებულს ისევ თავლაში შეიყვანს, თან ფაფარს ისე დაუწნავს, რომ იშვიათად რომ ვინმემ დაშალოს. ამგვარად დაწნული ფაფრით იცნობენ ხოლმე ალის ნაჭენებ ცხენებს.

ერთხელ გომარეთელ კაცს, გვარად მელაძეს, წყალზე თმის ვარცხნისას ალისთვის წაუსწრია, წაურთმევია სავარცხელი და ჯადოგამოცლილი ალი სახლში წაუყვანია მოსამსახურედ. ოჯახში სამი რძალი რიგ-რიგობით აცხობდა პურს. ერთ რძალს, რომლის ჯერიც დამდგარა, ალისთვის უთქვამს, ახლა შენ მოზილე ცომიო და მე გამოვაცხობო. მოზილა ალმა ცომი, მაგრამ სამ დღეს აცხობდნენ მის მოზედილ ცომს - ერთი დიდი ვარცლი იყო - და არ ილეოდა. აცხობდნენ და აცხობდნენ პურებს, მაგრამ ვარცლი ისევ პირთამდე იყო სავსე ცომით. შეუწყრა რძალი ალს: აღარ დაიღია შენი მოზედილი ცომიო! ალმა მიუგო: თუ ჩემ სავარცხელს დამიბრუნებ, ცომიც დაილევაო. მიუცია რძალს სავარცხელი, ალი წასულა სახლიდან და ცომიც დალეულა, და მელაძიანთ ოჯახიც გაღატაკებულა.

ამბრი-არაბი - ქართული ხალხური ეპოსის „ამირანიანის“ პერსონაჟი, საარაკო ძალის პატრონი, რომელიც მკვდარიც კი ამარცხებს *ამირანს*, რის გამოც მას სასოწარკვეთილება მოიცავს. ამ დამარცხებით სასოწარკვეთილ ამირანს მისი ნათლია (იესო ქრისტე, წმიდა გიორგი) უმატებს ძალას, თუმცა იცის, რომ ამირანი ამ ძალას სასიკეთოდ არ გამოიყენებს.

ამირანი – ამირანის მშობლები უცნობნი არიან. დედა მისი შობისას მოკვდა, მამა ვინ იყო, არავენ იცის. მასზე მშობიარე დედა რომ კვდებოდა, ჯერ კიდევ დაუბადებელი ბავშვი ამოიყვანეს დედის მუცლიდან და მონაცვლეობით გამოაშუშეს ჯერ ბატკნის, მერე დეკე-ულის და, ბოლოს, კუროს ფაშეში (ან ახლადმოკლული ირმის ნედლ ტყავში). ახლადდაბადებული „იამანის წყაროზე“ დააგდეს ბედის ან-აბარა: ან უნდა დაღუპულიყო ან გადარჩენილიყო; თუ გადარჩებოდა, მისი მომრევი ძე-ხორციელი არავინ იქნებოდა ამ ქვეყანაზე. მისი სიცოცხლე ბეწვზე ეკიდა, მაგრამ გადარჩენილს დიდი მომავალი ელოდა. გადაგებული ბავშვი იპოვნეს და იშვილეს. როცა ნათლობის დრო დადგა, დედობილ-მამობილმა გადაწყვიტა ვინმე მდიდარი ადამიანისთვის მოენათლინებინა ბავშვი, მაგრამ ამ დროს მათ ესტუმრათ მათხოვარი, რომელმაც შესთავაზა, მე ვიქნები მისი ნათლიაო. მათაც უარი ვერ უთხრეს და მოანათლინეს. მათხოვარი ქრისტე ღმერთი გამოდგება, რომელიც თავის ნათლულს დიდ ფიზიკურ ძალას დაანათლავს.

ამირანი იზრდება დედობილ-მამობილის შვილებთან – ბადრთან და უსუპთან ერთად. ისინი ამირანზე უფროსები არიან, მაგრამ დიდად ჩამოუვარდებიან მას ძალით. ამირანი ჩაგრავს მათ, მოჰკიდებს ხელს და მათ თავებს ერთმანეთზე მიარტყმევინებს. წყაროზე დედაკაცებს კოკებს უმტვრევს. მისი ბავშვობა ბობოქარია, აგრესიულიც კი, რაც თითქოს მიანიშნებს მომავალ ბრძოლებზე, რისთვისაც ძალა მიანიჭა ღვთაებრივმა ნათლიამ. ბოლოს, ერთმა დედაკაცმა, რომელსაც ჩვეულებისამებრ წყლით სავსე კოკა გაუტეხა, გაბრაზებულმა მიიძახა: თუ ასეთი ძალა გაქვს, კოკებს კი არ უნდა ამტვრევდე. თუ ვაჟკაცი ხარ, შენ მამობილს თვალი დაუბრუნე, **დევებს** რომ აქვთ მოტაცებულიო. ამ სიტყვებმა მთლიანად შეცვალა ამირანის ბუნება: მან უკვე მოწიფულ ვაჟკაცად იგრძნო თავი და გადაწყვიტა, ნამდვილ ბრძოლაში ეცადა თავი, შებრძოლებოდა დევებს, გაერეკა ისინი ადამიანთა მიწიდან და მამობილისთვის მოტაცებული თვალი დაებრუნებინა.

ამირანი მხსნელად მოეცლინა არა მხოლოდ მამობილის ოჯახს, რომელსაც უბრუნებს მიტაცებულს, არამედ მთელ ქვეყანას. იგი ათავისუფლებს ადამიანთა საცხოვრებლად განკუთვნილ მიწა-წყალს, რომელიც **დევებს** ჰქონდათ დაკავებული და ყოველნაირად ავიწ-

როებდნენ მათ. მამობილის ოჯახმა და მთელმა ხალხმა შვებით ამოისუნთქა. ეს იყო ამირანის პირველი გმირობა.

მისი მომდევნო გმირობა იყო **გველეშაპთან** შებრძოლება. საიდან გაჩნდნენ გველეშაპები? როცა ამირანმა უკანასკნელი დევი მოკლა, დევის მოჭრილი თავიდან სამი ჭია ამოვიდა. ამირანმა ყური არ ათხოვა ძმების თხოვნას და არ იკადრა ჭიების დახოცვა: დევმა რა მიყო და ამ ჭიებმა რა უნდა მიყონო. გავიდა ხანი და ეს თითქოს უვნებელი ჭიები გველეშაპებად გადაიქცნენ. სამი გველეშაპი – თეთრი, წითელი და შავი შეეყარა სამ ძმას – ბადრს, უსუპს და ამირანს და გზა გადაუღობეს. ამირანმა უთხრა ძმებს: თეთრი ბადრს, წითელი უსუპს და შავს მე შევებრძოლებიო. დამფრთხალმა ძმებმა კი მიაძახეს: თეთრიც შენ, წითელიც და შავიცო და გაიფანტნენ. რა გაეწყობოდა, სამთავეს უნდა გამკლავებოდა ამირანი. თეთრი და წითელი გველეშაპები ადვილად დაამარცხა. და, როცა ზღვასავით აბობოქრებულ შავ გველეშაპს მიმართა, გველეშაპმა დააღო პირი და ჩაყლაპა ამირანი. განაპირებულმა ბადრმა ისლა მოასწრო, რომ შორიდან სტყორცნა ისარი და კუდი მოკვეთა გველეშაპს. ეს სამსახური გაუწიეს ძმებმა. ბადრს რომ გველეშაპისთვის კუდი არ მოეჭრა, ცუდად წავიდოდა ამირანის საქმე: გველეშაპს ასეთი ჩვეულება ჰქონდა: როცა ვინმეს გადაყლაპავდა, ერთ უზარმაზარ ბოძს შემოეხვეოდა, რომ მუცელში მყოფი

კაზი ქვაზე. გუდალეთი.
შუა საუკუნეები.

მსხვერპლი დაემტერია და ადვილად მოენელებინა. მრავალკეცად შემოეგრანებოდა ბოძს, კუდს პირში დაიჭერდა. ახლა უკუდოდ დარჩენილმა რამდენჯერ სცადა შემოხვეოდა ბოძს, მაგრამ ბოლო პირამდე ვერ სწვდებოდა, და ძირს ეცემოდა. ვერა და ვერ მოინელა გადაყლაპული ამირანი. მეტი გზა არ იყო: უკან უნდა ამოენთხია იგი. მაგრამ ამირანი უარზე იყო: ნარწყევს დამიძახებენო. ისევ ძმები მიეშველენ: ახლა უსუპმა დაუძახა: „წესია დარეჯანელთა ჯიბეს ჩადება დანისა, ამოღება და გამოჭრა მაგ შავი გველეშაპისაო“ და ამირანმაც გაიხსენა, რომ დედის მუცლიდან დანა ჰქონდა გამოყოლილი. ამოიღო და შუაზე გაფატრა გველეშაპი და სამშვიდობოზე გამოვიდა. მაგრამ რას ხედავენ ძმები: გველეშაპის მუცლიდან თავდახსნილი ამირანი ახალდაბადებულისედად შიშველი იყო, და ძმებმა დაცინვა დაუწყეს: „ამირანი დაიბადა, გოჭსა ჰგავდა ხუხალასა; თმა და წვერი გასცვენოდა, ჩაეყარა ტომარასა“. ხელახლა უნდა გაზრდილიყო ამირანი. ძველებურ სახეს მხოლოდ იგრი ბატონის წყალი თუ დაუბრუნებდა. წავიდა იგრი ბატონის საბანელში და ნებით რომ არ ჩაუშვა წყალში იგრი ბატონმა, ამირანმა მას თავი მოჭრა და განიბანა წყალში. იგრის სასწაულმოქმედი საბანელი ამირანისთვის ნათლობის განმეორება იყო: იგი განახლებული ძალით ამოდის იგრის საბანელიდან. განახლება აუცილებელია მისთვის, რადგან მის წინაშე ახალი, ძნელად შესასრულებელი ამოცანაა.

ახლა ამირანი მზად იყო ღრუბელთ ბატონის ასულის, *ყამარის* მოსატაცებლად. ყამარი მამას ერთ კოშკში ჰყავს გამოკეტილი, კოშკი კი შუაგულ ზღვის ზემოთ ცაშია დაკიდებული. მხოლოდ ფრთიანი რაშით შეიძლება კოშკში ასვლა. ასეთი ცხენი – თეთრონი მხოლოდ ბადრს ჰყავს. ბადრმა ათხოვა ამირანს თეთრონი, ძმებიც თან გაჰყვნენ და გაემართნენ ყამარის მოსატაცებლად. ფრთიან რაშზე ამხედრებულმა ამირანმა შეაღწია კოშკში და გამოიყვანა ყამარი. მაგრამ წინ დიდი ომი ელოდა: ღრუბელთ ბატონმა, რომელიც ამ დროს შინ არ იყო, ქაჯებისა და ეშმაკების ლაშქარი დაადევნა ქალის მომტაცებელს. ამირანმა ძმების დახმარებით მოიგერია ისინი, მაგრამ უკანასკნელი ბრძოლა ღრუბელთ ბატონთან ჰქონდა გადასახდელი. შეიბნენ ამირანი და ღრუბელთ ბატონი: სცეს ერთურთს ხმლები, ფარეს ფარები. ღრუბელთ ბატონს ისეთი ბეგთარი ეცვა და მუზარადი ეხურა, რომ ამირანის დარტყმული ხმალიც კი ვერა-

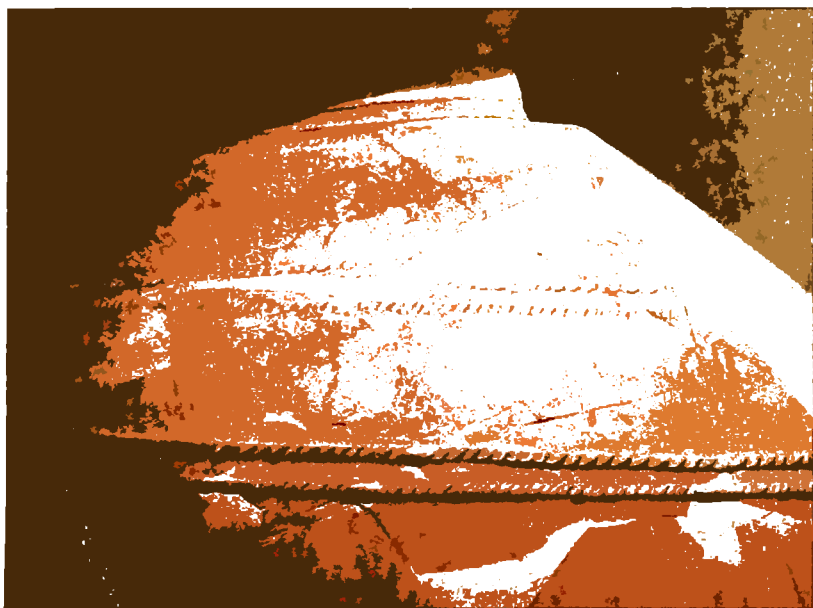
ფერს აკლებდა. მოხედებოდა თუ არა ხმალი ბეგთარ-მუზარადს, რკინა ნაპერწკლებს ყრიდა და გველივით წიოდა, აბჯარი კი უვნებელი რჩებოდა. როცა ყამარმა დაინახა, რომ მისი მომტაცებელი ვერაფერს აკლებდა მოწინააღმდეგეს, გაუმხილა მამის საიდუმლო: ურჩია, ფეხებზე შემოეკრა ხმალი, „მაღლა რასა სცემ სპილოსა, დაბლა შამოჰკარ რბილოსაო“ და ასეც მოიქცა ამირანი: შემოჰკრა ფეხებზე ხმალი, წააქცია ქაჯთა ბატონი, მოკლა და ყამართან და ძმებთან ერთად გამარჯვებული დაბრუნდა ქვეყანაზე. მაგრამ წინ კიდევ ერთი, უფრო დიდი განსაცდელი ელოდა.

ამირანმა დევების სახსენებელი ამოაგდო, სძლია უძლეველ გველშაპებს, დაამარცხა მოურეველი ღრუბელთ ბატონი, მოიტაცა მოუტაცებელი მზეთუნახავი... თავისი მოძრევი ქვეყანაზე აღარავინ ეგულებოდა. ამ დროს შემოეყარა თორმეტ უღელ ხარ-კამეჩში შებმული ურემი, რომელსაც მკვდარი ამბრი-არაბი მიყავდა დასამარხავად. ურემს გვერდით დედა მოჰყვებოდა. ამბრი-არაბი ერთადერთი ფალავანი იყო, რომელთანაც ამირანს თავისი ძალა არ გამოუცდია. გული დასწყდა, რომ მისი მეტოქე მკვდარი იყო და ცოცხალს ვერასოდეს შეერკინებოდა. თორმეტი უღელ ხარ-კამეჩსაც კი გაჭირვებით მოჰქონდა ამბრი-არაბის სხეული. ფეხი მიწაზე სთრევდა და ღრმა ხნულს ატარებდა. როცა შეწუხებულმა დედამ თავისი შვილის უნახავი მეტოქე ამირანი დაინახა, სთხოვა: ამირანო, შვილის ბარკალი გადმომივარდა მიწაზე, დაბლა ეთრევა, უპატიოდ ხდება და, დედაშვილობას, ისევ ურემზე შეუდგეო. რამდენიც არ ეცადა ამირანი მკვდარი ამბრი-არაბის ფეხი ისევ ურემზე დაედო, არაფერი გამოუვიდა: ძვრაც ვერ უყო, მიწასაც ვერ ააცილა, არათუ ურემზე ვერ შედო.

*„აის ქვეყანამც კრულია, სადაც შენ ამირანობდი,
თავს იხურავდი ჩაჩქანსა, ბოლოსა ჰჯაჰვიანობდი.
ღმერთმ იცის, ჩემო ამირან, ამბრის ვერ ედარებოდი,
მკვდარმა გაჯობა ცოცხალსა, ცოცხალს რას ედარებოდი.
თუ მაგის მეტი არ იყავ, ჩემს შვილს როგორა მტერობდი?“*

ასე შეარცხვინა უძლეველი გმირი დედაკაცმა. მერე მათრახის წვერი შეუდო ამბრის ფეხს და თვალის დახამხამებაში ურემზე შე-

აბრუნა. და მწარედ დაღონდა გაწბილებული ამირანი, სასოწარკვეთილებამ მოიცვა. სამზეოზე თავი გამოსაჩენი არ ჰქონდა, საბნელოს ჩაჯდა – გლოვობდა თავის უსუსურობას. ეკედრებოდა თავის ნათლიას, ძალა მოემატებინა მისთვის. იცოდა ღმერთმა, რომ მომატებულ ძალას ამირანი სასიკეთოდ არ გამოიყენებდა, მაგრამ ნათლია რისი ნათლიაა, თუ ნათლულს უარს ეტყვის. და მისცა ამირანს ქრისტე-ღმერთმა სამი აღიდებული წყლის ღონე და სამი დაქანებული ზვავის სიმარდე და ძალა. ძალ-ღონე გაასკეცებულმა ამირანმა დაინახა, რომ მისი მომრევი არც ადამიანთა, არც მხეცთა, არც სხვა არსებათა შორის ნამდვილად არ იყო. და გაამჰარტავნდა ამირანი, გაბუდაყდა, გაიდიდა თავი, ინატრა – ერთი ნათლიაჩემს დამაჭიდაო. ძალა რომ დამანათლა, თავად რა გმირიარო. და ასე, როცა თავისი მომრევი ველარ ნახა ქვეყანაზე, თავად უფალი ქრისტე გამოიწვია ორთაბრძოლაში ანუ მან მოინდომა იმაზე მეტი გამხდარიყო, ვისგანაც ძალა ჰქონდა მონიჭებული. ქრისტე ბერიკაცის სახით გამოეცხადა და ბევრი არწმუნა, რომ ნათლიასთან შეჭიდება არ ეგებოდა.

დიდი ზომის მოხატული ქვეერი. თიხა. სამადლო, მცხეთა (ძე.წ. III ს.). სსმ, არქეოლოგიის გამოფენა.

ქვერის მოხატულობის ყრავგენტი.

ეგ ძალა, რითაც იქადი, ჩემი მოცემულია და, რაც მე დამრჩა, იმას ხომ ვერავინ გაზომავსო. არწმუნა, მაგრამ ვერ გადააფიქრებინა შეჭიდების სურვილი. როცა დაინახა ნათლიამ, რომ ვერ გადაარწმუნა ამირანი, კარგიო, უთხრა, ამ ყავარჯენს, ხელში რომ მიჭირავს, ხომ ხედავო. ჩავარჯობ მიწაში და, თუ ამოიღებ გამარჯვებული იქნებიო. კარგიო, დაეთანხმა ამირანი. ჩაარჯო ქრისტემ ყავარჯენი მიწაში. მივიდა ამირანი, ჩაეჭიდა ყავარჯენს და ადვილად ამოაძრო. ჩაარჯო მეორედ ყავარჯენი ქრისტემ და მეორედაც ადვილად ამოაძრო ამირანმა ყავარჯენი. იუკადრისა, რას მეთამაშები, მეტი ძალა არა გაქვსო? მაშინ ისევ აიღო ქრისტემ ხელში თავისი ყავარჯენი, ჩაარჯო მიწაში და უბრძანა, ისეთი ფესვები გაედგა, რომ მთელ დედამიწას სარტყელად შემოვლებოდა ირგვლივ, კენწერო კი ზეცას მისწვდენოდა. დაეჭიდა ამირანი ყავარჯენს, მაგრამ რამდენიც არ

ეწვალა, ძერა ვერ უყო. არც ეშვებოდა, იმედი კი ჰქონდა, როცა იქნებოდა, ამოაძრობდა. მაშინ ბრძანა ქრისტე-ლმერთმა და გაჯიუტებული ამირანი მჭედლებმა იმ ფესვგამდგარ ყავარჯენზე მიაჯაჭვეს, რომლის ამოძირკვასაც ამაოდ ცდილობდა და ზედ ყინულიანი მთა გადააფარეს, რომ ამგვარად დასჯილს ცა და მიწა ველარ დაენახა.

და დარჩა მარტოდმარტო ამირანი: არც ძმები, არც ყამარი. ამ ტყვეობაში მის გვერდით მხოლოდ ერთგული ძაღლია, რომელიც მთელი წელიწადი ლოკავს ჯაჭვს, გაწყვეტამდე მიიყვანს მას. ის-ის არის, თავი უნდა გაითავისუფლოს ამირანმა, რომ მჭედლები დიდ ხუთშაბათს, დილაადრიანად მდუმარედ გრდემლზე უროს დასცემენ თავთავიანთ სამჭედლოებში და ჯაჭვი კვლავ მრთელდება.

ახლა ამირანი მთელი წელიწადი თავად არყევს ყავარჯენს, ცოტაც და ამოძირკვავს მას, რომ ამ დროს საიდანლაც მოფრინდება ჩიტი და დააჯდება ყავარჯენს. გაბრაზებული ამირანი მოიქნევს მუშტს, რომ დასცხოს ჩიტს, მაგრამ ჩიტი აფრინდება, მუშტი კი ყავარჯენს მოხვდება და ისე ღრმად ჩაერჭობა მიწაში. ასე რომ, ბედკრული გმირი საკუთარი ხელით ჭედავს თავის ტყვეობას.

შვიდ წელიწადში ერთხელ ამირანის გამოქვაბული იღება და ადამიანს, თუკი შეესწრო ამ ჟამს, შეუძლია მიჯაჭვული გმირის ხილვა.

ერთ-ერთ ამ გახსნას შესწრებია ერთი უსახელო მონადირე. ამ მონადირემ ამირანის დავალებით შინიდან უნდა წამოიღოს კერიის საკიდელი (ჯაჭვი). მისი საშუალებით ამირანმა თავისკენ უნდა მიიზიდოს ხმალი, რომელსაც ვერ სწვდება, რათა გაკვეთოს ბორკილები. მონადირემ უბრად, ხმის ამოუღებლად უნდა წამოიღოს ეს საკიდელი, არავის გამოეპასუხოს.

მაგრამ მონადირე ვერ დაიცავს ღუმილის აღთქმას. აბეზარი ცოლი დააცდენინებს სიტყვას ამირანის გამოსახსნელად მიმავალ კმარს. აკრძალვის დამრღვევი მონადირე ველარ მიაგნებს კლდეს და ამირანის გათავისუფლების სახსარიც ისპობა.

ხევში არის ასეთი თქმულება: ამირანის დაუძინებელი მტერი **გველეშაპი** მყინვარის წვერიდან გადმოცოცებულია და მიჯაჭვულ ამირანს შეჭმას უპირებდა. მაგრამ მისი ეს განზრახვა წმიდა გიორგის გაუგია და სწრაფად იქვე გაჩენილა. წმიდანს გველეშაპისათვის თითის დაქნევით უთქვამს: მანდვე გაქევადი! ამირანი ცოდვების მოსა-

ნანიებლად მიაჯაჭვა ღმერთმა, შენს შესაჭმელად კი არაო. ამ სიტყვებზე გველეშაპი იქვე გაქვავებულია. ღღესაც ყაზბეგიდან თერგის დაყოლებაზე თუ გაიხედავ, გველეშაპის სახის მთას დაინახავ. ეს არის წმიდა გიორგის ძალით გაქვავებული გველეშაპი. ამირანი კი ღღემდე ელის მხსნელს.

ამირანის მთა – საყორნე (საყორნია) კახეთში, მყინვარწყვერი, გერგეტი (ხევი), ამირანის გორა (ჯავახეთი), ფასის მთა (რაჭა), ბრუტსაბძელა... ანუ ყველაზე მაღალი მთა იმ არემარეში, სადაც ამირანის ეპოსია გავრცელებული.

ამირიძის ხალი – მთიულეთში გვიდაქის ქაშუეთის ეკლესია ბუჩუკურთა საგვარეულო სალოცავია. მისი ღღეობა – ქაშუეთობა – გაზაფხულზე იმართება ხოლმე.

ეს ეკლესია ამირიძეს აუშენებია.

მანხანის ეკლესია, 853 წ.

ერთხელ ამირიძე ტყეში სანადიროდ ყოფილა წასული. დაუნახავს, რომ ერთი მტრედი წვრილ-წვრილი ღეროებითა და ბუმბულე-ბით ჯვარს აკეთებდა და ეკლესიასავით რაღაცას აშენებდა. ეს კაცი მიმხედარა, რომ აქ ეკლესია უნდა აშენებულიყო. მოუყვანია მშენე-

ბლები და თავისი შესაწირით აუგია ქაშუეთის ეკლესია.

ამირიძეს ერთ კედელზე, სველ ბათქაშზე ხელი მიურტყამს და ანაბეჭდი დაუტოვებია. ეს ხელი ახლაც ეტყობა.

ანგელოზი - (ბერძნ. „მაცნე“) უსხეულო არსება, რომელიც აღამიანებს ევლინებათ და ღვთის ნებას უცხადებს. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ანგელოზი *საყმოთა* მფარველ *ღვთის შვილთა* თუ *ჯვართა* ერთ-ერთი სახელწოდებაა.

ანგელოზი. ოშკი (X ს.).

ანდაზი - საიქიოში მყოფი გვარი. სულეთში მიცვალებულნი თავთავისი გვარების მიხედვით ანუ ანდაბებად განისვენებენ. (იხ. *მგებრნი*).

ანდრეზი - ამბავი, რომელიც რაიმე საგნის პირველად შექმნაზე, მოვლენის პირველად წარმოშობაზე თუ რაიმე დაწესებულების

პირველად დაარსებაზე მოგვითხრობს. ანდრეზი შეიძლება იყოს მითოლოგიური ხასიათის, შეიძლება იყოს იურიდიული ხასიათის, რომელსაც სასამართლო პრაქტიკა ეფუძნება. „ამბავ რომ დაძველდების, ანდრეზ იქნების“, ამბობენ ხევსურეთში და ეს ნიშნავს, რომ რაიმე მომხდარი ამბავი გარკვეული დროის შემდეგ ანდრეზად იქცევა. ანუ ხდება რაიმეს ნიმუში, მაგალითი, არქეტიპი... ამბავი თუ წარსულში ხდება, ანდრეზის სახეს იგი ჩვენი არსებობის დროში მიიღებს. „ანდრეზ მართალ ა(რ)ს, ამბავა (ზღაპარი) ტყუილ“, ამბობენ ხევსურეთში. ანდრეზის სიმართლე მდგომარეობს იმ შედეგში, რაც მასში გადმოცემულ ამბავს მოსდევს. მაგალითად, თუ ანდრეზში მოთხრობილია **გველეშაპის** მიერ მდინარის კალაპოტის გაყვანა თავისი სხეულით, ამ ამბის სინამდვილეს თავად დღეს ჩვენს თვალწინ არსებული მდინარე წარმოადგენს, რომელიც კალაპოტში მოედინება. თუ ანდრეზი მოგვითხრობს წმ. გიორგის მიერ გველეშაპის ქვადქცევაზე, მომხდარის სინამდვილეს ჩვენს წინაშე აღმართული გველეშაპის ფორმის ეს მთა ადასტურებს. (იხ. **გველეშაპი გაქვავებული**).

არამხუტუ – კოლხურ მითოლოგიაში მოძალადეობის განმასახიერებელი პერსონაჟი, „დეეკაცი“. თავისი ცხოვრების ნირით და მოქმედებით, როგორც ველური სტიქიის მატარებელი, უპირისპირდება ადამიანთა საზოგადოებას, ადამიანურ კულტურას. იგი მწყემსად დაექირავება ციმინტიებს, რომლებიც შეამჩნივენ, რომ არამხუტუ გზადაგზა ატყავებს ცხვრებს და უმად ჭამს მათ. ფარის პატრონები მას წმ. გიორგის ხატზე გადასცემენ, მაგრამ მასზე არ მოქმედებს შერისხვა, რადგან ქრისტიანი არ არის. ბოლოს, წმ. გიორგი მის არგანს, რომლის მეშვეობითაც ის ღრმა ხევებს გადაეწევა ხოლმე, თავს მიუჩენს. თავი გამოუღრღნის არგანს და, როცა არამხუტუ ერთი მთიდან მეორეზე ხტება, არგანი შუაზე გადაუტყდება და ისიც ხევში ჩაიჩეხება. ამბობენ, არგნის ნამტვრევები ახლაც წმ. გიორგის ეკლესიაში ინახებაო.

სხვა გადმოცემით, არამხუტუმ ქარდავებს გოგო მოსტაცა. როცა თავისი ძალით ვერაფერი გააწყვეს ქარდავებმა, ქრისტეს შესჩივლეს, შეგვეწიე და არამხუტუს თოფსა და ტყვია-წამალს შენ შემოგწირათო. ხუთი კაცი დაედევნა არამხუტუს და ქრისტეს შემწეობით ოხაჩქუეს მთასთან (სოფელ ჯვარის მახლობლად) დაეწიენ

და მოკლეს. მისი თოფი და ტყვია-წამალი კი დაპირებისამებრ ქრისტეს მიაართვეს. მკვდარი არამხუტუ მთაზე დატოვეს. ცოლს არ სჯეროდა მისი სიკვდილი, ასეთ დევკაცს რა მოკლავდაო, და ერთ წელიწადს არ უტირია ქმარი.

არიზაული - მითოლოგიური პერსონაჟი, რომელმაც გასცა **ხმა-ლას ალვის ხის** საიდუმლო, რის შემდეგაც ზურაბ ერისთავმა შეძლო მისი მოჭრა.

არმაზი - ქართველთა მთავარი ღვთაება ქრისტიანობის შემოსვლამდე. მისი კერპი მცხეთის სამხრეთით მთაზე იდგა. ასეთი შესახედაობისა იყო იგი მათიანის მიხედვით: ტანი სპილენძის ჰქონდა, ეცვა ოქროს ჯაჭვის პერანგი, თავზე ოქროსავე ჩაფხუტი ეხურა, ხელში გალესილი მახვილი ეჭირა, რომელიც თვალისმომჭრელ ბრწყინვალეებას აფრქევდა. მის ხელმარჯვნივ სხვა კერპი იდგა, უფრო მომცრო, ოქროსი, სახელად გაცი, ზოლო ხელმარცხნივ ვერცხლისა - სახელად გა. მისი სახელი მოდის აპურამაზდადან, რომელიც ძველ ირანელთა მთავარი ღმერთი იყო.

ასტორი - წყაროთგორის (თუშეთში) დეკანოზი იყო ასტორი. ამბობენ, სამი წლისა გაუჩინარებულყო დანოდან. სამი წლის ბაღლს თოვლში ფეხშიშველა პერანგის ამარა უვლია. უძებნიათ და ლაშარის ჯვართან, ჩილოს თავში უპოვნიათ. ვიღაცეებს დაუნახავთ, პატარა ნისლის კოტორი დანოდან ლაშარისკენ მიმავალი. ხანდახან იმ ნისლში ბავშვი გამოჩნდებოდაო. ამის შემდეგ გამხდარა ასტორი ლაშარის ყმა და მსახური (ხელოსანი).

ამბობენ, რომ აშტოდან წყაროთგორამდე ჯაჭვი ყოფილა გაბმული და იქიდან კიდევ ასტორამდე. ერთხელ შუა ზამთარს შიშველა მთა-მთა წასულიყო ასტორი ლაშარში. პირველად სოფელს ვერ გაეგო, თუ სად წავიდა, მაგრამ მერე ლაშარიდან დაბრუნებულა უკან. ის ასტორი თურმე ძალზე წმიდად ინახავდა თავს, არც ცოლი შეურთავს - ლაშარის ჯვარმა ამიკრძალაო. ამბობდა, ცხადად მეცხადება ლაშარის ჯვარი და ყველაფერს მიაბობსო. მაგრამ მის ნაამბობს ხალხს არ უმხელდაო.

ერთხელ ასტორი დამწყალობების (დალოცვის) დროს ლაშარში დამუნჯებულა. საბრძანებელიდან გარეთ რომ გამოსულა, ენა ამო-

უდგამს და უთქვამს, რომ ლაშარის ჯვარი აქ არ იმყოფება და მე დალოცვის ნება არა მაქვსო. ცოტა ხანი რომ გავიდა, მლოცველებს გაუგონიათ ცხენის თქარუნის ხმა და აბჯრის ჟღრიალი. მერეღა უთქვამს ასტორს, ლაშარის ჯვარი მოვიდა და ახლა უკვე შემიძლია დამწყალობებო.

აზსათი – სვან. გარეული პირუტყვის მფარველი და მწყემსი; მისი ნების გარეშე მონადირის ნასროლი ისარი თუ ტყვია მიზანში ვერ მოხვდება. იგი თავად შეარჩევს ნადირს, რომელიც მონადირემ უნდა მოკლას.

აღდგომის მამალი – აღდგომა დღეს ებრაელები მამალს ხარშა-ვდნენ. ამ დროს ქრისტემ ბავშვის სახელით ახარა, ქრისტე აღდგაო! გაუცინიათ ებრაელებს და უთქვამთ: უმალ ეს მოხარშული მამალი გაცოცხლდება და კეცებში ჩაკრული პური ისევ ჯეჯილად გადაიქცევა, ვიდრე ქრისტე აღდგებაო. ეს თქვეს და მყისვე აღუდებული წყლიდან გაცოცხლებული მამალი ამოხტა, ხოლო კეცებში ჩაკრული ცომი მწვანე ჯეჯილად გადაიქცა. წყლიდან ამომხტარმა მამალმა ფრთები შეიბერტყა, ერთი მაგრად დაიყვილა და გაფრინდა.

აღე – ხევსურულად სახე, რომელსაც იღებს **ღვთისშვილი**, როცა ის ადამიანებს ეცხადება. იგი შეიძლება ერვენოს **ჯვარის**, მტრედის, ღრუბლის ფთილის (კოტორის) ან ცეცხლის ბურჯღუმის ალით.

აღეზის ღამე – ერთი ღარიბი კაცი ყოფილა, ხორცი არ ჰქონია და, წესი რომ არ გაეტეხა, ქვაბში ძველი ქალამნები ჩაუყრია მოსახარშად. ამ დროს იესო ქრისტეს ჩამოუვლია და სტუმრად ამ საწყალ კაცთან შესულა. დასხდნენ, მუსაიფობენ. მასპინძელი დაღონებულია, არ იცის, რა აჭამოს სტუმარს, ქალამნებს ხომ არ მიართმევს. იესო ქრისტემ ეს ყველაფერი იცის და ხმას არ იღებს. ბოლოს უთხრა მასპინძელს: ამოიღე ხორცი, ვჭამოთო. მასპინძელმა: მე ღარიბი კაცი ვარ, ხორცი არა მაქვსო. დაგლეჯილი ქალამნებია, ქვაბში რომ იხარშებაო. იესო ქრისტემ მაინც ამოაღებინა ფიცარზე და ქალამნის ნაგლეჯების ნაცვლად სულ დუმა და მსუქანი ხორცი ამოვიდა.

აღების ღამეს ქრისტე ღმერთი, ძონძებით შემოსილი, ესტუმრა

მდიდარ კაცს, რომელსაც ქვაბში სულ დუმა-ხორცი ჰქონდა მოხარშული. მაგრამ მდიდარმა ქრისტეს არ აჭამა ხორცი და მშიერი გამოისტუმრა. ქრისტე ახლა ღარიბ-ღატაკთან მივიდა. ღარიბს შერცხვა, ხორცის ნაცვლად ჯღანები რომ ჰქონდა ჩადგმული ქვაბში, მოხარშული ჯღანით ხომ არ გაუმასპინძლებოდა ქრისტეს! მაშინ ქრისტემ ჯღანები ხორცად უქცია, ქალი კი, აკვანში რომ ეწვა – ვაჟად. მდიდრის ვაჟი კი ქალად გადააქცია.

ყველიერი რომ გავიდა და ღიდმარხვის წინ ალების ღამე დადგა, დამჯდარა სამი კაცი კერის წინ და სამი ცალი კვერცხი ნაცარში დაუწყვიათ. ლაპარაკობენ, საუბრობენ აღდგომაზე. წესი იყო, ამ კვერცხით უნდა დაემარხულებინათ. გინდ ხორცი ჰქონოდათ, გინდ ერბო, ამით არ დაიმარხულებდნენ, საბოლოოდ კვერცხით უნდა დაემარხულებინათ. უნდა შეჭამონ ეს კვერცხები და დაიძინონ. მაგრამ ღიდმარხვის შვიდმა კვირამ ისე განვლო, რომ გათენებისას, ქრისტე აღდგაო, მოესმა ამ სამ კაცს. ისეთი წმიდა ხალხი ყოფილა, ისე გაატარეს შვიდი კვირა, რომ ერთ ღამედ მოეჩვენათ და ეს კვერცხებიც ისევ ცეცხლში იყო. „ჭეშმარიტად აღდგაო“, მიუგეს და მიიხედ-მოიხედეს, ეს რა მოხდაო.

აი, ასეთი ხალხი იყო თურმე, ღმერთთან წილნაყარი ხალხი.

აშეძალი – ქაჯავეთიდან წამოყვანილი ერთ-ერთი ქალი. აშექალი სოფელ მოწმარში (ხევსურეთი) დასახლებულა. ერთი გვერდი ეშმაკებისა ჰქონია, მეორე – ანგელოზებისა. აშექალი ისეთი მისანი ყოფილა, რომ კაცის სიკვდილის დღე იცოდა. ხან **საფარველს** დაიდებდა და ველარავინ ხედავდა. ხან გაცხადებით დადიოდა. ერთხანს გადამხტარა აშექალი აღიდებულ არაგვში მოწმარს ქვემოთ და დაკარგულა, წყალმა წაიღო. ყველას ჰგონებია, მოკვდაო. მაშინ ჟინვალში რუსის ჯარი მდგარა არაგვის ნაპირას და აშექალიც ჯარის ბოლოში ამომძვრალა წყლიდან. წამოსულა, შუა ჯარზე გამოუვლია. ჯარს რომ უნახავს წყლიდან ამომძვრალი აშექალი, გაკვირვებითა და შეშინებით კიდეც, ეს რა ამოძვრა მდინარიდანო, ტალავარიც რომ არ დასველებიაო. მიმდგარ-მომდგარა ჯარი და აშექალს მათ შუა გამოუვლია.

აშექალი იტყოდა, სამ წელიწადს **ხახმატის ჯვარის** მეჯინიბე ვიყავიო. ხახმატის გიორგის წითელი ცხენი ჰყავდა და შუბლზე თეთრი

ლარი ჰქონდაო. საითკენაც გაემართებოდა, გიორგის ნისლის კოტორი თან გაჰყვებოდაო. ხალხი ვერ ხედავდა, მე კი ვხედავდიო. როცა გიორგი გამოემართებოდა, შორიდან ჯერ იმის ცხენის ბიბინს გავიგონებდით, მერე ნისლის კოტორს დავინახავდით, თავად გიორგი კი არ ჩანდაო. როცა თავის საარსოში მოვიდოდა, მაშინ გადაიყრებოდა ნისლის კოტორიო. თავად თავის საკადრის ადგილზე წავიდოდა, ცხენს კი გარეთ დატოვებდაო. ცხენს აშექალი შეიყვანდა საჯინიბოში. ისეთი საჯინიბო ყოფილა, რომ თურმე შიგ შესვლა ერიდებოდა აშექალს. ცხენიც ისეთი გაწმედილი ჰყოლია, რომ თურმე შუქს აფენდა იქაურობას. ცხენი თავლაში სულ თამაშობდა, სულ ტოტებზე დგებოდა. აშექალის მეტი თავლაში არავინ შედიოდა, არავინ იყო ცხენის მნახველიო. ცხენი ყოველთვის შეკაზმული იდგა და, როგორც კი ვინმე შეეღას სთხოვდა წმიდა გიორგის, აშექალი კარს გააღებდა, ცხენიც გამოვარდებოდა და ხახმატის ჯვარი ისე სწრაფად შემოახტებოდა ცხენს, რომ აშექალი თვალს ვერ შეასწრებდა. ცხენ-მხედარს თან ნისლის კოტორი გაჰყვებოდა და დაიკარგებოდნენ, წავიდოდნენ ყმის მისაშველებლად, რაც უნდა შორს ყოფილიყო. იმ ცხენის საჯინიბოში ისეთი რაპრაპი იდგა თურმე, რომ თვალს ვერ გაუსწორებდა კაცი. იმ ცხენს არც სმა უნდოდა და არც ჭამა. ბოლოს, აშექალს გაწყრომია ხახმატის ჯვარი და მეჯინიბეობიდან გადაუყენებია. თურმე ერთხელ ვიღაცას საშველად რომ შეუძახნია წმიდა გიორგისთვის, აშექალი იმ დროს იქ არ ყოფილა და ცხენისთვის კარი არ გაუღია. რომ მისულა, იქაურობას საფარველი გადაფარებია, ვერც ცხენი დაუნახავს და ვერც საჯინიბო. მერეღა მიმხედარა აშექალი, რომ გამწყრალა მასზე წმიდა გიორგი. იმ დღიდან აღარც ხახმატის ჯვარი უნახავს და არც იმის საღარი (შუბლზე თეთრნიშნიანი) ცხენი. მხოლოდ მისი ფეხის თქარათქურს გაიგონებდა, როცა ვისმე შესაშველელად მიდიოდა. ისეთი გრიალი ატყდებოდა, რომ გეგონებოდა მიწა თუ იძრაო.

ბოლოს აშექალი გამკითხავებულა და ფშავლები და ხევსურები სულ მასთან დადიოდნენ სამკითხაოდ. მის კარზე ხალხი სულ ჯარად მდგარა. აშექალი მოკვდა ძალიან დაბერებული დასიკვდილამდე მკითხაობისთვის თავი არ დაუნებებია.

აფხურის ღვთისმშობელი – როცა უზუნ-ასანი სამცხეს შემოესია და მერე აწყურს შემოადგა, უამრავი ქრისტიანი – მღვდლები,

ბერ-მონაზვნები და ერისკაცები გაწყვიტა და ბევრიც დაატყვევა. აიყარა ყაენი და წავიდა თავის საყაენოში და თან დატყვევებული აწყურის ღვთისმშობლის ხატი წაიყვანა. და მივიდნენ თავის ქუეყანაში. უხატოდ დარჩენილ სამცხეში კი ღიდი გლოვა და მწუხარება შეიქნა, დაობლდნენ მესხები. ადგნენ და ყველანი ქართლს გადაიხვეწენ და იქ მწირობდნენ შვიდ წელიწადს.

როცა უზუნ-ასანი მოტაცებული ხატითურთ საყაენოში დაბრუნდა, ხატმა უცხო ქვეყანაში ისეთი რისხვა დაატრიალა, რომ შეწყვიტა შობა დედაკაცმაც და პირუტყვმაც, არც ხემ გამოიღო ნაყოფი, არც მიწამ აღმოაცენა მცენარე. შეიქმნა ღიდი გამოძიება, მაგრამ მიზეზი ვერა და ვერ გამოარკვეს. ზოგი რას ამბობდა და ზოგი რას. ხოლო ბრძენმა კაცებმა ასე სთქვეს: „როცა საქართველო დავლაშქრეთ, მაშინ ერთი ღიდი საყდრიდან ერთი ფიცარი, მდიდრულად და პატივით შემკული, ვნახეთ და წამოვიღეთო. და როცა მოვდიოდით, გზაში უცხო სასწაული ვიხილეთ მისგან: დაღამებისას ბარგის ყველაზე ღრმა ადგილას ჩავდებდით ამ ფიცარს, გათენდებოდა თუ არა, ამოვიდოდა სიღრმიდან და მზესავით ბრწყინავდაო. ეს საქმე უეჭველად მისგან დაემართებოდა ჩვენს ქვეყანასო. და თუ გინდათ ამ ჭირს გადაერჩეთ, მოვიძიოთ იგი და თავის ქვეყანაში გავგზავნოთ“. მაშინ დაუწყეს ძებნა ამ წმიდა ხატს, იპოვეს და ასე გადაწყვიტეს: მოდით, დავაკრათ გაუხედნავ კვიცზე და, თუ კვიცი იმ ქვეყნის გზას დაადგა, იცოდეთ, ამისგან დავემართნია ყველაფერი. ხოლო თუ სხვა გზით მიიქცეს, მაშინ სხვა მიზეზი ყოფილაო.

და როგორც კი დააკრეს ზურგზე უხედნელ კვიცს ღვთისმშობლის ხატი, კვიცი მყისვე საქართველოს გზას დაადგა და სამცხისკენ აიღო გეზი.

სამცხეს რომ მიუახლოვდა, განათდა იქაურობა. გადასახლებულმა მესხებმა რომ გაიგეს ხატის დაბრუნება, შეეგებნენ მას და თავადაც სამშობლოში დაბრუნდნენ.

ახტალა – იქ, სადაც დღეს ახტალაა, ძველად კალო ყოფილა. ფერისცვალების დღეს ერთ ხუცესს კალო ჰქონია გამართული და ძნას ლეწავდა თურმე. ამ დროს ქრისტეს გამოუვლია და ხუცესი დაუწყევლია. ამ წყევლაზე კალომ დააღო პირი და ტალახი ამოასხა, და ამ ხუცესის მთელი კარ-მიდამო ახტალად (ტალახად) აქცია. მას

შემდეგ ახტალის ამოდულებულ ტალახს დედამიწის გულიდან ამოაქვს ხან ნიჩაბი, ხან ბარი და სხვა იარაღი, კალოობის დროს რომ იყენებენ.

ბ

ბაზალეთის ტბა - თქმულების მიხედვით, ბაზალეთის ტბის ფსკერზე დაკარგული სამოთხეა, მის შუაგულში კი ოქროს აკვანი დგას, აკვანში წევს მძინარე ყრმა.... დადგება დრო, როცა გაიღვიძებს იგი, ადგება აკვნიდან და მხსნელად მოეველინება ქვეყანას, მარადიულ გაზაფხულს მოიტანს დედამიწაზე. ამ თქმულებაზეა დაწერილი ილიას ლექსი „ბაზალეთის ტბა“:

„ბაზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წალკოტი ყვავისო.
მწვანეა მუდამ წალკოტი,
არასდროს თურმე არ ჭკნება,
ქვეყნისა დროთა ტრიალსა
იგი არ ემორჩილება.
ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც სიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან-ჩრდილებში

მუდამ გაზაფხული არი.
წალკოტის შუაგულშია
ის აკვანი ასეენია,
და ჯერ კაცთაგან იქ ჩასვლა
არავის გაუბედნია.
მარტო ერთნი - სირინოზნი
იმ აკვანს გარს ეხვევიან,
მარტო ივინი, გრძნეულნი,
დასტრფიან და დამღერიან.
ამბობენ, თამარ დედოფალს
ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,

და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
 ტბა კარვად ზედ გაღუზურავს.
 იმას კი აღარ ამბობენ,
 აკვანში ვინ ჩააწვინა,
 ან თვით ერმა თვისი ცრემლი
 ზედ ტბად რისთვის დაადინა...
 იქნებ აკვანში ის ყრმა წევს,
 ვისიც არ ითქმის სახელი,
 ვისაც დღედაღამ ჰნატრულობს

ჩუმის ნატვრითა ქართველი?
 თუ ესე არის, ნეტა მას,
 ვაჟკაცსა სახელოვანსა,
 ვისიცა ხელი პირველად
 დასწვდება იმა აკვანსა!
 თუ ესე არის, ნეტა მას,
 დედასა სახელდებულსა,
 ვინც იმ ყრმას პირველ მიაწვდის
 თვის ძუძუს, მაღლით ცხებულსა!“

ბატრადი – ოსური მითოლოგიის გმირი, **ამირანის** ორეული. ადამიანთა საკეთილდღეოდ **დევებთან** მებრძოლი ბატრადი დედის მუცლიდან ცეცხლივით გავარვარებული დაიბადა და ზეციურმა მჭედელმა ქურდალაგონმა ზღვაში გამოაწრთო, ამიტომაც მისი მომრევეი არავინ იყო ქვეყანაზე. გაბუდაყებულმა ბატრადმა **ანგელოზებს** და წმიდანებს დაუწყო ბრძოლა. მისგან შეწუხებული ანგელოზები შეიკრიბნენ ღვთის კარზე და შესჩივლეს გამჩენს თავიანთი გასაჭირი. მაგრამ რაკი ბატრადი ღვთის გაჩენილი არ იყო, ღმერთს მისი მოკვდინებით დასჯა არ შეეძლო. მაშინ მის დასამარცხებლად ასეთი ხერხი იხმარა: ცაში მასთან გასაჯიბრებლად მიმავალ ბატრადს ღმერთმა დედამიწის წონის გუდა დაუგდო წინ. ბატრადმა არ იკადრა ცხენიდან ჩამოქვეითება და მათრახის წვერით სცადა მისი აღება. სცადა აწევა, მაგრამ გუდა ისეთი მძიმე გამოდგა, რომ მისი აწევის ნაცვლად, ბატრადის ცხენი მიწაში მუცლამდე ჩაეფლო. იმდენი ეწვალა ამ საკვირველ გუდას, რომ მათრახის ტარიც კი გადაუტყდა. ახლა კი იკადრა გაწბილებულმა გმირმა ცხენიდან ჩამოსვლა და ახლა ხელით დაეჭიდა გუდას, მიწას კი ოდნავ ააცილა, მაგრამ თავად მუხლებამდე ჩაეფლო მიწაში. რომ ვერაფერს გახდა, მიატოვა გუდა და გზა განაგრძო. ახლა ღმერთმა ოქროს ძაფის გორგალი ჩამოაგდო და წინ დაახვედრა ბატრადს. გამომადგება ეს გორგალიო, გაიფიქრა ბატრადმა და ასაღებად დასწვდა მას. დასწვდა კი, მაგრამ ძვრაც ვერ უყო. ჩამოხდა ცხენიდან, ხელით დაეჭიდა, მაგრამ უშედეგოდ: გორგალი ადგილიდან არ იძვროდა. მოეშვა უძლეველი გმირი გორგალს და განაგრძო გზა. გზაზე შვიდი ვასთირჯი (ასე უწოდებენ ოსები წმიდა გიორგის) და შვიდი ვაცილა (წმიდა ელია) შემოხვდა. გორგალზე გაბრაზებულმა ბატრადმა ძალა მო-

იცა და დახოცა სამი ვასთირჯი და სამი ელია, დანარჩენები გაიქცნენ და ღვთის კარს შეეფარნენ. იჩივლეს: ან ჩვენ ან ბათრადიო. ღმერთმა გამოუცხადა მათ, რომ ბათრადი თუ თავისი დღით არ მოკვდა, მის მოკვლას ვერავინ შეძლებსო. ურჩია, წასულიყვნენ **მზესთან**, ეთხოვათ, რომ ერთი წლის მხურვალეობა დაეთმო მათთვის. ეახლნენ მზეს და მანაც გამოიმეტა ერთი წლის მცხუნვარება. გაიტყუეს ბათრადი ერთ ტრიალ მინდორზე და ტყვიები დააყარეს. ბათრადი ისხლელტდა ტყვიებს, ვერაფერი დააკლეს, თავად კი კიდევ სამი ვასთირჯი და სამი ვაცილა ჩამოაგდო ღმერთმა მიწაზე.

ამ დროს მზემ დააცხუნა ერთი წლის მცხუნვარებით, ბათრადი გავარვარდა და მდინარისკენ გაიქცა გასაგრძელებლად. მდინარის წყალი ამომშრალი დახვდა – ღმერთს ამოეშრო. მზემ მცხუნვარება მოუმატა და ბათრადი სულ ნაკვერცხლად გადაიქცა. როცა ქურდალაგონი აწრთობდა ბათრადს, ერთი ნაწლავი უწრთობი დარჩა მუცელში, სწორედ ეს ნაწლავი გადაეწვა ბათრადს და მოკვდა.

ასე დაისაჯა გაბუდაყებული ბათრადი. სიკვდილის წინ ბათრადს სამი ცრემლი გადმოუვარდა და იქ, სადაც ეს ცრემლები დაეცა, სამი ტაძარი აღიმართა: მთავარანგელოზის, მიქელ-გაბრიელის და რეკომის.

ბალიასტომი – უხსოვარ დროში ზესტაფონიდან სოფელ მუჯირეთამდე დიდი ქალაქი ბალიასტომი ყოფილა გაშენებული. ბალია ყოფილა მისი მამასახლისი და ქალაქის მთელი ტომი მას ემორჩილებოდა. ქალაქში სახლები ისე ყოფილა ერთმანეთთან მიჯრილი, რომ სახურავებზე სვლით შეიძლებოდა ზესტაფონიდან მუჯირეთამდე მისვლა – მიწაზე გავლა არ მოუწევდა.

ერთ დღეს ბალიასტომის ეკლესიაში იურმე და-ძმა იწერდა ჯვარს. გაიგო ეს ქრისტემ, გაჯავრდა ხალხზე, ეს რა სამარცხვინო რამ ხდებაო, და ჩამოვიდა ბალიასტომში და დაწყევლა ქალაქი. დააღო პირი მიწამ და ქალაქი თავისი ხალხითა და ეკლესიითურთ შთანთქა. იმწამსვე მოვიდა ნიაღვარი და წალეკა ნაქალაქარი ადგილიც.

ახლა, სადაც მიწამ ეკლესია დაიტანა, იქ მიწა სახურავივით არის ამობურცული. ხალხი ისევ რომ დასახლებულა ამ ადგილებში, ნაეკლესიარზე ეკლესია მაინც აღარ აუშენებიათ და სასაფლაოსთვის განუკუთვნებიათ.

ბარალეთი – ჯავახეთში, ერთ ადგილას ქართული ეკლესია მდგარა, მაგრამ სოფელი ჯერ არ ყოფილა გაშენებული. ხალხი რომ მომდგარა საყარაულოს გორას, გადმოუხედავთ და ტყეში ეკლესია დაუნახავთ, უთქვამთ, ეკლესიასთან სოფელი გაეაშენოთო. ჩასულან გორიდან და იმდენად გაუვალი და დიდი ტყე ყოფილა, რომ ვერ მიუგნიათ ეკლესიისთვის. დაბრუნებულან უკან, ისევ ასულან საყარაულოზე, გადმოუხედავთ, დაუნახავთ ეკლესია, ჩამოსულან და ისევ დაუწყიათ ეკლესიის მიმართულებით სიარული და ძებნა, მაგრამ ვერც ამჯერად მიუგნიათ მისთვის. მერე უთქვამთ, მოდი, მდინარეს ჩაუყვებთ და მდინარე მიგვიყვანს ეკლესიასთანო. მართლაც გაჰყოლიან მდინარის დინებას, მისულან ეკლესიასთან და სოფელი ბარალეთიც დაუარსებიათ.

ბატონები – სნეულების მომტანი სულები. როცა ბატონები ეწვევიან ოჯახს, სადაც პატარა ბავშვია, მათ პატივით ეგებებიან; ყველაფერს ისე აკეთებენ, როგორც მათ სიამოვნებთ. ბატონებს წითელი ფერი უყვართ, ამიტომაც ბატონებით დაავადებული ბავშვის ოთახს წითლად მორთავენ ხოლმე; ჩუმად დადიან, ხმამაღლა არ ლაპარაკობენ, რათა როგორმე მათი გული მოიგონ და სახლიდან კმყოფილნი გაისტუმრონ. უმღერიან საგანგებო სიმღერას „იავ ნანა, ვარდოვ ნანა, იავნანინაო...“

ბაჟოსპორი – ადგილი ციხეგორთან, ფშავისა და ხევსურეთის საზღვარზე, სადაც დაეცა **დევებისა** და **კოპალას** ნასროლი ქვები, როცა ისინი ერთმანეთს ეასპარეზებოდნენ და კოპალამ გაიმარჯვა. დღესაც ჩაფლობილია ეს ქვები; კოპალას ნასროლი ქვა ოდნავ წინ არის, მის მომდევნოდ კი დევის ნასროლი ქვაა. ყოველ დღესასწაულზე, ციხეგორობას, აქ მოდიან სოფელ უძილაურთის მკვიდრნი, ჭიქას წაუქცევენ კოპალას ქვაზე, კოპალას საგმირო საქმეებს გაიხსენებენ და დაილოცებიან.

ბახსოლიანები – ლეჩხუმში, სოფელ ქოლბანში ბახსოლიანებს ერთი ჭიკა ჰყოლიათ დატყვევებული და ოჯახში ამსახურებდნენ თურმე. ჭიკა სახლიდან ვერსად გადიოდა, რადგან მისთვის კლანჭები დაუპერიათ და საცეხველის ქვეშ დაუმაღლავთ. საცეხველი მძიმე ქვის

ყოფილა და ჭინკას მისი გადმობრუნება არ შეეძლო. უკლანჭებოდ კი ჭინკა რის ჭინკა იქნებოდა. ბავშვებს ძალიან უყვარდათ თურმე ჭინკა, რადგან ართობდა მათ და უეღიდა. ჭინკის ყოფნისას ოჯახი დოვლათით ავსებულია, ისეთი მარჯვე ყოფილა მათი ეს მოსამსახურე. ერთ აღდგომა დღეს უფროსები ეკლესიაში წასულან და ჭინკასთან ერთი პატარა ბიჭი დაუტოვებიათ, თან გაუფრთხილებიათ, არამც და არამც ჭინკას მისი კლანჭების სამყოფელი არ გაუმხილოო. ყველანი რომ წავიდნენ, ჭინკა დიდხანს ეხვეწა ბიჭს, რას არ დაპირდა, ოღონდ მაჩვენე ჩემი ფრჩხილების ადგილიო, მაგრამ ბავშვი არა და არ თანხმდებოდა. ბოლოს, ბავშვი გატყდა და გაუმხილა სამალავი, თან ქვის გადმობრუნებაშიც დაეხმარა. დაიბრუნა თუ არა ჭინკამ კლანჭები, ეს ბიჭი აუკუწია და იქვე მდულარე ქვაბში ჩაუყრია, თავად კი გაქცეულა. ეკლესიასთან რომ ჩაუვლია, მიუძახნია თურმე ბახსოლიანებისთვის: „ახსოლ-ბახსოლიანებო, ნურც მოშენებულხართ, ნურც გადაშენებულხართო,“ და გადაკარგულა. ამ წყევლის შემდეგ ბახსოლიანები არც მატულობენ და არც კლებულობენ: დღესაც იმდენი არიან, რამდენიც ჭინკის დროს იყვნენ.

ბავანზორი – მთა გუდანის მახლობლად, ქვემოთ არაგვი მიედინება. განთქმულმა გმირმა მამუკა ქალუნდაურმა ზურაბ ერისთავის ლაშქრის დამარცხების შემდეგ არაგვის რიყიდან მოზრდილი ლოდი ამოიტანა ჩოხის კალთით და ბეგენგორზე გამარჯვების ნიშნად აღმართა. ხევსურულმა ლექსმა უკვდავყო ეს ამბავი:

*„თან მახყევს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.
ბეგენთ გორ ჩამაეწივა, ჭრნა ლაშქარნ ზურაბისანი.
ამანდით ამაბრუნვილმა სამანნ ჩახყუდნა ქვისანი“.*

ბათლაში – გამოქვაბული ხევში, გერგეტის მთაში, სადაც მხოლოდ ჩამოშვებული ჯაჭვის მეშვეობით შეიძლებოდა ასვლა, თორემ ყოველმხრივ მიუდგომელი იყო. თქმულების თანახმად, იქ დგას უფლის აკვანი, აღმართულია აბრაამის კარავი, უსვეტოდ და უსაბელოდ, იქ არის ქრისტეს ბაგა და სხვა საკვირველი საგნები, რომელთა შესახებ ანდრეზი არაფერს ამბობს. იოსებ მეხევეს შეუღწევია ამ მიუდგომელ გამოქვაბულში, უნახავს ეს საკვირველებანი, კარვ-

ის ნაგლეჯი და ქრისტეს ბაგის ნაწილი წამოუღია იქიდან და მეფე ერეკლესთვის ძღვნად მიურთმევია.

ბათლავალი ბარი – ყოფილა ერთი მონადირე, რომელიც მთელ თევებს ნადირობაში ატარებდა. მისი ცოლი კი მის მოლოდინში ატარებდა დროს. ერთ დღეს ქალს ქმრის ნახვა მონატრებია და ტყეში მის საძებრად წასულა. აქ მას შეხვედრია ბეთლემიდან მომავალი ერთი ბერი და ქალი ამ ბერის სიყვარულით გამსჭვალულა. სულ იმაზე ფიქრობდა და ოცნებობდა, როგორმე ამ ბერის ალერსით დამტკბარიყო.

ბოლოს, ქალს ასეთი ხერხისათვის მიუმართავს: თავი მოუვადმყოფებია და ქმრისათვის უთქვამს: ფთილის დახვევის დროს ბეთლემის ხატის მიზეზი გამომივიდა, მასთან შეხვეწილი ვარ და იქ სალოცავად უნდა წავიდეო. ქმარმა დაიჯერა, მოუშადა შესაწირავი და ორივენი ბეთლემის გზას გადგომიან. როცა მონასტერს მიუახლოვდნენ, ცოლს უთქვამს, ხატის სანთელი სახლში დამრჩა. წადი, მოიტანე, მე აქ დაგიცდიო. ხატის შიშით ქმარი მაშინვე უკან გაბრუნებულა. ამ დროს ჭექა-ქუხილი ამტყდარა, წამოსულა ღიდი ნიაღვარი და ქალს ბერებისათვის თავშესაფარი უთხოვია. ბერებმა ქალი შეიბრაღეს, ჯაჭვი ჩაუგდეს და სენაკში აიყვანეს. ქალმა აქ თვალი მოჰკრა თავის მოწონებულ ბერს და საქმე ისე მოაწყო, რომ მის სენაკში დააწვინეს. ბერი დიდხანს ებრძოდა ქალის მაცდურობას, მაგრამ ქალმა მაინც შეაცდინა.

გათენებისას ბერები გარეთ გამოსულან ქალის ქმრის ამოსაყვანად და ამ დროს დაუნახავთ თოვლით დაფარული უზარმაზარი მთა – მყინვარწვერი, რომელიც იმ ღამით ჩადენილი ცოდვის გამო ღმერთს აღუმართავს.

ბათლავის სახლარი – უწინ გერგეტის უდაბნოში ყოფილა ერთი განთქმული მონადირე და ღვთისმოყვარე ბერი, სახელად მამუკა. ერთ ღამეს მამუკას ძილში გამოეცხადა სპეტაკი სამოსელით მოსილი, მზესავით ელვარე ჭაბუკი. მამუკამ თვალი ვერ გაუსწორა უცნობს, მან კი ანგელოზური ტკბილი ხმით უთხრა: ნუ გეშინია, მამუკავ, მე ვარ ბეთლემის წმიდა გიორგი. შენი ღვთისმოსაობა ღირსადა გზდის იხილო ჩემი საბრძანებელი მყინვარზეო. წაიყოლე ერთი ვინმე, ვისაც შენ მოისურვებ, თან **საკიდელი** წაიღე და წადიო...

ვიდრე გზას გაუდგებოდა, მამუკა სამების ეკლესიაში ავიდა სალოცავად და განსაწმედად. იქ მარხულობდა, ყოველდღე რბეში განიბანებოდა და ლოცულობდა. ბოლოს, შვიდი დღე და შვიდი ღამე რომ შეასრულა, დილაადრიანად, მზის ამოსვლამდე გაუდგა გზას. თან თავისი ძმისწული, თერამეტი წლის ყმაწვილი წაიყოლა. მესამე დღეს მიაღგნენ ერთ ისეთ ყინულიან კლდეს, რომელზეც თუ ჩაფრინდებოდა კაცი, თორემ ჩასვლით ვერ ჩავიდოდა. მამუკამ საკიდლის ერთი ბოლო თავის ძმისწულს მისცა ხელში, მეორეს თავად მოეჭიდა და დაიწყო ჩასვლა. უკვე ძირს იყო ჩასული, რომ ყმაწვილს ხელიდან გაუსხლტა საკიდლის ბოლო და მამუკას თან ჩაჰყვა საკიდელი და უკან ამოსვლის იმედიც გადაუწყდა. მამუკამ ანუგეშა სასოწარკვეთილი ძმისწული: ალბათ ასეთია წმიდა გიორგის ნება, რომ უკან აღარ ამოვიდეთ. ნუ სტირი, მანდ მომიცადე, სანამ მოვბრუნდებიო.

ორი დღე და ორი ღამე ელოდა ძმისწული ბიძას. მესამე დღეს გამოჩნდა მამუკა და ეს უამბო ყმაწვილს:

ვიხილე ბეთლემის საყდარი, შეგეწიოს იმისი მადლი. იმაზე მშვენიერი და გასაოცარი სიზმარშიც არაფერი მინახავს. საყდარი ერთ უშველებელ, თივის ბულულასავით მომრგვალებულ, სულ მთლად ლუსკუმ ყინულის მთაზე დგას. მთისძირიდან წვერამდე შიგ ყინულში გამოკვეთილი კიბე აუყვება. ვახსენე ღმერთი, ხევის ანგელოზები, წმიდა გიორგი, გადავიწერე პირჯვარი და შევუდექი კიბეს. კიბე რომ ავათავე, თვალწინ უფრო გასაოცარი სანახაობა წარმომიდგა: მთის წვერი საგანგებოდ გადაჭრილს ჰგავდა. კალოსავით მრგვალი და ხელისგულივით მოსწორებული ვაკე ისე ლაპლაპებდა მზეზე, რომ გაყინული ტბა გეგონებოდა. მოვავლე ირგვლივ თვალი და დავინახე მთელი ცისკიდური – ზღვა და ხმელეთი. ჩავიხედე ძირს ყინულის სარკეში და დავინახე ქვესკნელი. ამ ყინულის კალოზე დგას ბეთლემის ეკლესია – წმიდა გიორგის საბრძანებელი. აქედან გადმოჰყურებს ის ჩვენ ცოდვილ ქვეყანას.

შევედი საყდარში და ისე გავოგნდი სანახავისგან, რომ კარგა ხანს ნაბიჯი ვერ გადავდგი წინ. ეკლესიას გუმბათი ვარსკვლავებისა აქვს, იატაკი სულ თვალ-მარგალიტით არის მოჭედილი. შუაგულ იატაკზე ოქროს აკვანი დგას, ისიც პატიოსანი ქვებით მოოჭვილი, ზედ მტრედი აზის და არწევს. საკურთხეველში ერთი საკვირველება ვნახე, მაგრამ ნება არა მაქვს გამხელისა... ახლა კი, შინ წადი, შვილო,

და, აი, თუ გსურს ოდესმე შენც ელირსო იმის ხილვას, რაც მე ვიხილე, ცოდვას ნურასოდეს ჩაიდენ და, რაც მე ახლა გიამბე, იმასაც ნურავის ეტყვი.

გაბრუნდა ყმაწვილი უკან. სოფელში მისვლისას გულმა არ მოუთმინა და ყველაფერი უამბო დედ-მამას, და იმწამსვე დამუნჯდა.

ბათლავის სახლი – ხევსურული მითოსის მიხედვით, ბეთლემის სახლი ჯვარ-ხატების შესაკრებელია, საიდანაც ისინი ნაწილდება სხვადასხვა თემებში (საყმოებში). გუდანის ჯვრის მკადრე **გახუა მეგრელაური** რომ ბეთლემის სახლში შესულა, იქ უნახავს უამრავი ჯვარ-ხატი, რომლებიც თურმე ფუტკრებივით ზრიალებდნენ შიგ. უნახავს ოქროს აკვანი, რომელშიც ყრმა წოლილა, მტრედები დაბრუნავდნენ თავზე, ზოგი არწევდა აკვანს, ზოგს კი ხორბლის მარცვლები მოჰქონდა და კვებავდნენ ყრმას. როცა გახუა ბეთლემის სახლიდან გადიოდა, ერთი მფრინავი **ჯვარი** გამოყოლია თან. ისეთი ყოფილა, რომ ღამით ნათელს აფენდა და გახუას გზას უნათებდა. ხან მტრედად გადაიქცეოდა, ხან ისევ ჯვარის სახეს იღებდა. გახუას თანმხლებმა კაცებმა ჯვარს ოქროქსოვილი ჩააცვეს. ასე შემეკული ჯვარი წინ მიუძღვებოდა ხატის მსახურს. გათენებისას გუდანში მივიდნენ, მტრედი წმიდა ბელელში შევიდა და იქიდან აღარ გამოსულა. ეს იმის ნიშანი იყო, რომ ჯვარმა გუდანში აირჩია თავისი საარსო ადგილი.

ბათქილი – თებერვალში სვანეთში, სოფელ ჟაბეშში იციან ალბაილრალის დღეობის გადახდა. ამ დღეს აქ წმინდა ფერხულს – სიმთი ჭიშხაშს დააბამენ ხოლმე სვანები. მაგრამ მხიარული ჰანგების ნაცვლად ამ ფერხულში გოდება გაისმის. ვაჟკაცურია, ომახიანია ეს სიმღერა, მაგრამ მაინც გლოვაა.

„ბაილ, ილბა ბაილ, ვაი, საბრალო ბეთქილ, ბეთქილ საწყალო“, – გაისმის ამ სიმღერაში. ვინ იყო ბეთქილი, რომელსაც დასტირიან?

ერთ დღეს, სოფელ ჟაბეშში სამთი ჭიშხაში ჰქონიათ ჩაბმული. მაღალი თოვლის კოშკი აეშენებინათ სვანებს და ზედ ორსართულიან ფერხულს უვლიდნენ. უეცრად მოფერხულეებმა დაინახეს თეთრი ჯიხვი, რომელიც წრეში შემოვიდა, გაუარა მონადირე ბეთქილს ლაჯებს შუა და კლდეებს მიეფარა.

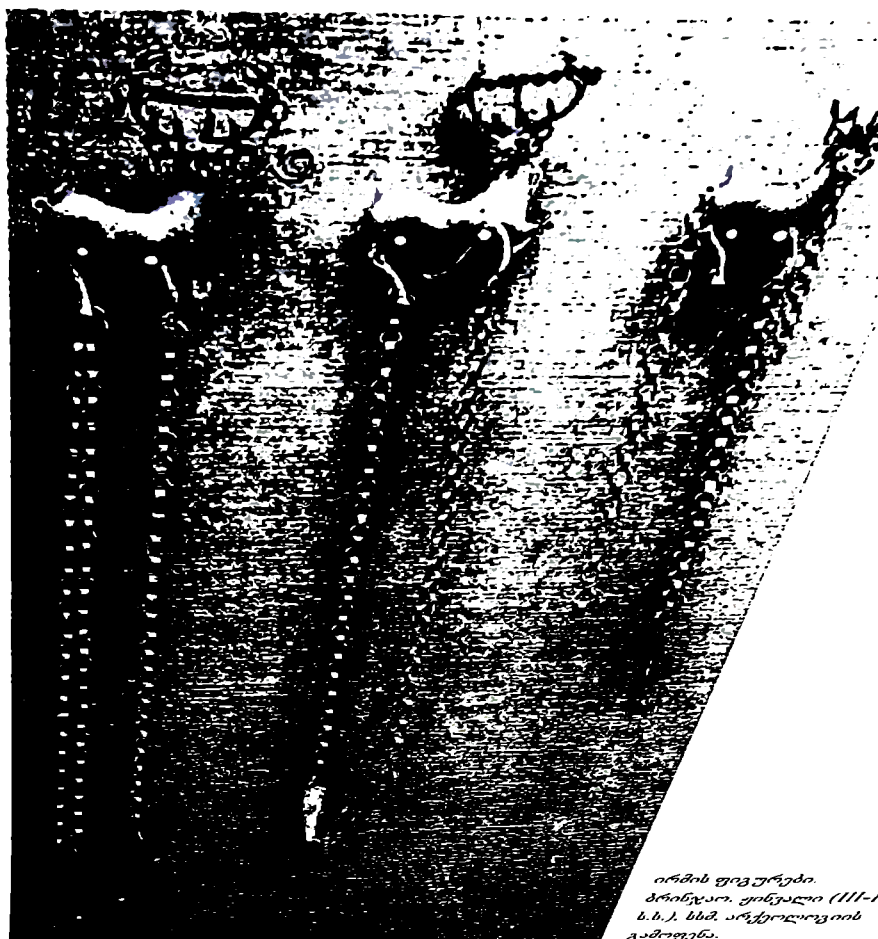
ჯიხვის ქანდაკება. ბრინჯაო. სამთავერო. მცხეთა (ძვ. წ. I ს.). სსმ. არქეოლოგიის გამოფენა.

- ვინ წავა, ამ ჯიხვს ვინ დაიჭერს?! - ახმაურდა ხალხი. - ამ ჯიხვის დამჭერი ისევ მონადირე ბეთქილი თუ იქნებაო...

მართლაც, მოიკაზმა ბეთქილი, გაიბანდა ბანდულები კლდეებზე სასიარულოდ და გასწია სანადიროდ, თეთრი ჯიხვის საძებრად. თან ორი მწევარიც გაიყოლა. მიდის ბეთქილი კლდეებში. წინ გზა ფართოდ ეშლება, უკან მოიხედავს - გზა ვიწროვდება, ქრება. მაგრამ ბეთქილი ამას არ დაეძებს, თეთრი ჯიხვი ელანდება, იმის მონადირება უნდა. ბოლოს შევიდა თვალუწვდენელ კლდეებში, დალის სამყოფელში. უეცრად წინ თეთრი ჯიხვი დაუდგა. შეხედა თუ არა ბეთქილმა, თეთრი ჯიხვი კლდის დედოფალ დალად იქცა. ნადირთ პატრონის ქათქათა სხეულს ხშირი ოქროს ნაწნავეები ფარავდა.

შეკრთა ბეთქილი, ისეთი მრისხანება ეხატა ნადირთ პატრონს სახეზე.

- ჩემო საყვარელო ბეთქილ, - უთხრა დალმა მონადირეს, - ხომ

ირმის ფიგურები.
ბრინჯაო, უიწვარი (III-
ს.ს.), ხსმ. არქეოლოგიის
გამოფენა.

გახსოვს, სიყვარულის ნიშნად მძივი რომ გაჩუქე. რაც ეს მძივი მოგეცა ჩემგან, ნადირობიდან მუდამ გამარჯვებული, ნანადირევით დატვირთული ბრუნდები შინ. მითხარი ახლა, რა უყავი ის მძივი, სად არის, მაჩვენეო.

- შენი ნაჩუქარი მძივი, დედოფალო, შინ დამრჩა, სასთუმალქე-ეშ. - კანკალით მიუგო ბეთქილმა.

- როგორაც შინ დაგრჩა ჩემი მძივი, დაბრუნებასაც ისეთს მოგცემ, - მიუგო დალმა, - რად უღალატე ჩემს პირობას? წუხელ ენაზე, ჩემი მძივი მკერდს უმშვენებდა ღამაზე თამარს, რომელიც შეიყვარე და მისთვის დედოფალი დალი დაივიწყე.

ეს თქვა დაღმა და გაუჩინარდა. მოიხედა უკან ბეთქილმა: თოვლით დაფარულა, წაშლილა მისი ნავალი. მარცხენა ფეხის დასადგმელილა დარჩა და მარჯვენა ხელის მოსაკიდი... შერჩა ბეთქილი ციკაბო კლდეს.

მაღალი ხმით მოთქვამს საკუთარ თავზე სასოწარკვეთილი ბეთქილი. აყმუვლდნენ მისი მწევრებიც. მისწვდა მათი ხმა მულახ-მულახს და ყველა მის საშველად გაემართა. ზოგს თოკები მოჰქონდა, ზოგს კიბეები, ზოგს ქეჩა და ნაბდეები მოეკიდებინა ზურგზე...

კლდის ძირს რბილად დაუგეს ნაბდეები, ააყუდეს კიბეები, მაგრამ კლდემ ზრდა დაიწყო და ბეთქილი უფრო და უფრო მაღლა აჰყავდა. მაშინ მოუარეს ვაჟებმა მთას ზემოდან და თოკები ჩაუშვეს ბეთქილის ამოსაყვანად, – ახლა დადაბლდა მთა და ბეთქილი ქვევით ჩაიყვანა. მიხვდნენ მაშინ, რომ დალის ნება იყო ბეთქილის სიკვდილი.

– ტყუილად ნუ ცდილობთ ჩემს გადარჩენას. ცოდვა ნუ დაედება თამარს, ჩემს სატრფოს, იმის მიზეზით ვიღუპები, – ჩასძახა ბეთქილმა თანასოფლელებს, – უთხარით თამარს, ჩემს მოსაგონად თავსაფარი მარჯვნივ შემოატრიალოს და ცრემლი ბლომად დაღვაროს.

მამაჩემს უთხარით, ღროდადრო, შველის თავი შესწიროს ჩემს სახელზე.

დედაჩემს უთხარით, მიკურთხოს ხაჭაპურ-ჭიშტვარი.

ჩემს დებს უთხარით, თმები შეიჭრან და ხმამაღლა მიტირონ ყოველ კვირას.

ბაბუაჩემს უთხარით, ბევრი რანგი და ღვინო მიკურთხოს.

ჩემს ძმებს უთხარით, ჩემი აბჯარი გაფერონ ხოლმე.

ჩემს ტოლებს უთხარით, ზარი მაგრად შემომძახონ...

და ჩამოვარდა კლდიდან ბეთქილი. აიყვანეს და საკაცით წაიყვანეს მისმა ტოლებმა სოფელში. მას შემდეგ ასე მღერიან ფერხულებში:

„საბრალო ბეთქილ, საცოდავო ბეთქილ! დღე და ღამე იყრება, ბეთქილ კლდიდან ვარდება...

ძირს დათვი უდარაჯებს, ალბათ ბეთქილის ხორცი უნდა...

ზევიდან ყორანი დასჩხავის, ალბათ ბეთქილის თვალები უნდა.

საბრალო ბეთქილ, საცოდავო ბეთქილ!

თმები, შენი თმები ორბებს მიჰქონდათ საბუდრად...

მძორი ყვავებს მიჰქონდათ ბარტყებისათვის...

ძელებმა ძირს ჩამოაწია.

ბეთქილი დაღუპულა, დაღს თავისი შეურაცხყოფა ასე გადაუხდია! “

ზარიპაოზა – ხალხური დღესასწაული, რომელიც არსებითად არ განსხვავდება ყვენობისგან.

ზარეზა – ძველი მრავალწლიანი დაბერებული მუხა, ფშაური ანდრეზის მიხედვით წმიდა მუხა, რომლის საშუალებითაც ლაშარის წმ. გიორგი *მორიგე ღმერთის* კარამდე აღიოდა, სადაც თავისი საყმოს ვედრება და გასაჭირი მიჰქონდა. (იხ. *ლაშარის ჯვარი*).

ზაფხვის ხიდი – ხიდი *სულეთში*, რომელიც აღუდებული კუპრის ტბაზეა (თუ მდინარეზე) გადებული; გარდაცვლილთა სულები, რომლებიც ცოდვით არ არიან დამძიმებულნი, მსუბუქად გადადიან მასზე, ხოლო ცოდვებით დამძიმებულთა ქვეშ ბეწვის ხიდი წყდება და ისინი კუპრში ცვივიან.

ზლოელი ზაფხვის ძალი – ფშავში ერთ ბლოელ ქალს ქალქვისთავისაკენ (ადგილის სახელია) ძროხები დაუდიოდა საზაფხულო საძოვარზე. როგორც კი ქალი ძროხებს არეკდა ქალქვისთავს, მაშინვე მის გვერდით ერთი ლამაზი ყმაწვილი გაჩნდებოდა. ქალმა არ იცოდა, ვინ იყო, ან საიდან მოდიოდა. ძროხებს რომ შინისკენ დააბრუნებდა, ვაჟი ისე მოხერხებულად გაიპარებოდა, რომ ქალი ვერ ხვდებოდა, როგორ ან რა დროს და სად წავიდა. უკვირდა ქალს და თანდათან ეჭვი ეპარებოდა. ის კი მთელი დღე ქალს ესაუბრებოდა, ეთამაშებოდა და თითქოს სიყვარულსაც იჩენდა, თითქოს უამქალოდ გაძლება არ შეეძლო. ქალმა ბევრჯერ ჰკითხა: ვინ ხარ, საიდან მოდიხარ და სად მიდიხარ, რომ ერთხელ ვერა გნახე ვერც მიმავალი და ვერც აქეთკენ მომავალი? ყმაწვილი ამ კითხვაზე გაიცინებდა და სულ სხვა რამეს ეტყოდა. ასე გავიდა დრო, ქალი ამ ყმაწვილს ისე დაუახლოვდა, რომ ხელდახელადა დაუწყო თამაშობა-ხუმრობა. ერთხელ ქალმა მის მკლავზე მძივებით გაწყობილი სამაჯური შეამჩნია, ქალმა მკლავი დაუჭირა და, ხედავს, რომ მისი მკლავი ადამიანის მკლავს არა ჰგავს – ძალიან ბალნიანია. ქალი შეკრთა, გაიხედა კარატის წვერისაკენ, სადაც *კოპალას* და *იახსარის* ნიშები და თქვა: იახსარო და კოპალავ, თქვენ დამწერეთ *ჯვარი*, ამას როგორი მკლავი ჰქონიაო? ყმაწვილი ამ სიტყვაზე შეკრთა

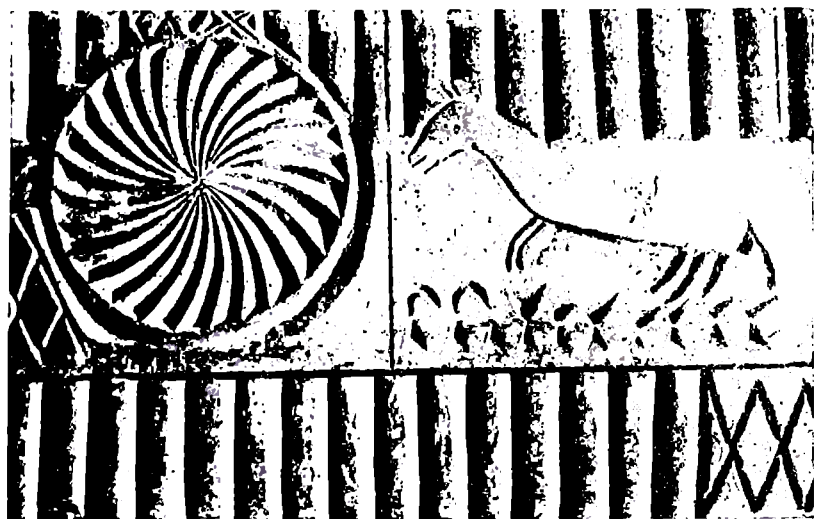
და უთხრა ქალს: რაზე დამღუპე, ეს რა თქვიო! ამ დროს კარატის წვერიდან აღიმართა სალუდე ქვაბის ოდენა ღრუბელი, ჯერ მაღლა ავიდა და წამოვიდა ქალქვისთავისაკენ. გზაში ცეცხლად იქცა, დაეცა ზედ ქალის გვერდზე მდგარ ყმაწვილს და ფერფლად აქცია, ქალი კი უვნებლად გადარჩა. მერე ქალის მშობლები მკითხავთან წავიდნენ იმის გასაგებად, თუ რა მოეჩვენა მათ ქალიშვილს. მკითხავმა უთხრა: ის ვაჟი **დევის** შვილი იყო, იმ ქალს დაიახლოვებდა და ბოლოს ავნებდაო. მაგრამ ქალი ყისმათიანი ყოფილა, რომ კოპალა და იახსარი ახსენაო. იმ დროს კარატის წვერზე იახსარი ყოფილა ჩამოსული, ქალს მოშველეს ბია და დევის შვილი დაუწვავსო.

ბლოელის სასჯელი - ოთხრქა-ოთხყურა ცხვრის პატრონს, ბლოელს, უთხრა **იახსარმა**: სიკეთე რომ მიყავი და ოთხრქა-ოთხყურა ცხვარი გამოიმეტე ჩემთვის ჩემ ყმებს მიეცი, რომ აბუდელაურის ტბიდან ამოვეყვანო, ახლა მე გიყოფ სიკეთესო. შენ ერთხელ მიშველე, მე კი სამაგიეროდ სამჯერ გიშველიო. როცა ძალიან გაგიჭირდება, მაშინ შემომძახე და დაგიხსნიო. ერთხელ ამ ბლოელი კაცის ოჯახს უკურნებელი სენი შეეყარა და დაღუპაზე იყვნენ მისული. გადაიწერა ბლოელმა პირჯვარი და შესძახა იახსარს: დალოცვილო იახსარო, შემომძახილზე ნუ გამიწყრები. მომირჩინე ეს ავადმყოფები. გადამარჩინე ამ უბედურებას და მომავალ დღეობაში შენს კარზე ძღვენი-თა და სანთლით მოვალ ჩემი ოჯახით, თუ ცოცხლები დამრჩებიანო. იახსარმა გაიგო მისი გასაჭირი, მიეშველა და განკურნა სნეულებისგან ის და მისი ოჯახიც. მეორედ გაჩნდა სახადი და ამ ბლოელის ოჯახსაც შეეყარა. მაშინაც შემოსძახა ბლოელმა იახსარს, იახსარიც მიეშველა და ყველანი განკურნა. ბლოელიც დანაპირებს ასრულებდა, გადარჩებოდა უბედურებას თუ არა, მოჰყავდა საკლავი, სანთელი და ემსახურებოდა იახსარს.

მესამედ ბლოელს ნათიბი ჰქონდა ასახვეტი, ამ დროს კი საავდრო ღრუბელი გამოჩნდა ცაზე. ბლოელი შეშინდა, ვაითუ გაავდრდეს და ნათიბი გამიფუჭდესო. მოაგონდა იახსარი და შესძახა: დალოცვილო იახსარო, ნუ გააავდრებ, ნათიბს ნუ გამიფუჭებ და შენს კარზე სამსახურით მოვალ. ამ დროს თურმე იახსარი ღვთის კარზე იყო ასული რაღაც დიდი საქმისთვის. თავის სახელის ხსენება და შეძახება რომ გაიგონა, აუცილებელსა და დიდ საქმეს თავი დაანე-

ბა და ბლოელის მისაშველებლად მობრუნდა. მივიდა და ნახა, რომ კაცს დიდი არაფერი უჭირდა. გაწყრა იახსარი, შერისხა ის ოჯახი და სულ ამოწყვიტა. მერე მკითხავის პირით თქვა: იქ, ღვთის კარზე მძიმე საქმისთვის ვიყავი მისული და შემოძახება რომ გავიგონე, ჩემ წესს ვერ გადავედი და მოვბრუნდი ღვთის კარიდან ჩემი ყმის მისაშველებლად. შემოძახილის ადგილზე მივედი, ვნახე, რომ არაფერი უჭირდა, იქ კი დიდი საქმე დამრჩა გაუკეთებელი, ამიტომ გავუწყერი და ოჯახიანად ამოვწყვიტეო.

ბორჯღალი – სიტყვა გამოხატავს მრავალტოტიანობას, ქორბუდა ირემზე იტყვიან: „რქაბორჯღალიანი“. ბორჯღალი წარმოადგენს თავისი ღერძის ირგვლივ ანუ მკლავების გადაკვეთის წერტილის გარშემო დატრიალებულ სვასტიკურ ჯვარს. ამგვარი მოძრაობით შექმნილი ფიგურა არის ცეცხლის, მზის, მარადიული განახლების, წრებრუნვის და, საბოლოოდ, სიცოცხლის სიმბოლო.

ბორჯღალი. საცხოვრებელი სახლის მოხატულობა. სასაში. სვანეთი.

ბორჯღალს შეხვდებით საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში (განსაკუთრებით, სვანეთში, ფშავ-ხევსურეთში), იგი ამშვენებს ტრადიციულ ხის ავეჯს – საკარცხულებს (სავარძლებს), კიდობნებს,

კარადებს, კერიის ქვებს, ბუხრის თავებს... ბორჯღალი ამშვენებს **დედაბოდს**, სადაც მას ცენტრალური ადგილი უჭირავს. ბორჯღალის მსგავს ორნამენტს შეხვდებით ძველი ცივილიზაციის ხალხურ სახვით ხელოვნებაში (შუამდინარეთში, ჩინეთში, იაპონიაში).

ბოჭორმის კურატი – ერთ დროს, უხსოვარ ხანაში, მთელი კახეთი ზღვით ყოფილა დაფარული. ბოჭორმის წმიდა გიორგის ჰყოლია ერთი კურატი, რომელიც დრო და დრო დაიკარგებოდა ხოლმე. შემდეგ შეიტყვეს, რომ კურატი ზღვის პირზე მიდიოდა, ზღვიდან **გველეშაპი** ამოდიოდა, რომელიც კურატს ებრძოდა, კურატიც თავისას ცდილობდა, მაგრამ გველეშაპის კანს ვერაფერს აკლებდა. მაშინ ადგნენ წმიდა გიორგის ყმები და კურატს რქებზე აღმასები აასხეს.

ხარი. ხახული.

კურატი ისევ წავიდა გველეშაპთან საომრად. გველეშაპიც გამოვიდა და შეიბნენ. გველეშაპის კანმა ალმასიანი რქების შეხებაზე დაჰკარგა წინანდელი თვისება. გველეშაპმა იგრძნო ეს, შემინებული ისე ძლიერად შეცურდა ზღვაში, რომ თავი ველარ შეიკავა და დაეტაკა იმ გორას, რომელიც ზღვას აგუბებდა, გაანგრია იგი და ზღვაც გადავარდა. კახეთი განთავისუფლდა წყლისაგან, გაშრა. ხალხი კი მაღლობებიდან ძირს ჩამოვიდა, გააშენეს სოფლები და დაიწყეს ცხოვრება.

ბოჭორმის ხატი – ბოჭორმის ეკლესიაში ყოფილა **ჯვარი**, რომელზეც ჯვარცმა და წმიდა გიორგი იყო გამოსახული. ბოჭორმას ლეკები შემოსევნიან, ეკლესია გაუძარცვათ და ეს ჯვარიც წაუღიათ. მაგრამ წმიდა გიორგის ძალას ლეკების სოფელი დაუსჯია: სოფელში რამდენიმე წელიწადს, სანამ ჯვარი მათთან იყო, ცამ პირი შეკრა – წვიმის წვეთი არ ჩამოვარდნილა მიწაზე, არც ჭირნახული მოდიოდა, არც კაცი და არც პირუტყვი იბადებოდა. ბოლოს, მიხვდნენ უბედურების მიზეზს და ჯვარი უკან დააბრუნეს. ბოჭორმელებმა, ჯვარი რომ დაიბრუნეს, თავისთან აღარ დაიტოვეს და **ალავერდის ტაძარში** დაასვენეს.

ბულა-ტბა – აჭარაში, არსიანის მთის ძირას, არის ერთი მრგვალი ტბა. უხსოვარ დროში ზაფხულობით ამ ტბიდან წითელი, შავ-წამწამიანი ღონიერი ბულა ამოდიოდა და სოფლის ძროხებს ამაკებდა. ამბობენ, ახლანდელ ხარებს შავი წამწამები მისგან გამოყვათო. ბულა ხარებს ემტერებოდა თურმე და სულ გაუწყვეტია. სოფელი ვერაფერს გახდა, ვერა და ვერ მოიშორეს ბულა. ბოლოს, ერთი კაცი, რომელსაც ერთადერთი ხარი შემორჩენოდა, ასე მოქცეულა: ხარს წაწვეტებული რკინა დაუმაგრა რქებზე და გაუშვა ტბისკენ. როგორც კი ბულა ტბიდან ამოვიდა, ხარი გაექანა მისკენ და ფერდში დააძგერა რკინის რქები. დაჭრილი ბულა ისევ უკან გაბრუნებულა, ტბაში ჩასულა და მას მერე აღარ გამოჩენილა.

ბუჩა – მითიური **ნაწილიანი** თოფის სახელი, რომელიც მაღლიერმა **გველეშაპმა** აჩუქა **მექობაურს**.

წმინდა გიორგი, ბოჭორძა. XI ს.

ბ

განძი – განძის მითოლოგია ძალზე მდიდარია. საქართველოში, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ფართოდ არის გავრცელებული ანდრეზული თქმულებები წმიდა საგანძურებზე, რომლებიც საიდუმლო ადგილებშია (გამოქვაბულებში, მიწის სიღრმეებში) დაცული. მოსახლეობა განსაკუთრებული რიდით და კრძალვით ეკიდება განძს. ვახუშტი ბატონიშვილი წერს, ვერც ფშაველი და ვერც ხევსური ნაპოვნ ოქროს ან ვერცხლს თავისთვის ვერ გამოიყენებს, არამედ **ლაშარის ჯვარს** შესწირავსო. საგანძურების აღმოჩენა მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია. ერთ-ერთი ასეთი რჩეული იყო ქართველთა ერთიანი ქვეყნის მეფე **ფარნავაზი**, რომელმაც ტფილისის „ღირღალებში“ მიაგნო განძს, რომლის წყა-ლობითაც გაათავისუფლა ქვეყანა და მეფობა მოიპოვა. როცა ქვეყანა საფრთხის მოლოდინში იყო, ხელისუფალნი (მეფენი) საიდუმლო ადგილას ჩაფლავდნენ განძს, რათა დაბრუნებისას ამოეღოთ იგი და ქვეყნის აღსადგენად გამოეყენებინათ. „ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს, რომ არჩილ მეფემ, სტეფანოზის ძემ, თავისი წილი განძი დაფლა სხვადასხვა ადგილებში – კახეთის ხევში, უჯარმის ხევში, ქართლსა და ჯავახეთში ძველთაგანვე არსებულ სამალავებში, და დაადო თილისმა, რომ ვერავის შეძლებოდა მისი პოვნა და გამოღება.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის **ანდრეზები** მოგვითხრობენ **ღვთისშვილთა** საგანძურებზე. ყველა ღვთისშვილს ანუ **ჯვარს** თავისი განძი აქვს, განძი მათი სიწმიდისა და სიბრძნის გამოხატულებაა. ანდრეზები მოგვითხრობენ ჯვარის მკადრეთა (**შიშია, ომა**) შესახებ, რომლებიც ჯვარის წმიდა საგანძურთა ხილვის ღირსნი ხდებიან.

ბბრბ – **ლაშარის ჯვარის** თავხვევისბერი, თურმანაულთა წინაპარი, პაპა. გარაზე ამგვარი ანდრეზია შემორჩენილი: ყმაწვილ-

კაცობაში გარა, მშობლების ნაბოლარა შვილი, დადამბლავებული-
 ვით ყოფილა: დაჯდებოდა სახლის დირეზე და გადაჰყურებდა ხო-
 ლმე მათურხევს, სადაც დიდი მინდორია. იყურებოდა და თან ეცინე-
 ბოდა ჭკუანაკლულივით. ერთხელ ძმებმა ჰკითხეს: რა არის, რომ
 უყურებ, რაზე გეცინებაო, რა გიკვირსო? გარამ თავი აიღო და უპა-
 სუხა: ამ მინდორს რომ ხედავთ, იქ ორი ხარი გამოდის ერთმანეთთ-
 ან საბრძოლველად: ერთი ნისლა ხარი ლაშარის მხრიდან გამოექა-
 ნება, მეორე წითელი კი - ჩვენი მხრიდან. შეებმებიან რქებით ნის-
 ლა და წითელი ხარი, წითელი დაჯაბნის და გამარჯვებული დაბ-
 რუნდება უკანო. ძმები მიხვდნენ, რომ წითელი ხარი გარას **დაფ-
 ლათი** იქნებოდა, ნისლა ხარი კი - **ლაშარის ჯვრისა**. მიხვდნენ და
 ძალზე გაუკვირდათ ნაბოლარა ბეჩავი ძმისგან ასეთი ხილვა. ერ-
 თხელ ძმებმა გადაწყვიტეს, გარასთვის ცოლი მოეყვანათ, ბეჩავია,
 ჩვენს ანაბარა რატომ უნდა დარჩესო. ცაბაურთის სოფლიდან ერთ
 კაცს ცოლი მოსტაცეს და გარას მიჰგვარეს. ცაბაურთელმა კაცმა
 ჯავრი ჩაიდო გულში, შეთქმულება მოაწყო გარას ჩასაქოლად. ყვე-
 ლაზე ხელსაყრელ დროს ლაშარობაზე იპოვიდნენ. გარა და მისი
 ძმებიც იქ იყვნენ. როგორც კი შეთქმულებმა ქვებს სტაცეს ხელი
 გარას ჩასაქოლად, გარამ ყველას თვალწინ იქვე მიყუდებულ ლა-
 შარის **დროშას** დასტაცა ხელი, თავქვე დაეშვა და ადიდებული
 არაგვის ტალღებს მისცა თავი. გაუხარდათ შეთქმულებს, ჩაქოლვა
 აღარ დაგეჰქირდება, არაგვი წაიღებსო. ყველას უკვირდა, რომ გარ-
 ამ ხელყო მთელი ფშავის სიწმიდე დროშა, რომლის ხელის შეხების
 უფლება არავის ჰქონდა. მისი ხელმყოფელი უსათუოდ დაისჯებო-
 და. მაგრამ გარამ მშვიდობით გადალახა არაგვი, ამოვიდა ნაპირზე,
 დროშა აღმართა და მთელი ხალხის გასაგონად დაიძახა: წამომყევ-
 ით, ვისაც გული გერჩით, მაისტი (ქისტების სოფელი) უნდა გავტე-
 ხო და ცხვარ-ძროხა უნდა წამოვასხაო. ყველას გაუკვირდა აქამდე
 ბეჩავი გარასგან ასეთი გაბედულება, მაგრამ რაკი ხელში დროშა
 დაუნახეს, იფიქრეს, დავლათი სწვევიაო და ზოგიერთი ახალგაზრ-
 და გაყვა კიდეც ქისტეთის დასალაშქრავად. ხანდაზმულებს და მო-
 ხუცებს კი ეეჭვებოდათ მისი გამარჯვება. რამდენიმე ხნის მერე, ხე-
 ლობაში იმდენი ცხვარ-ძროხა გამოჩნდა, რომ კული არ უჩანდა. გარ-
 ამ საუკეთესო ხარები ლაშარის ჯვარს შესწირა და ამის შემდეგ გა-
 ხდა იგი თავხევისბერი.

გარას წინამძღოლობით ფშაველთა ლაშქარი ყოველთვის იმარჯვებდა, მარცხი არ იცოდა რა იყო. გაივსო ფშავი ქისტეთიდან მორეკილი საქონელით. გარას სიკვდილის შემდეგ ფშაველები სულ მარცხდებოდნენ, ვერა და ვერ გაიმარჯვეს მტერზე. ბოლოს, ლაშარის ჯვარის **ქადაგმა** ასე უთხრა მათ: ფშაველებო, ვერ გაიმარჯვებთ, სანამ გარას ნაწილს არ ამოთხრით და დროშას არ შეაბამთო. გაუკვირდა ხალხს, რა ნაწილი, ის კაცი უკვე ჩანაცრებული იქნება მიწაშიო. მერე უფიქრიათ და უთქვამთ, მოდი, გავთხაროთ, ერთი ძვალი მაინც არ დარჩებოდარ? გათხარეს, ამოიღეს ფერცხალი (ნეკანი), სხვები ამბობენ მარჯვენა ბეჭიო. და შეაბეს ლაშარის დროშას. წასულან ფშაველები სალაშქროდ ამ დროშით და კიდევ გაუმარჯვნიათ.

გახუა მამრალაური – გახუა იყო ჭორმეშიონი, გვარად გოგოჭური. მისი ნასახლარი ჭორმეშავის უბანში, რომელსაც ფიცრული ჰქვია, დღემდე არის შემორჩენილი. იგი **გუდანის ჯვარის** მკადრე იყო, მაგრამ უფრო **ხახმატის ჯვართან** ყოფილა დაახლოებული, სადაც კი წავიღოდა **ჯვარი**, გახუას თან წაიყოლებდა ხოლმე. გახუას ჯვარი ხელზე მოუდიოდა; როცა იგრძნობდა ჯვარის მოახლოებას, **სამკადრეოს** გადაიფარებდა ხელზე, რათა ჯვარი ზედ დაბრძანებულიყო. გახუა პირს გვერდზე გაწევდა, რომ თავისი სუნთქვით **ღვთისშვილი** არ შეეწუხებინა და ასე ისმენდა მის ნებას. გახუა ხანდახან დაიკარგებოდა. ერთ-ორ თვეს არ გამოჩნდებოდა, **საფარველდადებული** დაჰყავდა თურმე ხახმატის ჯვარს.

სხვა ღვთისშვილებს არ მოსწონდათ, რომ ხახმატის ჯვარი ასე იახლოებდა გახუას, ხორციელის სუნი არ ეამებოდათ და საყვედურობდნენ თავიანთ მოძმეს ჯვარს, ხახმატის წმიდა გიორგის: რა არის, ეს დედაკაცის ნაშობი ჩვენში რომ გარიყო? ერთ დღეს, როცა გახუა თავის ფიცრულში იყო, ხახმატის გიორგი გამოეცხადა და აცნობა, რომ ღვთისშვილები მისი წინამძღოლობით **ქაჯავეთის** დასალაშქრავად მიდიოდნენ და მათ შორის საყმოს წარმომადგენელი უსათუოდ უნდა ყოფილიყო, რათა თავისი თვალთ ენახა ქაჯავეთის სამჭედლოს საიდუმლო. ოღონდ რაკი სხვა ღვთისშვილები ადამიანის სუნს ვერ იტანდნენ. ხახმატის გიორგიმ უბრძანა გახუას, სამ დღეს ემარხულა. ორ დღეს იმარხულა გახუამ, მაგრამ მესამე დღეს სულმოკლეობა გამოიჩინა და

პური და ყველი შეჭამა, და ისევ აუვიდა გახუას ადამიანის სუნი. რა ექნა ხახმატის გიორგის? გახუა თავად ყვებოდა ხოლმე: წამიყვანეს ღვთისშვილებმა და ველკეთილზე ეხში დამაწვინეს და სული ამომიძვრინეს, გვამი კი იქვე მიწაში ჩამარხესო. ასე გაიყოლეს ღვთისშვილებმა გახუას სული, აიარეს ველკეთილი, გადავიდნენ დათვისჯვრის უღელტეხილზე და უჩინრად გასწიეს ქაჯავეთისკენ. ქაჯავეთის დაღამქერის შემდეგ უკანა გზაზე მივიდნენ იმ ეხთან, სადაც გახუას გვამი იყო მიწაში ჩაფლული. მისი სული ისევ სხეულში უნდა ჩაებრუნებინათ, მაგრამ გვამს თურმე მატლი ეხვეოდა და ისე ყარდა, რომ გახუას შეზიზღებია თავისი გვამი, აღარ მოუნდომებია ამყრალბულ გვამში შესვლა და გაქცევა დაუპირებია. სად გარბიხარ, მეპურყველე გახუაო, უთქვამთ ღვთისშვილებს, ჩაძვერი შენს გვამშიო და „ძალით ჩამაძვრინეს პირიდანო და ავდექი ხორციელი კაციო“. გახუას, – ამბობდნენ, – თავგის ამონაჭამი აჩნდა მხარზეო. თავად ყვებოდა თურმე: ქვიშაში თავგს ჩემ მხარზე ხორცი ამოეჭამა და, რომ გავცოცხლდი, თავგისაგან ამოჭმული მტკიოდაო. მერე წამალი მასწავლეს ღვთისშვილებმა და, როცა შინ დავბრუნდი, ნასწავლები წამალი მოვისვი და მომიჩჩაო.

თავდაპირველად გახუა არაფერს ამბობდა ღვთისშვილებთან თავისი სიარულის შესახებ. ღვთისშვილთაგანაც არ ჰქონია ლაპარაკის ნება. ბოლოს, ხანში რომ შესულა, ნებაც მისცემია და საუბარიც დაუწყია თავის თავგადასავალზე და ღვთისშვილთა საიდუმლო ამბებზე. ამ დროს აღარც ხელზე მოუდიოდა ჯვარი.

გახუას ცოლის მოყვანის ნება არ ჰქონია ჯვარისგან, მაგრამ მაინც ითხოვა ცოლი. ბავშვს, რომელიც შეეძინა, თან ოქროს ჯაჭვი დაყვა დედის მუცლიდან: იზრდებოდა ბავშვი, იზრდებოდა ჯაჭვიც, მაგრამ, ბოლოს, ჯაჭვი აღარ გაიზარდა და მოახრჩო ბავშვი. ამბობდნენ, ჯვარის ნებას რომ არ დაემორჩილა, ამიტომ უძეოდ გადაეგო გახუაო.

გელათის აზიზა – გელათის ტაძრის სამხრეთის კედელზე ერთი დიდრონი მთლიანი ქვა არის დატანებული. სიგანით კაცზე მაღალია, სიგრძით ორი კაცის სიმაღლეა.

ერთხელ დიდი მეფე დავითი ქუთაისიდან მობრძანდებოდა გელათის ტაძრის შენობის დასახედად. ამ მთებში სასიარულოდ მას ერთი შავი ჯორი ჰყავდა. ფიქრებში წასულმა მეფემ მიუშვა სადავე და ვერ

გელათი. XII ს.

შენიშნა, რომ ჯორი წყლის სიღრმისკენ მიიწევდა. წყალი ჯორის მკერდს მისწვდა და მეფე მუხლებამდე დაასველა, მაგრამ იგი მაინც ვერ გამოერკვა ღრმა ფიქრისგან. ფიქრობდა, სად ეშოვნა დიდი მთლიანი ქვა კედელში დასათანებლად. უეცრად ჯორი შეხტა ერთ უზარმაზარ ქვაზე, რომელსაც წყალწითელა შეეგუებინა. მხოლოდ მაშინ მოვიდა მეფე გონზე, როცა დაინახა, რომ მისი ჯორი დიდ ბრტყელ ქვაზე იყო შემდგარი. მეფემ განიზრახა სწორედ ეს ქვა აეტანა გელათში თავისი ხელით.

მეფე გავიდა წყალწითელაში, ავიდა გელათს და დაათვალიერა ტაძრის მუშაობა. იმ ღამეს ხუროთმოძღვარს გაუმხილა, ხვალ დილით წყალწითელას ფეხით უნდა ჩავიდე და იქ რომ დიდი ლოდი ძევს, ჩემი ხელით უნდა ამოვიტანო ტაძრის ბალავერზე დასადებადო. ხუროთმოძღვარს გაუკვირდა, იმ ლოდს თორმეტი უღელი კამეჩიც კი ვერ დაძრავს ადგილიდან და ერთი კაცი როგორ ამოიტანსო. მეფემ მწუხრზე მუხლმოყრილმა ილოცა, შეევედრა ღმერთს თავისი განზრახვის ასრულებას... განთიადისას მეფე დაეშვა წყალწითელასკენ, მისი შავი ჯორი კი იქვე ბალახს ძოვდა გელათის გალავანში. მეფემ

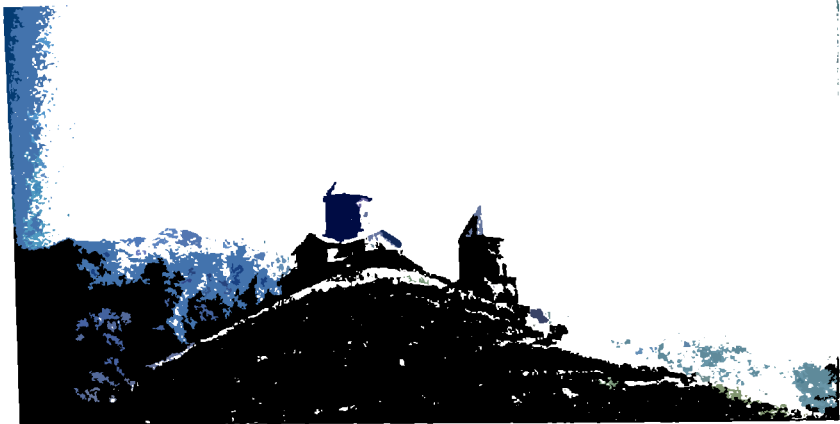
წყალწითელაზე პირჯვარი გადაიწერა, ხელ-პირი დაიბანა, მერე მივიდა, ლოდი ასწია, მხარზე შეიგდო და გელათისკენ გამოემართა. გზა-გზა რომ მოდიოდა, ცალი ხელით ლოდი ეჭირა, მეორეთი კი თავს ივარცხნიდა. როგორც კი შემოდგა ფეხი გელათის გალავანში, მზის პირველი სხივი თავზე დაადგა. მიიტანა ეს უზარმაზარი ლოდი და დადო სამხრეთის ბალავარზე, ხუროთმოძღვარმა კი ზედ მზის საათი მოხაზა ამ ქვაზე წირვა-ლოცვის დროის შესატყობად.

ტაძრის კედლები სარტყლამდე რომ მოათავეს, მეფემ მოისურვა ტაძრის სარტყელზე ასვლა, რომ შეეტყო, სწორად იყო თუ არა აყვანილი კედლები. ფიქრებში წასულმა უნებურად გადადგა ფეხი და გადმოვარდა. დამტვრეული მეფე გადაიყვანეს იქვე აგებულ საზაფხულო სასახლეში. თორმეტი მღვდელთმთავარი დღე და ღამე იხდიდა პარაკლისს მეფის დღეგრძელობისთვის. ამ დროს მოვიდა ერთი მოხუცებული მათხოვარი, რომელმაც გამოაცხადა მეფის წინაშე სიზმარი: მეფე მორჩება, თუ მას ირმის რძეში აბანებთო. იყო ამ დროს ერთი კაცი, დარუბანდიდან ტყვედ წამოყვანილი, მეფისგან გათავისუფლებული და დაწინაურებული. მას ჰყავდა თორმეტი ირმის ფური, რომელნიც ყოველ დღე იწველიდნენ ერთ ქვაბ რძეს. მან მიართვა მეფეს ეს თორმეტი ირმის ფური და მათ რძეში მეფეს დილა-სადამოს აბანებდნენ. ამ საშუალებით მეფე სრულიად განიკურნა. ამის შემდეგ ბევრი ეძებეს მოხუცებული მათხოვარი, მაგრამ მის კვალსაც ვერ მიაგნეს. ირმების პატრონი კი მეფემ თავის კარისკაცად გახადა, ჩააბარა ციხე და სოფლები უწყალობა არგვეთში.

მეფის სახე გამოსახულია გელათის ტაძრის ჩრდილოეთის კედელზე: მარცხენა ხელისგულზე ტაძარი უდევს, ღრუბლიდან ღვთის მარჯვენაა გამოწვდილი და აკურთხებს მეფეს.

გარგაბის სამეფა – ქართლის, კახეთისა და იმერეთის მეფეებს ერთმანეთში დავა ჰქონიათ, თუ სად უნდა აშენებულიყო წმიდა სამების ტაძარი. მაშინ მცხეთაში ერთი ბერიკაცი წამომდგარა და მათთვის მოუხსენებია:

– მეფენო, ფური დაკალით და მისი ბეჭი სოფლის ბოლოს დააგდეთ. მოვა შავი ყორანი და, სადაც გამოხრავს, სამებაც იქ ააშენეთო. მეფეებიც ასე მოქცეულან. ყორანი მართლაც მოფრენილა და წაუღია ეს ბეჭი. მოწმედ ყორანს ხალხიც გაჰყოლია. ანანურის თავზე

გერგეტის სამება. XIV ს.

ყორანს დაუსვენია და აქ სამების ნიში აუგიათ. ყორანი აქედან ბიდარის მთაზე (ჯვრის უღელტეხილზე) დაფრენილა და აქაც ჯვარი აღუმართავთ. ბიდარიდან ყორანი გერგეტში გაფრენილა და ელოგეშის ნიშთან ცოტათი შეუსვენია და შემდეგ სამების წვერზე დაფრენილა. აქ ბეჭი საბოლოოდ გამოუხრავს და ძვლებიც იქვე დაუყრია.

ახლა მეფეებს ღავა იმაზე მოსვლიათ, თუ ვის უნდა ჩაეყარა საძირკველი პირველად. წამომდგარა ერთი კეთილი კაცი და უთქვამს:

– წადით ბიდარის მთაზე, სადაც სამების ჯვარია აღმართული, იქიდან ყველანი გამოიქეცით და ვინც სამებაზე პირველად ავა, საძირკველიც იმან გაჭრასო.

ასეც მოქცეულან და ყველანი, ცხენით თუ ფეხით, ბიდარის მთიდან გამოქეცულან. მათ შორის ერთი ხურთისელი კოჭლი ბაჩხიძე მთამთა მოკლე გზით გადმოსულა, სამების მთაზე ცხენოსნებზე წინ მისულა და სამების საძირკველიც იმას გაუჭრია. ამიტომ ახალწელს გერგეტელები პირველად ამ ხურთისელ ბაჩხიძეს ამწყალობებენ.

ტაძრის ასაგები ქვა დევ-წიქარა ხარებს ყანობ-ხურთისიდან უზიდიათ, კალატოზებისთვის წყალი გერგეტის წყაროდან მეცხვარეს უზიდიდა. ამ წყაროს დღესაც „კალატოზის წყაროს“ უწოდებენ. ამ მეცხვარეს თავისი სახე სამების სამრეკლოზე გამოუსახავს. მისი ფარა მთაზე უმწყემსოდ ძოვდა თურმე და ნადირი არ ერჩოდა. ამ მეცხვარესაც სამების დეკანოზები ახალწელს პირველად ამწყალობებენ.

გველეთის განძი – უწინ გველეთში გიგაურები სახლობდნენ. ახალწლის ღამეს ზურაბ ერისთავი თავს დაესხა გველეთს. მთავარანგელოზის **ხელოსნები** ამ დროს დარბაზში იყვნენ. **ხუცესს** სამი **თასი** ეჭირა ხელში, სამალავში შენახვა ვეღარ მოასწრო და დარბაზის კედელში დამალა.

ზურაბის ჯარი მოადგა გველეთს, გადასწვა და ნანგრევებად აქცია მთავარანგელოზის ხატის დარბაზი. ის სამი თასიც ნანგრევებში ჩაიმარხა.

ზურაბმა გველეთელი გიგაურები ჭართალში გადაასახლა. მათ თან წაიღეს მთავარანგელოზის ნიში და ახალ ადგილას ლოცულობდნენ. ძველი ადგილი კი გაოხრებული დარჩენილა.

ხუცესს თავისი შვილიშვილისთვის დაუტოვებია ანდერძად იმ სამი თასის ამბავი: „ამა და ამ ადგილას დასხედით და პირველამაზდარი მზის შუქი რომ დაადგება დარბაზის კედელს, იქ იქნება თასგანძიო“. შვილიშვილი რომ მოხუცდა, წავიდა გველეთს, დილაადრიან მივიდა დარბაზის ნანგრევებთან და მზის ამოსვლას დაელოდა. პირველი მზის სხივი დაეცა ნანგრევს და, სადაც დაეცა, ხუცესის შვილიშვილმა აიღო ქვა, არაკუნა, არაკუნა, გამოთხარა და იპოვა სამი თასი, და ჭართალში წაიღო.

გველუშაპი – გველ-ვეშაპი, წყლის მითიური არსება, წყლის სტიქიის განსახიერება. კოსმოგონიურ მითოსში გველუშაპი ქაოსის მატარებელია, თავად ქაოსია, რომელსაც ამარცხებს კოსმოსის განმასახიერებელი ღვთაება, შუაზე ფატრავს მას და მისი ნაწილებისგან სამყაროს ქმნის: ქვედა ნაწილისგან – მიწას, ზედა ნაწილისგან – ცას. როგორც წესი, ყველა ხალხის მითოლოგიური გმირის თავგადასავალში ძირითადი ეპიზოდია გველუშაპთან შებრძოლება. გმირი აუცილებლად ამარცხებს გველუშაპს, მაგრამ ვიდრე დაამარცხებდეს, გველუშაპი შთანთქავს გმირს, რომელმაც შიგნიდან უნდა გაკვეთოს მისი სხეული და გამოვიდეს, ან გველუშაპმა იგი უნდა ამოანთხიოს. გველუშაპის მუცელში ყოფილან შუამდინარული კოსმოგონიის ღმერთი **მარდუქი**, ინდური მითოლოგიის ღმერთი **ინდრა**, ბერძენთა გმირები **თესევსი**, **ჰერაკლე**, **იასონი** და სხვანი. გველუშაპის მუცელში იყო **ამირანი**... გველუშაპი ხშირად წარმოდგენილია როგორც წყაროს მცველი ან დამპატრონებელი, ან მდინარის შთანმთქმელი... გეხვდება ჯადოსნური ბალის მცველადაც.

გველუშაპი გაძვავებული – ყაზბეგიდან თერგის ღინების მიმართულებით რომ გავიხედავთ, ერთ უზარმაზარ მთას დავინახავთ, რომელიც გაწოლილ უზარმაზარ გველუშაპს მოგვაგონებს. ხალხის თქმულებით ეს მთა გაქვავებული გველუშაპია. ეს ამბავი ასე მოხდა: ერთხელ წმ. გიორგი გველუშაპს შეეყარა და, სად მიდიხარო, ჰკითხა. – *ამირანია* მიჯაჭვული გამოქვაბულში და მის შესაჭმელად მივდივარო, – მიუგო გველუშაპმა. – ამირანი შენს შესაჭმელად კი არ მიგვიჯაჭვავს, ცოდვის მოსანანიებლად მივაჯაჭვეთო, და შენისხა და მიაძახა, „ქვად იქეცო“ და ისიც მყისვე ქვად იქცა.

გველი – ცბიერებისა და სიბრძნის განსახიერება. ვერაგი და სიტყვის გამტეხი ადამიანის მიმართ შურისმაძიებელი და ვერაგია, კეთილისათვის და სიტყვის შემნახველისთვის – კეთილისმყოფელი და სიკეთის მზღველი.

გველს პატივს სცემენ როგორც სახლში, ისევე ხატში. ყორეში თუ თვალს მოჰკრავენ გველს, არ გააღიზიანებენ, არ მოკლავენ, რადგან ის ოჯახის ფუძის მფარველად მიიჩნევა. თუ მოკლა ვინმემ, მაშინ ოჯახს დიდი უბედურება დაატყდება თავს (ვილაც მოუკვდება).

თქმულების თანახმად, გველის სიბრძნე მისი ენის წვერიდან გადდის ადამიანზე, ან მისი ხორცის ჭამით (გველის მჭამელი *ხოგაის მინდი*). ასეთ ადამიანს ბუნება უცხადებს თავის საიდუმლოებას; მას ესმის, რას ლაპარაკობენ ფრინველები და მცენარეები.

გველი *განძის* მცველია, სამალავებშია მოკალათებული და აშინებს მპარავს. ზოგჯერ თავად განძი თავის დასაცავად გველის სახეს იღებს. ერთხელ *ხახმატის ჯვარმა გახუა მეგრელაური* განძის ამოსაღებად შეგზავნა ბაყაყდევის სახლში (თავად დევი შინ არ ყოფილა), იქაურობა ოქრო-ვერცხლით ყოფილა გამოტენილი. მაგრამ ჯვარს უთქვამს, ეგ არაფერია, შენ ყორეში შეყავი ხელი და, რაც შეგ ხვდება, გამოიღეო. შეყო გახუამ ყორეში ხელი და გამოათრია იქიდან მკლავისსიმსხო დაგრაგნილი გველები, და აავსო ხურჯინი. – რად გვინდა ეს გველებიო, უკითხავს გახუას. ჯვარს უპასუხნია: ჯერ არ იცი და მერე გაიგებო. და მართლაც, კარგა მანძილი რომ გაუვლიათ, ჩაუხედავს გახუას ხურჯინში და, რას ხედავს, თვალ-მარგალიტით არის გავსებული ხურჯინი. – ეს რა არის, აკი გველები ჩავსბითო? უკითხავს გახუას. – გველებად მოგაჩვენა თავი ამ ძვირფასმა განძმაო, უთქვამს ხახმატის ჯვარს.

გლოლის წმ. გიორგი - ზემო რაჭაში, სოფელ გლოლაში, ხამ-
ლერელას მთაზე მუხის ხისგან ნაგები წმიდა გიორგის ეკლესია მდგა-
რა. სალოცავად მოსული ხალხი თითო პურის მარცვალს მოიტანდა
და ეკლესიის თვალში ჩაყრიდა. თვალი აივსებოდა, მარცვალს დაფქ-
ვავდნენ, პურს გამოაცხობდნენ, არაყს გამოხდიდნენ და სოფელი საე-
რთო ღვინოს იხდიდა.

თქმულებით, ერთ ქვრივ ღვინავის ბაწრით ცხვარი მიჰყავდა სა-
ლოცავში. სალოცავს რომ მიახლოებია, უცებ წმიდა გიორგის ხატი
საიდანაც მოფრენილა და იქვე, მის ახლომახლო, დაფრენილა. ქა-
ლი მისულა ხატთან ხელში ასაღებად, მაგრამ ხატი ისევ აფრენილა
და მოშორებით დამდგარა. ქალი კიდევ მიახლოებია ხატს. ახლა ხა-
ტი შორს გაფრენილა, გადაუვლია მთები და დვალეთში, სოფელ წე-
რაქის გამოქვაბულში შეფრენილა. მერე მკითხავის პირით გაუხედ-
ნელი მოზერები დაუბარებია, უთქვამს მათთვის: გლოლაში სამღე-
რელას მთაზე მუხის ხით ნაგები ეკლესიაა და აქ მომიტანეთო. მოზ-
ერები ჩაბმთან სალოცავს და ერთ ადგილზე, მაღალი მთის მყინვარზე
მიუტანიათ. ეკლესია ხელახლა აუწყვიათ, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ
ერთი ფიცარი დავიწყებიათ.

წმიდა გიორგის ხატი და სალოცავი მას შემდეგ ამ სოფელშიაო,
ერთი ფიცარი კი დღესაც აკლიაო.

გორგასალი - საქართველოს მეფე ვახტანგის ზედწოდება. ნიშნ-
ავს მგელ-ლომს, რომლებიც მის ფარზე თუ მუზარადზე იყო გამოსა-
ხული. გორგასალი რამდენიმე მითიური სიუჟეტის გმირია.

1) თბილისის დაარსება. ისევ, როგორც მისი წინაპარი მეფე **ფარ-
ნავაზი**, ნადირობის ტრფიალი იყო. მცხეთიდან სანადიროდ გასული
მეფე ბევრჯერ მოხვედრილა იმ ადგილებში, სადაც ახლა საქართვე-
ლოს დედაქალაქი თბილისია გაშენებული, მაგრამ ბედნიერი აღმო-
ჩენა მხოლოდ ერთხელ ხდება. იმ ხანად ეს მიდამოები ხშირი ტყით
იყო დაფარული, მის ხევ-ხუვებში და ღირღალებში ბევრი ნადირი და
გარეული ფრინველი ბუდობდა. ამაზე უკეთესი სანადირო ადგილი
მეფეს არც კი ეგულებოდა. მაგრამ რაც მეფემ იმ დღეს აღმოაჩინა,
ყველა სანადიროვზე ძვირფასი შეიქნა. აფრინდა მის წინ ხოხობი და
მეფემ თავისი გაწვრთნილი მიმინო მასზე მიუშვა. გაედევნა მიმინო
ხოხობს და, ის იყო, უნდა დაწეოდა, რომ ორივენი ერთ დაბურულ

ხევში გაუჩინარდნენ და მეფეც თავისი ამალითურთ მათ საძებრად ხევში ჩავიდა. ბევრი ეძება მეფემ მიმინო და ზოხოზი. ბოლოს, წააწყდა წყაროს და ხედავს, წყალს ორთქლი ასდის, შიგ ზოხოზი და მიმინო იფუფქებიან. ასე აღმოაჩინა მეფემ თბილისის განთქმული გოგირდის ცხელი წყლები, რომელთა მახლობლად მან ქალაქის აშენება ბრძანა, რათა თავის სატახტოდ გაეხადა. აშენდა ქალაქი. სახელიც შესაფერისი ეწოდა – ტფილისი (ანუ თბილი ქალაქი).

2) ვახტანგ გორგასალი ღვთის რჩეულია. ღმერთმა მას მოასმენინა ზარების რეკვა ციური ტაძრიდან, მოუხმო მაღალ მთაზე, რათა უწმიდური ძალებისგან გაეწმიდა იგი. ვის არ გაუგია ეს ლექსი აღრეული ბავშვობიდანვე:

„ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა,

ციდან ჩამოესმა რეკა,

იალბუზზე ფეხი შედგა,

დიდმა მთებმა იწყეს ღრეკა,

იალბუზის ეშმაკები

ცხრა მთას იქით გადარეკა“.

3) გორგასალი, როგორც მითოსურ პერსონაჟებს სჩვევიათ, ორ-თაბრძოლაში იწვევს ფიზიკური ძალით მასზე აღმატებულ ბუმბერაზებს და სძლევეს მათ; მაგრამ ძლევეს არა ძლიერებით, არამედ მოხერხებით, ქრისტეს ძალით და შეწევნით. მარცხდება კი ღალატით. ვახტანგს ვიგრის ტყავის ჯავშანი ჰქონდა, რომელსაც ვერც ისარი, ვერც ხმალი ვერ სჭრიდა. მაგრამ ყოველმხრივ უძლეველს ერთი სუსტი ადგილი ჰქონია: იღლია, რომლის საიდუმლო მხოლოდ მისმა ცოლმა – დედოფალმა იცოდა. უჯარმის თავზე მეფეს მტერთაგან მიუვალი ციხე-დარბაზი ჰქონდა და აქედან განაგებდა ქვეყანას. მტერი დამარცხებულ-დამორჩილებული ჰყავდა მეფეს და მშვიდად და უზრუნველად ცხოვრობდა თავის ხალხითურთ. მაგრამ ერთი დაუძინებელი მტერი – ოსთა ბატონი ელოდებოდა მოხერხებულ შემთხვევას, რომ სამაგიერო მიეზღო იმ მარცხისათვის, რაც მას გორგასალმა აწვნია. იღუმალი მიდიოდა ციხესთან, უთვალთვალებდა, რომ როგორმე დაემარტოხელებია და მოეკლა. ბევრჯერ დაუნახავს ჩასაფრებულს მეფე, როცა მას ცხენი ჩაყავდა მდინარეზე დასარწყულებლად, მაგრამ ვერაფერს გამხდარა: ამოიღებდა თუ არა მიზანში, მეფეს მის ცხენიან საფარველი დაედებოდა და გაწილებული მტერი უკან ბრუნდებოდა. ბოლოს, ასე გადაწყვიტა: შეეკროდა დედოფ-

აღს, რომელიც მისი ქვეყნიდან იყო და ოდესღაც ერთმანეთი უყვარ-
დათ. დაწერა წერილი, სადაც ახსენებდა ძველ სიყვარულს, ახალს
ფეიცებოდა; სწერდა, რომ სურდა მისი მოტაცება, მაგრამ ვერ მოე-
ხერხებინა; სთხოვდა, ესწავლებინა რაიმე ხერხი, რომ როგორმე მო-
ეკლა მეფე. შეაბა წერილი ისარს, სტყორცნა და ქალის სარკმელში
შეაგდო. ქალმა ჯერ არ ინდომა ქმრის ღალატი, მაგრამ ბოლოს ძვე-
ლმა სიყვარულმა სძლია და პასუხიც შეუთვალა: ამალამ მეფის ცხენს
ბევრ მარილს დაუდებ სალოკავად, რომ ძალიან მოსწყურდეს წყა-
ლი. დილით წყალზე რომ ჩაიყვანს მეფე ცხენს, სადმე ჩაუსაფრდი.
როცა მეფე ხელს აუქნევს ცხენს, რომ ბევრი წყალი არ დალიოს, ილ-
ლია გამოუჩნდება და ისარი ჰკარო. სხვაგან ვერც ისარი და ვერც
სატევარი ვერ გასჭრისო. დედოფალმა იცოდა მეფის ხასიათი, რომ
ცხენს სხვას არ ანდობდა, მხოლოდ თავად უნდა ჩაეყვანა მდინარეზე.
აი, მივარდა მარილნაჭამი ცხენი წყალს, დაეწაფა და წყლიდან პირის
აღება აღარ უნდა. აუკრა ხელი ავშარას მეფემ, რომ მოაცილოს ცხე-
ნი წყალს, და გამოუჩნდა ილლია. ამ დროს გაიზუზუნა მოშხამულმა
ისარმა და მარჯვენა ილლიიდან შიგ გულში გაუარა. და იქვე, მდინა-
რის პირას, დაეცა გულგანგმირული მეფე. მიაღწია წადილს ოსთა
ბატონმა: შურიც იძია და ქალიც მოიტაცა.

4) ათი წლის გორგასალი ტყვეობიდან იხსნის მოტაცებულ დას.
ჯერ კიდევ, როცა გორგასალი დაბადებული არ ყოფილა, ბაყათარ
ოსს მისი და მოუტაცნია. დედა დიდხანს არ უმხელდა ამ ამბავს. ერ-
თხელ თანატოლებთან კინკლაობისას ვახტანგს ერთისთვის მუშტი
დაუკრავს. გაღახულმა მიაძახა: თუ ასეთი ყოჩაღი ხარ, მე კი ნუ მი-
რტყამ მუშტებს, წადი და შენი და დაიხსენი, ბაყათარ ოსს რომ ჰყავს
მოტაცებულიო. გორგასალი მყისვე დედასთან გაიქცა და სთხოვა, ძუ-
ძუ მომეცი, რომ უკანასკნელად მოვწოვო და ბავშვობას გამოვეთხო-
ვო. დედამაც მისცა ძუძუ. ვახტანგმა კბილი დააჭირა ძუძუს და ასე
გამოტეხა დედა, ათქმევინა დის მოტაცების ამბავი. უთხრა: აქამდე
გიმაღავდი, რადგან ბავშვი იყავი, ახლა, გატყობ, დავაჟაკებულხ-
არ და, შენ იცი, როგორ უშველი შენს დასო. და გაემზადა გულმოცე-
მული ვახტანგი, ჯარი შეყარა, დასაც საიდუმლოდ წერილი გაუგზა-
ვნა, შენს გასათავისუფლებლად მოვდივარო. დამ მოსწერა: ბაყათარ-
ის მომრევი არა ხარ. სჯობს, გადაიფიქრო ეგ განზრახვაო. თუ მაინც
არ დაიშლი, იცოდე, ბაყათარს ვერ მოკლავ, თუ ილლიაში არ დასჭ-

რიო. მაგრამ როგორ დაჭრი, თავიდან ფეხებამდე აბჯარში ზისო. ახლა ვახტანგმა თავად ბაყათარს გაუგ ზაენა კაცი, ან ჩემი და გაათავისუფლე, ან ორთაბრძოლაში გამომყევით. ბაყათარმა ტყვე არ გაათავისუფლა, შეყარა ოსები და წამოვიდა ვახტანგზე, მიიღო გამოწვევა. და მოადგა ბაყათარი მტკვარს იმ ადგილას, სადაც ახლა მეტეხის ტაძარია. უნდა გადალახოს მტკვარი, რომ მეორე ნაპირზე, სადაც ვახტანგი დგას, შეებან ერთმანეთს. ბაყათარმა ფიცით პირობა ჩამოართვა ვახტანგს, სანამ წყალში ვიქნები, მანამდე ისარი არ მესროლო, გამოვალ მდინარეს და მერე შევერკინოთ ერთმანეთსო. და შეაგდო ბაყათარმა ცხენი მტკვარში. მოაპობს ტალღებს გოლიათი, ვახტანგი კი თვალს აშორებს, აბა, იღლია როდის გამოუჩნდებაო. და, აჰა, ხედავს, ოდნავ აუქნია ხელი ბაყათარმა ცხენს და იღლიაც გამოუჩნდა აბჯარს შორის. იდროვა ვახტანგმა და ისე მარჯველ სტყორცნა ისარი, რომ შიგ იღლიაში გაუტარა. სასიკვდილოდ დაჭრილი ბაყათარი ცხენიდან გადმოვარდა და ტალღებმა წაიღეს. შედრკა უმეთაუროდ დარჩენილი ოსის ლაშქარი და უკუიქცა. ვახტანგმა ოსეთამდე სდია, გზადაგზა მუსრს ავლებდა, შევიდა ოსეთში დაიპყრო იგი და თავისი უნახავი დაც გაათავისუფლა. მაგრამ ვახტანგს ხინჯად ჰქონდა, რომ ღალატით მოკლა მტერი და მოსანანიებლად ხუთი ტაძარი ააშენა: აღმოსავლეთით წილკნისა, სამხრეთით სიონისა, დასავლეთით ერთაწმიდისა, ჩრდილოეთით სამთავისისა და მათ შუაში ტაძარი, რომელსაც უწოდა მეტეხი ანუ „მე ვტეხე ფიცით“.

გუგულების ძველანა - ხოგაის მინდი.

გუდანი - არაბულთა, ჭინჭარაულთა და გოგოჭურთა წინაპარი ყვარლიდან აფშოში მოსულა, აფშოდან კი გუდანში გადმოსახლებულა.

ერთხელ აფშოდან სანადიროდ წამოსულა ერთ-ერთი იმათგანი და გარეული ვაცი მოუკლავს იმ ადგილებში, სადაც ახლა გუდანია. წაუღია ხორცი სახლში. მოსწონებია მამას და უკითხავს: სად მოკალი ეს ვაცი, იმ ადგილს იპოვნით? შვილს უთქვამს: კიო, ვიპოვნით. გაატყავს ვაცი, გამოიყვანეს გუდა, იმ გუდაში მამამ ერთი პეშვი ხორბლის მარცვალი ჩაუყარა და უთხრა: წადი ახლა და იმ ადგილში დათესე ეს მარცვალიო. წავიდა შვილი, მოთხარა ის ადგილი და დათესა მარცვალი. მოსავლის დრო რომ მოვიდა, უთხრა მა-

მამ: წადი და ნახე ის ადგილი, სადაც ზორბალი დათესე, რა მოვი-
დაო. წავიდა ვაჟი და ნახა ერთი გუდა ზორბალი მოსულიყო. აიკიდა
საესე გუდა და მიუტანა მამას. მამამ ეს უთხრა:

„ერთმა ვაცისა ქისამა
გუდა შაქნა და გუდანიო“.

გუდანია და გუდანიო. შვილო, წადი და იქ იცხოვერო. წავიდა ვაჟი
და დასახლდა გუდანს. სამი შვილი ეყოლა ამ კაცს: არაბა, გოგოჭა და
ჭინჭარა. ძმები ერთხელ ცის განხმას დასწრებიან. ცა ერთწამს გაიხვე
და გამოჩნდება ნათრიელი (სითეთრე). თუ კაცმა მოასწრო ნატკრა, აუც-
ილებლად აუსრულდება.

გოგოჭას უნატრია: გოგოჭურთა ვალი ნურავის შერჩებაო!

არაბას: ბევრი კაციო!

ჭინჭარას: ჩემი სკამი და ჩემი კითხულიო.

და, მართლაც, ასრულებიათ თითოეულს თავისი ნატკრა: გოგო-
ჭურთა ვალი არავის შერჩენია, არაბულები გამრავლებულან, ჭინ-
ჭარაულებში კი ბევრი მებრჭე (სკამზე მჯდომი) და მრჩეველი (კი-
თხული, ვისაც ეკითხებიან) გამოსულა.

გუდანის ხატი ღილღოში - ერთხელ გამოეცხადა **გახუა**
მეგრელაურს გუდანის ჯვარი და ამცნო: ღილღოში (ინგუშეთში)
უნდა წავიდეთ ბეგარის ასაკრეფად და ჩემი **მკადრე** და ორი **დასტური**
უნდა გამომეყვითო. გახუამ და ორმა დასტურმა მოიყვანეს თითო საკ-
ლავი და დაკლეს. მეორე ღილას მივიდნენ გუდანის ჯვარის კარზე. გა-
ხუამსამკადრეო გადაიფინა ხელზე და მოუვიდა გუდანის ჯვარი მტრე-
დის **აღით**. გაფრინდა მტრედი და უკან გაყვნენ მას დასტურები და გა-
ხუა. მტრედი ხან ჯვარის სახედ გადაიქცეოდა, წინ მიუძღვებოდა, ღა-
მით გზას უნათებდა. ასე იარეს ღლით მტრედის კვალზე, ღამით ჯვრის
ნათელზე და, ბოლოს, მივიდნენ ღილღოს სოფელ თარგამეში. სოფელ-
ში ხალხი შეიყარა, წაართვეს გახუას ჯვარი და კიდობანში ჩაამწყე-
დიეს. გახუას უთქვამს, გაუშვით, თორემ ცუდად წაგივით საქმეო. ღი-
ლღველებმა სიცილი დააყარეს: შენი ჯვარი, გახუა, შერიას ჭამს კი-
დობანშიო. ბოლოს, გახუას ხახმატის ჯვარისთვის უთხოვია, გუდან-
ის ჯვარი დამიპატიმრეს და მიშველეო, დაიხსენი შენი **მოძმეო**.

როცა ღილღველნი შეყრილან, თავის მკითხავეც თან მოუყვანი-

ათ. ამ დროს ღილღველების თვალწინ გახუას ვერცხლის ყელსაბა-
 მი ახსნია და ისევ ასხმულა, და ისევ ყელზე შებმია. ასე უქნია სამ-
 ჯერ ჯვარს და სწორედ ამ დროს მოსვლია ღილღველების **ქადაგს**
 თავისი იარდა (ღილღველთ სალოცავი, ქართველთა ჯვარის ანალო-
 გიური). იარდამ ქადაგს, თავის **მეწეწს** უთხრა: გუდანის ჯვარი მეს-
 ტუმრა, თქვენ კი მასხრად იგდებთ? დამუქრებია ღილღველებს თა-
 ვიანთი სალოცავი: თქვენ ჩემს სტუმრებს პატივს არ სცემთ და გაგა-
 ნადგურებთო. როცა ღილღველთა ქადაგი ამას აცხადებდა, ღილღ-
 ველნი – ყველანი ერთიანად მუხლმოყრილნი იყვნენ და თავები და-
 ხრილი ჰქონდათ. ქადაგმა რომ დაამთავრა სიტყვა, გაიქცნენ, მოიყ-
 ვანეს საკლავი და, სადაც გუდანის ჯვარი ჰყავდათ დამწყვდეული,
 იქ დაკლეს. მერე ახადეს კილობანს თავი, ამოფრინდა მტრედი და
 კილობნის თავზე დაჯდა. ისეთი შუქი გამოუტყევა, რომ თვალი ვე-
 რავენ გაუსწორა. ახლა, როცა ამ სახით იხილეს ღილღველებმა გუ-
 დანის ჯვარი, შეშინებულებმა ხვეწნა დაუწყეს: დალოცვილო გუ-
 დანის ჯვარო, გვაპატიე და კომლზე თითო საკლავს დაგიკლავთო.
 მოიყვანა მთელმა ღილღომ კომლზე თითო საკლავი და შესწირეს
 გუდანის ჯვარს. გამართეს დიდი ღვინი ღილღველებმა: მოხარშეს
 ხორცი და ჭამა ყველამ – დიდმა და პატარამ, ქალმა და კაცმა. ტყა-
 ვები კი გუდანის **ჯვარიონს** მისცეს. ამ დღიდან დამეგობრებულან
 გუდანის ჯვარი და ღილღველთა იარდა.

ამის შემდეგ გუდანის ჯვარი რომ ესტუმრებოდა ღილღველთა
 იარდას, დიდი ამბით ხვდებოდნენ ღილღველნი და საკლავებს ახვე-
 დრებდნენ. ერთხელ ერთ ღილღველს მთლიანად თეთრი, უნიშნო ხბო
 მოუყვანია დასაკლავად. ხუცესს რომ ხუცობა დაუწყია, გუდანის
 ჯვარი მტრედის სახით დაფრენილა ხბოს თავზე. ხუცობა რომ დამ-
 თავრდა და ხბო უნდა დაეკლათ, მტრედიც გაუჩინარდა. ღილღვე-
 ლებს შეშურდათ, კინალამ ჩახოცეს ერთმანეთი: შენი საკლავი რად
 მიიღო კარგად გუდანის ჯვარმა, ჩვენი კი არაო?

გუდანის ჯვარი – ანუ გუდანის წმ. გიორგი, ყველაზე ძლიერი ჯვა-
 რი ხევესურეთის **ჯვართა (ღვთის შვილთა)** შორის, რომლის საყმო შედ-
 გება სამი საგვარეულოსგან (არაბული, ჭინჭარაული და გოგოჭური).
 მათი ერთიანობა **სამაგანძუროდ** იწოდება. გუდანის ჯვარის მეტსახე-
 ლებია: გუდანის საღვთო, ბერი ბაადური, ბეგენგორს მებურთვალნი.

დ

დავითის ჯორი – როდესაც დავით აღმაშენებელმა გელათის აგება გადაწყვიტა, ჯერ კალატოზებისა და მუშებისათვის სადგომი ბინები მოაწყო; ელისქედზე პატარა ეკლესიაც ააშენა მათთვის, სულ პირველად კი სასმელი წყლის ძეხნასა და გამოყვანას შეუდგა. წყაროს სათავეც მალე აღმოუჩინეს – გალავანს გადაღმა, სოხასტრის ძირში. დაიწყეს მისი ამოთხრა და მიწის ქვეშ ქვიტკირის კედლებისა და თაღების ამოყვანა, რომ დაგროვილი წყალი მიღებით მონასტრის ეზოში გაეყვანათ. მეფე თურმე ძალიან გახარებული იყო, რომ კარგი წყალი აღმოჩნდა და ისიც ახლოს. მაგრამ ერთი ფათერაკი დაჰყვა ამ საქმეს: რამდენსაც ამოაშენებდნენ მაღაროს კედელს, ღამით ვიღაც ანგრევდა და წყალიც წაბილწული გამოდიოდა. მეფე ამ ამბავმა ძალიან შეაწუხა, იფიქრა და ღვთის ჩაგონებით მიხვდა, რომ

დავითის წყარო.
გელათი.

ეს ეშმაკის მანქანება იყო. დაუდარაჯდა მეფე მავნეს და ნახა, რომ პირველ მამლის ყივილზე რაღაც შელაჯუნდა მაღაროში, მიანგრ-მოანგრია იმ დღის ნაშენი, წაბილწა წყალი და ის იყო, უნდა წასულიყო, რომ დავითმა სტაცა კუდში ხელი და დაითრია: ახლა ვერსად წამიხვალ, შე წყეულო! მეფეს ხელში ჯვარი ეჭირა. ამის დანახვაზე წყეული შეშინდა, სულ აკანკალდა. შეეხვეწა მეფეს, ოღონდ მაპატიე, ჯვარის ხელში ნუ ჩამაგდებ და გემსახურებით. მართლაც, ეშმაკი ჯორად გადაიქცა და ძალიან საქებარი ჯორიც იყო. მეფე შეჯდებოდა და ერთ დღეს თავის სამეფოს მთლიანად შემოივლიდა: დილას რომ აფხაზეთში იყო, შუადღისას მცხეთაში გაჩნდებოდა, საღამოს ისევ გელათს მოვიდოდა. ჯორის ნაკვალევი ახლაც აჩნია ელისქედზე, ქვის ჯვართან.

ერთხელ მეფე შორი მგზავრობიდან დაბრუნდა, ჯორი მოსამსახურეს გადასცა: დაასვენე და წყალი დააღვინე, ოღონდ ლაგამი არ აჰყარო. (მეფეს ჯორი სულ ლაგამამოდებული ჰყავდა). მოსამსახურემ ჯორი წყალზე რომ მიიყვანა, ჯორმა უთხრა: შე უსამართლო, ასე ალაგმულმა წყალი როგორ დავლიო, ლაგამი ამხადეო. ბიჭს ბრძანება დაავიწყდა, შეეცოდა ჯორი და ლაგამი ახადა. ჯორი იმწამსვე ისევ ეშმაკად გადაიქცა და წყაროში ჩაძვრა. წყალი ისევ წაიბილწა. დავითს ძალიან ეწყინა ეს ამბავი, მაგრამ წამალიც მალე მოუძებნა: წყაროს თავზე ჯვარი დაასვენა, ეშმაკი შიგნით ჩაიკეტა და ძალა დაკარგა, წყალიც განიწმინდა. მერე იმ წყაროს თავზე პატარა საყდარი ააშენეს და ის ჯვარიც იქ დაასვენეს.

დავლათი – ზებუნებრივი ძალა, იღბალი, რომლითაც დაჯილდოებული არიან განსაკუთრებული ადამიანები; ისინი – დავლათიანები – წარმატებას აღწევენ ადამიანური საქმიანობისა და სულიერი მოღვაწეობის ნებისმიერ სფეროში. დავლათი ამარჯვებინებს მეომარს, დავლათი ამდიდრებს კაცს (მწყემსს, მიწათმოქმედს და სხვა), დავლათი აჭრევინებს მის წარმოთქმულ სიტყვას (გავიხსენოთ: „აღუდა ქეთელაური კაცია დავლათიანი, საფიხვნოს თავზე დაჯდების, სიტყვა მოუდის გზიანი“). დავლათის მქონე ადამიანებზე იტყვიან, რომ მათ ბედი სწყალობთ, იღბლიანები არიან, ყველაფერში ხელი ემართებათ... დავლათიანი შეიძლება იყოს რიგითი უბრალო ადამიანი (მოყმე) და დიდებულიც, მეფეც. ერთ მეომარზე ნათქვამია: „ჭაბუ-

კათ ჩაჩაურასა დავლათ დააჯდა მხარზედა“, რამაც მას გაამარჯვებინა უთანასწორო ბრძოლაში. ან: „არდოტს უთურგის გიორგი, გიქრის დავლათის ქარიო“. ხევსურთა წარმოდგენით დავლათიანი იყო მეფე ერეკლე: „ერეკლე ბატონიშვილი ღვთისგან ა(რ)ს დავლათიანი“. დავლათმა შეიძლება ნებისმიერ ადამიანს გამოუქროლოს ან თითქოს უხილავი მტრედევით თუ არწივევით დააჯდეს მხარზე. დავლათის გამოცდა მხოლოდ საქმეში თუ შეიძლება. თუ კაცი მშვიდობიანი მშრომელია, დავლათი შრომაში გამოჩნდება; თუ მეზრძოლია, ბრძოლაში, რომელსაც ის არ უნდა გაუბრუნდეს. ბრძოლას ხევსურულად „ცდა“ ეწოდება, სადაც გამოიცდება კაცი და მისი დავლათი. იგი თავგანწირვაში ვლინდება, როცა გამოუვალი მდგომარეობიდან, სიკვდილის აშკარა საფრთხიდან თავს დააღწევს ადამიანი. „ჭკვიანებს“, რომლებიც მუდმივ ყოყმანში არიან, გაურბის დავლათი. ადამიანმა ისიც იცის, რომ დავლათი მუდამ არ ახლავს მას, დავლათმა შეიძლება მიატოვოს ადამიანი, მაშინ ის სრულიად დაუცველი ხდება და იღუპება. ტრაგიკულია დავლათდაკარგულის ბედი. დავლათმა იცის აგრეთვე ადამიანში ზედმეტი სიამაყის დაბადება, გაბუდაყება, რასაც აგრეთვე ტრაგიკული შედეგი მოაქვს: დავლათი დასტოვებს მას და მისი ცხოვრება კატასტროფით მთავრდება.

დალი – ნადირობის ქალღმერთი სევანურ მითოლოგიაში, *ნიმფა*. დალი მაღალ მიუვალ კლდეებში ცხოვრობს; იგი აჯილდოებს მონადირეებს ნადირობის იღბლით, სამაგიეროდ მისგან სიყვარულს და მის საიდუმლოდ შენახვას მოითხოვს. მაგრამ მონადირე, ჩვეულებრივ, ვერ ასრულებს აკრძალვას, გასცემს საიდუმლოს ან სხვა ქალს აჩუქებს დალის ნაჩუქარ ნივთს (მძივს თუ სხვა რამეს), რის გამოც დალი მას სასტიკად უსწორდება: ჯიხვად გადაქცეული გამოეცხადება და შეიტყუებს ისეთ კლდეებზე, საიდანაც მონადირე ვეღარ ბრუნდება, უფსკრულში იჩეხება. სევანური თქმულების თანახმად, *ამირანი* დალისა და უცნობი მონადირის შვილია.

დალის შვილი – სევან მონადირეს დედამ საგ ზალი გამოუცხო და მთებში სანადიროდ გაისტუმრა. დილაადრიანად დაადგა მონადირე გზას, მზის ამოსვლამდე ერთ მაღალ კლდიან მთის ძირს მიაღწია. ხელავს მგელი ქედ-ქედ მიძუნძულებს და პირში ბავშვი უჭირავს. ერთ

ქედზე რომ ვერ მიეწია მონადირე მგელს, მეორე ქედზე მიეწია, სა-
თოფეზე რომ მიუახლოვდა იგრილა თოფმა და გაგორებულ მგელს
პირი ღია დარჩა. აიყვანა ბავშვი მონადირემ, კალთაში გაახვია და
გასწია. ზემოდან, კლდეებიდან ქალის კივილი მოესმა. ვინ კივის ასე-
თი საზარელი ხმითო, გაიფიქრა მონადირემ და ზევით აიხედა. ხე-
დავს, თეთრი კლდეა, კლდეში გამოქვაბული, გამოქვაბულში ქალი ზის
და კივის. „ვინ ხარ და რა დაგმართნია, ვისზე მოთქვამო?“ – ასძახა
მონადირემ. „მე დალი ვარ. წუხელ მგელმა ჩვილი მომპარაო. ხომ
არსად შეგხვედრიაო“, იყო პასუხი. „ის მგელი მე მოვკალიო“, მიუგო
მონადირემ. მაშინ გახარებულმა დალმა თავისი ოქროს ნაწნავი გად-
მოუშვა კლდიდან, მონადირემ ბავშვი ნაწნავს შეაბა და დედამ ზემოთ
აიყვანა თავისი შვილი. მერე არყის წნელი ჩამოუშვა დალმა და ახლა
მონადირე აიყვანა გამოქვაბულში, და ჯიხვის ტყავი გადააფარა. ამ
დროს ნადირთ პატრონი აფსათი მობრძანდა, მიიხედ-მოიხედა და „დე-
დავ, ადამიანის სული მდისო“. დალმა უამბო აფსათს: „წუხელ მგელ-
მა ჩვილი მომპარა, ამ მონადირეს მგელი მოუკლავს და შვილი დამი-
ბრუნაო. „რა იქნა ის მონადირეო?“ – იკითხა აფსათმა. დალმა ჯიხვის
ტყავი გადასწია და მონადირე გამოაჩინა, მიიყვანა აფსათთან. უთხრ-
ეს მონადირეს: რა გირჩევნია, რას ისურვებ, რომ მოგანიჭოთო? დალ-
მა უთხრა: გინდა ჩემი დედობა, გინდა ჩემი სიყვარულიო. თუ არა და,
სექტემბერში სამმეტკაველა რქიან რვა ჯიხვს მოგანადირებინებ, ამ-
დენსავე დეკემბრის თვეშიო, და ყოველ კვირას კიდევ წვრილ არჩვ-
სო. მონადირემ ჯიხვები და არჩვები აირჩია და ამის შემდეგ ბედნიე-
რად ნადირობდა.

დანადები – რაიმე ცოდვისა თუ დანაშაულისთვის, რომელიც წა-
რსულში ვინმემ ჩაიდინა, მთელ მის გვარს დაედება დანადები საკ-
ლავის ან სხვა რაიმე საშსახურის სახით, რაც გადადის თაობიდან
თაობაში და არ უქმდება, ვიდრე გვარი არსებობს და არ გადაშენე-
ბულა. სხვანაირად დანადებს ძენგლი (ძეგლი) ეწოდება.

დასტური – **ჯვარის** მსახური, **ხელოსანი**, რომელსაც ძირითა-
დად სადღესასწაულო ღუდის დუღება ევალება. ზოგ საყმოში დას-
ტურებს – ზოგან ორ-ორს, ზოგან ოთხ-ოთხს ან მეტს – ჯვარი ირ-
ჩევს **ქადაგის** შთაგონებით; ზოგან კი კენჭისყრით ირჩევენ ერთი

ან ორი წლით. დასტურები **ხუცესთა** და **ხევისბერთა** ხელქვეითნი არიან.

დედაბოძი - დარბაზული სახლის მთავარი ცენტრალური ბოძი, რომელზეც დაყრდნობილია სახლის სახურავი, მას უჭირავს თავის ბეჭზე სახლის ჭერი, როგორც **ატლასს** ცის თალი. ამიტომაც იგი განასახიერებს ცისა და მიწის კავშირს, სამყაროს ღერძს. დედაბოძის ამგვარი სიმბოლურობა გაძლიერებულია იმ ორნამენტებით, რომლებითაც მორთულია იგი. ესენია: პირველ რიგში, **ბორჯღალი**, რომელიც მის შუაგულზეა გამოსახული; მზე და მთვარე, ვარსკვლავები, ჯვრები, წრეები, რომლებიც ძველისძველ მითოლოგიურ წარმოდგენებს გამოხატავენ.

დედაბოძი.

დევ-კერპნი - მითოლოგიურ თქმულებებში ასე იხსენიებიან დევები. ორივე სიტყვა დევიც (დევ) და კერპი (კარპ) წარმოშობით ირანულია: პირველი ნიშნავს „დემონს“, „ბოროტ სულს“, მეორე - „სხეულს“, „ფორმას“, ხოლო ძველქართულ ტექსტებში - წარმართთა ცრუ ღმერთს (აქედან კერპთაყვანისმცემლობა). ძველად სპარსეთში დევ-კერპთა თაყვანისცემა იყო გავრცელებული, V ს-ში დარიოს მეფემ რელიგიური რეფორმა გაატარა ქვეყანაში და სასტიკად

აკრძალა მათი კულტი, ისინი ბოროტ ძალებად გამოაცხადა და ასე დამკვიდრდა შემდგომ საუკუნეებში, ასეთებად შემოვიდნენ ისინი ქართულ მითოლოგიაშიც.

დიდი ხუთშაბათი – ვნების კვირის ხუთშაბათი ხალხურ წარმოდგენებში იმით არის შესანიშნავი, რომ სწორედ ამ დღეს მრთელდება გაწყვეტამდე მისული ჯაჭვი, რომლითაც *ამირანია* დაბმული.

დროშა – ყველა *ღვთისშვილს* ანუ *ჯვარს*, რომელიც პატრონობს რომელიმე საყმოს, თავისი დროშა აქვს. დროშის ნაწილებია: დროშის ტარი („ალმისტანი“), ჯვარსახიანი ბუნიკი, ზანზალაკები და, რაც მთავარია, სხვადასხვა ფერის *საკადრისები*, რომლებიც დროშის ტარზეა შებმული. დროშას ასევე ამშვენებს ვერცხლის შიბები, ძეწკები, ვერცხლისავე მონეტები, ვერცხლის სხვადასხვა სამკაულები, რომლებიც მთლიანად შეწირულობებია.

დაშლილი დროშის ნაწილები საგანგებო ზარდახშაში ინახება; დღეობის წინ დროშას შეკაზმვენ, შეაბამენ მასზე სამკაულებს... დროშის აბმა საიდუმლო და საპასუხისმგებლო რიტუალია, იგი მდუმარებაში სრულდება. როცა დღეობაში დროშას ხალხის წინაშე გამოაბრძანებენ, როგორც საქორწინოდ გამზადებულ სასძლოს, მოდღესასწაულები ქედმოხრით და ჩოქით ეგებებიან მას, როგორც ჯვარის ნიშანს, რომელიც მის სიწმიდეს განასახიერებს. მთელი დღესასწაულის განმავლობაში დროშა სადროშო კოშკზეა მიყუდებული და მას, მედროშისა თუ *მკადრეს* გარდა, ვერავინ მიეკარება. დღესასწაულის დასრულებისთანავე დროშას მედროშე წააბრძანებს, კვლავ დაშლიან და მომავალ დღეობამდე ზარდახშაში შეინახავენ.

როცა ჯვარის მსახურნი და ყმანი სოფელში ჩაივლიან, თან მოაქვთ დროშა, რომელიც თავისი ზანზალაკებით ხმას გამოსცემს და ეს ხმა ყველას ესმის, როგორც თავად ღვთისშვილის ხმა. მისი ისეთივე რიდი აქვთ, როგორც პატრონი ღვთისშვილისა. და, როცა მედროშე თუ ხევისბერი მოჩხუბართა გასაშველებლად მათ შორის დროშას ჩადგამს, ველარავინ ბედავს ჩხუბს, თითქოს თავად ღვთისშვილი ჩამდგარიყოს მათ შუა... დროშა თავისი სიწმიდის მწვერვალს მაშინ აღწევს, როცა ის ხევისბერს უპყრია ხელთ. ამ დროს არათუ დროშას, მის დამჭერსაც კი ვერ შეეხება კაცი. აი რას წერს ალ.

ყაზბეგი „ხევისბერ გოჩაში“: „ხალხმა გაკვირვებით შეხედა ხევის-
ბერის ხელის შემხებს, ნამეტნავად იმ დროს, როდესაც მას ხევის
სიწმინდე, დროშის თავი, ხელში ეჭირა...“

დროშა აუცილებელია როგორც დღესასწაულზე, ისე ბრძოლა-
ში, რაზეც გვეუბნება ერთი ლექსი:

*„დაენატრი დაბადებასა ზოშარას ხახაისასა,
აისხაშს იარაღებსა, ანგელოზსა ღვაჟ ცისასა,
მხარზედ გაიდებს დროშასა ღალის ლაშარის ჯვრისასა,
გამაუზღევბა ფშავლებსა, სახელს ახსენებს ღვთისასა“.*

მედროშე ცენტრალური ფიგურაა ლაშქარში და მისი დაცემა და-
მარცხების ტოლფასია:

*ღმერთმა იცოდეს, მეწყინა სიკვდილი ერეკლისაო,
დარჩომა ნაროვანზედა მედროშე ბლარაისაო,
ლეკებისაგან წაღება ბლარაის ბორაყისაო...*

დროშის მნიშვნელობაზე საყმოს ცხოვრებაში წაიკითხეთ ვაჟა-
ფშაველას მოთხრობა „დროშა“.

ჯვარის შსახური მიაბრძანებენ ჯვარის დროშებს. ხეესურეთი.

ე

ელია – ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველი, რომელთანაც დაკავშირებულია დარ-ავდრის განწესრიგება ქვეყანაზე. მის სახელზე ეკლესიები აგებულია მაღალ ბორცვებზე და მთებზე. ელიას მოსამადლიერებლად სწირავენ თხას, რომელსაც დაკვლის შემდეგ ხელუკუღმა გადმოადებენ მთიდან. როცა ცა გვრგვინავს, ამბობენ ელია დაგრიალებს ცაზე თავისი ეტლითო.

იარღოს ნატგაური – ერწოში უხსოვარ დროს ტბა მდგარა. ხალხი მაღლა ცხოვრობდა თურმე, ტყეში ნასოფლარებია. ტბაში ერთი გველეშაპი ყოფილა დაბუდებული. სოფელში ხატს კურატები ჰყოლია. ერთი, შვიდი წლის კურატი **კოპალას** სახელზე ყოფილა გაშვებული. ხედავს მწყემსი, რომ დღისით დაიკარგება ეს კურატი და სალამოს ქანცაწყვეტილი და მშიერი მოვა. გულისხმაში ჩავარდა მწყემსი, უნდა გაეყვო. მეორე დღეს ჩუმად გაჰყვა თან. ხევსურთ-სოფლის თავში რომ ჩავიდა, კურატმა შეპლმუვლა სამჯერ და ტბიდან გველეშაპი გამოვიდა. ეცნენ ერთმანეთს და დაიწყეს ბრძოლა, დაილაღნენ. ვერც ერთმა ვერ სძლია. სალამოთი, კურატი რომ დაბრუნდა, მწყემსმა რქებზე სალტეებით შუბები გაუკეთა. დილით კარგად გააძღო და გაუშვა. კვლავ ეძებრნენ ერთმანეთს და ამოჰკრა რქები კურატმა, დაჩხვლიტა ეს გველეშაპი და ივრის მხარეს გააქცია. გაქცეულმა გველეშაპმა თავისი ტანით ღარი გაიტანა, ტბის წყალი გაყვა ღარს, ტბა დაიწრიტა და გადაიქცა ის ადგილი ნატბეურად. ასე გაკეთდა მდინარე აძეძის კალაპოტი.

სხვა თქმულებით, გველეშაპი ყოველდღე მიდიოდა თურმე ზღვაზე, ჩაიგუებდა წყალს, მოჰქონდა და აქ, ერწოში, გადმოღვრიდა. ტბა თანდათან იზრდებოდა და მთებზე მოსახლე ხალხს წალეკვით ემუქრებოდა. გველეშაპთან შებმას, აბა, ვინ გაბედავდა. ჰოდა, ერთ

ერწოს სიონი. რელიეფი (VIII ს.).

კაცს საოცარი მოზვერი ჰყოლია, რქები დანასავით ჰქონია გალესილი. ერთ მშვენიერ დღეს გაპარვია კაცს ეს მოზვერი, შეჭიდებია გველეშაპს და სულ დაუფატრავს, ისე რომ გველეშაპისგან კუდილა დარჩენილა. ეს კუდია ჩვენი იორი, დღემდე რომ ჩაგვიდის და არ გვიწყდება.

ეშმა – იგივე ეშმაკი, დაცემული ანგელოზი, რომელიც კეთილი არსებიდან ბოროტ არსებად გადაიქცა. ადამიანს ძალუმს ეშმას მოთრგუნვა, დამორჩილება და თავის სასარგებლოდ გამოყენება. (იხ. **დავითის ჯორი**).

3

ვერცხლის ტბა (მეგრ. ტობა ვარჩხილი) – ამ ვერცხლის ტბის ისეთი მოკრძალება ჰქონიათ, რომ ყველა ერიდებოდა მის მახლობლად გაჩერებას. ერთხელ ერთი მდიდარი მწყემსი ცხვარს მიერეკებოდა და, როგორც კი ვერცხლის ტბას მიუახლოვდა, მოულოდნელად ნისლმა დაფარა იქაურობა. მწყემსმა და მისმა ფარამ ნაბიჯიც ვერ წადგა წინ. მწყემსს არ უნდოდა ტბის სიახლოვეს გაჩერებულიყო, მაგრამ იძულებული გახდა საქონელი აქ დაებინავებინა. ბედს აქ მოუყვანივარ და, თუ დასაღუპავი ვარ, დავიღუპო, თუ გადასარჩენი, გადავრჩებიო. გამოარჩია ერთი საუკეთესო ვერძი, ღმერთს შესწირა მსხვერპლად, ილოცა და შესთხოვა: მაპატიე ამადამ აქ დარჩენა და, რასაც დამიწესებ, იმას აღვასრულებო. და დარჩა ღამის გასათევად. შუალამისას ვერცხლის ტბიდან ამოვიდა ოქროსბეწვიანი ვერძი და ფარაში ყველა ცხვარი დაამაკა. გათენდა თუ არა, მწყემსმა გარეკა თავისი ფარა და მშვიდობით გავიდა საძოვრებზე. დოლის დრო რომ მოვიდა, ყველა დამაკებულმა ცხვარმა ოქროსბეწვიანი ბატკანი მოიგო. ყველას გაუკვირდა ეს ამბავი. ჰკითხეს მიზეზი, მაგრამ მწყემსს არ უნდოდა საიდუმლოს გაცემა. ბოლოს გამოტეხეს მწყემსი, ალბათ ვერცხლის ტბის მიზეზი იქნებოა, ერთი ღამე იქ გაათიეო. შეშურდა ერთ მწყემსს, ადგა და განზრახ გაემართა ვერცხლის ტბისკენ, რომ იქ ღამე გაეთია და ბედს სწეოდა. მუხლი კი მოიდრიკა, ილოცა, აღუთქვა, თუ ოქროსბეწვიან ბატკნებს მიბოძებ, ცხვარს შეგწირავო. წინასწარ ვერძის შეწირვა კი დაენანა. არც ლოცვა-ვედრება იყო გულისთადი და არც აღთქმა. შუალამე რომ შეიქნა, ამოვიდა ოქროსბეწვიანი ვერძი, გაუძღვა ფარას და წყალში შეიყვანა. ერთი ცხვარიც არ დარჩენილა ხმელეთზე, ყველა ტბამ შთანთქა.

ზ

ზეზარდის წმ. გიორგი – ერთი ლაკათხეველი კაცი, გვარად ქარჩაიძე, ხეს ჭრიდა ტყეში სახლის ასაშენებლად. მოდიოდა მტრედი, ნისკარტით ნაფოტები სადღაც მიჰქონდა. დაფიქრდა კაცი, სად მიაქვს ეს ნაფოტი მტრედსო. ადგა და გაჰყვა ამ მტრედს. მტრედი ერთ უღრან ტყეში შევიდა და ხედავს კაცი, მტრედს ნაფოტები ერთმანეთზე დაუწყევია და ბუდეს აშენებს ეკლესიასავით.

წავიდა ქარჩაიძე და გააგებინა სოფელს ეს ამბავი. წამოვიდნენ იმ სოფლის მკვიდრნი, ნახეს მტრედის ნამოქმედარი და მიხედნენ, ალბათ ღმერთი აქ ეკლესიის აშენებას გეთხოვსო. ქარჩაიძე ხელოსანი ყოფილა და ისევ მას ააშენებინეს ეკლესია.

როცა დასრულდა ეკლესიის შენება, ჰკითხეს სოფლის მკვიდრებმა, გასამრჯელოდ რა მოგცეთო – საქონელი გინდა, საქონელს მოგცემთო; ცხვარი გინდა, ცხვარს მოგცემთო; ფული გინდა, ფულს მოგცემთო; მიწა გინდა, მიწას მოგცემთო. რასაც მოგვთხოვ, მოგცემთო.

წავიდა ქარჩაიძე, რომ ძმებისთვის ეკითხა აზრი. ცხრა ძმანი ყოფილან ქარჩაიძეები, დაცოლშვილებულნი. ძმებო, ამას და ამას მაძლევენ ეკლესიის აშენებაში, რა გამოვართვაო. ზოგს ძროხა უთქვამს, ზოგს – ცხვარი, ზოგს – ფული, ზოგს – მიწა. ერთი პატარძალი ჰყოლიათ, უმცროსი ძმის ცოლი, სამი დღის მოყვანილი. თქვეს, მოდიო, პატარძალსაც შევეკითხოთო, რას გვირჩევსო. შევეკითხნენ. პატარძალმა ურჩია: არაფერი არ გინდათ. ყველაფერი უხვად გაქვთო. ფულიც გაივლის და სიმდიდრეც, ღვთის წყალობა კი დარჩებაო. როცა დღესასწაული მოვა, პირველად თქვენ დაგამწყალობოთ დეკანოზმა: „წყალობა ეკლესიის აშენებელს! წყალობა ქარჩაიძეებს! გამრავლდნენ ქარჩაიძეები!“ სხვას ნურაფერს მოითხოვთო.

და დღემდე ასე ხდება სოფლის დღესასწაულზე. დეკანოზი ყოველთვის პირველად ამწყალობებს ქარჩაიძეებს, პირველი საკლავი მათი იკვლის, პირველი კურთხევა მათია.

ზღურბლი – სახლის აუცილებელი ნაწილი, რომლის გადაღახვით შევდივართ სახლში ანუ გარე სივრციდან შიდა სივრცეში, ანუ ზღურბლი ამ ორი სივრცის გამყოფია. ზღურბლზე მდგარი კაცი არც ერთს მხარეს არ ეკუთვნის – არც გარეს, არც შიდას. ამიტომაც ხალხის რწმენით, ზღურბლი მოსარიდებელი ადგილია: მასზე გადაბიჯება მიპატიჟების გარეშე არ შეიძლება. ზღურბლზე არ ჩერდებიან (ან უნდა შეხვიდე შიგნით ან უკან დაბრუნდე), არ შეიძლება არც ლაპარაკი, არც ხელის ჩამორთმევა. ალექსანდრე ყაზბეგი წერს ერთ თავის რომანში: „ნაბღიანები გარეთ დარჩნენ, რადგანაც მთის ჩვეულებით, სანამ მასპინძელი არ გამოვიდოდა..., ისინი კარის ზღურბლს ვერ გადასცდებოდნენ. ზღურბლის გადაღახვა“ ადამიანის მდგომარეობის შეცვლის, ერთი ყოფიდან მეორე ყოფაში გადასვლის, ადამიანის ფერისცვალების სიმბოლოა.

თამარი – თამარის დედას სიზმარი ესიზმრა, თითქოს თამარს ღმერთმა მთელი ხმელეთი ჩააბარა საპატრონებლად. სიზმარი ახდა: სამი თვის რომ შესრულდა თამარი, აკენიდან წამომდგარა, ჯერ ხელპირი გადაუბანია, მერე პირჯვარი გადაუსახავს, ჩიქილა დაუხურავს, შეუყრია ჯარი და წასულა ზღვის პირას ზღვასთან საბრძოლველად. თამარმა ზღვას გადაკრა თავისი ერთადერთი იარაღი – ჩიქილა, გააპო ზღვა და ხმელეთი გამოაჩინა. შუა ზღვაში სამანები ჩაყარა, რომ საზღვარი დაედო ზღვასა და ხმელეთს შორის, წყლის ერთი წვეთიც რომ არ გადმოღვრილიყო ხმელეთზე. მიწა რომ გამოსტაცა ზღვას და დაიპყრო, ყველაფერი გაამზადა ადამიანთა საცხოვრებლად: უსიერი ტყეები გაკაფა და გზები გაიყვანა, ქალაქი ააშენა და ხალხი დაასახლა, და რკინის ჭიშკარი შეაბა ქალაქს. ბოლოს კი, მაღალ ქედზე საყდარი ააგო და ზედ ოქროს ჯვარი დაადგა. თავად ერთ მაღალ მთაზე ავიდა და იქ გამართა თავისი სატახტო, იქიდან მართავდა

ქვეყნიერებას. თამარს ხმელეთის და ცის ყველა ქმნილება ემორჩილებოდა და მის ნებას ასრულებდა: ფრინველებს ქვა და ქვიშა აჰქონდათ მიუწვდომელ კლდეებზე ციხე-კოშკებისა და ეკლესიების ასაშენებლად. თამარს მოთრგუნული ჰყავდა ეშმაკი და რაშად ქცეულს დააქროლებდა მთელს თავის საბრძანებელში: დილას რომ ქვეყნის ერთ კიდეზე აშენებდა, საღამოთი მეორე კიდეზე გაჩნდებოდა. მაგრამ ზღვა ბოლომდე არ იყო დამორჩილებული, თავისი სიმდიდრე ჯერ კიდევ არ გაეცა მისთვის. მაშინ აღგა თამარი და ხელმეორედ გაემართა ზღვასთან საომრად და მალე მოდრიკა იგი: ქარებს უბრძანა, ყოველი კუთხიდან მოეტანათ ჩალა და ბზე, გამხმარი ფიჩხი და თივა, რაც კი ხმელეთზე იპოვებოდა, და ზღვაში ჩაეყარათ. მერე თამარმა ნავთი დაასხმევინა ზედ და ცეცხლი მოაკიდებინა. აბრიალდა ცეცხლი ზღვის ზედაპირზე, შეწუხდა ზღვა და შეუთვალა თამარს, ოღონდ ნუ გადაბუგავ და, რასაც მთხოვ მოგცემო. დაეთანხმა თამარი და ზღვამ თავისი ჯურღმულებიდან გამოუტანა ცხოველები, თვალ-მარგალიტი და დიდძალი ღოვლათი.

ხალხის თქმულებით, თამარი არ მომკვდარა, მხოლოდ მძინარე ოქროს კუბოში ასვენია, კუბო საიდუმლო ადგილას არის და ანგელოზები იცავენ. მოვა დრო და თამარი გაიღვიძებს. ეს მაშინ მოხდება, როცა ხალხი მეტისმეტად შეწუხდება და სიცოცხლის სასო გადაეწურება. მაშინ აღდგება თამარი, ძლევს მტერს და ქვეყნიერების ხელმწიფებას დაიბრუნებს. მის სამეფოში მარადიული გაზაფხული იქნება. (თამარის სამოთხე).

თამარის სამოთხე – თავდაპირველად თამარ დედოფალს ტახტი იალბუზის მთაზე ედგა. მის სამეფოში მარადიული ზაფხული იყო, ზამთარი არ იცოდა. თოვლი არ მოდიოდა არც მთაზე, არც ბარში. მთელ წელიწადს განუწყვეტილად გაისმოდა გუგულის ხმა; ერთი პირი ხეხილი რომ ყვაოდა, მეორე მწიფდა და ასე ენაცვლებოდნენ ერთმანეთს მთელ წელიწადს. ჟამიდან ჟამზე თამარი ჩავიდოდა ხოლმე ბარად თავისი სამეფოს მოსახილველად და ისევ უკან ბრუნდებოდა. მაგრამ უმეტეს ნაწილს მთაზე თავის სასახლეში ატარებდა, საიდანაც მთელი ქვეყნიერება ხელისგულივით ჩანდა.

თამარის მარადიულ სამეფოში არც სნეულება იყო, არც სიკვდილი, რადგან დრო არ გადიოდა. ასე იმიტომ იყო, რომ თამარს დრო-

ხახული. X ს.

ჟამისა და ზამთარ-ზაფხულის გამჩენი შუქურვარსკვლავი, სხვანაირად ცისკრის ვარსკვლავი ჰყავდა დატყევევებული.

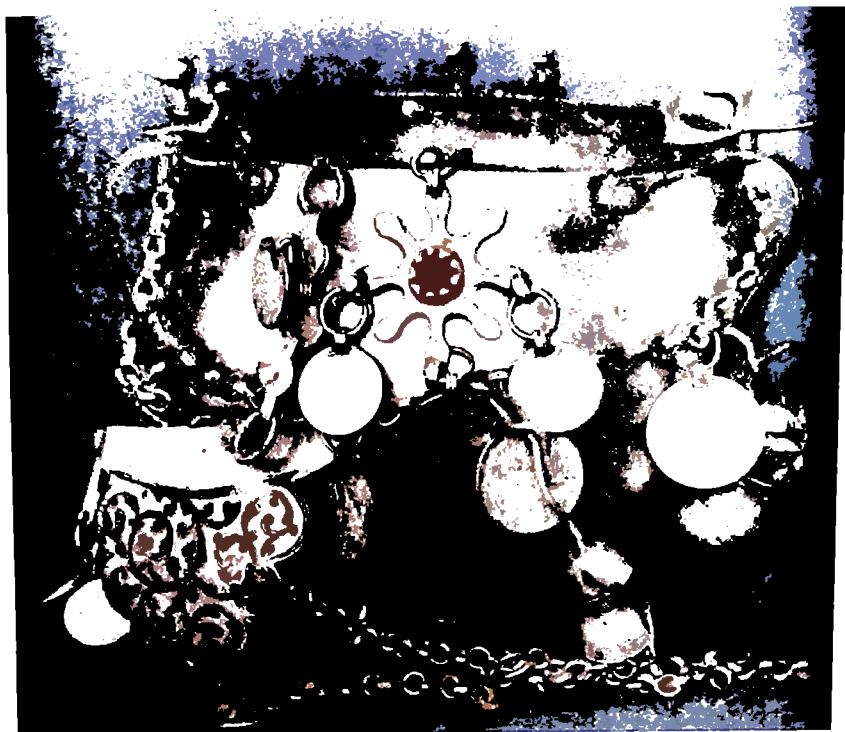
ერთხელაც, როცა თამარმა ბარში ჩასვლა მოისურვა, სასახლის მცველად თავისი ერთგული მსახური დატოვა და დაარიგა: შენ გაბარებ მთელ სასახლეს. აჰა, თორმეტი ოთახის კლიტე. ყველა ოთახის გაღება შეგიძლია, გარდა მეთორმეტისა. მეთორმეტე ოთახი არაფრით არ გააღო. თამარს სწორედ ამ მეთორმეტე ოთახში ჰყავდა გამომწყვდეული ფრთიანი სულღუმი (ზღაპრული უცხო ფრინველი).

ჩავეიდა ბარად თამარი და დარჩა მისი სასახლე მსახურის ანაბარა.

მსახური ცნობისმოყვარეობამ აიტანა, ნეტავ რა არის იმ მეთორმეტე ოთახში დამალულიო? რატომ ამიკრძალა დედოფალმა მისი გაღებაო. ვერ მოითმინა და სულ პირველად სწორედ ამ აკრძალული ოთახის კარი გააღო. გაიღო თუ არა კარი, გამოფრინდა იქიდან სულღუმი და ცაში გაუჩინარდა. ცა მოიღრუბლა, ქარიშხალი ატყდა, მოვიდა ქარბუქი და თოვლმა დაფარა მთელი მთა სასახლითურთ. მსახური მიხვდა, თუ რატომ უკრძალავდა დედოფალი მეთორმეტე ოთახის გაღებას, მაგრამ რა ელონა? გვიანდა იყო სინანული.

თამარი ამ დროს ეკლესიას აშენებდა ბაღდადში. შენობას ჭერი-და აკლდა, რომ კალატოზებმა მოახსენეს: დედოფალო, ქვებს ჭირხლი მოეკიდა და ველარ ვეწევითო. თამარი მიხვდა, რომ მსახურმა აკრძალვა დაარღვია, და წამსვე გასწია მთისკენ. როცა იაღბუზის კალთებთან მივიდა, დაინახა თოვლით გადალესილი მთა, სასახლეც არ ჩანდა. თამარმა ველარ შეძლო მთაზე ასვლა და დარჩა ბარად. და დაიწყო დრო-ჟამმა დინება. ამიერიდან დღემდე ზაფხულს შემოდგომა მოსდევს, შემოდგომას – ზამთარი, ზამთარს – გაზაფხული და ასე ბრუნავს წელიწადი, ერთმანეთს ენაცვლებიან წელიწადის დროები.

თას-განძი – საკულტო ჭურჭლის – ძირითადად, სხვადასხვა ფორმის და ზომის თასების – ერთობლიობა, რომელიც ჯვარის ნებით ან კენჭისყრით არჩეულ ადამიანებს – მაგანძურებს აბარიათ, მხოლოდ მათ უნდა იცოდნენ მისი ადგილსამყოფელი. მაგანძური ორი უნდა იყოს: თუ ერთი გარდაიცვალა, მეორეს ეცოდინება, სად არის დაცული თას-განძი. ორივე მაგანძურის გარდაცვალების შემთხვევაში განძის ადგილსამყოფელი სამუდამოდ უცნობი რჩება; ჯვარმა ახალი განძი უნდა მოიპოვოს. განძის შევსებისა და განახლების წყარო შეწირულობებია: საყმოს წევრს, ჯვარის თითოეულ ყმას შეუძლია ჯვარს შესწიროს თასი ან სხვა რამ ნივთი, რომელსაც დღესასწაულზე ლუდის სასმელად ან სხვა მიზნებით იყენებენ. დღესასწაულზე მაგანძურები გამოიტანენ სამალავიდან თასებს და დღესასწაულის დამთავრების შემდეგ კვლავ სამალავში დაასვენებენ. თასები პატივის ნიშნად ხშირად შემკულია ვერცხლის შიბებით (ძეწკვებით), ვერცხლისავე პატარა ჯვრებით და მონეტებით, რომლებიც ასევე შეწირულობებია. ბევრ თასს ამშვენებს მტრელების გამოსახულებები: წყვი-

ხევსურული საკულტო თასი. ვერცხლი. სსმ-ის ძვირფასი ლითონების ფონდი.

ლი მტრედი თასის პირზე ზის, თითქოს წმიდა სასმელს ეწაფებოდეს. მტრედები იმის ნიშანია, რომ ეს თასი ჯვრის წმიდა საგანია და მისი გამოყენება ყოფა-ცხოვრებაში დაუშვებელია. ყველაზე ძვირფასი და საპასუხისმგებლო თასია **სახუცო კოჭობი**.

თასი – აუცილებელი ნივთი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის დღესაწაულებზე. თასი, როგორც **ჯვარის** საკუთრება, შემკულია ვერცხლის ჯვრებით, მონეტებით, ძეწკვებით და, რაც მთავარია, მტრედების გამოსახულებებით, რომლებიც თასის კიდეებზეა დამაგრებული. გარდა იმისა, რომ თასი არის სასმისი, რომლითაც საყმო წმიდა სასმელს (ლუდს) ეზიარება, იგი ჯვარის, სალოცავის სიმბოლოც არის: მასში მთელი მისი სიწმიდეა განსახიერებული.

ოქროს თასი. წალკა. თრიალეთის
კორღანული კულტურა (ძვ.წ. XVIII-XVII
ს.ს.). სსმ-ის ძეგრფასი ლითონების ფონდი.

ანდრეზული გადმოცემით, კერძო კაცის კერიაში ჩარგულ თასზე ამოდის იფნი, რომელიც ჯვარის მიერ ამ კერიის თავის საარსოდ დაჭერას მოასწავებს. ასეა დაარსებული **შუბნური** ლიქოკში. მიწაში ჩაფლულ თასზეა დაარსებული **კარატის ჯვარიც** ასევე ლიქოკში. თასი, როგორც ზიარების ჭურჭელი, საყმოს ერთიანობის ნიშანია, განსაკუთრებით კი **სახუცო კოჭობი**, რომელიც უდიდესი სიწმიდით არის შემოსილი. თასის დიდ მნიშვნელობას მოწმობს მისი არსებობა თითქმის ყოველ კულტურულ (არქეოლოგიურ) ფენაში.

თეზჟორიკა – ამბობენ შენაქოში (თუშეთში) ჭვრიტიანებს ჰყოლიათ დაჭერილი თებჟორიკა. ომალოში კაცი მომკვდარა და სატირალში მიმავალ შენაქოელ ქალებს შეხვეწნია, მარტო მომწყინდა, მეც წამიყვანეთ სატირალში, ხალხში მაინც გავიდე, გულს გადავყოლებო. არაო, უთქვამთ, შენ იქ ისეთ რამეს ჩაიდენ, შეგვარცხვენო. ხმას არ ამოვიღებო, შეჰპირებია თებჟორიკა, ჩემთვის ვიჯდები ჩუმადო. წაუყვანიათ. მართლაც, ზის მოტირალ დიაცებში თებჟორიკა, ხმას არ იღებს. უცბად, სხვები რომ ტირიან, ამან ერთი ღონივრად გადაიხარხარა. შეწუხდნენ შენაქოელი ქალები. ჰკრეს მუჯულუგუნები და გააჩერეს. გზაში ჰკითხეს, მაინც რა გაცინებდა იმ უდროო დროსაო? უთხრა, როგორ არ გავიცინებდი, ერთმა კოჭლმა

კაცმა გამოიარა და მკედრის ცოლმა გაიფიქრა, ნეტა ერთი ასეთი კაცი მაინც არ წამიყვანსო?

ეს თებუორიკა დიდხანს ჰყოლიათ ჭვრიტიანებს ტყვედ. ერთხელაც, შინ რომ დაუტოვებიათ საქმეების საკეთებლად და თვითონ სადღაც წასულან, ბავშვისთვის უთქვამს, შენ რა კაცი ხარ, კედელზე რომ შენი ბიძის ხანჯალი ჰკიდია, იმასაც ვერ ამოწევო. როგორ ვერ ამოწევო. ჩამოუღია ბიჭს ხანჯალი და ამოუღია ქარქაშიდან. აბა, ქარქაში გადმოაბრუნეო. გადმოუბრუნებია და იქიდან ფრჩხილი გადმოვარდნილა, დაუტაცნია თებუორიკას ხელი და გაქცეულა. წასვლისას ასე დაულოცნია თავისი დამტყვევებლები, „სახელოვანი კაცი ნუ დაგელევით და უსახელო ქალიო“.

თებუორიკას დალოცვილნიაო, ამბობენ ჭვრიტიანებზე. მართლაც, მათ გვარს სახელოვანი ვაჟკაცები არასოდეს კლებია, ოღონდ ქალების სახელით კი მაინც და მაინც ვერ მოიწონებდნენ თავს.

თეთრი გველი – წავიდა ორი მონადირე ტყეში. სანადიროს რომ მიაწიეს, ხედავენ, სოროსთან თეთრი გველია მოკალათებული, გორგლად არის დახვეული. გაახსენდა ერთს თქმულება, თეთრი გველის ხორცის ერთ ლუკმას ვინც შეჭამს, ჩიტის ენას ისწავლისო. მოკლა გველი, დაუტოვა მეორე მონადირეს და უთხრა: ააგე შამფურზე ეს გველი, შეწვი და ჩემს მოსვლამდე არაფერი მოაკლოო.

შეწვა ეს გველი მეორე მონადირემ და რომ წვავდა, გამოიბერა გველი ერთ ადგილზე, გასკდა და ქათმის თვალივით რაღაც მოხვდა ხელზე და დაეწვა. დამწვარი ხელი მონადირემ მაშინვე პირში იკრა.

ამ დროს გადმოიარა ყორანმა და დაუძახა: რას უზიხარ მანდაო, შენმა ამხანაგმა ნადირი მოკლა და ვერ ერევაო. ადგა ეს ბიჭი, შემწვარი გველი იქვე მიატოვა და წავიდა ამხანაგის საშველად. რომ მივიდა, ჰკითხა ამხანაგმა: რა ჰქენი, შეჭამე გველი, გაგიწყრა ღმერთიო? არაო, – მიუგო, – ღვთის მადლმა, პირი არ მიმიკარებია, მხოლოდ შევწვიო. აბა, რით გაიგე ჩემი ამბავიო? ყორანმა გადმოიარა და დამიძახაო. მაშ, გველისა სულ არაფერი შეგიჭამიაო? არაო, ოღონდ გველს რომ ვწვადიო, ერთ ადგილას გამოიბერა პატარა ქათმის თვალივით, გასკდა, ხელი დამწვა და ენა ავუსვიო. სწორედ ეგ იყო წამალიო, – უთხრა ამხანაგმა, – ღმერთს შენთვის მოუცია ფრინველთა ენა, შენი იღბლისა ყოფილა და შეგარგოს ღმერთმაო.

თეთრი გიორგი - კახეთში აწყურის წმ. გიორგის ხალხური სახელწოდება თეთრი ცხენის გამო, რომელზე ამხედრებულადაც ის გამოსახულია ხატზე.

თელავის ღვთაება - იმ ადგილას, სადაც დღეს ღვთაების ეკლესიაა აშენებული, უწინ უტეხი ტყე ყოფილა. ტყეში მეტად მრავალი ნადირი სცოდნია. მახლობელი სოფლის თავადაზნაურობა და მონადირენი სულ ამ ტყეში ნადირობდნენ თურმე. ყველაზე ძლიერი ერთ თავადს, რუსიშვილს ჰყვარებია ამ ტყეში ნადირობა.

ერთ დღეს, ჩვეულებისამებრ, თავადი რუსიშვილი ამოსულა ტყეში სანადიროდ. ნადირობა თურმე მეტად მარჯვედ მოსდიოდა და ისე გაეტაცნა, რომ შეუმჩნევლად ტყეში დაჰლამებია. ბინდისას, როცა კარგად იჯერა გული ნადირობით, მოინდომა შინ დაბრუნება, მაგრამ ნანადირევის წაღება ღამე უცხენოდ შეუძლებელი იყო და ტყეში უპატრონოდ დატოვებაც არ იქნებოდა. გადაწყვიტა, ღამე ტყეში გაეთია. მზლებლებმა ცაცხვიანში ცეცხლი გააჩაღეს, ნანადირევი შეწვეს და ვახშმის შემდეგ ნადირობისაგან დაღლილთ ტკბილად ჩაეძინათ. თავადს ძილში თეთრეწვერა მოხუცი გამოეცხადა და ეს უთხრა; „ადექი და მოთხარე მიწა იმ ადგილზე, სადაც წევხარ. წმიდაა ეს ადგილი. მიწაში გამოქვაბულია, სადაც ასვენია ღვთაების ხატი. შენს თანამოძმეთ გადაეცი, რომ წმიდანი მიწაში არ ამყოფონ. აუშენონ საკადრისი ეკლესია და თავის საკადრის ადგილზე დაასვენონ ხატი.“

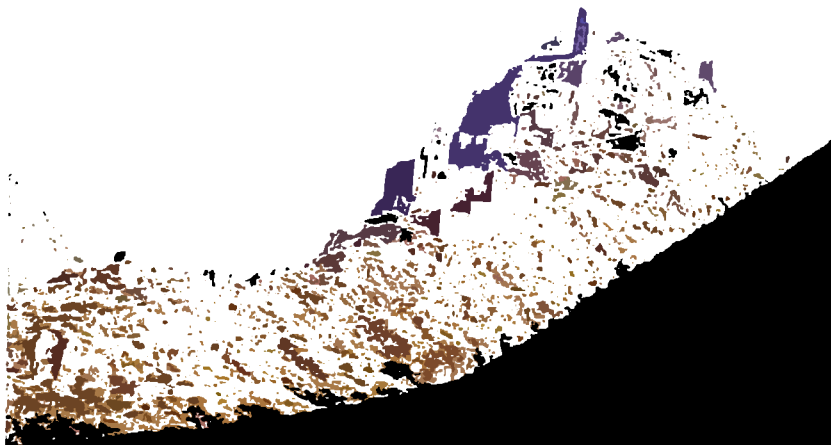
თავადს გამოეღვიძა თუ არა, შინ წავიდა, მსახური კი ნანადირევის საყარაულოდ დატოვა ტყეში. მისვლისთანავე მოხუც დედას უამბო სიზმარი. მეორე თუ მესამე დღეს მოხუცი ქალი ვაჟითა და ორი მსახურით წავიდნენ ტყეში ღვთაების ხატის საძებნელად. მთელი ორი დღე თხარა ორმა კაცმა ნაჩვენებ ალაგას მიწა. მესამე დღეს მიაღვნენ გამოქვაბულს. ერთი მთხრელი საჩქაროდ ამოვიდა თხრილიდან და ქალბატონს მოახსენა: ქალბატონო, ხატი ვიპოვნეთო. გახარებული მოხუცი მაშინვე წამომდგარა ფეხზე. მსახური და ქალბატონი მისულიყვნენ გამოქვაბულთან, სადაც ესვენა ხატი. ხატის წინ პატარა შანდალში ორი წმინდა სანთელი ენთო. მოხუცმა თაყვანი სცა ხატს, მერე გამოქვაბულის კარს სიპი ქვა მიაფარა და სოფელში დაბრუნდა. რუსიშვილმა აღარ დააყოვნა და შეუდგა იმ ტყეში

ეკლესიის შენების სამზადისს. ერთ თვეში გამოქვაბულის თავზე ფიცრის ეკლესია ააშენა და ხატიც ამ ეკლესიაში დაასვენა.

ეს ამბავი მალე შეიტყეს ახლო-მახლო სოფლებმა და აუარებელმა ხალხმა დაიწყო აქ სიარული სალოცავად. სოფლელებმა მალე ფულიც მოაგროვეს და ააშენეს ქვის ეკლესია, რომელიც დღესაც დგას.

თორღვა – განთქმული გმირი, მტრისგან დაუმარცხებელი ყოფილა თორღვა. მის მიუდგომელ ციხეს დღესაც უჩვენებენ ხევსურეთში, სოფელ მუცოში. თორღვას ისეთი ჯაჭვის პერანგი სცმია, რომ ტყვიას არ იკარებდა. ტყვიის შეხების დროს პერანგის მთელი ჯაჭვი თურმე ერთ ადგილზე შეიხვეტებოდა და გამოსროლილ ტყვიას უკან აბრუნებდა. ეს პერანგი ძმობილის ნაჩუქარი ყოფილა და თორღვა მას არც დღისით, არც ღამით არ იშორებდა. ვინ იყო ეს ძმობილი და როგორ აჩუქა მან თორღვას ეს სასწაულებრივი პერანგი?

ეს ასე მომხდარა. ერთხელ თორღვა სანადიროდ ყოფილა კლდეებში. უცებ მის თავზე თეთრ ყორანს გადაუფრენია და კლდის ნაპრალში გაუჩინარებულა. ამ უცხო სახილველით გაოცებული თორღვა მიჰყოლია მის კვალს და ერთ ადგილზე ყინულში ჩავარდნილა.

ციხე-სოფელი მუცო. პირიქითი ხევსურეთი.

აქ გველეშაპი წოლილა და მას დასცემია თავზე. გველეშაპს შეს-
ცოდებია უმწეო გმირი და სიცივითა და შიმშილით რომ არ მომკე-
დარიყო, ამოიღებდა თვალს და ალოკინებდა, აძლობდა და ათბობდა
კიდეც. ბოლოს, დაძმობილდნენ თორღვა და გველეშაპი, და საჩუქ-
რად თავის ძმობილს, როგორც ძმობილობის წესი მოითხოვს, ის გა-
ნთქმული ჯაჭვის პერანგი მისცა.

ვიდრე თორღვას ეს ჯაჭვის პერანგი თან ჰქონდა, მისი მძლევე-
ლი არავინ იყო. მაგრამ საკმარისი იყო, პერანგი დაეკარგა, უსუსურ
ადამიანსაც შეეძლო მისი მორევა.

ეს ასე მოხდა. ერთხელ თორღვა მდი- ნარეში ჩავიდა საბანაოდ,
ჯაჭვის პერანგი კი ნაპირზე დატოვა. უპატრონოდ დატოვებულმა
ჯაჭვმა იცურა, იცურა და მდინარეში შევიდა. წაიღო ჯაჭვი წყალ-
მა და მას შემდეგ თორღვას იგი არ უნახავს. მოვუსმინოთ ხალხურ
ლექსს:

*„ჩამოდიოდნენ ანდაკსა მონადირენი რვანია.
თორღვაიც ამანდ ჩამახყვა, რო ყვირილობის ხარია.
ბეჩავად რასამ მალბიჯავს, ემჩნევის ნატირალია.
-ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარი?
-სანადიროში გადაველ, ნადირთ მოვაველე თვალია.
ჩავედი არჭილოჩია, მოვხელე თბილი წყალია.
მე ჩავედ საბანაოდა, ჯაჭვს გავანებე თავია.
მაშინ დავკარგე ტიალი, ვეღარ მავხკიდე თვალია.
ეგრე გაცურდა ე ჯაჭვი, როგორც მდინარე წყალია.
გამაუყენე მღევარი, ვერ მაუხელეს კვალია.
წამოვედ, რაღას ვიქმოდი, იმით ვარ ნატირალია“.*

იხელთა დრო მისმა მტერმა, როგორც ამბობენ, შვიდი წლის ნაავა-
დარმა ჩონთამ, და ჭვარტლიანი ისრით განგმირა უპერანგო თორღვა.

თუში ძაჯიჯი –ერთი თუში მიდიოდა თიანეთიდან თუშეთისკ-
ენ. თხილაში (ადგილის სახელია) რომ გადავიდა, გზაში ერთი ლა-
მაზი ქალი წამოეწია. ქალი ახლოს რომ მოვიდა და ხელით შემე-
ხოო, იგონებს თუში, იმწამსვე გავსხვარიგდო, დავტრიალდით ორ-
ივენი და მერე აღარაფერი მახსოვს, რა მოხდა და სად ვიყავითო.

გონზე რომ მოვედი, ქაჯეთში აღმოვჩნდი, იქაურობა საესე იყო ქაჯებითო. არც ის ვიცი, იქ რამდენ ხანს ვიყავი, ქაჯები ერთი-ორჯერ სადღაც წავიდნენ, მე კი არ წამიყვანესო. მესამედ რომ წავიდნენ, მაშინ კი მეც თან წამიყვანეს და, სადაც მივედი, იქ **ლეთისშვილნიც** იყვნენ და ქაჯნიც. გავიგე, რომ ლეთის კარზე მოვხვდითო. ქაჯებს ლეთისშვილნი ისე შევიწროებულნი ჰყავდათ, რომ ხმას ვერ იღებდნენო. თურმე მზის დაბრუნვის (ჩასვლის) დროს ქაჯებს ლეთის კარზე მისვლისა და თამამად ქცევის ნება ჰქონიათ ლეთისგან. მე ქაჯებს თან ვყავდი და არსად არ მიშვებდნენ, მხოლოდ შორიდან კი ვხედავდი ლეთისშვილთ და ვიცოდი, რასაც აკეთებდნენო. გავიხედე და მინდორი ქაჯ-მანდილოსნებით ისე იყო ავსებული, რომ მათგან შევიწროებული ლეთისშვილნი ლეთის კარზე იჭუჭკებოდნენო. მერე ლეთიშვილებმა კაცი გაგზავნეს, მაგრამ არავინ მოვიდა. მეორედ გაგზავნეს კაცი, არავინ მოვიდა. მესამედაც რომ გაგზავნეს, ქაჯებს არეუდარევა შეეტყოთ, შეშინდნენ, რადგან ხმა გავარდა, **კოპალა** მოდისო და ჩვენი საქმე ცუდად წავაო. მოვიდა კოპალა და იმ მინდორს სულ ცეცხლი გაუჩნდა, სადაც ქაჯ-მანდილოსანნი იყვნენ. სულ ფერფლად აქცია ქაჯები. ყველა დაიწვა და მე დავრჩი მარტო, იგონებს თუში. კოპალამ გაიგო, რომ მე ხორციელ ვიყავი, და ამიტომ გადავრჩიო. მოვიდა ჩემთან და მკითხა: ვინა ხარ, აქ რას აკეთებო? მეც ვუამბე ჩემი თავგადასავალი, როგორ გავჩნდი აქ. - რა დავრჩა შინ კარგიო, მკითხა. ცოლი და ცხენი დამრჩამეთქი კარგები. - აბა, შენი ქორა (თეთრი) ხარები და მამული მეო, შენ კი - ცოლ-შვილიო, მითხრა. ეს გავიგონე და მერე აღარ ვიცი, რა მოხდა, ახალწელს შინ როგორ დავბრუნდი. არც ის ვიცი, ქაჯეთში რამდენი ხანი გავლიე. შინ მისულს მითხრეს, სამ წელიწადს იყავი დაკარგულიო.

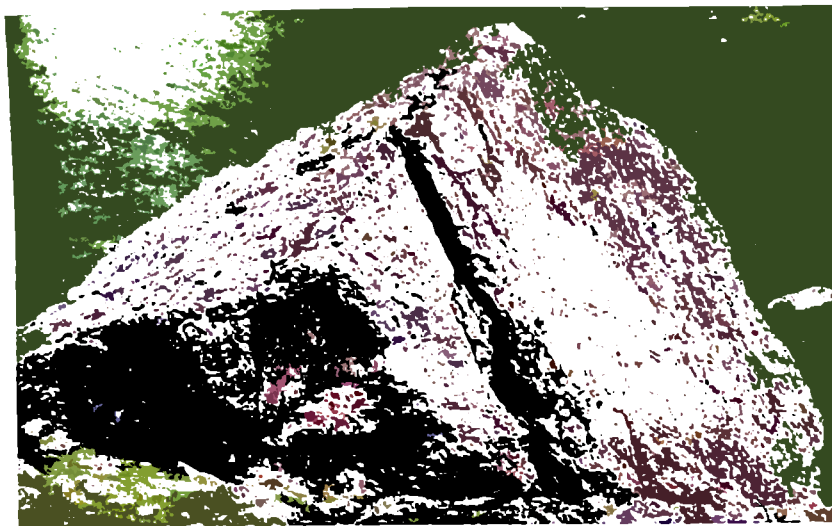
ჩემი ქორა ხარები, ორთავენი, კოპალასთვის დაუკლავთ, სახნავ-სათესიც კოპალასთვის შეუწირავთ.

ი

იამანის თვალი – „ამირანიანში“ ამირანის მამობილის თვალი, რომელიც დევებს ჰქონდათ მიტაცებული და ამირანმა დაუბრუნა უკან. ის განასახიერებს ოჯახის სიწმიდეს, ღოვლათს და **დავლათს**, რომლის გარეშე იგი სიღუხჭირეს და შევიწროებას განიცდის.

იასაული – *მორიგე ღმერთის* მიერ მიწაზე გამოგზავნილი, რომლებსაც სასჯელის სახით ადამიანთათვის სიკვდილი მოაქვთ, ანუ, როგორც *ჯვართენაზე* იტყოდნენ: ბეგრავენ ხორციელთ, ხორციელთაგან ბეგარას იღებენ.

იახსარი – ფშავის ერთ-ერთი საყმოს – ქისტაურთა მფარველი *ღვთის შვილი*. იახსარი ამ ღვთის შვილის ოსური სახელია და ნიშნავს „ძლიერს“. იახსარი თავდაპირველად ხორციელი ყოფილა, წმიდა ბერი, ღვთის მლოცველი და ღვთისგან ძალამიცემული *დევების* წინააღმდეგ საბრძოლველად. დევები იმ დროს ცხადად იარებოდნენ, ხოცავდნენ და ჭამდნენ ხალხს. მათი შიშით ადამიანები გარეთ ველარ გამოდიოდნენ. ამიტომ ღმერთმა იახსარსა და *კოპალას* – ერთუროთის მოძმეთ, ორივე წმიდა ბერს, მიჰმადლა ძალა, რათა შებრძოლებოდნენ დევებს და გაენადგურებინათ. იახსარს ნინახში (ადგილია შუაფხოში) ჰქონდა პატარა სამლოცველო და საბერო. ეს ადგილი მაშინაც მუხის ხეებით იყო დაბურული და ახლაც ასეა. აქვე საბეროს ახლოს საყუჩი – საყარაულო ჰქონია. აქედან ყარაულობდა იახსარი ერთ დიდსა და მდიდარ დევს გამხვეურას. გამხვეურა ამ დევს იმიტომ ერქვა, რომ ის გახვიებული (გამრავლებული) იყო ცოლ-შვილითაც და ცხოვრებითაც. ამ ადგილს შემდეგ გამხვეურთკარი დაერქვა. გამხვეურთკარის პირდაპირ, არავის გაღმა, იყო კიდე ერთი სოფელი დევებისა (ახლანდელი თხილიანა). გამხვეურას და იმის

იახსრის ლახტით გაპობილი კლდე. როშკა.

პირდაპირ მოსახლე დევებს ფაცერი ჰქონდათ გაბმული. ფშავის არა-გვის ჭალაზე გამვლულ ხალხს იჭერდნენ და ჭამდნენ.

დევები აქ რომ გამრავლდნენ, ავისგორზეც მოინდომეს დასახლება. წამოვიდნენ და სახლების შენება დაიწყეს. გაიგო იახსარმა – აქვე ერთი ხევია ხატისხევა – და ამ ხევიდან მიეპარა და ბოლოზე ამოჩნდა. დევების უფროსმა ძმამ თქვა: რა კაი სადილი მოგვიდისო. უმცროსმა ძმამ უთხრა: სადილი კი არა, ეგ იახსარი არ იყოს, რომ ეგრე თამამად მოდისო. შეშინდნენ დევები და აირივნენ კიდეც. იახსარი იმ დროს მივიდა, როცა კარისთავს დებდა ცხრა დევი და ვერ ერეოდა. იახსარს დასცინეს: მოდი, ძმობილო, გვიშველე კარისთავის შედებო. იახსარმა გადიკვართა კალთები, მოავლო ხელი ქვას და მარტომ შეაგდო. შეშინდნენ დევები და გაიქცნენ, იახსარმა კარისთავიც მათ მიაყოლა და გამხვეურთკარს სახლიც დაუნგრია.

იახსარი გამხვეურთკარის დევებს დაედევნა და ყველა ამოწყვიტა. შემდეგ გაეარდა თხილიანაში და თავისი ლახტით იქაურ დევებს გაავლო მუსრი, მაგრამ გაიგო, რომ ყველაზე დიდი და ძლიერი დევი ხევსურეთისკენ გაქცევია. დაედევნა, არაგვს აუყვა მის კვალზე და როშკის ბოლოს თვალი მოკრა. შორიდან ესროლა ლახტი. დევი ერთ დიდ კლდეს მიეფარა, ლახტი კლდეს მოხვდა და გააპო კლდე, მისმა ანასხ-

ლექტმა კი დევს თვალი ამოთხარა. ცალთვალა დევი ჭიუხებისკენ გაიქცა და ჩაძვრა აბუღელაურის ტბაში, თან ჩაჰყვა იახსარიც – იქ დაჰკრა ლახტი დევს და მოკლა. დევის უწმიდურმა სისხლმა ტბის ზედაპირი შეკრა და იახსარი ტბიდან ველარ ამოდიოდა, შეეკრა გზა. იახსარი სამ წელს დაკარგული იყო, არაუინ იცოდა, სად იყო. ხალხი ეძებდა, რა იქნა ბერი იახსარი, დევებისაგან რომ გაგვათავისუფლაო? ბოლოს მისი ამბავი ერთმა ქადაგმა გაიგო და გამოუცხადა ხალხს: იახსარი აბუღელაურის ტბაშია დარჩენილი, იქ დევი მოკლა, დევის სისხლმა ტბა შეკრა და ველარ ამოდისო. რა მოაშორებდა ამ სისხლს და გზას რა გახსნიდა? დაღონდა ხალხი. ისევ ქადაგმა ურჩია: სოფელ ბლოში ერთ კაცს *ოთხრქა-ოთხყურა* ცხვარი ჰყავს, გამოართვით, იმ ტბასთან დაკალით, სისხლი ტბას ასხურეთ და გზა გაეხსნებაო. მოსთხოვეს ბლოელ კაცს ცხვარი და მანაც უარი არ უთხრა. მიიყვანეს საკლავი ტბის პირას, დაკლეს და სისხლი ტბის ზედაპირს უწიეს. და გაიხსნა ტბის ზედაპირი. ტბაში ერთი ბროლის ქვა იყო და, როცა იახსარი ამოვიდა ტბიდან, იმ ქვაზე მტრედის აღით დაჯდა. ხალხმა დაინახა და დაიწყო პირჯერის წერა. მას შემდეგ იქცა იახსარი ღვთისშვილად.

იახსარი აქედან გაფრინდა და კარატისწვერზე მოიკიდა კოჭი ანუ დაბრძანდა. იქ საზარე და კოშკი აუშენეს. აქედან გამოფრინდა და

იახსრის ხატის სასანთლე სოფელ შუაფხოში.

უბისთავს, მაღალ მთაზე მოიკიდა კოჭი. იქაც საზარე და კოშკი აუგეს. იქედან შუაფხოში ჩამოვიდა და აქ, **ავისგორზე**, სამუდამოდ დაარსდა. დევების ძალადობისგან გათავისუფლებული ხალხი დასახლდა ავისგორის მახლობლად და ასე შეიქმნა იახსრის საყმო.

ამ **ანდრეზზე** გამოთქმულია ლექსი, რომელსაც მღერიან იახსრის დღესაწაულზე ფერხულში:

„დევებს ხქონია ქორწილი, უჩქეფეფავ სიმურ-წყალია.
ცხრა-თავ ხყვანია დედაი, ცხრა შვილთ გამზრდელი ქალია.
სალულე ქვაბი თავს ეცევა, ა იმან შამდვა ზარია.
დაებრუნდი უკან. ამბობდეს: „შაშინდა იახსარია“.
მაშინ კი გადაუფრინდი, გამაუცვალე ჟამია.
ლახტი ვესროლე საკმიდან, ზედ გამავხურე ბანია.
ერთ კიდეე გამამივარდა, არ მიუბრუნე თავია.
საგმირო წამავიმაღლე, კლდეს მააფარა ტანია.
კლდე ოთხად დავანაფოტე, დევს წამავსთხარე თვალია.
კარგად სცოდნიან მაგასა აბუდელაურ ტბანია.
წავიდა დ' იქ ჩამეხვეწა, თან ჩაყვევ იახსარია.
იქიდან ველარ ამავე, სისხლმა გამიბნა მხარნია.
ეძებნეს ჩემთა მოყმეთა ოთხრქა, ოთხყურა ცხვარია,
მაიყვანეს და შიგ ჩაკლეს. ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
შამავჯე ბროლის ქვაზედა, შამავიბერტყენ მხარნია.
ჩავხენე ჩემ ნადგომშია, ჭრელად მამრჩალან ქვანია.
ამანდით კარატემდინა შიბ თოკზე გასავალია.
ეგ აგრე გამავიარე, არვინ მამკიდოს თვალია“.

იახსრის ზარი – იახსარში ჰქონიათ სახელგანთქმული ზარი, ტანად პატარა, მაგრამ მისი ხმა თურმე შუაფხოდან ახადს ისმოდა:

„ავისგორს შამიკიდოდოთ ჩემი პატარა ზარიო,
დაჰკრან, ხმა ახადს გავარდეს, პირს დაიწერონ ჯვარიო,
ლოცვა-წირვაზე დადგოდენ ჩემის პირქუშის ყმანიო“.

ზარი პირველად გაღმა ხატში ეკიდა. რაკი ავისგორს გადმოვიდნენ, ზარის გადმოტანაც აქ უნდოდათ, მაგრამ ამ ღროს მტრიანობა იყო, ეცემოდნენ ლეკები და სხვა მტერი. ეს ზარი სახატო ქონებაში ყვე-

ლაზე მეტად ეძვირფასებოდათ და ამიტომ ისევ საზარბაქეში მაღა-
დნენ. მხოლოდ დღეობას გამოიტანდნენ და ავისგორს საზარეზე დაჰ-
კიდებდნენ. დილა-სალამოს, როცა დაწესებული იყო, დარეკავდნენ,
მერე კი ისევ გაიტანდნენ და დამალავდნენ სადმე მიწაში.

ერთხელ გივი ხევისბერს დავიწყნია სამალავი და კელარ უბო-
ნია ზარი. ბევრი იარეს, ბევრი ეძებეს, მაგრამ ჯერაც დაკარგულია.
მის საძებრად ნათხარი ადგილები ჯერაც ეტყობა, მაგრამ ალბათ
რაიმე მიზეზით თვითონ იახსარმა დასდო საფარველი, თორემ უნ-
და ეპოვნათ იმდენი ძებნით. დარჩა საზარე ცარიელი. მერე ზოგი
ხალხმა შეკრიბა, ზოგი სახატო ქონება გაყიდეს და გივი ზარის სა-
ყიდად წავიდა, ორი **დასტურიც** გაჰყვა.

მისულან, სადაც ზარები იყიდება. შესულა გივი და იახსარი იქ
დახვედრია: ერთ-ერთ ზარზე მტრედის აღით იჯდაო. ამით მიხედ-
ნენ, რომელი ზარიც უნდა ეყიდათ. იყიდეს, მოიტანეს და იახსრის
საზარეში დაჰკიდეს.

იგრი-ბატონი - „ამირანიანის“ პერსონაჟი, რომელიც ერთადე-
რთუ ზის გვხვდება ეპოსში. იგი იმ მაგიური წყლების პატრონია, რო-
მლებსაც შეუძლიათ დააჩქარონ ახლადდაბადებული ბავშვის ზრდა.
გველეშაპის მუცლიდან ხელახლად შობილ ამირანს, რომელიც
„გოჭსა ჰგავდა ხუხალასა“, განბანენ (ამოავლებენ) იგრი-ბატონის
წყლებში.

ინანი - ერთი ქალი წისქვილში ყოფილა, ინანი რქმევია სახელ-
ად. დასძინებია და დილას დაორსულებულს გამოღვიძებია. არ იც-
ის, ვისაგან არის ორსული. მუცელი რომ დასტყობია, დედას შინილ-
ან გამოუგდია, რად შეგვარცხენე, სადაც დაორსულდი, ადექი და
იქ წადიო. წასულა ეს ქალი ტირილით ისევ წისქვილში, იძახის:
ტყეო, კლდე-ღრენო, რანიც ხართ, ჯვარნი ხართ თუ ეშმაკნი, ქაჯ-
ნი თუ კაცნი, როგორც გამაუბედურეთ, ისე ჩამიბარეთო. გაღებუ-
ლა ერთი კლდე და ერთი ნაბდიანი კაცი გამოსულა, მოუხვევია ქა-
ლისთვის ხელი, შეუყვანია და კლდე ისევ დახურულა.

მერე დედას უნანია ქალის გაგდება და მთელი ხევ-ჭალა მოუე-
ლია „ინანის“ ძახილით. ერთხელაც იმ წისქვილისკენ გაუვლია და,
ხედავს, კლდის ძირში ინანი ზის, აქეთ-იქით ოქროს აკვნები უდგას

და არწევს, თან მღერის:

ინანის დედა ინანდა ინანის გამოგდებასაო,

ინან კი არას ინანდა ოქროს აკვანის რწევასავ.

ტყუბი ბიჭები გაუჩენია, ოქროს ქოჩრიანები. დედა რომ დაუნახავს, ჩაუვლია აკვნებისთვის ინანს ხელი, კლდე გახსნილა და შიგ შესულა აკვნებიანად. მერე კლდე ისევ გამრთელელებულა.

ინდუშა – მესხეთში ყოფილა შვიდი ძმა ათაბაგი. მათგან ორ ძმას საფარაში უცხოვრია. გადაუწყვეტიათ იქ მონასტრის აშენება. უფროსი ძმა კარგი ოსტატი ყოფილა, უმცროსი კი მისი შეგირდი. ერთი ხარი ჰყოლიათ, სახელად „ინდუშას“ ეძახდნენ. ხარს გამყოლი არ სჭირდებოდა თურმე. ტყეში დაუდებდა უმცროსი ძმა ქვას მარხილზე, თავისით წაიღებდა ხარი, მიიტანდა და აქ უფროსი ძმა გადმოტვირთავდა. ასე უზიდავს ამ ცალ ხარს მთელი ამოდენა ქვა საფარის მონასტრის ასაშენებლად.

ერთხელ, მონასტრის მოთავეების ხანს, ხარს გზაზე შეუსვენია. მოსულა დათვი და ხარისათვის თავი და ცალი მხარი მოუჭამია. ერთი ცალი ქვა იქ დარჩენილა.

უფროს ძმას ვერ შეუმჩნევია ქვის დაკლება, ანგარიში შეშლია. უმცროსისათვის შემოუთვლია: მოთავდა მონასტერიო. უმცროსმა კი იცოდა, რომ ქვა გზაზე ეგდო და შემოუთვალა: არა, ერთი ქვა აკლია, მოვიტან და გათავებული იქნებაო. იმდენად სწყენია ოსტატს თავისი შეცდომა და შეგირდის გამარჯვება, რომ მონასტრის სახურავიდან გადმოვარდნილა. შეგირდს იმ ხარის სახე უთავოდ და უცალფეხოდ ქვაზე გამოუსახავს ეკლესიის კარის ზემოთ კუთხეში. მეორე მხარეს დათვის სახეა ამოკვეთილი. ხარის მიერ დატოვებული ქვა კი დღესაც იმ გზაზე გდია სოფელ ანდრიაწმინდასა და ანდასის საზღვარზე, ზედ საცეცხლურია ამოჭრილი. მას დღესაც „ინდუშას“ ქვას ეძახიან.

იოზი – იყო კაცი ვინმე იოზი, ღვთის ნათლული, ცოლიც ღვთისმოსავი ჰყავდა, ოქროსთმიანი. ჰყავდათ შვიდი ვაჟი და სამი ასული, სამივენი მზის სწორნი იყვნენ. ცხოვრობდა ბედნიერად იოზი და ხარობდა თავის მონაგარში. უსტუმროდ პურს არ ჭამდა, სუფრა აღლებელი იყო მის სახლში. მაგრამ ეწვია უბედურება: ყველანი – ათ-

ივე შვილი ერთ დღეს დაეხოცა. და მაინც იობმა არ თქვა ღმერთზე ძვირი, მაინც ღმერთს ჰმადლობდა და მის დიდებას უგალობდა: ჭეშმარიტად, ჩემი ბედი არ არის ღირსი ღვთის ნებისა! მან მომცა და მანვე წაიღო. უბედურება უბედურებაზე დაერთო იობს. მაცნედ მოდის დაწყევლილი ეშმაკი და ახარებს: იობ, სახლი გადაგწვია, შენი სასახლე დაცემულა, სულ ერთიანად გაგწყდომია ჯორ-აქლემები, ალმასის ნალებით რომ იყვნენ დაჭედნი; შენს სამოვრებს ცეცხლი მოკიდებია და იწვის მთელი შენი ფარა და ნახირი! წარბიც არ შეხარა ამ ამბავზე იობმა, არ დაუგმია ღმერთი, არც კი დაუჩივლია. მხოლოდ ეს თქვა იობმა: რაკი ცხვრის ფარა დამეხოცა, უფლისთვის საღვთო გადამიხდიაო. და კვლავინდებურად უგალობა უფლის დიდებას.

ერთ დროს მდიდარი და სტუმარმრავალი იობი ისე გაღატაკდა, რომ გარეთაც აღარ გადიოდა. ფერად-ფერადი მატლები დაეხვია, ზოგნი ძვლებს უხრავდა, ზოგნიც ხორცს უჭამდნენ. ცვიოდნენ მის მუხლებზე გამაძლარი მატლები. აიღებდა იობი, ისევ დაისევამდა და ეტყოდა: აქ არის შენი სარჩოო. რბილი ჭამე, ძვალი გამოხარი, სიკვდილის ნუ გეშინიაო.

ხახული. XI ს.

ცოლი სამათხოვროდ დადიოდა და ხალხში კრეფდა თითო ლუკმას და მით ასაზრდოებდა იობს. ერთხელაც, პური რომ აღარ მისცეს, თავისი ოქროს თმის ღერით იყიდა პური. გზად ეშმაკი დაუხვდა და თავისი ეშმაკობით პური შეუცვალა. როცა იობს მიუტანა ცოლმა პური, იობი იმწამსვე, უგემებლად მიხვდა, რომ პური ეშმაკისა იყო. ეს პური რომ შეეჭამოთ, ეშმაკთან წილნაყარი გავხდებით და ძაღლს გადაუგდო. შეჭამა ძაღლმა და მყისვე გასკდა.

კიდევ მოდის იობთან ეშმაკი და მუხლებთან დაუჯდება, ცდილობს დააცდენინოს უფლის აუგი: იობ, რით აამე უფალს, რომ მდიდარი და ბედნიერი გაგხდა? ან რა აწყენინე, რომ ყველაფერი წაგართვაო? იობმა კვლავ უგალობა უფლის დიდებას და მაღლი შესწირა: ამაზე უარესიც რომ დამმართოს, ღვთის ძვირს მაინც ვერ მათქმევინებო. ეს თქვა თუ არა, გაწბილებული ეშმაკი სულ ნაცრად იქცა.

მაშინ ოთხმა ანგელოზმა ხორცი შეისხა და იობს მუხლებთან დაუჯდა. იობ, არ გვეგონა, თუ უფლის აუგს არ იტყოდით. შენ გაიმარჯვეო. რა გიჯობს – ძველი მკვდრები გაგიცოცხლოთ, თუ სხვანი, მზისა დარნი, მოგცეთო? არაო, იობმა, ძველი მკვდრების გაცოცხლება არ იქნებაო... ეს თქვა და შვიდი ვაჟი და სამი ასული მისცა უფალმა, სამოთხის კარი აჩვენა და კლიტენი ჩააბარა. იობი და მისი ცოლ-შვილი დღესაც სამოთხეში არიან, მათ ეკითხებათ წაწყმედა და ცხოვნება.

არის თქმულება, რომ იობის სხეულიდან გამოსული მატლი მადლად გადაიქცა: მისი მატლი ის ჭიაა, რომელიც აბრეშუმს ქსოვს.

სხვა თქმულებით, იობმა ეშმაკის პურის ნაცვლად მანანის ფოთოლი შეჭამა, რომ ფოთოლი აბრეშუმად ექცია და ქვეყანაზე სამახსოვროდ დარჩენილიყო. მართლაც ფოთლის მჭამელი იობი პარკში მოექცა. ეს რომ ღმერთმა გაიგო, იობი პეპელად აქცია, პეპელა გაფრინდა, აბრეშუმის ჭუპრი კი ხალხს დარჩა. აბრეშუმში იობის მოთმინების ნაყოფია.

იობი ბიბლიური პერსონაჟია.

ირავთაქალაქი – ფართო მინდორი ფშავში, სოფელ უძილაურთის თავში. **ანდრეზის** თანახმად, აქ გაიმართა **კოპალასა** და **დევების** ასპარეზობა. აქედან დევსა და კოპალას – თითოეულს ქვა უნდა ესროლა **ციხეთგორის** მიმართულებით. ვინც შორს გადააგდებდა ქვას,

ირემთკალო, უძილაურთა
სამთო სალოცავი. საზარე
და სასანთლე კოშკები.

ამ არემარის ადგილებიც მას დარჩებოდა. დევები რომ მიწაში არ ჩა-
ფლულიყვნენ ქვების სროლის დროს, ის ადგილი, საიდანაც ქვები უნ-
და ესროლათ, სიპებით მოაგეს, რაც დღემდე შემორჩენილია ალაგ-
ალაგ. აქ ეულად დგას სამრეკლო, რომელსაც ციხეთგორიდან ამო-
სული ხალხი ფერხისაით უელის გარშემო. ხოლო დღესასწაულის
დასასრულს კოპალას გამარჯვების სამახსოვროდ ირემთკალოზე დო-
ლი იმართება.

ირმის ღვიძლი – ძველად ძალიან ბევრი ირემი ყოფილა და ირ-
ემზე ნადირობაც ხშირი ყოფილა. იყო ერთი ირემზე მონადირე კა-
ცი. წასულა სანადიროდ და მოუკლავს ძალიან დიდი ირემი. გაუ-
ტყავებია, დაუნთია ცეცხლი და ამოუღია გულ-ღვიძლი, რომ შეე-
წვა და შეეჭამა. ამ დროს მთიდან ბაღლის ძახილი გაუგონია, ჯერ

შორიდან, მერე ძალიან ახლოდან: ხარი დამეკარგა და ხომ არ გინახავს? მეორე ხმა გაეპასუხა: შენი ხარი, აი, აქ მოუკლავთ და გულ-ღვიძლს წვავენ შესაჭმელადო. ამაზე პირველმა ხმამ წყრომით დაიძახა: თუ შეჭამ, მერე ვნახოთო! დაფიქრებულა მონადირე: შეეჭამო თუ არაო. თუ შეეჭამ, მოეკვდები, თუ არა და დიდხანს ვიცოცხლებო. დიდი ფიქრის შემდეგ ცოტა მოუჭრია, შეუჭამია და დანარჩენი ჩოხის მასრებში შეუნახავს, როცა დაებერდები, მაშინ შეეჭამო. გასულა დიდი ხანი. მონადირეს ღვიძლი დავიწყებია და ეს ჩოხა ძმობილი თუშისთვის მიუცია. დაბერებულა მონადირე, მაგრამ არ აცხადებს, თუ რატომ არ კვდება. შეწუხებულა გარშემო სოფელი, ოჯახი. დამღვარა დიდი წუხილი, რატომ არ კვდებაო. მონადირეს უთქვამს ღვიძლის ამბავი და მომკვდარა კიდეც.

ირმის ეკლესია - ერთ მონადირეს აბასთუმნის გზით ტყეზე გამოუვლია. შუაგულ ტყეში ეკლესია უნახავს. უვლის ამ ეკლესიას გარშემო, უნდა რომ რამე შესწიროს, მაგრამ თან არაფერი აქვს. ბოლოს, ამოუღია ორი მარცვალ, მოუბნევია და უთქვამს: შენთვის მომივალეზიო.

ერთი წლის შემდეგ მონადირემ მოაკითხა ეკლესიას და ხედავს, მის ირგვლივ პურის ყანაა გაზრდილი. მოეწონა მონადირეს ეს ადგილები, ხალხმაც გაიგო, დასახლდა და ასე გაჩნდა სოფელი ვალე მონადირის ნათქვამზე, „შენთვის მომივალეზიო“.

ეს ეკლესია კი ირქის ეკლესია იყო.

იფნი კერიაში - გიორგი წყაროთგორული ხახაბოში (ხევსურეთი) პირველად რომ მოსულა, ერთი სახლი შეუთვალეირებია, სადაც დაარსება მოისურვა. **ქადაგის** პირით შეუთვალა მეკომურს, რომ სახლი დაეთმო. მეკომური არ დათანხმებულა და გამწყრალა გიორგი. ჯერ იფნის ხე ამოსულა ყვერფში (კერიაში). დაღამებისას, როცა დაწოლილან, არაფერი ყოფილა და, რომ გათენდა, შიგ კერიაში დიდი იფნი უნახავთ. ამ სახლის პატრონს მოუჭრია ხე და გადაუგდია. კიდეც ამოსულა ხე და კიდეც მოუჭრიათ. მეტჯერ აღარ ამოსულა იფნი. ერთხელ ხორცი ჩაუდგამთ ქვაბში მოსახარშად, თავად კი სამუშაოდ წასულან. მარტო ყმაწვილები ყოფილან შინ. გველი ჩამოსულა ჭერიდან საკიდელზე, ჩასულა ქვაბში და შიგ მოხარშუ-

ლა. მოწამლულა ქვაბი და ყველა, ვინც კი ხორცი ჭამა, მოკვდა. გადარჩა ერთი ძუძუმწოვარა ბავშვი, რომელიც მამიდას აუყვანია და თავის ოჯახში გაუზრდია. მათ ნასახლარზე კი გიორგი წყარო-თგორული დაარსდა.

ბ

კარატისწვერი – ხეცურეთში, ლიქოკში არის ერთი მაღალი მთა – კარატისწვერი. ზედ წვერზე პატარა დავაკებაა. ერთ მხარეს ფშავის სოფელი ბულალაურთაა, მეორე მხარეს – ლიქოკის სოფლები. კარატისწვერი ფშაველ-ხეცურთა საზღვარია. ამ მთაზე ზაფხულობით ამოდის როგორც ბულალაურთის საქონელი, ისე ლიქოკელებისა და ამ მთის სიმაღლეზე სანიაოზე დგებიან.

ლიქოკში **კოპალას** დაარსებამდე ამ მთაზე საქონელს ამორეკავდნენ ხოლმე ლიქოკელი ახალგაზრდა ვაჟი და ბულალაურელი ახალგაზრდა ქალი. ძალიან უყვარდათ ერთმანეთი, ოღონდ და-ძმასავით იყვნენ. ერთხელ, როცა ძროხებს ამოვებდნენ კარატისწვერზე, რაღაც წივილი მოესმათ. გაიხედეს და ხედავენ, რომ მათ მახლობლად ზეციდან ვერცხლის თასი და ვერცხლის **შიბი** (ჯაჭვი) ჩამოეშვა. ქალ-ვაჟი ჯერ შეშინდა, მერე კი მივიდნენ ზეციდან ჩამოსულ საგნებთან. ქალმა შიბი აიღო, ვაჟმა კი – თასი. (ხეცურები ამბობენ, რომ მათი სიწმიდე შელახული რომ ყოფილიყო, ამ საგნების ვერც დანახვას და ვერც მათ ხელისხლებას ვერ შეძლებდნენ).

მათ ეს ნივთები სახლში წაიღეს. მხოლოდ პირობა დასდეს, რომ არსად გაემჟღავნებინათ ეს ამბავი, არც ოჯახში და არც სხვაგან. როცა შინ დაბრუნდნენ, ქალმა შიბი პურის კიდობანში დამალა, ვაჟმა კი თასი თავის ჭერხოს კარების უკან დადგა და ზედ ქეჩის ძველები გადააფარა, რომ ვერავის დაენახა.

დაღამდა თუ არა, ატყდა ორივე ოჯახში წივილი და ჟღარილი. მაგრამ ოჯახებში ვერ გაიგეს, რამ გამოიწვია ეს წივილი. ქალი და ვაჟი ერთიმეორის აღთქმის გულისათვის არ გამოტყდნენ და არა-ფერი უთქვამთ. მეორე დღეს ქალ-ვაჟი ამავე მთაზე შეიყარნენ და უთხრეს ერთიმეორეს წუხანდელი ამბავი. გადაწყვიტეს, თუ განმეორდებოდა წივილი, მშობლებისთვის გაემხილათ მიზეზი. მეორე დღე რომ დაღამდა, ორივე ოჯახში ისევ ატყდა საშინელი წივილი და ჟღარუნი. ქალმა და ვაჟმა თავ-თავიანთ მშობლებს ყველაფერი უამბეს და ზეციდან ჩამოსული ნიუთებიც აჩვენეს. მშობლები **ქადაგ-თან** წავიდნენ და უთხრა ქადაგმა, რომ შიბი ორად გაეჭრათ; ერთი ნახევარი იქ ჩაემარხათ, სადაც პირველად ჩამოეშვა, და ზედ პატარა კოშკი აეშენებინათ, მეორე ნახევარი კი – ბულალაურთაში. თასიც აქვე უნდა ჩაემარხათ და მასზეც პატარა კოშკი აეშენებინათ. მათაც შეასრულეს ქადაგის რჩევა და ასე მოიქცნენ.

კარატის ჯვარი – ხევსურეთში, კერძოდ, ლიქოკის ხეობაში, ასე უწოდებენ **კოპალას**, რადგან იგი პირველად კარატის მთის წვერზე დაარსდა. კარატის ჯვარი ლიქოკის საყმოს მთავარი სალოცავი და პატრონია, ამიტომაც მას ლიქოკის ჯვარის სახელითაც იხსენიებენ. ფშავისა და ხევსურეთის **ღვთისშვილთაგან** კარატის ჯვარი იმით გამოირჩეოდა, რომ მის დროშას ჰქონდა წყალში დამხრჩვალთა ან ზვავში მოყოლილთა მოძებნის უნარი. ხალხის რწმენით ამგვარად დაღუპულებს ავსულები და ეშმაკები ეპატრონებიან. და სწორედ ასეთ შემთხვევებში მოიყვანდნენ კარატის ხუცესს, რომელსაც სულის ხუცესი ეწოდებოდა, და იგი კარატის დროშით ეძებდა დაკარგულს. სადაც დროშა მკვდარს იპოვნიდა, ხუცეს-მედროშე იმ ადგილას დროშას დაარჭობდა, ცხვარსაც დაკლავდნენ დაღუპულის სულის პოვნისა და დაბრუნების ნიშნად. თუმცა კარატის ჯვარი ლიქოკშია დაარსებული, იგი მთელ ხევსურეთს – პირაქეთს და პირიქითს – ემსახურებოდა.

კართანა – ადგილი ფშავში არაგვის მარჯვენა ნაპირზე, სადაც ზემოდან, ეკლესიის ნანგრევიდან გადმოვარდნილი ტრაპეზის ქვადევს. **ღევმა** მოიპარა ქვა და მიჰქონდა არაგვის დასავუბებლად, მაგრამ კოპალამ დააგდებინა.

კატა - ჯვარ-ხატთა საყმოებში კატა უწმიდურ ცხოველად არის შერაცხული, რომლის სისხლს მაგიურ საშუალებად იყენებდნენ. წმიდა ცხოველი, ხარი ან ცხვარი, თუ მსხვერპლად იწირება და მათი სისხლი განწმედს როგორც ადამიანს, ისე საგნებს, კატა ანტი-მსხვერპლია, მისი სისხლი აუწმიდურებს ყველაფერს, რასაც კი მიესხურება. წმიდა სისხლით განათლულ **თას-განძს** კატის სისხლი ძალას ართმევს და ჩვეულებრივ საგნად აქცევს.

კახანნი - ერთ დროს სვანეთში სოფელ ლატალს ერთი უზარმაზარი შხამიანი **გველეშაპი** ჰყოლია შეჩვეული. იმდენად ძლიერი ყოფილა, რომ კუდით რომ ხეს მოედებოდა, ძირფესვიანად თხრიდა. როცა დასაძინებლად დაიგორგლებოდა, ადამიანს სამი კიბე უნდა მიედგა, რომ ზედ ასულიყო და მისი თავისთვის მიეგნო. მაგრამ ამას ვერავინ ბედავდა. დამკვიდრდა ეს გველეშაპი ლატალის სანახებში, ხალხი საქონელს ველარ ამოვებდა სამოვრებზე, ძალიან გაუჭირდათ, არ იცოდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ, როგორ მოეშორებინათ სოფლისთვის გველეშაპი. ბევრი ვაჟკაცი წავიდა მის მოსაკლავად, მაგრამ ვერაფერს გახდა. მისი შხამის წვეთიც რომ მოხვედროდა კაცს, იმწამსვე კლავდა. ბევრი შეეწირა მას. და იყვნენ ასე შემინებული-შევიწროებულნი. მაშინ ერთმა ლატალელმა მოყმემ კახანმა გადაწყვიტა, ეცადა ბედი. შეიარაღდა, გული მოიცა და წავიდა გველეშაპთან შესარკინებლად, ან მოკლავდა ან თავად დაიღუპებოდა. წასვლისას დაუბარა ლატალელებს, რომ მშვიდობით მობრუნებულისთვის ერთი დიდი ქვებით რძე დაეხვედრებინათ სოფლის საზღვარზე. მივიდა კახანი გველეშაპის ადგილ-სამყოფელთან. ხედავს, გველეშაპს ტანი დაუგორგლავს, სამი კიბე აქვს მიდგმული მის სხეულზე ასასვლელად. კახანმა უშიშრად აიარა სამი კიბე, ისრის მანძილზე მიუახლოვდა მის თავს და ჰკრა ისარი, და სული გააცხებიანა. მაგრამ მომაკდევმა გველეშაპმა მოასწრო შხამის შენთხვევა კახანისთვის. როგორც იქნა ფერშეცვლილმა და გასისხლიანებულმა კახანმა მიასწრო იმ ადგილს, სადაც მისთვის დიდი ქვებით რძე იდგა. კახანი სასწრაფოდ განიბანა რძეში და განახლებული და კიდევ უფრო ძლიერი ამოვიდა ქვაბიდან. მიეგება გახარებული სოფელი, და რით დაგაჯილდოვოთო, ჰკითხა. კახანს უთქვამს, არაფერს გთხოვთ, ოღონდ, როცა მთელი სოფელი შეიკრიბებით ამ გამარჯვების დღის

გასახსენებლად, ერთი კათხა არყით ჩემი შესანდობარი თქვეითო. და მადლიერმა სოფელმაც შეუსრულა ეს სათხოვარი. ასე დაწესდა სარეაშის წესი. იტყოდნენ ამ კათხის შესმისას: დამწესებელს შენდობა ჰქონდეს, მის შემსმელს კი – მშვიდობა. ან კიდევ: ღმერთს დიდება, კაცს მშვიდობა, კახანს შენდობა.

კეზის ანგელოზი – სახლის მფარველი სული, რომელიც კეზზე, სახლის მთავარ, პორიზონტალურად გადებულ ძელზე ზის და იცავს მის კეთილდღეობას. კეზის გატეხა ანგელოზის მიერ სახლის დატოვების მომასწავებელია, კერძოდ, ის ნიშნავს ოჯახის უფროსი მამაკაცის სიკვდილს. „კეზ გატყდა, კერას გაერეკაო“, იტყვიან, ანუ გატეხილი და ძირს ჩამოვარდნილი კეზი კერაში ჩავარდაო.

კეისარი – სანამ ქრისტე ცოდვილ დედამიწას დატოვებდა და ცად ამალღებოდა, ქვეყნიერება საპატრონებლად კეთილშობილ და ღვთისმოსავ კეისარს ჩააბარა. კეთილად და სიმართლით მართავდა კეისარი ქვეყნიერებას. მაგრამ თანდათან კეისარს ამპარტავენება შეეპარა, გაბუდაყდა, მიატოვა სიკეთისა და სამართლიანობის გზა და ბოროტებისკენ გადაიხარა. და ერთხელაც, როცა კეისარი ეკლესიაში შევიდა, ეკლესიის კარი მის უკან კლდედ იქცა და კეისარი ჩაიკეტა ეკლესიაში, და დღემდე იქ არის ჩაკეტილი. მაგრამ დადგება დრო, როცა კეისარი მოინანიებს თავის დანაშაულს და ცოდვებს, კლდე გაიღება და ისიც გათავისუფლდება ტყვეობისგან. გამოვა, კვლავ დაჯდება სამეფო ტახტზე და კვლავინდებურად სვიანად და ბედნიერად იმეფებს. ხომ ნათქვამია რჯულში: კეისარს კეისრისაო.

კერა, კერია – ტრადიციული სახლის ცენტრალური ადგილი, სადაც ოჯახის ყველაზე მნიშვნელოვანი აქტები ხდება: აქ ანთია ოჯახის მუდმივი ცეცხლი, აქ მზადდება ყოველდღიური საზრდო ოჯახის წევრებისთვის, აქ იყრის თავს ოჯახი ყოველდღიური ტრაპეზისთვის (ჭამა-სმისთვის); მის გარშემო შემოატარებენ ოჯახის ახალ წევრს – ახლადმოყვანილ პატარძალს, აქ დასხამენ სტუმრებს... ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტი კერიისა არის ცეცხლი და ჭერიდან ჩამოშვებული საკიდელი, რომელზეც ჰკიდია ქვაბი. საკიდელი და კერია სახლის მამრულ და დედრულ მხარეებს წარმოა-

დგენენ. მათი ერთიანობა ოჯახის სიმტკიცის გარანტიაა. საკიდლის ჩამოხსნა ან გაწყვეტა ისეთივე უბედურებაა ოჯახისთვის, როგორც ცეცხლის დაშრეტა კერიაში.

კვირია, კვირა, კვირაე – (ბერძნ. კვირიოს „უფალი“). **ლეთის-შვილთა** შორის უპირველესი, მათგან გამორჩეული, ქრისტეს ნიშნებს ატარებს თავად სახელიდან (უფალი) დაწყებული **მორიგე ღმერთის** მარჯვენით ჯდომამდე: ფშავ-ხევსურული მითოსის თანახმად კვირიას კარავი უდგას მორიგე ღმერთის მარჯვნივ, ამიტომაც ასე მიმართავენ: „შენ გადიდოს, გაგიმარჯოს, კვირაევ, ხთის კარზე კარავიანო“, „დიდება დიდ კვირაეს, მაღლის ღეთის მოკარვესა“. მორიგე ღმერთთან ერთად იგი განსჯის და განიკითხავს ადამიანთა და ღეთისშვილთა სამართალს: „დიდება და გამარჯვება ძალს ღეთისას, სამართალს კვირიასას!“

კვირივი – ტერიტორია ხატში (**ჯვარში**, სალოცავში), სადაც შესვლა მხოლოდ ხატის მსახურებს (**ხუცესს**, დეკანოზს, ხევისბერს, **დასტურს**) შეუძლიათ, დანარჩენ მლოცველებს ეკრძალებათ. კვირის უპირისპირდება, ერთი მხრივ, საჯარე, მეორე მხრივ, ნალახი ადგილი. საჯარე ის ადგილია, სადაც რიგითი მლოცველები სხდებიან დღესასწაულზე, ნალახი კი – შერყვნილი, შელახული, სადაც მთელი სოფელი დადის და ლახავს ფეხით. არის ისეთი კვირეები ხატში, სადაც ფეხის დადგმას თვით ხატის მსახურნიც კი ერიდებიან. ეს არის, ხშირ შემთხვევაში, ძველი ხეებით დაფარული ძველი ნაგებობის ნანგრევი, რომლის ფუნქცია გაუქმებულია ან უკვე გაუგებარია, როგორიც არის, მაგალითად, ზოგიერთ ხატში საბეროები, სადაც ბერები ათევდნენ ღამეს. პირდაპირი მნიშვნელობით „კვირივი“, როგორც საბა ორბელიანი განმარტავს, არის „უფულურო და უნახვრეტო“, ან, ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით რაიმეთი „სავსე და გატენილი“, რაშიც ფიზიკურად შეღწევა შეუძლებელია. კვირის ცნებაში ფიზიკური შეულწევალობა რელიგიურ აზრს იძენს. ხატის ტერიტორიაზე დგანან კვირვად ანუ უფულუროდ აგებული კოშკები, რომლებიც სიმბოლურად კვირის იდეას გამოხატავენ.

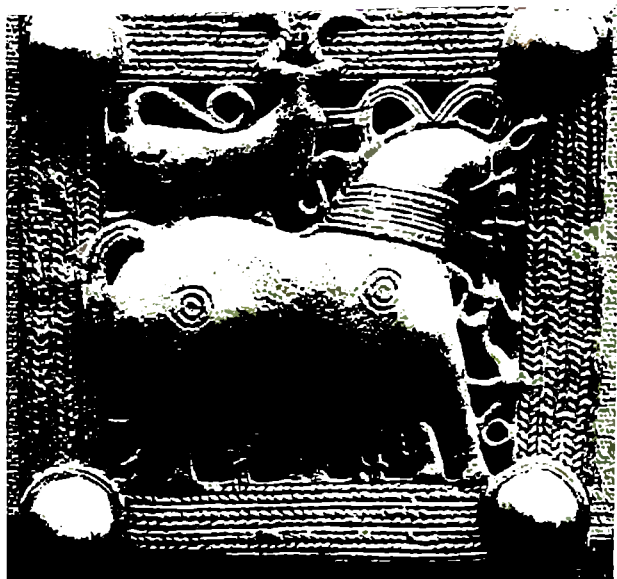
კინკოზაურები – ხევსურეთში ბაცალიგოს თემში არის ერთი არაბულების სოფელი აყნელი. აყნელში **გუდანის ჯვარი** ყოფილა დაარსებული. თავად გუდანში კი კინკოზაური მდგარა და გუდანის ჯვარს ეჯიბრებოდა თურმე **დავლათით**. ჩვენ იმდენი დავლათი გვაქვს ღეთისგანო, იტყოდნენ კინკოზაურნი, რომ გუდანის ჯვარი ვერაფერს დაგვაკლებსო. სანეს ერთი დიდი ვაკეა, გუდანის ჯვარის კუთვნილი. მისულა იქ კინკოზაური და ხვნა დაუწყია. გუდანის ჯვარი გამოცხადებია კინკოზაურს და უთქვამს: დაანებე თავი, ჩემი წმიდა ნაკვეთია ეს სანე-ვაკე და ნუ ხნავო. კინკოზაურმა სიცილად არ იკმარა გუდანის ჯვარის ნათქვამი და არც ხარები აუშვა. გუდანის ჯვარს არ უნდოდა, რომ ამ წმიდა ნაკვეთში კაცი მომკვდარიყო, და აქ არაფერი დაუშავებია მისთვის.

სალამოხანზე, ხარები რომ აუშვეს, წავიდა კინკოზაური შინისკენ და ხარებიც წამოასხა. ჩამოეწია ხეთანასთან გუდანის ჯვარი კინკოზაურს და იქ მოკლა. ამაზეა სიმღერა, რომელსაც ხშირად მღეროდნენ ხევსურები:

*„შაუდგა გუდანის ჯვარსა კინკოზაური ძალზედა,
უბარებს ბადრიაული მუქარას მუქარაზედა.
ხეთანას ჩამაეწივა, სისხლ ათხეივა ქვაზედა!“*

დანარჩენ კინკოზაურებს გაუჩნდა შავი ჭირი და ერთიანად გაწყდნენ ყველანი. მერე დარჩა თავისუფლება ჭინჭარაულთ, **მაგანძურის** ერთ-ერთ გვარს და დასახლდნენ მათ ნასახლარზე გუდანში. მამული კი, რაც კინკოზაურებს ეკუთვნოდა, გუდანის ჯვარმა დაიჭირა.

კოდისყარო – სოფელ ქეემო ჭალაში (კასპის რაიონი) მაკე ღორს მუცელი ასტკივნია და წამოსულა ადგილის საძებრად, რომ გოჭები დაყაროს. ტყე-ტყე უვლია, უვლია და, ბოლოს, წყარო უნახავს და ჩაწოლილა, მოუგია გოჭები. ახლა ღორის პატრონი ხუთი ვაჟის მამა, გვარად ღვინაძე, გაჰყოლია ღორის ნაფეხურებს. ნაკვალევს წყაროსთან მიუყვანია და, აჰა, ხედავს, მისი ღორი წყაროსთან წევს და გარშემო ახლადმოგებული გოჭები ახვევია. მოწონებია ღვინაძეს ეს

ბალთა ცხოველების
სტილიზებული
გამოსახულებით.
ბრინჯაო. ზეკოთა, შიდა
ქართლი. (I-III ს.ს.). სსმ.
არქეოლოგიის
გამოფენა.

ადგილი და გადაუწყვეტია აქ დასახლებულიყო. აიყარა ჭალიდან და თავის ხუთ შვილთან ერთად აქ გაიჩინა სახლი და კარ-მიდამო. ვიდრე გადმოსახლდებოდა, ხურვალეთში მღვდლებისთვის უთქვა-ამს, ბატონს გამოვექეცი და დამიცავითო - ეს ადგილი საეკლესიო ადგილი ყოფილა. მღვდლებს უთქვამთ ბატონისთვის, ეს ხალხი კარგი გლეხები არიან, რაკი ეკლესიის ადგილზე დასახლდნენ, ეკლესიას შემოეხვეწნენ, ამიერიდან ეკლესიის ყმები არიან და არ შეაწუხო. ბატონიც შეეშვა მათ. ასე დააღწია თავი ღვინაძემ ღორის დახმარებით თავის ბატონს. ხუთი ვაჟი გამრავლებულა და სოფელიც აშენებულა. იმ წყაროს გამო, სადაც ღორმა გოჭები დაყარა, სოფელს კოდისწყარო დაარქვეს.

კოპალა - იგივე წმ. გიორგი, ამ ზედწოდებით, რომელიც მის საკუთარ სახელად იქცა, იგი ფშავის (უძილაურთის) და ხევსურეთის (ლიქოკის) საყმთა პატრონი და სალოცავია. კოპალა იყო ხორციელი, ხორციელის შვილი. ერთხელ, როცა შინ არავინ ჰყავდა, პატარა კოპალა დაიჭირეს **დევებმა** და თავისთან წაიყვანეს. აწვალდნენ,

ამოშავებდნენ, ისეთ საქმეს აკეთებინებდნენ, რაც არ შეეძლო. საჭმელსაც ისეთს აძლევდნენ, ადამიანისგან რომ არ იჭმოდა. გაპარვას ვერ ახერხებდა, რადგან პატარა იყო და გზა არ იცოდა. ცოტა რომ მოიზარდა, გაიპარა და ბერებთან მივიდა. იფიქრა, ბერებთან ვილოცებ, დამბადებელს ძალას ვთხოვ და დევებს ამოვწყვეტო. ბერებმა კარგად მიიღეს. კოპალამაც ილოცა და დამბადებელმა შეუსრულა თხოვნა და იმდენი ძალა მისცა, რომ დევებს მორეოდა.

მაშინ დევები ციხეთგორს ცხოვრობდნენ. ერთი ხელმწიფე ჰყავდათ. მათი ფალანგები იყვნენ: მუსა, ბელელა და ავთანდილი. ხელმწიფე ციხეთგორს იჯდა და იქიდან იძლეოდა ბრძანებებს. დევების კრებასაც იქ იწვევდა. ძალმოცემული კოპალა მივიდა ციხეთგორს და დევებს უთხრა: წადით აქედან, ეს აღგილი დამიცალეთ, მე უნდა დავბინავდეო. დევებს გაუკვირდათ მისგან ეს ნათქვამი: ეს ვინ არის, ასე გულდიდად რომ გველაპარაკებაო? ეს ბუკუკა (მწერი) ჩვენ რას დაგვაკლებსო. კოპალამ გაუმეორა: თუ არ წახვალთ, ძალით გაგრეკავთო. დევებმა ძალის გამოსაცდელად რკინის კუნძი დაუდევს წინ, ცული მისცეს და უთხრეს: თუ ეგეთი ძალის პატრონი ხარ, რომ ჩვენ აყრას აპირებ, აბა ეს კუნძი გააპეო. კოპალამ დაჰკრა ცული და კუნძი ორად გააპო. დევებს გაუკვირდათ, შეეშინდათ კიდევ: ეს ვინ არის, ასეთი ძალის პატრონიო? მერე დევებმა უთხრეს: ირემთკალოდან ციხეთგორისკენ ქვები გავისროლოთ და, ვინც შორს გადაისვრის, ციხეთგორიც მას დარჩესო.

კოპალას სალოცავი კართანაში. ჯვარი კოპალას ქვაზე აღმართულია მოგვიანებით.

დათანხმდა კოპალა. დევებმა დაიბარეს ფალანგები: ზაშრიდან ბელელა, კართანიდან მუსა და ავთანდილი. სხვა დევებიც აქ იყვნენ. დანიშნეს დღე, როდესაც უნდა შეყრილიყვნენ ირემთკალოზე ქვების სასროლად. დანიშნულ დღეს ყველამ მოიყარა თავი.

ირემთკალოზე, სადაც ახლა საზარეა, ისევ ეტყობა სიპებით დაზღვაკებული ადგილი. კოპალამ და დევებმა სიპები დააწყვეს იმ ადგილზე, საიდანაც ქვები უნდა ესროლათ. მერე დასხდნენ და მოემზადნენ სასროლად. მოიტანეს ერთი ქვა, მაგრამ კოპალამ სიმსუბუქით დაიწუნა და უკან გადმოაგდო, უძილაურთისკენ. მეორე ქვა მოიტანეს და ესეც ემსუბუქა. მერე ამ ქვას ზედ დააკრეს მეორე ქვა ცომივით და დაამძიმეს. მოიტანეს და ეს უკვე კარგი სიმძიმისა იყო. დევები ერთმანეთს თვალს უკრავდნენ, კოპალას დასცინოდნენ: კოპალა რა არის და რა ქვას გაჰკრავსო? გაღმა კი, აკუშოს ხევის იქით, კვირიალეთის შვილი იყო დადარაჯებული კოპალას დასახმარებლად.

პირველად დევმა გაისროლა ქვა, იფრინა ქვამ, გასცდა ციხეთგორს და ბაშოთგორზე დაეცა. მეორედ კოპალამ გაისროლა. დევის გასროლილ ქვამდე ვერც კი მიაწვდენდა, რომ კვირიას მათრახის წვერი არ წაეკრა გასროლილი ქვისათვის. ქვას მეტი სისწრაფე მიეცა და გადააჭარბა დევის გასროლილს. მერე ამბობდა კოპალა *მეუნის* პირით: კვირია რომ არ დამშველდებოდა და ჩემი ნასროლი ქვა არ გაემალებინა, ჩამოვრჩებოდიო. ქვების გასასინჯად მე და დევები რომ წავედით, ჩემს გასროლილ ქვას ქაჯები ეხვეოდნენ და ვერ ძრავდნენ, უკან გადაწევა უნდოდათო. ჩვენ რომ დაგვინახეს, თავი ანებეს და გაიქცნენო. იმ ქვას ახლაც ეტყობა, რომ ნაბრძოლია, მაგრამ ვერ არის გადმოწეული, კოპალას ქვაზეა მიბჯენილი.

მერე დევები და კოპალა გაიყარნენ მტრობაზე. კოპალას დარჩა დევების ბინა ციხეთგორს. ტახტიც, რომელიც დევების ხელმწიფეს ჰქონდა, კოპალას დარჩა.

კოპალას ლექსი:

*„გმირი კოპალა ცხენზე ზის, ცხენი მიდის და გოგდება.
მის სამტროდ დევნი აშლილან, ყველა დიდ მთაზე გროვდება.
გმირი კოპალა ცხენზე ზის, მიდის და მიუხარია,
მხარზე ჰკიდია მათრახი, სამოცდასამი მხარია.
გმირი კოპალას შიშითა დევებს ვერ გაუხარიათ,
მისი მარჯვენა მძლავრია, მისი დაკრული მწარეა“.*

კოპალას სკამი – ერთხელ **დევებმა** მუსამ და ავთანდილმა მოილაპარაკეს, **კოპალას** ქვის სკამი მოვპაროთო. მუსამ უთხრა: მე მოვპარავ და მოვიტან, შენ კი სანადიროდ წადი და შეშა მოიტანეო. წავიდა მუსა და, როცა კოპალა შინ არ იყო, მოპარა ქვის სკამი, შეკრა საბელით, ზურგზე მოიკიდა და წაიღო. გაიგო კოპალამ და თავისი ლახტით დაედევნა. სადაც ახლა არის ის ქვა, იმ ადგილს კოპალას ქვას ეძახიან. იქ ჩამოეწია კოპალა დევს, ესროლა ლახტი და იქვე მოკლა. ქვას დევის ნახელარი და ნასაბლარი ახლაც ატყვია და იქვე ახლო კლდესაც ეტყობა კოპალას ნალახტარი.

როცა კოპალამ მუსა დევი მოკლა და ქვა დააგდებინა, გაღმა მხრიდან გამოჩნდა ავთანდილ დევიც. ერთ მხარზე მოკლული ირემი ჩამოეკიდა, მეორეზე ძირით ამოწვდილი წიფელი შეშად. კოპალას ღვთის ბრძანება ჰქონდა, სადაც დევს ნახავდა, უნდა მოეკლა. ესროლა ლახტი და ავთანდილიც იქვე მოკლა. გამოქანდა მოკლული დევი და არაგვში ჩავარდა. ახლაც იქა ძევს ქვად ნაქცევი. წიფელი კი გადმოვარდა და ფესვით მიწაში ჩაეფლო.

მერე ხატის ბრძანებით, ავთანდილის წიფელი ისევ განედლდა, ავთანდილი კი ქვად იქცა, როცა წყალში ჩავარდა.

კუდიანთი წუხრა – ხევს. „კუდიანთა საღამო“. იყვნენ დედა და მისი ქალიშვილი ორივე კუდიანები. ქალი გათხოვილი იყო და კუდიანთა საღამოს თავისი ქმრით მოსულა მამისახლში. ღამით ყველა კუდიანი ვალდებული ყოფილა, რომ ვინმე გამოეღვიძლა, უფრო თავისი ნათესავი, და სხვა კუდიანებისთვის მიეტანა მისი ღვიძლი. ღვიძლს შეუმჩნევლად ამოაცლიდა და უცაბედად მოკვდებოდა გამოღვიძლული ადამიანი. იმ ღამეს სიძემ და ცოლის ძმამ წაიქეიფეს და, დასაძინებლად რომ წავიდნენ, სიძემ ღილები გაიხსნა და პირჯვარიც გადაიწერა. ცოლის ძმა კი ნასვამი ყოფილა და დავიწყებია ეს წესები. ცოლის ძმას დაეძინა, სიძეს კი ისევ ეღვიძა, როცა ცოლს და სიდედრს, თავად კუდიანებს, კუდიანები მოუვიდნენ და მოსთხოვეს ადამიანის ღვიძლი. მაშინ დედამ უთხრა თავის ქალიშვილს: ადი ჭერხოში, ან შენი ძმა გამოღვიძლე, ან შენი ქმარი და ღვიძლი მოიტანეო. ქალი დაემორჩილა, ავიდა ჭერხოში, ნახა, რომ მის ქმარს ღილიც გახსნილი აქვს და პირჯვარიც გადაწერილი. მის ძმას კი არც ერთი წესი არ ჰქონდა შესრულებული, მაგრამ ქალს ძმა დაენანა და ვერ გაბედა მი-

სი გამოღვიძელა, ჩამოვიდა და დედას უთხრა: ჩემს ძმას არც პირჯვარი გადაუწერია და არც ღილი გაუხსნია. ქმარი რომ ყოფილიყო, გამოვღვიძლავდი და ძმის გამოღვიძელა ვერ გავებდეო.

დედა გაუწყრა: რა ძმა და ქმარი, წადი და ჩქარა გამოღვიძლეო. ქალი დაღონდა, მაგრამ დედამ საშველი არ მისცა და გამოაღვიძლინა ძმა და თავისი შვილი. ამ დედა-შვილის მოქმედებას სიძე ყურს უგდებდა და, ცოლის ძმა რომ გამოღვიძლეს და კედომა დაიწყო, სიძემ ამოიღო ხანჯალი და ცოლსა და სიდედრს თავზე დაადგა: ორივეს დაგხოცავთ, თუ არ გატყდით და ეს ცოლისძმა არ გამიცოცხლეთო. კუდიანი დედა-შვილი შეშინებულან. დედას უთქვამს შვილისათვის: მიდი, თხა გამოღვიძლე და შენს ძმას მისი ღვიძლი ჩაუდევიო. გამოუღვიძლავს თხა, თხა იმავე წაშს მომკედარა, ღვიძლი თავის ძმისთვის ჩაუდვია და მორჩენილა. მერე გატეხილან და ბევრი რამ უამბნიათ კუდიანებზე. კუდიანი თუ გატყდებოდა, ჩვეულებრივ ადამიანად იქცეოდა და კუდიანობის წესებისა აღარაფერი ეცოდინებოდა. გატეხა ის იყო, რომ იტყოდა: მე კუდიანი ვარ, გავტეხილვარო. ამის თქმის შემდეგ მოშორდებოდა კუდიანური სული და დარჩებოდა სუფთა ადამიანი.

კუდიანი - ხალხური რწმენის თანახმად, ადამიანი (უმეტესად დედაკაცი), რომელსაც კუდი აქვს, მაგრამ მისი არსებობა ხალხის თვალისგან დაფარულია. თუ იგი ცხადი გახდა, მის კუდიანობას ძალა ეკარგება. კუდიანის გადასაადგილებელი საშუალება კატაა, ძაღლი ან ცოცხი, რომელსაც, როგორც ცხენს, გადააჯდება კუდიანი და გაფრინდება კუდიანთა და ავსულთა შეკრებაზე. კუდიანს შეუძლია სხვადასხვა, განსაკუთრებით, უწმიდურ ცხოველებად ან მწერებად გადაქცევა (*მაქციობა*); შეუძლია გაძვრეს კარის ჭუჭყრუტანაში. კუდიანს, ქალსაც და კაცსაც, ორი სული და ორი გული აქვს: ერთი წმიდა, მეორე უწმიდური. ღამით ის სტოვებს წმიდა სულსა და გულს და უწმიდური სულითა და გულით მიდის თავის საკუდიანო საქმეზე.

კუდოელი თავხევისბერი - ერთი კუდოელი თავხევისბერი ყოფილა, დიდად მორწმუნე კაცი. ახალწლის წინა ღამით თოვლი მოსულა და ამ ხევისბერს წასვლა დაზარებია თავის სალოცაეში, მთავარმოწამეში. იმ ღამით ოჯახის წევრები გვიანამდე მსხდარან, ხე-

ვისბერიც გვიან დაწოლილა, ტანთ გაუხდია და წინდა-ახალუხიანი წოლილა. ერთი კი ჩასძინებია, მაგრამ უცებ მთავარმოწამის ხმა მოსვლია და გაქადაგებულა. წამოვარდნილა და გამოქცეულა ქადაგობით გოგოლაურთისკენ წინდიანი და ახალუხიანი, უქუდოდ. წინდები დაგლეჯილა და ფეხშიშველად უვლია თოვლში და სიცივეში. მთავარმოწამის სადასტუროში ადგილობრივი დასტურ-ხევისბრები იყვნენ შეკრებილნი. გათენებისას ქადაგობა მოესმათ. ცოტა ხნის შემდეგ თავხევისბერიც მოვარდა ოფლიანი. მიეგებნენ, შეიყვანეს სადასტუროში, მაგრამ იქ დარჩენა არ ინდომა, სანთლები მოითხოვა, ისევ ფეხშიშველი გავიდა და კოშკთან დაბრძანებულ დროშასთან მუხლმოყრილმა დაანთო სანთლები, თავი მოიხარა და **ჯვარს** მაღლი მოთხოვა. მერე შემოვიდა და მშვიდად დაჯდა სადასტუროში (**დასტური**). არც ხელები ჰქონდა მოყინული და არც ფეხები. მერე მოყვა თავის ამბავსაც, როგორ დაიზარა წამოსვლა და როგორ წამოაგდო შუალამისას და გამოაქცია თავის სალოცავმა.

გაიგეს მისმა ბიძაშვილებმა, რომლებიც აქვე გოგოლაურთაში ცხოვრობდნენ, მოუტანეს ჩასაცმელ-დასახური და ლოგინი. ერთი საკლავიც სამონანულო მოიყვანეს და დაკლეს.

ღ

ლაგურა - სვანეთში, სოფელ კალას. ეკლესიის აშენება გადაუწყვეტიათ სოფლის თავკაცებს. ბევრს მსჯელობდნენ. ბოლოს მახვშს (თემის უხუცესს) გამოუყვანია ორი თეთრი გაუხედნავი ხარი და თავიანთ ნებაზე გაუშვია. სადაც ესენი გაჩერდებიან და ბალახს მოძოვენ, იქ ავაშენებთ ეკლესიასო. უვლიათ მთელი დღე ხარებს და, ბოლოს, ერთ მაღალ მთაზე შეჩერებულან საბალახოდ. ხარები ამ ადგილზე დაუკლავთ და ეკლესიაც აქ აუშენებიათ.

ლამარია - (სვან. წმიდა მარიამი და მარიამის ეკლესია, „სამარიამო“). **დეემა** უშგულის ლამარიას ცოლობა სთხოვა. ლამარიამ იუკადრისა და დევს უარი შეუთვალა. მაშინ დეემა შუაკაცები გაუგზავნა, თუ არ გამოძევები, ენგურს დავაგუბებ და შენც დაგლუპავ და მთელ ქვეყანასაცო. მაგრამ მუქარამ ვერ გაჭრა, ლამარია მტკიცე უარზე იდგა. და შეუდგა დევი ენგურის დაგუბებას ჯვიპის ღელეში. ააშენა ჯებირი და, როცა წყალმა დაგუბება იწყო და ლამარიას ეკლესიასაც მიადგა, ლამარიამ წმიდა კვირიკეს სთხოვა შემწეობა. კვირიკემ შეუთვალა: შენ მხოლოდ ერთი ყოჩი გამოუშვი. მე ერთ ვაცს გამოვუშვებ და ორივენი ერთიანი ძალით ჯებირს გაანგრევენო. მართლაც გაუშვეს ვაცი და ყოჩი კვირიკემ და ლამარიამ, გამოექანენ, ეძგერენ ჯებირს და გაანგრიეს. ამ დროს დევს უკანასკნელი

ლამარია უშგული

ორი ქვა მოჰქონდა ჯებირზე დასადებად და განგრეული ჯებირი რომ დაინახა, განრისხებულმა ქვები მოისროლა. ერთი მათგანი ლაშნა-ში, ენგურის მარჯვენა ნაპირზე დაეცა, რაზეც შემდეგ ციხე-კოშკი აშენდა. ეს ქურდიანების კოშკია სოფელ ბოგრეშში.

ლანჩხუთის წმ. გიორგი – ერთხელ ლეკები დასხმიან საქართ-ველოს და ლანჩხუთამდეც მიუღწევიათ. ლანჩხუთში მათ დაანგრი-ეს წმ. გიორგის ეკლესია და ხატიც გაიტაცეს. ამ ნანგრევთან მდგა-რა ერთი მუხა და ამ მუხის ქვეშ შეკრებილ გლეხებს ხიდან რაღაც წრიბინი გაუგონიათ. ავიდა ხეზე ერთი გლეხი, გვარად ცინცაძე, და ხის ტოტზე დაკიდებული წმ. გიორგის ხატი დაუნახავს. ხალხ-მა გადაწყვიტა ამ ადგილას ეკლესიის აშენება და მასში წმ. გიორგ-ის ხატის დასვენება. ასეც მოქცეულან.

გავიდა ხანი და ახლა აფხაზები დაეცნენ ლანჩხუთს, გაძარცვეს ეკლესია, მოიტაცეს წმ. გიორგის ხატიც და ილორის ეკლესიაში მიიტანეს. ამის შემდეგ ლანჩხუთელები ყოველ წელიწადს გიორ-გობის დღესასწაულზე ილორის ეკლესიაში მიდიან და ხარს სწირა-ვენ, თავიანთ ხატზე ლოცულობენ.

ლატალის წმ. გიორგი – სვანეთის სოფელ ლატალში ერთ ამა-ღლებულ ადგილზე მთავარანგელოზისა (თარანგლეზის) და მაცხო-ვრის (მაცხვარიშის) ეკლესიებს შორის უნდა აეშენებინათ წმ. გიო-რგის (ჯგრაგის) ეკლესია, მაგრამ საძირკვლის ჩაყრის დროს უპოვ-ნიათ ვეებერთელა გველი და უთქვამთ: აქ ეკლესიის აშენება არ იქ-ნებაო. ბოლოს გადაწყვიტეს, გაეშვათ უღელდაუდგმელი მოზერე-ბი და, სადაც ისინი გაჩერდებოდნენ, იქ აეშენებინათ. იარეს მოზე-რებმა და ერთი კილომეტრის დაშორებით ტყიან მთაზე იმ ორ ეკ-ლესიას შორის შედგნენ. და სწორეთ ამ ადგილზე ააშენეს ეკლესია წმ. გიორგის სახელზე, რომელიც დღემდე ურყევად დგას.

ლალი – „თავისუფალი“, „თამამი“, „გამბედავი“ **ღვთის შვილებ-**ის ეპითეტია. ამით მინიშნებულია მათი ზებუნებრივი ფიზიკური და სულიერი თვისებები, როგორც მეომრებისა ბოროტი ძალების წი-ნააღმდეგ. როცა „ლალი“ მიეწერება მტერს და ბოროტებას, იგი უარ-ყოფით მნიშვნელობას იძენს: „ლალი მტერი“ (გათამამებული მტე-რი), „ლალი სიკვდილი“ (სასტიკი, დაურიღებელი სიკვდილი).

ლაშა – ქალწულობაში თამარ დედოფალი ისეთი წმიდა ყოფილა, რომ თავის სამოსელს მზის სხივზე გადაკიდებდა ხოლმე, ლოცვისას ჰაერში აიწეოდა და ასე იდგა, სანამ ლოცვას არ დაამთავრებდა. და კიდევ ბევრ სასწაულს ახდენდა. მას სურდა სამუდამოდ ქალწულად დარჩენილიყო, რომ მუდამ გაგრძელებულიყო ეს სამოთხისებური ცხოვრება. დიდებულები და კარისკაცები არ ასვენებდნენ, სულ იმის ცდაში იყვნენ, რომ როგორმე დაეთანხმებინათ ქმრის შერთვაზე, მაგრამ თამარი მტკიცე უარზე იდგა: არა და არ სურდა გათხოვება. მაგრამ რაკი მემკვიდრე უსათუოდ უნდა ჰყოლოდა, განგებამ გადაწყვიტა, შვილი მზის სხივისგან ჩასახოდა. მართლაც თავის უნებურად შეიქნა ფეხმძიმედ თამარი. და დასრულდა მისი სამოთხისებური ყოფა: მის სამოსელს მზის სხივი აღარ იჭერდა, ლოცვის დროს ჰაერში ვეღარ ჩერდებოდა, დამძიმდა. შეწუხდა თამარი, სირცხვილისგან ჩაიკეტა და საიდუმლო მხოლოდ თავის გამდელს გაანდო. ბავშვი რომ დაიბადა, თამარმა უბრძანა გამდელს ტყეში წაეყვანა და სადმე უღრანში დაეგდო ღვთის ანაბარა. მაგრამ ბავშვი განგებამ არ გაწირა, ირემი მოუვლინა გამზრდელად, რომელმაც ძუძუ აწოვა ჩვილს. ერთ დღეს თამარი თავისი ამალით სანადიროდ გაემართა ტყეში. მონადირეებმა დაინახეს ირემი და, ის იყო. უნდა ესროლათ ისარი, რომ მუცელზე ამოკრული ბავშვი შენიშნეს. შეატყობინეს ეს ამბავი თამარს. თამარი მიხვდა, ვინ უნდა ყოფილიყო ეს ბავშვი და ბრძანა სასახლეში წაეყვანათ. ასე იპოვეს გადაგდებული მემკვიდრე, დაარქვეს ლაშა („სხივი“), გაზარდეს სასახლეში და, როცა სრულწლოვანი გახდა, გაამეფეს. და რაკი ირემმა იხსნა იგი და ძუძუ აწოვა, ირმის ხორცს ბაგრატიონები არ ჭამდნენ.

ლაშარის ბერძენი – ფშავში, ხმელგორზე, სადაც ახლა ლაშარის ჯვრის სალოცავია, ერთი მუხა მდგარა, რომლის წვერი ცას სწვდებოდა თურმე. ამ მუხის ჩრდილი ხოშარამდე უწევდა. მუხის წვერზე ოქროს შიბი ეკიდა და ზედ ანგელოზები ჩამოდიოდნენ ციდან და მუხის ტოტებზე სხდებოდნენ.

ზურაბ ერისთავმა მოინდომა ფშავ-ხევსურეთის დამორჩილება, მაგრამ ვერაფერს გახდა. ზურაბმა ფშავ-ხევსურეთის ბევრი ხატი გატეხა, აურაცხელი სიძლიერე გაიტანა, ლაშარის ჯვარს კი ვერაფერი მოუხერხა. მიაღწენ მისი ყმები ლაშარის მუხას, დაუწყეს ჭრა,

მაგრამ რამდენი ნაფოტიც გადმოვარდებოდა, იმდენივე უკან აფრინდებოდა, მიეკვრებოდა და ხე ისევ იკურნებოდა. ზოგის გადმოცემით კი, ზურაბის ჯარისკაცებს ხის ჭრაში უღამდებოდათ, ბნელში ვერაფერს არჩევდნენ და მუშაობას წყვეტდნენ, მეორე დღეს კი ხე ისევ გამრთელებული იყო.

ზურაბი საგონებელში ჩავარდნილა. უნდოდა, როგორმე შეეტყო მუხის მოჭრის საიდუმლო და ოქროს შიბი ხელში ჩაეგდო. ბოლოს, ზურაბს დაუბარებია ფშავის თორმეტი თემიდან კაცები და მოუთხოვია მათთვის, გაეცათ ლაშარის მუხის მოჭრის საიდუმლო.

პირველად გოგოლაური დაუბარებია, უთქვამს: ან ამ მუხის მოჭრის საიდუმლო უნდა გაგვიმჟღავნო, ან კლდიდან უნდა გადახტო. მაღალი კლდე ყოფილა, ფრიალო. იქიდან გადამხტარ კაცს დაბლა სულიც არ დაჰყვებოდა. გოგოლაურს კლდიდან გადახტომა აურჩევია და გადამხტარა კიდევ. ჩავარდნილა არაგვში, გაუცურავს მდინარე და გაღმა ტყისთვის შეუფარებია თავი.

ზურაბს ახლა წოწკურაული (მუქუს თემიდან) დაუბარებია, უთქვამს: ან მუხის მოჭრის საიდუმლო უნდა გასცე, ან გველის ხორცი უნდა ჭამო. წოწკურაულს უთქვამს: საიდუმლოს არ გავთქვამ და ისევ გველს გამოვწოწკავო. აქედან შეერქვა წოწკურა და ასე წარმოიშვა გვარი წოწკურაული. მანამდე ის სხვა გვარისა ყოფილა. მუქუელი სასწაულად გადარჩენილა სიკვდილს. მას შემდეგ წოწკურაულებს „მუცელგველიანებს“ ეძახიან.

მესამედ ზურაბს ცაბაურთ თემის უფროსი დაუბარებია და ძაღლის ხორცის ჭამა დაუვალეზია, თუ მუხის მოჭრის ხერხს არ ასწავლიდა. არც ცაბაურს არ გაუთქვამს საიდუმლო და აჭამა ზურაბ ერისთავმა მოხარშული ძაღლის ხორცი. ამიტომ არის ძველი ნატირალი ცაბაურზე:

*„იქით მიმიდევ, ცაბაურო,
ძაღლის მჭამელო გოგოჭურო“.*

ერთი თემის კაცისთვის დაუვალეზია: თუ გვასწავლი, გვასწავლე, თუ არა და – ძმას მოგიკლავთ, იმის ხორცს მოგიხარშავთო. ეს კაციც არ დათანხმებულა და უჭმევიათ მისთვის ძმის ხორცი.

ბოლოს ერთ-ერთ კაცს, გვარად ჯალაბაურს, უთქვამს: კატა და-

კალით, იმისი სისხლი მიასხით ხეს და მაშინვე მოიჭრებაო. ხის მოჭრის საიდუმლო კი გაიგეს, მაგრამ **უსურმაგის** დაკვლას ვერავინ ბედავდა. მაშინ ზურაბს საჩუქრებით მოუსყიდია ერთი აფციაური, რომელსაც დაუკლავს შავი კატა და მისი სისხლი მიუსხია მუხნისთვის. დაუწყიათ ჭრა. ხე კი მოუჭრიათ, მაგრამ წვერზე დაკიდებულ შიბს გველივით წივილი დაუწყია, ახვეულა და წივილითვე წასულა ცაში, გაუჩინარებულა. ვერ ჩაუგდია ხელში ზურაბ ერისთავს ოქროს შიბი.

ლაშარის ჯვარმა აფციაურები დაწყევლა და იმ დღიდან ფშავის არაგვზე აფციაურები ვერა გვარობდნენ. ფშაველ ვაჟს სასტიკად ეკრძალებოდა აფციაური ქალის მოყვანა ცოლად. ასევე ფშაველი ქალი ცოლად ვერ წაყვებოდა აფციაურ ვაჟს.

*„არ მინდა ფშავის ხეეზედა
აფციაურის გვარისა.
ეგ მუხა მაგათ მოგვიჭრეს,
მუხა ლაშარის ჯვარისა“.*

აფციაურებს თურმე საყელოსა და საღილურებსაც უკუღმა უკერებდნენ ხალათზე – ასე დასჯილან ისინი ღვთისაგან.

ლაშარის მუხამ სადაც კი დაჰკრა წვერები წაქცევისას, ყველგან ნიშები დაარსდა. ერთი ნაფოტი თიანეთში – ივრის ხეობაში, ხატხევში გადავარდნილა და იქაც ლაშარის ჯვრის ნიშია. ლაშარის ჯვარში დღეობაზე ამ სიმღერას მღერიან:

*„ბერი გიორგი მეც ვიყავ, ცას ვები ოქროს შიბითა,
ხმელგორზე მედგა ბერმუხა, ზედ ავდიოდი კიბითა,
ჩემს საყმთ შემონაძლენი ღმერთთან მიმქონდა იქითა...“*

ლაშარის ჯვარი – ფშავის ხევის საყმთა გამაერთიანებელი ჯვარი, რომლის ავტორიტეტის ქვეშ იკრიბებოდა ფშავისხევის თორმეტი საყმოს **დროშა**. მისი საბრძანისი (საარსო) მღებარეობს ხმელგორზე, არაგვის მარცხენა ნაპირზე. აქ დღესაც დგას იმ მითოსური ბერმუხის ფესვზე აღმოცენებული მუხა, რომელიც ზურაბ ერისთავმა მოჭრა. ფშავის საყმთა რიცხვის კვალობაზე, აქ თორმეტი

ლაშარის ჯვარი.
საზარე - მარანი.

საჯვარე იყო გამართული. სადაც სადღესასწაულო სუფრებს აწყობდნენ. ლაშარის ჯვარი, ანდრეზის თანახმად, ლაშა-გიორგის დაუარსებია თავისი მოსახელის, წმიდა გიორგის სახელზე. აქ, ხმელგორზე ოქროს ჯვარი შეუწირავს და ამ ჯვარზე აღმოცენებულა სალოცავი. ვახუშტი ბატონიშვილი ლაშას-ჯვრის სახელით იხსენიებს ფშავისხევის მთავარ სალოცავს. ლაშარის ჯვრის წარსულ დიდებას გვაუწყებს ეს ლექსი:

„ბრძანებდა ლაშარის ჯვარი: ცას ვები ოქროს შიბითა,
ხმელგორზე მედგა ბერმუხა, ზედ ავდიოდი კიბითა,
ჩემ საყმით შემონაძღვენი, ღმერთთან ამქონდა იქითა“.

ლახტი – კომბლის ფორმის საგმირო იარაღი, რომლითაც **ღვთისშვილები** ანადგურებენ **დევებს**, რისთვისაც ისინი „ლახტიანებად“ იხსენიებიან საკულტო ტექსტებში. ასე მიმართავენ **კოპალას**: „გმირო კოპალა, ლალო, ლახტიანო“.

ლენჯერის წმ. გიორგი (სვან. ჯგრაგი) – ილორის წმ. გიორგი ლენჯერის წმ. გიორგის ყოველ წელიწადს ერთ დღეს – ახალკვირას შესაწირავად ხარს უგზავნიდა, რომელსაც თავზე წითელი ფართლისგან შეკერილი სვანური ქუდი ეხურა. ქუდი ისეთი ლამაზი იყო, რომ ჯგრაგის მსახურმა მოსვენება დაკარგა ისე უნდოდა მისი ხელში ჩაგდება. ერთ წელიწადს დილაადრიანად, როცა მსახური სალოცავისკენ მიეშურებოდა, გზად ილორიდან გამოგზავნილი წითელქუდიანი ხარი შემოხვდა. მსახურმა ველარ მოითმინა და ქუდი მოსტაცა ხარს. ეს იუკადრისა ილორის წმ. გიორგიმ და ამის შემდეგ ხარი აღარ გამოუგზავნია ლენჯერში.

ამგვარივე თქმულებას ყურუღდაშისა და ლატალის ჯგრაგებზე ყვებიან. ამბობენ სამი ხატი – ილორის, ლენჯერისა და ლატალისა ძმები არიანო. მათ შორის ილორის ხატი უფროსი ყოფილა. სამივენი კახეთიდან გადმოსულან და სხვადასხვა ადგილებში დაარსებულან.

ლომისა – თათარს რომ გაუტეხია საქართველო, ჯვარ-ხატები წაუღია და შვიდი ათასი ტყვე წაუსხამს ხორასანში, იქ მთიულთა ერთი **ჯვარიც** ყოფილა, ლომისის ჯვარი. ხორასანში შვიდ წელიწადს მოსავალი აღარ მოდიოდა, აღარც ბავშვი ჩნდებოდა, აღარც საქონელი, არც წვიმა მოდიოდა. ბოლოს, შეწუხდა ხალხი, წავიდნენ მოლასთან. მან უთხრა: ეს ტყვეები და ეს ჯვარი თუ არ დააბრუნეთ, სულ გაწყდებითო. ადგნენ და, რომელიც მძლე ხარი ჰყავდათ, იმას დააკრეს შუბლზე ლომისის ჯვარი, შეკრიბეს შვიდი ათასი ტყვე და უთხრეს: თავისუფლები ხართო. უნდა გაუძღვეს ხარი წინ, მაგრამ არ მიდის, ტრიალებს ხარი. თურმე ერთი კოჭლი ქალი აკლდა ტყვეებში და, სანამ ის არ მოვიდა, არ დაიძრა. მოვიდა საიდანღაც კოჭლობით ქალი და ხარიც გაუძღვა ტყვეებს სამშობლოსკენ. იარა ხარმა და, სადაც კი დაისვენა, ყველგან ნიში ააშენეს. წვერზე რომ ამოვიდა, იქ მოკვდა ხარი, გასკდა.

ამ ადგილზე ააშენეს ეკლესია და ლო-ცულობენ. ამიტომ ამბობენ:

ლომისის ეკლესია და სამრეკლო.

ლომისის წმიდა გიორგის გაუმარჯოს, ხორასანს შვიდი ათასი ტყვის დამხსნელსო.

ლუდის მოყვარული დევი - დევები წინათ ბევრი ყოფილა და უწუხებიათ ხალხი. დამით თუ სადმე წავიდოდა კაცი, დახვდებოდნენ და ეჭიდებოდნენ. დევებს ღვთიდან ჰქონდათ ნაბრძანები, რომ რა ძალის კაციც შეხვდებოდათ, იმავე ძალით უნდა შებრძოლებოდნენ, კაცზე მეტ ძალას ვერ მოიხმარდნენ.

ახიელში, სოფლის მახლობლად არის ერთი ვიწრო და კლდიანი ხეობა - ნეთხიჩო. ხალხის რწმენით, ეს ხეობა დევების საცხოვრებელი იყო. იქ დამე სიარული არ შეიძლებოდა და, თუ ვინმე წასვლას გაბედავდა, ვაი იმას, აუცილებლივ დევი უნდა მოჩვენებოდა. დევი ან შეებმოდა კაცს, ან შორიდან შეაშინებდა და ჭკუაზე შემლიოდა. ახიელში იყო იმ დროს ერთი კაცი ფუნჩა, რომელსაც თოფი ჰქონდა. თურმე დევებს მარტო ფუნჩასი და თოფისა ეშინოდათ. ხეობიდან რომ გამოვიდოდნენ, გაივლიდნენ ახიელს და ჩავიდოდნენ არხოტის **ჯვარში**, სულ დაღევდნენ, რაც ლუდი იყო და ისევ ნეთხიჩოს გაბრუნდებოდნენ. ჩაივლიდნენ ფუნჩას სახლთან და დაუძახებდნენ: „ფუნჩ შინ ასა?“ შინ არისო, თუ გამოეპასუხებოდნენ, დევები იკითხავდნენ: „თოფი შინ აქვა?“ აქვსო, თუ ეტყოდნენ, დევები უკანვე გაბრუნდებოდნენ. თუ არა, ჩავიდოდნენ და დასცლიდნენ ლუ-

დიან კოდებს. არხოტის ჯვარს ღვთისგან არ ჰქონდა მოლოცვილი (ნებადართული) დევებთან ბრძოლა.

ხალხი რომ მეტისმეტად შეწუხდა, წავიდნენ ქავთარანი და ოჩიურნი და საიდანაც მოიყვანეს ჯაჭველი, წმიდა გიორგის ჯვარი დევებთან საბრძოლველად. ჯაჭველი დაარსდა ერთ ხმელ გორზე და დაერქვა „ჯაჭველი ხმელის გორისა“. მან დაუწყო დევებს ბრძოლა და შეაშინა ისინი. მაგრამ ჩუმად ერთი დევი მაინც იპარებოდა და სვამდა ლუდს. ერთხელ ღამით თამარისძეთა (ნავროზაულთა გვარიდან) პაპის-პაპას მოესმა დევის ხმა. მაშინ ფუნჩის მეტს თოფი არავის ჰქონდა. კაცი გამოვარდა ხმლით და დევს გზა შეუკრა. დევმა მხარი აუქცია და სხვა გზით წავიდა. დაედევნა კაცი, გაიქცა დევი და მაინც ლუდს მივარდა დასალევად. კაცი შევარდა ჯვარში და, ხედავს, დევს თავი კოდში აქვს ჩაყოფილი. კაცი ჯაჭველის ყმა იყო და ძალი იმისაგან ჰქონდა. დაჰკრა ხმალი კისერში, თავი გააგდებინა და დევის სისხლით აივსო კოდი. ჯვარი გაჯავრდა, რადგან ჯერ მის კვრივში შეხიზნული დევი მოკლა, მერე დევის სისხლით მოსვარა დარბაზი. ამიტომ ჯვარის გულის მოსაგებად ამ კაცმა საშვილთაშვილოდ **დანადები** დაიდო.

თამარისძენი ქრისტეს შობის წინადღით მიიყვანდნენ საკლავს ჯვარში და დასტურ-ხელოსნები, ჯვარის მსახურნი, ეტყოდნენ დანადების პატრონს: „დაშვენდი, მოგვიხვედ მშვიდობით. მშვიდობით იყოს შენი მოსვლა, წყალობა მიქიელისა. წაღმა მოგეგებოს მიქიელის **დავლათი**. ნუ შეგანანოს ძენგლის, დანადების შესრულება“.

ლუთხუმელის ხმალი – ერთ ლუთხუმელ ახალგაზრდას ცოლად ქაჯის ქალი ჰყავდა მოყვანილი. ჯერ მათ ლუთხუმში (გუდამაყარში) იცხოვრეს, მერე ქალმა ქაჯავეთში წაიყვანა თავისი ქმარი. ქაჯავეთში სამ წელს იცხოვრეს და ახალგაზრდამ ბევრი რამ ისწავლა ქაჯებისაგან. ქაჯები მჭედლები იყვნენ, მჭედლობის საიდუმლოებას ფლობდნენ და, როცა საქმე არაფერი ჰქონდა, ახალგაზრდა მათთან დადიოდა სასაუბროდ და დროის გასატარებლად. ერთ დღეს ცოლმა უთხრა: რაც ქაჯების სამჭედლოში ნამცეცები ყრია, მოკრიფე და ხმალი გამოაჭედიწე, დრო იქნება, რომ გამოგადგებო. ქმარმა გაუგონა, შეაგროვა რკინის ნამცეცები და ხმალი გააკეთებინა ქაჯ მჭედელს. სამი წელი რომ გავიდა, ქაჯავეთიდან ისევ

ლუთხუმში დაბრუნდნენ და კაცმა ხმალიც თან წამოიღო. იმათ არ ყოფნის დროს ლუთხუმს დევი შემოჩვეოდა: წელიწადში ერთხელ მოვიდოდა და სოფელს შესაჭმელად ერთი ქალი და ერთი ვაჟი უნდა მიეცა. თუ არ მისცემდნენ, დევების ჯარით სოფელს განადგურებით ემუქრებოდა.

დევის მოსვლის დღე რომ დადგა, ამ ვაჟმა უთხრა სოფელს: მე შევებმები იმ დევს და, რაც არ უნდა დაინახოთ, ხმა არ ამოიღოთო. წავიდა ვაჟი და სოფლის ბოლოში დანიშნულ ადგილას დაელოდა დევის მოსვლას. მოვიდა დევიც. მისმა ორთქლმა სოფელი ნისლივით დაფარა. ვაჟი თუმცა შეკრთა, მაგრამ ქაჯავეთიდან მოტანილი ხმლის იმედი ჰქონდა და შეებრძოლა დევს. დევს უნდოდა ეს კაცი ხელში ჩაეგდო, მაგრამ ვაჟმა ქაჯების გაჭედილი ხმალი დაჰკრა დევს და თავი გააგდებინა. გაგორდა თავი და იძახდა: ვაიმე, მიშველეთ გავსკდი, გავსკდიო. ამ ყვირილზე ერთი დედაბერი გამოვარდა გარეთ, დაინახა დევის თავი და მის ძახილს პასუხად ასე მიაყვირა: ადრე გასახეთქი გვიან გასკდიო. ამის ძახებაზე ლუთხუმში სამს წელს ზედიზედ დაისეტყვა. ვაჟმა ამიტომ გააფრთხილა ხალხი, ხმა არ ამოიღოთო, მაგრამ ბებერმა გაფრთხილება ვერ შეასრულა და სეტყვით დაისაჯა მთელი ლუთხუმი.

მ

მაგანძური – ასე ეწოდება სამ გვარს, რომლებიც გუდანის ჯვარის **უნჯ ყმებს** შეადგენენ. ესენი არიან არაბულები, ჭინჭარაულები და გოგოჭურები. მთლიანობაში მათ საყმოს სამაგანძურო ეწოდება.

მანათოვალი ხატი – რაჭაში, ქედისუბნის წმიდა გიორგის ეკლესიიდან ღამ-ღამობით გამოდის ცეცხლის ალი, მიდის წმიდა გიორგის ორ მოპირდაპირე ეკლესიაში და ისევ უკან ბრუნდება. თქმულებით, როდესაც თათრებმა ქედისუბანი აიღეს, ამ ადგილას მონასტერი ყოფილა. თათრებმა დაინახეს შუქი, მივიდნენ შუქზე და, როცა ნახეს, რომ შუქს ხატი აფრქევდა, კლდიდან გადაისროლეს. კლდის წინ ხეობაში ისეთი ნისლი იდგა, რომ მათ მინდვრად მოეჩვენათ, გადაეშენენ კლდეზე და დაიხოცნენ. ხატი კი ფერდობზე იყო გაჩერებული და ცეცხლის ალივით ანათებდა. მღვდელმა იპოვა ხატი და იმ ადგილას ახალი ეკლესია ააშენა.

მანგური – თეთრი (სვანურად: თვეთნე) მანგური მდიდარი და დავლათიანი კაცი იყო სვანეთში: სანიაკვებელი სოფელ წვირმში ჰქონდა, პურის საშრობები – იფარში, კალოები – კალაში, სახნავე-სათესი – ლახამულაში, სათიბები – შხარაზე. მისი ყანების დასაფარცხავად **დევეები** შრომობდნენ, სამკალში **დალები** ეხმარებოდნენ... კიღობნებად ვეებერთელა ქვაბები ედგა, მარანი სავსე ჰქონდა ქვევრებით, ქვევრები იმერეთის ღვინით იყო სავსე... ერთხელ თეთრი მანგური ჯიხვზე სანადიროდ წავიდა, დაუღამდა და გამოქვაბულში შევიდა ღამის გასათევად, ცეცხლი გააჩაღა და ჯიხვის მწვადი შეწვა. ამ დროს ესტუმრა დედოფალი დალი. იწყინა დალმა, რატომ შემოხვედი ჩემს გამოქვაბულშიო? დამიღამდაო, სხვა რა უნდა ეთქვა მანგურს. კარგო, უთქვამს დალს, ცუდად დაგაბრუნებდი, რომ ამისთანა ვაჟკაცი არ მენანებოდეო. აბა, როგორ იქნება ჩემი საქმე? ეკითხება თეთრი

მანგური. მაშინ ეუბნება დალი: ისე არ გაგიშვებ, თუ საყვარლად არ გამირიგდებიო. მანგური გაურიგდება, მაგრამ ცოლ-შვილი რომ ჰყავს? არაფერი დაუშავდებათო ცოლ-შვილს? არაო, პასუხობს დედოფალი დალი, ოღონდ არსად არავისთან გაამხილო ჩვენი ამბავი, შენც კარგად იქნები და შენი ცოლ-შვილიცო. როცა ძალიან გაგიჭირდეს, ჩემი სახელი ახსენე და მყისვე შენს გვერდით გაეჩნდებაო. ჯიხვსა და არჩვსაც არ მოგაკლებო. იმ დამეს ერთად დაწვენე გამოქვაბულში დედოფალი დალი და თეთრი მანგური. მეორე დღით მანგური შინ გაეშურა. გზად მიმავალს მოულოდნელად შემოესიენ სავეები, დაატრიალეს ხანჯლები, დაუწყეს ცემა-ჩეხვა. მანგურმაც იშიშვლა ხანჯალი და რვა-ცხრა სიცოცხლეს გამოასალმა, მასაც რვა-ცხრა დაჰკრეს და, ის იყო, კლავდნენ კიდევ, რომ მუხლი მოიყარა მანგურმა და შეევედრა დალს: აბა, დედოფალო, სად მყავხარ, სავეები მკლავენო. ეს თქვა თუ არა, ჭიუხებიდან გამოფრინდა დალი, მანგურის საყვარელი, და იფნის შტოთი დაერია სავებს, ერთი არ დატოვა ცოცხალი, რომ ამბავი მიეტანა სავებში. მერე მანგურს ერთი ფრთა მოუსვა და ცხრავე ჭრილობა მოურჩინა, და მრთელი გაუშვა სახლში.

მარტყოფის ღვთაება – ერთხელ ღვთაება ხევის სიონიდან, სადაც თავიდანვე ესვენა, გაფრენილა და ანგელოზის სახით მის ყმებს – სისაურსა და ცოფურს ჩვენებია. ორივე ეს გვარი მას დასდევნებია. ბევრი იფრინა ღვთაების ხატმა და, ბოლოს, მარტყოფის კლდეში შეფრინდა და ისინიც აქვე დაბინავდნენ. ეს ამბავი ბერებს გაუგიათ, მარტყოფში მისულან და მოხევეებისათვის უკითხავთ მისი გადმოსვლის მიზეზი. მოხევეებს უთქვამთ, ეს ადგილი ხატმა თავის საბრძანისად ამოირჩიაო. ჩვენ მისი ყმები ვართ და, სადაც ხატია, ჩვენც იქ უნდა ვიყოთო. ბერები გამოქვაბულში შესულან და ღვთაებისათვის თაყვანი უციათ. შემდეგ მოხევეებისგან ძალუღლად ოქროს ძეწკვი შეუბამთ ხატისთვის, თბილისში წაუბრძანებიან და აქ მის საბრძანისად სიონის ტაძარი აუგიათ. მაგრამ ხატი აქაც არ დამდგარა და ისევ მარტყოფის კლდეში დაბრუნებულა. ამიტომ, ხალხის რწმენით, მისი მთავარი საბრძანისი მარტყოფია, შემდეგ კი ხევისა და თბილისის სიონი. მთავარი კი მაინც მარტყოფის კლდეა.

მადნიძე – მაქსიმე წმიდა კაცი ყოფილა, ცხოვრობდა თურმე ლეჩხუმის სოფელ ღეხვირში. სადაური იყო, საიდან იყო მოსული, არ-

ავინ იცოდა. ამ დროს დეხვირში ცხოვრობდა ერთი კაცი, ორნაირი გვარი ჰქონდა: ერთი ჭაბუკიანი, მეორე ქარეიშვილი. და აქამდე არ მოშლილა მისი გვარი. ის ქარეიშვილი თურმე იმისთანა კაცი იყო, რომ უქმე ღლეს მუშაობას არ ერიდებოდა, მარხვას არ ინახავდა. კიდევ უარესს აკეთებდა: სხვის ყანაში, სიმინდი იქნებოდა თუ პური, შერეკავდა თავის საქონელს და შეაჭმევინებდა ნამუშევარს. გამო-რეკავდა მაქსიმე მის საქონელს სხვისი ყანიდან, ქარეიშვილი ისევ უკან შერეკავდა. და გრძელდებოდა ასე. ვერაფერი შეაგონა მაქსი-მემ ქარეიშვილს. ერთხელ კალოობას მშვენიერი დარი იდგა, მზე აცხუნებდა, ყველას კალო გაეშალა და ღეწავდა პურს. ყველგან პა-პანაქება იყო, მხოლოდ იმ ქარეიშვილის კალოს თავზე ღრუბელი იდგა და ცრიდა. მეორე ღლესაც ცრიდა ქარეიშვილის კალოზე, ვე-რა და ვერ გაღეწა პური. ბოლოს, გამოიტანა ქარეიშვილმა თოფი და ესროლა ღრუბელს, მის კალოზე რომ იყო ჩამოწოლილი. ესრო-ლა და კალოზე მკვდარი მაქსიმე დაეცა. რა ქნას, ქარეიშვილმა. აიღო მკვდარი და ღამით სოფლის ჩუმად დაასაფლავა ჭურისწყალში, დე-ხვირის თავში, სადაც ახლა დიდი ფულურო ცაცხვი დგას.

მეორე ღლეს გავიდა იმ ადგილას და, რას ხედავს: ეს მკვდარი მა-ქსიმე ამოსულა და ღევს მიწაზე. წაიღო აქედან ქარეიშვილმა მიც-ვალებული და ახლა სხვა ადგილას დამარხა. მეორე ღლეს იგივე გა-ნმეორდა: ისევ მაღლა მიწაზე ღევს მიცვალებული. წაიღო და ახლა მცხეთას, სადაც ახლა წმ. გიორგის ეკლესიაა, თამარ დედოფლის აშენებული, იქ დამარხა. მესამე ღლესაც ამოვიდა ზევით ეს მიცვა-ლებული. ბოლოს, წაიღო მკვდარი ქარეიშვილმა და ორბელსა და ჩხუტელს შუა ერთ მაღლობ ადგილზე (აქაც დიდი ცაცხვი დგას) დაასაფლავა. არც აქ ისურვა წმიდა მაქსიმემ საბოლოო განსვენება. ასე გაწვალებულ ქარეიშვილს წმიდა მაქსიმე გამოეცხადა და უთხ-რა: ღამაკარით მარხილზე, შეუბით მარხილს გაუხედნელი ხარები და გაუშვით თავის ნებაზე და, სადაც გაჩერდებიან, იქ დამასაფლა-ვეთო. ასეც მოიქცნენ. ხარები ძალიან ჩქარა წამოვიდნენ, ეტლში შებმული ცხენებივით გაჭენდნენ. სოფელ ჩხუტელზე ჩაიარეს და მიიტანეს წმიდა მაქსიმე მურში, იმ ადგილზე, სადაც ღლეს ეკლესია დგას, და დაასაფლავეს. ხარები იქვე დაკლეს, მარხილი შეშად იხ-მარეს, მოხარშეს ხორცი და საღვთო გადაიხადეს.

მაძცია – მითოლოგიური თუ ზღაპრული არსება, რომელსაც აქვს უნარი (მაქციობა), გარდაიქმნას სხვა არსებად, მიიღოს განსხვავებული სახეები და ფორმები. მაქციები არიან ეშმაკები (ეშმები), ჭინკები, ავსულები, კუდიანები და სხვა ბოროტი არსებები. მაქციაა *სამძიმარი*, რომელსაც შეუძლია ნებისმიერი ადამიანის სახე მიიღოს და ნაცნობად გამოეცხადოს ადამიანს. (იხ. *დავითის ჯორი*).

მაღალაანთ მაღუსია – ქართლში, კავთურას ხეობაში დგას ეკლესია, რომლის ქვეშ, თქმულების მიხედვით, განძი ყოფილა დამარხული. გლეხებმა ბევრჯერ სცადეს სამალავში ჩასვლა, მაგრამ ამაოდ. ჩასასვლელი იმდენად ღრმა ყოფილა, რომ უჰაერობის გამო სანთლები ქრებოდა და შეშინებულნი მაშინვე უკან ბრუნდებოდნენ. ბოლოს, ერთმა კაცმა წინ იოანე ნათლისმცემლის ხატი წაიმძღვარა, ჩააღწია სამალავამდე და ოქრო-ვერცხლით სავსე ქოთანი ამოიტანა. ამ ოქრო-ვერცხლით კაცმა ათი უღელი ხარ-კამეჩი და გუთნები იყიდა, და კიდევ ბევრი ოქრო მორჩა. გახდა კაცი გუთნისდელა და უხნავდა სოფლებს ყანებს, და ძალზე გამდიდრდა კაცი. მაგრამ, როცა სიმდიდრით და დოვლათით აივსო, სწორედ მაშინ შეიპყრო შიშმა. არც ღამით ეძინა და არც დღისით ჰქონდა მოსვენება. ღამ-ღამობით მოჩვენებები აწუხებდა, დღისით კი ხელი ეცარებოდა. ბოლოს, ესიზმრა ერთი გათეთრებული მოხუცი და ურჩია უკან დაებრუნებინა განძი. ადგა ეს კაცი, გაყიდა ხარ-კამეჩი, გადანახული ოქრო-ვერცხლიც დაუმატა და იოანე ნათლისმცემლის სახელზე ეკლესია ააშენა.

მახაშის ხატი – სვანეთში მახაშის ერთ-ერთ მთაზე წმიდა მარიამის ეკლესია დგას. ერთხელ ეკლესია ოსებს გაუძარცვათ, ხატები და ვერცხლის ჯვრები წაუღიათ. მერე ღვთისმშობლის ხატს ტყვეობიდან თავი დაუღწევია და მახაშისკენ გადმოფრენილა, ხის ფულუროში შეუფარებია თავი. გავიდა დრო და ხე თანდათან მრთელდებოდა, ფულურო კი ვიწროვდებოდა. ერთ მღვდელს სიზმარში დასიზმრებია ხატი, რომელსაც უთქვამს მისთვის, აქ ძალიან ვიწროდ ვარ და მიშველე, გვერდები მემტვრევას. მეორე დღეს მღვდელმა მოძებნა ფულურო, გამოაბრძანა იქიდან ხატი და თავის ძველ ადგილზე დააბრძანა. ხატს ფულუროს სივიწროვისგან გვერდები მართლაც გამრუდებული ჰქონია.

მაცუტელა - ერთხელ მაცუტელა გარეულ ტახებზე სანადიროდ წასულა ტყეში. ასულა ერთ დიდ მუხაზე და იქიდან დაუწყია თვალთვალი ტახებისთვის. გათენებისას შორიდან რაღაც ხმაური და ქალის კივილი მოესმა. ქალი კივის: მაცუტელა, შე მკედარო! მოდი, მომეშველეო! კივილი თანდათან ახლოვდებოდა. ბოლოს, ქალიც გამოჩნდა, თეთრად შემოსილი და გრძელთმიანი. ხედავს მაცუტელა, რომ ქალს *ოჩოკოჩი* მოსდევს უკან, სადაცაა, დაეწევა ქალს. მაცუტელამ თოფი შემართა და დაუმიზნა *ოჩოკოჩს*, და ესროლა. *ოჩოკოჩმა* ერთი დაიღრიალა და შესძახა მაცუტელას: დამიმატე, მაცუტელაო! მაცუტელამ იცოდა *ოჩოკოჩის* საიდუმლო: თუ მეორედ ესროდა თოფს, მაშინ ზედიზედ ორმოცჯერ უნდა გაესროლა, თორემ *ოჩოკოჩი* ცოცხალი დარჩებოდა, თავად კი ჭკუიდან შეიშლებოდა. ჰოდა, არ ესროლა მეორედ მაცუტელამ. დაჭრილი *ოჩოკოჩი* ღრიალ-ღრიალით მოშორდა იქაურობას და ტყეში გადაიკარგა. მადლიერი *ტყაშიმაფა* მივიდა მაცუტელასთან და თითქოს უბრძანა: ჩამოდი ხიდან, შინ წადი და სასიმიინდეში საწოლი გაშალე, ამაღამ შენთან მოვალო. უსიტყვოდ შეასრულა მაცუტელამ *ტყაშიმაფას* ბრძანება. ამიერიდან *ტყაშიმაფა* და მაცუტელა ღამ-ღამობით სასიმიინდეში ხვდებოდნენ ერთმანეთს. ერთხელაც მაცუტელას ცოლმა შეიტყო ეს ამბავი. ერთ ღამეს აიღო კათხა, აავსო თხის რძით და მივიდა ნალიასთან, სადაც მაცუტელას და *ტყაშიმაფას* ეძინათ. *ტყაშიმაფას* თმები სასიმიინდედან ჩამოშლილიყო და მიწაზე ეფინა. მაცუტელას ცოლმა რძეში განბანა *ტყაშიმაფას* თმა, გაასწორა და ისევ ნალიაში ააბრუნა. ეამა გამოღვიძებულ *ტყაშიმაფას* ქალის საქციელი და უთხრა მაცუტელას: მაცუტელა, შენს ცოლს დაუმაღლე, თმა რძით რომ დამბანა. ამიერიდან ჩემგან გამითავისუფლებიხარო. დამილოცნიხარ, შენი ტყვია ნადირს ნუმც აცდენიაო. ამის შემდეგ გაითქვა სახელი მაცუტელამ, როგორც იღბლიანმა მონადირემ.

მგებრნი - მიცვალებულთა სულები, რომლებიც ეგებებიან ახლადგარდაცვლილი ნათესავის სულს, მეგზურობას და მფარველობას უწევენ მას, მიაცილებენ მის საბოლოო ადგილამდე. ისინი ზოგჯერ ცხენებით მოდიან, ზოგჯერ ქვეითად. გარდაცვლილი მამაკაცის მგებრნი არიან მისი ღელისძმები და მოგვარეები, ქალისა კი - მამისსახლი, ღელისძმები და ქმრეულნი. თუ ყმაწვილი მოკვდება,

ქალი იქნება, თუ ვაჟი, მის მგებრებად მას დედისძმები და მამისძმები ეგებებიან. საიქიოში სულელები გვარების მიხედვით არიან დასახლებულნი, ამას ანდაბი ეწოდება. საბოლოოდ მიცვალებულის სული, თუ მამაკაცია, მისი გვარის ხალხში, ანდაბში, მიჰყავთ მგებრებს; თუ ქალია – ქმრეულთა ანდაბში და იქ რჩება სამუდამოდ. თუ ქალი ორჯერ იყო გათხოვილი, პირველი ქმრის ანდაბში რჩება იმდენ ხანს, რამდენ ხანსაც მასთან ცხოვრობდა, მერე კი მეორე ქმრის ანდაბში გადაინაცვლებს და იქ რჩება სამუდამოდ.

მგლის პირი – ერთი დიაცი ყოფილა ორსული. ღამე სტუმრად მისვლია ერთი კაცი და იქვე დარჩენილა დასაძინებლად. იმ ღამეს ქალს ბიჭი გაუჩენია. დედას დასძინებია, სტუმარი კი ფნიზლობდა. შუალამისას შემოსულან სამნი. დამხდარან კართან, ზღურბლზე, და დაუწყიათ ლაპარაკი, ამ ახალგაჩენილ ბიჭს რა ბედი დაეწეროთო. ილაპარაკეს. ზოგი რა თქვეს, ზოგი – რა. ასე და ასე გაიზარდოსო, ესა და ეს გადახდეს თავსო, ასეთი და ასეთი კაცი დადგესო. ბოლოს, ერთმა იკითხა, ეს კიო და ახლა სიკვდილი როგორღა დაუწეროთო, როგორ მოკედესო. როგორ მოკედესო და თავის ქორწილში მგელმა შეჭამოსო, მიუგო მეორემ. ეს თქვეს, ადგნენ და წავიდნენ.

ეს ყველაფერი გაიგონა ამ სტუმარმა კაცმა და არავის არაფერი უთხრა, ოღონდ დედას კი შეეხვეწა, ეს ბავშვი მე მომანათვლინეთო. გავიდა ერთი კვირა და მოიყვანეს მღვდელი, დაუძახეს ამ კაცსაც და მონათლეს ბავშვი, როგორც წესია.

თვალ-ყურს ადევნებს ნათლია ბავშვის გაზრდას, ხედავს, მართლაც ისე იზრდება, როგორც იმ ღამეს იმ ბედის-მწერელებმა დაუწერეს. გაიზარდა. გახდა საცოლვე. უთხოვეს ცოლი. ქორწილში ნათლიაც დაპატიჟეს, რაღა თქმა უნდა.

ქორწილია. ნეფე-პატარძალი ერთად სხედან და ეს ნათლია არა ჯდება, ფეხზე ტრიალებს, ელოდება რაღაცას. უცბად ატყდა ჩოჩქოლი. არიქა, მგელი, მგელიო. იძრო ამ ნათლიამ ხანჯალი და ნეფისკენ წამოსულ მგელს წინ გადაუდგა, ჩასცა ხანჯალი და მოკლა. თავი მოაჭრა, ტანს მოაშორა და მერეღა დაჯდა. მერე აუხსნა ყველას, რატომ არ ჯდებოდა: მე ამ ბაღლის დაბადებისას აქ ვიყავი და მესმოდა, რომ ბედმწერელთაო თავის ქორწილში მგლის შეჭმა დასწერესო და ვყარაულობდი, რომ ეს ჩემი ნათლული მგელს არ შეე-

ჭამაო. ეს თქვა და დამშვიდდა კაცი, დაჯდა. დამოშმინდნენ მექორ-წილეებიც და ქორწილი გაგრძელდა. გულისხმაში ჩავარდა ნეფე, ნეტავ რა მგელი იყო, მე რო უნდა შევეჭამეო. ვერ მოითმინა, ცოტა ხანში ადგა და გავიდა. იმ მგლის თავი და ტანი იქვე ეყარა ცალკ-ცალკე. მაშ, შენ უნდა შეგეჭამეო? იმ მგლის თავს კბილებში ფეხი მიარტყა. მიარტყა და მგლის კბილი ფეხის ცერში შეერჭო. გაუავ-და ჭრილობა, გაუავდა და, ბოლოს, მოკლა კიდეც. თავის ბედისწე-რას მაინც ვერ ასცდა.

მეზურთხალი - ზოგიერთი ღვთისშვილის ეპითეტი-ზედწოდე-ბა. გუდანის წმიდა გიორგი „ბეგენგორს მოზურთალია“, პირქუში - „ლეკურთას ვაკეს მოზურთალი“, წყაროსგორული - „კვინტილა ვა-კეს მეზურთალი“, რაც ნიშნავს, რომ ეს ღვთისშვილნი „ცეცხლის ბურთვს“ ანუ „ელვის გირკალს“ (რკალს) ათამაშებენ თავ-თავიანთ საარსო ადგილებზე (ბეგენგორი, ლეკურთას ვაკე).

მეგანძური - ჯვარის მსახური, რომელსაც ჩაბარებული აქვს ჯვარის *თას-განძი*; განძის მცველი. მხოლოდ მან იცის მისი ადგი-ლ-სამყოფელი, სამალავი. მას გამოაქვს იგი ღვთისწაულებზე, და-მთავრების შემდეგ ასუფთავებს და კვლავ თავის ადგილზე აბინავე-ებს. მეგანძურებს თავად ჯვარი ირჩევს *ქადაგის* პირით. მეგანძუ-რი ორია, თუ ორივე დაიხოცა, სამალავის ადგილ-სამყოფელი საი-ღუმლოდ რჩება და თას-განძიც იკარგება.

მეიწე - იგივე ქადაგი, *ჯვარის* ენის მცოდნე, რომელიც ჯვარის ენაზე ნალაპარაკებს საყმოს ადამიანურ ენაზე თარგმნის. ქადაგი ჯვარის მეენეა, რომელმაც იცის ჯვარის ენა.

მეკეზისწვერა ანგალოზი - *კეზის ანგელოზი*.

მელისკარი - სოფელ ზარანში (ხარაგაულში) დგას წმ. გიორგის ეკლესია, რომლის ადგილზე უწინ ცხვრის საძოვარი ადგილი ყოფი-ლა. მწყემსებისთვის სოფელს საჭმელი მიჰქონდა ხოლმე. ერთხელ საჭმელი დაუგვიანეს. მწყემსებს ძალიან მოშივდათ, მაგრამ სოფელ-ში ვერ მიდიოდნენ, ეშინოდათ, ცხვარი არ გაფანტულიყო. მაშინ ას-

ეთი რამ მოისაზრეს: მწარე ბლის ხისგან **ჯვარი** გააკეთეს, აღმართ-
ეს და დაჩოქებულებმა ასე ილოცეს: ჯუარის სახის მადლო და ძალო,
წმიდაო გიორგი, შენ გაბარებთ ჩვენს სამწყსოს, ჩვენს დაბრუნებამდე
ცხვარი არ გაიბნეს და არ დაიკარგოსო! დააწვინე პირუტყვი და ნუ
ააყენებ, სანამ ჩვენ არ მოვალთო. და წავიდნენ სოფელში. ჭამეს, სვეს
და, როცა საძოვარზე მივიდნენ, მთელი ცხვარი გაქვავებული დახვ-
დათ. ბლის ჯვარი კი ძალზე გაზრდილიყო. მწყემსებმა მღვდელი და
ხალხი მოიყვანეს და ყველამ შესთხოვა ღმერთს, ოღონდ ცხვარი გა-
გვიცოცხლე და ეკლესიას აგიშენებთო. ცხვრები კი გაცოცხლდნენ,
მაგრამ ბლის ჯვარი სულ იზრდებოდა და იზრდებოდა, მატულობდა
სიმაღლითა და სიგანით. ბოლოს, მღვდელს სიზმარი დაესიზმრა, რომ
ჯვარი არ შეწყვეტდა ზრდას, ვიდრე მასზე ლურსმნებს არ დააჭედე-
ბდნენ. მაშინ უბრძანა მღვდელმა თავის დიაკვანს, შესულიყო ჯვარზე-
ედ და დაეჭედებინა ლურსმანი. დიაკვანი ასეც მოიქცა. ორი წლის
შემდეგ ხალხმა ამ ჯვარზე წმ. გიორგის ეკლესია აუშენა, თავად ჯვა-
რი ეკლესიის შუა ნაწილში მოექცა.

ერთხელ მელა შევარდნილა ეკლესიის ღია კარში, სანთლისთვის
პირი უტაცნია, მაგრამ გამობრუნებისას გაქვავებულია. დარაჯს თვა-
ლი მოუკრავს მისთვის, შესცოდებია და ღმერთს შევედრებია, გაე-
ცოცხლებინა. მელა გაცოცხლდა და გაიქცა. მას შემდეგ ამ ეკლე-
სიას მელისკარი შეერქვა.

მეპურწყველი – ან მეპურსატნე (ხევსურულად: სატანი – ყველი),
პურისა და ყველის მჭამელი. ასე შეარქვეს ღვთისშვილებმა **გახუა**
მეგრელაურს, რომელსაც სამ დღეს უნდა ემარხულა, მაგრამ მეო-
რე დღეს სულმოკლეობა გამოიჩინა: პურს წყლის ნაცვლად ყველი
შეატანა და, ამრიგად, ის, ვინც მეპურწყვლე უნდა ყოფილიყო, **მეპუ-**
რყველე გახდა.

მეპურწყველი – მარხული ადამიანი, რომელიც პურისა და წყლის
მეტს არაფერს ჭამს. მისი საპირისპიროა: მეპურყველე.

მეპაფანი – მეგრულ ფოლკლორში ადამიანის მსგავსი არსებები,
ზღვის კაცუნები, რომლებიც წელიწადის გარკვეულ დროს ამოდიან
ზღვიდან. თუ მამრი მესეფეები ამოვლენ, ავდარი დგება, მათ წვიმა

მოყავთ ქვეყანაზე. თუ დედრი მესეფენი ამოვლენ, კარგი დარებია. მესეფეებს თან ძაღლები ამოყვებათ ხოლმე. ხალხური რწმენით, ზოგიერთი ძაღლი მესეფეთა დატოვებულია. მესეფეების ამოსვლას მესეფეობას ეძახიან, რომელიც წელიწადში ექვსჯერ ხდება. მესეფეები ზღვიდან ამოსვლისას მიაშურებენ იმ ადგილს, სადაც გარეული ცხოველები გროვდებიან, და იმ ნადირებს დაადებენ ნიშნებს, რომლებიც მონადირემ უნდა მოკლას იმ წელიწადს. ამ ნიშნის გარეშე ვერც ერთი მონადირე, რაც უნდა სდიოს ნადირს, ვერ მოკლავს.

მეფე ირეკლე და გუდანის ჯვარი - მეფე ერეკლე გუდანის ჯვარის მოძმე ყოფილა. თქმულებით, *მორიგე ღმერთმა* თუ გუდანის ჯვარი ღვთისშვილთა ბატონად განაწესა, ერეკლეს ზორციელთა მეფობა რეგებია. ის რომ ხევსურეთში მივიდოდა ხევსურთა გასაყვანად ჯარში, პირველად გუდანს მიაშურებდა, შევიდოდა გუდანის ჯვარის ბელელში, საიდანაც თურმე გუდანის ჯვარისა და მეფის საუბრის ხმა გამოდიოდა. გუდანის ჯვარს ხევსურნი ვერ ხედავდნენ, *საფარველი* ჰქონდა დადებული, ერეკლეს კი პირადად ეცხადებოდა და, როგორც მოძმეს, პირისპირ ელაპარაკებოდა. ლაპარაკს რომ მორჩებოდნენ, მეფე გამოვიდოდა და გუდანის ჯვარის ნებას ბელლისკარს შეყრილ ხევსურებს განუცხადებდა.

ხშირად ყოფილა, რომ ბელლიდან გამოსულ მეფეს გამოუცხადებია: გუდანის ჯვარი ბრძანებს, ჩემნი ყმანი ხევსურნი მოემზადეთ, ჩემი დროშა ააბით, საქართველოს მტერი შემოსევია, უნდა დავეხმაროთო. ღვთისგან გამარჯვება ვითხოვე და მიბოძა. მე ჩემს ფხასისხლიანს ხმაღს შევირტყამ და თქვენთან ერთად ომში ვიქნებიო. დამბადებელმა გამარჯვება მიბოძა და დავლა მე და ჩემ ყმათ დავგვრჩებო.

მეფისა მონადირე - მეფისა მონადირეს დედამ საგზალი მოუმზადა - ხმიადები გამოუცხო და არჩე-ჯიხზე სანადიროდ გაისტუმრა.

გარიჟრაჟზე ავიდა მთაზე მონადირე. ის-ის იყო, საუზმე უნდა ეჭამა, რომ მალლიდან კივილი მოესმა. მონადირეს მისთვის ყური არ უთხოვებია. ახლა მეორედ შემოესმა კივილი. და მონადირემ აიხედა მაღლა, ხედავს, ცას სწვდება თეთრი კლდე. კლდის წვერზე ოქროსნაწნავებიანი **დალი** გადმომდგარა და კივის.

- ვინც არ უნდა იყო, მითხარ, რა გაგჭირვებიაო, - შესძახა დაღს მონადირემ.

- კლდის დალი ვარ, ბავშვი კლდიდან გადმომიგორდა, ქვევით მგელი ყოფილა დადარაჯებული, დასტაცა პირი და გორს იქით გაუყენაო.

- ნუ შეწუხდები, მგელს მე გავეკიდები, ბავშვს გადავარჩენო! - აღუთქვა მონადირემ და გაეშურა. მცირე მანძილი რომ გაიარა, ზედავს, მგელი ქედ-ქედ მიძუნძულებს, დაღის შვილი პირში უჭირავს. შეურჩია დრო მეფისამ, მიწვა ქედზე, სტყორცნა ისარი და იქვე გააგორა მგელი. მივიდა და ზედავს, პირი ღია დარჩენია მგელს. მეფისამ იგი გაატყავა, ტყავი წელზე შემოიკრა, ბავშვი მხარზე შეისვა და მიჰგვარა დედამისს - კლდის დაღს. გახარებულმა დედამ თავისი ოქროს ნაწნავი გადმოუშვა, მეფისამ ბავშვი ნაწნავს შეაბა და დაღმა ზევით აიყვანა შვილი. მაღლიერმა დაღმა მონადირეს სამი რამ შესთავაზა: ან ყოველდღე თითო შუნი, ან ყოველ სექტემბერს ცხრა ჯიხვი, თუ არადა, მასთან სამუდამოდ დარჩენა და ლამაზ დანიშნულზე უარის თქმა.

- არა, დედოფალო, სიყვარულს როგორ გაკადრებ. ვერც ჩემს დანიშნულზე ვიტყვი უარსო. - მიუგო მონადირემ. - ისევ მირჩევნია, ყოველ სექტემბერს ცხრა ჯიხვი მომაკვლევინო.

კლდის დედოფალმა აუსრულა მონადირეს დანაპირები, მაგრამ არ აპატია, რომ ვაჟმა მოკვდავი დანიშნული არჩია კლდის დედოფალ დაღის სიყვარულს და გადაწყვიტა შური ეძია.

სექტემბრის დანიშნულ დღეს მონადირეს კლდეებში დაღის დანაპირები ცხრა ჯიხვი შემოეყარა. ერთი მათგანი ოქროს რქიანი იყო. დაუმიზნა მონადირემ ისარი ოქროსრქიან ჯიხვს. ისარი ასცდა ჯიხვს და ოქროს რქას მოხვდა. აისხლიტა რქამ ისარი და მონადირეს შიგ შუბლში შეუბრუნა.

მეძოზაური - იყო ერთი განთქმული თუში მონადირე, სახელად მექობაური. ნადირობაში ყოველთვის ბედი სწყალობდა, ამიტომაც ყველა მონადირეს მასთან ერთად სურდა სანადიროდ სიარული.

ერთხელ მექობაურმა შეკრიბა თორმეტი კაცი, ერთმანეთზე უკეთესი მონადირე, გაემზადნენ და გაუდგნენ გზას. ბევრი იარეს თუ ცოტა იარეს, მოხვდნენ ერთ უღრან ტყეში, სადაც მზის შუქიც კი

ვერ სწვდებოდა. დაკარგეს ბილიკი, მხარი ექცათ, აღარ იცოდნენ, საით მიდიოდნენ – აღმოსავლეთით თუ დასავლეთით, სამხრეთით თუ ჩრდილოეთით. გზის ძებნაში მიაღდგნენ ერთ ფართო ნალარს, თითქოს მორი უთრევიათო, და გაჰყვნენ მას, იფიქრეს, აქ სადმე სოფელი იქნებაო. ნალარმა გველეშაპთან მიიყვანა ისინი. გველეშაპი გაწოლილი იყო და თითქოს რაღაცას უცდიდა. რა ქნან, ვერ გადააბიჯებენ. მექობაურს უთქვამს თანამგზავრებისათვის: ეს გველეშაპი გზას მაინც არ გვაძლევს, მოდი, გავყვეთ, სადაც წავა, ჩვენც იქ წავიდეთო. წავიდა გველეშაპი. მიდიოდა და უკან მორის ნათრევივით ნალარს სტოვებდა. იარეს, იარეს და მიაღდგნენ ერთ დიდ წყალს, ადიდებული არაგვისოდენა იქნებოდა. რა ქნან, როგორ გადავიდნენ გაღმა? ხედავენ, გველეშაპი ხილად გაიღო მდინარეზე და ანიშნა მონადირეებს, ჩემზე გადმოდიეთო. პირველად მექობაური, როგორც წინამძღოლი, შედგა გველეშაპის ბოლოზე და ისევ უკან გადმოვიდა: ჯერ რბილიაო. მეორედ რომ ავიდა, ცოტა გამაგრებულიყო, მაგრამ ისევ გადმოვიდა. მესამედ რომ ავიდა, გველეშაპის ზურგი უკვე ძალზე მაგარი იყო, და დაუძახა თანამგზავრებს, მომყევითო. ავიდნენ ყველანი გველეშაპის ტანზე და გავიდნენ გაღმა. გაღმა მხარეს, ერთ ტაფობში ტბა მდგარა, სადაც სხვა გველეშაპი ბუდობდა და გამვლელ-გამომვლელს შეუჭმელს არ უშვებდა. ამ დროს აღელდა ტბა, აიქოჩრა და ტბიდან ერთი გორის ოდენი გველეშაპი ამოვიდა. ისე მაღლა ეჭირა თავი, რომ ნახევარი ტანი მიწაზე არ ედო. გამოეჩანა ეს გველეშაპი საშინელი წივილით მონადირეების მეგობარი გველეშაპისკენ, თურმე ერთმანეთის მტრობა ჰქონიათ. ისიც აიძაგრა და წავიდა მტრისკენ, თან მონადირეებს ანიშნა, მომეშველეთო. მიჰყვნენ უკან მონადირეები. შეიბნენ გველეშაპები – პატარა და დიდი სამკვდრო-სასიცოცხლოდ. ტბიდან ამოსული ჯაბნიდა და საბოლოოდ დაამარცხებდა, რომ მექობაურს დროზე არ შეეძახნა თანამგზავრებისათვის: არიქა, მივეშველოთ ჩვენს გველეშაპს, თორემ ხომ უყურებთ, მარცხდება. თუ მოგვიკლა, სიკეთეს არც ჩვენ დაგვაყრის, ყველას ერთიანად გადაგვყლაპავსო. დატრიალდნენ მონადირეები, იშიშვლეს სატევრები და მიესივნენ მტერს. დაუწყეს ცემა და ბოლო მოაჭრეს. ეძგერა პატარა გველეშაპიც და მოკლეს. მაღლიერმა გველეშაპმა ანიშნა კაცებს, მომყევითო, და მიჰყვნენ ისინიც. წავიდნენ და მიაღდგნენ ერთ უზარმაზარ სოროს, სადაც მოკლ-

ულ გველშეშას შვილები ჰყოლია. გამარჯვებულმა შვილებიც გაუწყვიტა ერთიანად, მერე სოროდან გამოიტანა საჭურველი – თოფი, ფრანგული ხმალი, სხვადასხვა აბჯარი და დაურიგა მონადირეებს. მერე სამშვიდობოზე გაიყვანა და გაისტუმრა.

ეს ამბავი ხალხს ლექსადაც გამოუთქვამს:

*„ომალოს თუშისშვილებსა არა გეევო გ ზისაო.
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსავალი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს შამაჰყენენ, ნაქან ეგონა ზისაო.
ვეშაპ გაიდვა ხიდადა, იქნა ბრძანება ღვთისაო.
გაუძღვა მექობაური, ზედ თუშებ გამოდისაო.
ვეშაპი და, ვეშაპ შაიბნეს, იქნა დაქცევა ცისაო.
დაჰკარით, თუშისშვილებო, გული ვისა გაქვ ცდისაო!
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს მორულად სჭრისაო“.*

მზე და მთვარე – მეგრული მითოსი მოგვითხრობს: ეს იმ დროს მოხდა, როცა მზე და მთვარე ბავშვები იყვნენ და დედამიწაზე დადიოდნენ, ლალობდნენ, ერთობოდნენ. ერთხელ მზე და მთვარე ერთ სოფელში მოხვდნენ. ხედავენ, ქალი ძროხას წველის. აქამდე არასოდეს ენახათ ეს სანახაობა, გაუკვირდათ და კენჭების სროლა დაუწყეს ძროხას. ქალმა რომ ვერაფრით მოიშორა აბეზარი ბავშვები, იქვე ძროხის ახალ ფუნას დაავლო ხელი და ესროლა სახეში მზეს და მთვარეს. შეშინებულ-შეურაცხყოფილმა მთვარემ სამუდამოდ დატოვა დედამიწა და ცაში აიჭრა. მზე არ დაიბნა, ხელი გობში ჩაყო, პეშვით რძე ამოიღო და სახე მოიწმინდა, მერე ისიც მთვარის გზას გაჰყვა. ამიტომ არის, ამბობენ, რომ მთვარეს ღღემდე ლაქები აქვს – ეს მის სახეზე შემხმარი ფუნაა. მზეს კი რძით აქვს მობანილი სახე და ამიტომაც ეწოდება მზეს ბჟა (მეგრულად ბჟა მზესაც ნიშნავს და რძესაც).

მზის პირისნახანი – განმაცოცხლებელი წყალი, იგივე **მზის ცვარი**. ერთხელ ტყეში სანადიროდ გასულმა უფლისწულმა ირემს სტყორცნა ისარი, მაგრამ ააცდინა და მზეს მოახვედრა, ირემი კი გაუჩინარდა. დაჭრილმა მზემ ასე დასაჯა უფლისწული: ღლისით მკედარი იყო და უღრანი ტყის ეკლესიაში მდგარ კუბოში იწვა, და-

მით კი წამოდგებოდა და ტყეში ხეტიალობდა; დილით კვლავ კუბოში ჩაწვებოდა და ასე მეორდებოდა მრავალი დღე. მას მხოლოდ მზეთუნახავი ქალწულის სიყვარული თუ იხსნიდა. მაგრამ მხსნელი არა და არ გამოჩნდა. მრავალი დღის შემდეგ მეფის ასულს ამ ტყეში გზა დაებნა და მოულოდნელად ეკლესიას წააწყდა, შევიდა შიგ და კუბოში მწოლიარე ვაჟი დაინახა. ღამდებოდა და ვაჟი ის იყო უნდა გაცოცხლებულიყო, რათა ჩვეულებისამებრ ტყეში სახეტიალოდ გასულიყო. ვაჟმა უამბო ქალს თავისი ამბავი, ისიც უთხრა, რომ მას მხოლოდ სიყვარული და მზის პირისნაბანი უშველიდა. ვის უნდა მოეტანა მისთვის მზის პირისნაბანი, თუ არა მზეთუნახავს, რომელიც მას შეიყვარებდა? მზეთუნახავიც აქვე იყო და სიყვარულიც. წავიდა მზეთუნახავი მზის პირისნაბანის საპოვნელად. წინ გამოუხტა ირემი უზარმაზარი რქებით, რომლებიც ცას სწვდებოდა. აჰყვა მზეთუნახავი ირემის რქებს და მზის სახლში მოხვდა. მზე ჯერ არ დაბრუნებულიყო ცარგვალიდან, მხოლოდ მზის დედა იყო სახლში და ელოდა შვილს. როცა მზე დაბრუნდა დაღლილ-დაქანცული და გაოფლიანებული, დედამ პირი დაბანა მას და ნაბანი წყალი გადაინახა. როცა მზე ძილს მიეცა, დედამ გამოუტანა მზის პირისნაბანი მზეთუნახავს და უკან გაისტუმრა. ისევ ირემის რქებს ჩამოჰყვა მზეთუნახავი, ჩავიდა ტყეში, ასხურა მზის პირისნაბანი მკვდარ უფლისწულს და საბოლოოდ გააცოცხლა. და ცხოვრობდნენ ბედნიერად.

მზის ცვარი - ფარნავაზი, მზის პირისნაბანი, მზე და მთვარე.

მთაწმიდა - ფშავში რამდენიმე მაღალი მთა ატარებს ამ სახელს (ცაბაურთაში, ჭიჩოსა და ახადში). ბევრ სხვა მაღალ მთას თუმცა თავ-თავისი სახელები აქვს, მაგრამ ისინი შეიძლება მთაწმიდებად მოვიხსენიოთ, რადგან დიდი სიწმიდით არიან შემოსილი. მედღესასწაულენი ადიან მაღალ მთაზე, რომელიც ყოველ თემს აქვს, როგორც სამთო სალოცავი, და ზემოდან დაჰყურებს მას. მლოცველებს აჰყავთ საკლავი, მიაქვთ ძღვენი, რათა იქ შესწირონ მსხვერპლი თავიანთ ღვთისშვილს, პურობენ საერთო სუფრაზე, ღამეს ათევენ, დილით კი უკან ბრუნდებიან *ფერხისაით* და სიმღერით. თქმულებით, პირველად მთაწმიდაზე დაარსდა ღვთისშვილი ნათლის სვეტის სახით და შემდეგ სოფელ ადგილებში დაჰკრა შუქი. ამბობენ,

მთაწმიდაზე ბერებს უცხოვრიათ ზამთარ-ზაფხულ, არც სიცხე აწუხებდათ, არც ყინვა; ქვევრებში ღვინო და წყალი, კიღობანში კი პური არ ელეოდათ. ბოლოს, როცა ქვეყანაზე სიწმიდემ იკლო, ბერებსაც ვეღარ გაუძლიათ მთაწმიდაზე და ბარად ჩამოსულან.

მისარონი – მისარონი ფარცვანიების ხატი იყო სამეგრელოში, მისარონის კარზე ესვენა თურმე.. ერთხელ თურქობის დროს თურქებმა ხატი გამოიტანეს ეკლესიიდან და თან წაიღეს. ხატმა გამტაცებლებს თვალის ჩინი წაართვა და ისინი უგზო-უკვლოდ დაეხეტებოდნენ, გზა ვერა და ვერ გაიგნეს, სულ ერთსა და იმავე ადგილზე ბრუნდებოდნენ. მაშინ მიხვდნენ, რომ ხატის გამო დაემართათ ეს ამბავი. როგორც კი გადაწყვიტეს ხატის უკან დაბრუნება, თვალი აეხილათ. ამის შემდეგ, თვალი რომ ეტკინებოდათ, მისარონის ხატს შესთხოვდნენ განკურნებას და იკურნებოდნენ.

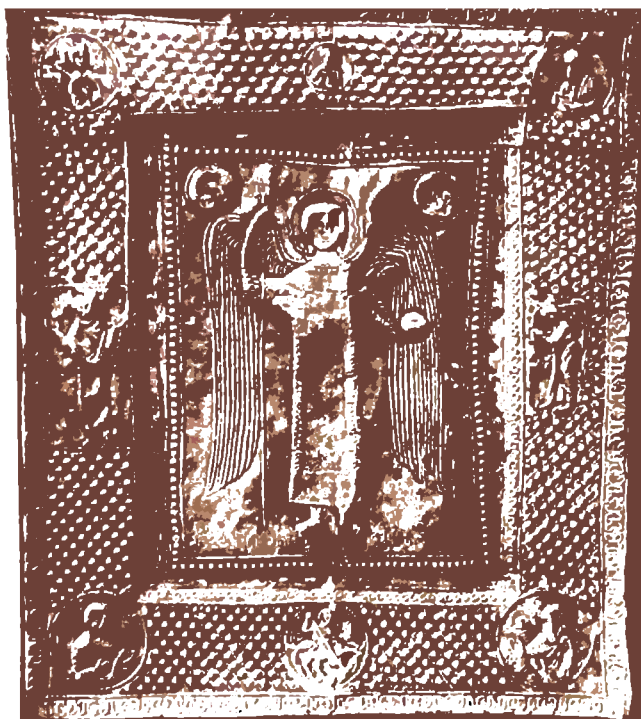
მიძამ-გარიოს ტბა – სამურზაყანოში ერთი ტბაა, ოქუმიდან ორი დღის სავალზე, მეორენაირად ერგეძაშრას ეძახიან, რაც მიქელ-გაბრიელის (მეგრულად მიქამ-გარიოს) საბანაოს ნიშნავს, რადგან მთავარანგელოზი ამ ტბაში ბანაობდაო, ამიტომაც მე-ხორციელი ვერ ეკარებოდა ამ ტბას, ვერ ჩადიოდნენ საბანაოდ, ვერც ხელ-პირის დაბანას ბედავდნენ. ყოფილა ერთი მწყემსი, სახელად ნოში. მთელი ზაფხული ცხვარს ამოვებდა ამ მიდამოებში, კარგად გაასუქა თურმე ცხვარი და, როცა მთაში ამინდი შეიცვალა, ბარში ჩამორეკა ცხვარი და გაპარსა. რაკი ისევ კარგი ღარები გამოვიდა და ზამთარიც შორს იყო, ისევ ავიდა მთაში. საღამოხანს ერგეძაშრას ტბის ნაპირას დააბინავა ცხვარი. დაღამდა თუ არა, ტბიდან ერთი თეთრი ვერძი ამოვიდა და ფარაში ყველა ღედალი ცხვარი დაამაკა. მეცხვარე გააოგნა ამ სანახაობამ. მეორე ღამესაც ამოვიდა ტბიდან თეთრი ვერძი და იგივე გაიმეორა. მეორე ზაფხულზე უმცროსმა ძმამ თქვა, ახლა მე წავალ მთაშიო. ნოში უარზე იყო, მაგრამ უმცროსმა მაინც თავისი გაიტანა და წავიდა. საღამოხანს მანაც ტბის პირას დააბინავა ცხვარი. ღამით ამოვიდა ტბიდან ვერძი და ცხვარს ნერბვა დაუწყო. მწყემსმა ვერ მოითმინა და შეჰყვირა. ცხვრის ფარა დაფრთხა, დაფრთხა ვერძიც და ტბაში ჩავიდა, მთელი ფარა მას მიჰყვა და ყველანი წყალმა დაფარა. დაბრუნდა ცარიელი შინ დაღონებული მწყე-

მსი. ყველაფერი უამბო ნოშის. აკი გითხარი, ნუ წახვალ, თორემ ცუდ რამეს გადაეყრებიო. აილო ნოშიმ ლარჭემი (სალამური), ჭიანური და ჩონგური, და გაემართა ტბისკენ. დაჯდა მის ნაპირას, ჯერ სალამური დაუკრა, მერე ჭიანური, ბოლოს – ჩონგური და თან დაამღერა. საკრავისა და სიმღერის ხმაზე ცხვრები სათითაოდ ამოვიდნენ ტბიდან. გახარებულმა უმცროსმა ძმამ ახლა სიხარულისგან შეჰყვირა და ცხვარი ისევ ტბაში ჩაეშვა. დაღონდა ნოში, ბევრი დაუკრა საკრავებზე, ბევრი იმღერა, მაგრამ ცხვარი არა და არ დაბრუნდა. უჩემცხვროდ რად მიინდა სიცოცხლეო, წამოიძახა სასოწარკვეთილმა ნოშიმ და თავადაც ტბაში გადაეშვა.

ამის შემდეგ მწყემსებს ხშირად ესმოდათ ტბიდან ამოსული ხმა: „ჰეი, ჰეი“. ისიც უნახავთ მწყემსებს, რომ ცხვრის გარეკვის დროს ტბას ცხვრის მატყლი გამოჰქონდა ნაპირზე.

მიძიელ მთავარანგელოზი – იგივე მიქაელ მთავარანგელოზი, არხოტის ჯვარი, ხალხის რწმენით, ქისტებთან საბრძოლველად ყოფილა მოყვანილი ფშავიდან, სოფელ მათურიდან არხოტის თემში, რადგან მას *მორიგე ღმერთისგან* მოლოცვილი ჰქონია ბრძოლა მტრებთან და მათურაში ყოფნისას ქისტებთან ბრძოლაში ეხმარებოდა მათურლებს. მათურაში რომ იყო დაბრძანებული, ხარის ყვირილზე გამწყრალა: ერთი ხარი მიდიოდა თურმე მის ადგილზე და გაგიჟებული ყვიროდა. მათურლებს მთავარანგელოზის ხათრი უნდა ჰქონოდათ, რომ ხარისთვის ყვირილის ნება არ მიეცათ. ხატი შემოსწყრომია მათურლებს, წამოსულა და არხოტში დაარსებულა. აქაური ხალხი ხათრიანად ექცეოდა, ქალები სოფელში ხმამაღლა ვერ ლაპარაკობდნენ, ძაღლს არ აყეფებდნენ და ვირს არ აყროყინებდნენ. ამიტომ ხატი არხოტში დამკვიდრებულა.

ასე დაკარგეს მათურლებმა მთავარანგელოზი. ადგნენ და წავიდნენ საძებნელად. თან ერთი თეთრი ხარი წაიყვანეს მისთვის შესაწირავად. ხარი ხალხს წინ გაუძღვა და პირდაპირ არხოტის გზას დაადგა. არხოტში რომ გადავიდნენ, მთავარანგელოზი მტრედის სახით მოფრინდა და ხარს რქაზე დააჯდა. არიქათ, ფშავლებო, ჩვენი მთავარანგელოზი მოფრინდა, დავიჭიროთ და წავიყვანოთო, უთქვამთ ფშავლებს და დაჭერა მოუნდომებიათ. მთავარანგელოზი ამაზე ისევ გამწყრალა და თვალს მიფარებია. მას აქეთ იგი არხოტშია.

მიქაელ
მთავარანგელოზი.
ლაფსკალდი.
სეანეთი. XII ს.

ფშავლებს რომ მისი დაჭერა არ მოენდომებინათ, მთავარანგელოზი ხარის რქით მათურაში მოვიდოდაო, იტყოდა ძველი ხალხი. მათურლები ახლაც საყვედურობენ არხოტელებს: ქურდები ხართ, მთავარანგელოზი მოგვპარეთო.

მკადრე – ჯვარის მსახური, იგივე ხელკაცი, რომელიც თან დასდევს ჯვარს მის მოგზაურობაში. მკადრე ის ადამიანია, რომლის სიახლოვესაც კადრულობს ჯვარი ან რომელიც ბედავს (კადრების მეორე მნიშვნელობა) მასთან სიახლოვეს თავისი სიწმიდის გამო. ლეგენდური მკადრე იყო **გახუა მეგრელაური**. მკადრეს ერთადერთი იარაღი **სამკადრეოა**, რომლის საშუალებითაც ის მასპინძლობს ჯვარს.

მოდა-მოძა – ჯვარნი ერთმანეთისთვის მოდენი და მოძმენი არიან, როგორც მორიგე ღმერთის გაჩენილნი ანუ ღვთისშვილნი. ამ-

რიგად, ისინი ერთ მთლიან საძმოს ქმნიან, როგორც ერთი მამის შვილები, და ვალდებული არიან ერთმანეთს შემწეობა გაუწიონ, დაეხმარონ დევებთან და ავსულებთან ბრძოლაში. ხუცესთა სადიდებელში ასე იხსენებენ მათ: „თქვენამც იდიდებით, ხთიშვილნო, ხთის ნაბადებნო, სუ ერთურთის მოდე-მოძმენო...“

საკუთრივ მოდეები ხახმატის წმიდა გიორგის ჰყავს, რომლებიც მან ქაჯავეთიდან წამოიყვანა; მათი სახელებია: *სამძიმარი, აშექალი, მზექალი, სიმენქალი, განძაი*.

მორიგე ღმერთი – მამა ღმერთის, როგორც სამყაროს მომწესრიგებლის, ყოველი მოვლენისთვის რიგის მიმცემის, სახელი ფშავ-ხევსურთა რელიგიურ მითოლოგიაში. მათი რწმენით, მორიგე ღმერთს თავისი კარი აქვს, სადაც უდგას მას ტახტი და საიდანაც განაგებს ქვეყნიერებას. პერიოდულად მორიგე ღმერთის კარზე აღიან ღვთისშვილები, ააქვთ ადამიანთა ღოცვა-ვედრება და სათხოვარი. უკან დაბრუნებისას ისინი ადამიანებს უცხადებენ მორიგე ღმერთის ნებას, ვისთვის წყალობას და ვისთვის, სასჯელს.

მოძღვრის ძვა – ჰელოში (თუშეთში) ერთი მწყემსი ყოფილა. რაც დრო გადიოდა, თანდათან ხდებოდა, მჭლევდებოდა. პატრონმა ცოლს უთხრა, ალბათ საჭმელს არ აძლევ და იმიტომ ხდებაო. ცოლმა უთხრა, მე კი ვაძლევ, მაგრამ უკანვე მოაქვს, არა სჭამსო. წავიდა პატრონი და დაუყარაულდა. ხედავს, მოფრინდა სამი მტრედი, თან წიგნი მოიტანეს და გადაუშალეს მწყემსს, და საღამომდე ასწავლიდნენ. მერე ეს მწყემსი მოძღვარი გახდა და სიკვდილამდე მოძღვრად იყო ჰელოში.

დასაფლავებულია ჰელოს ბოლოს, ვაკეზე. ზედ მაღალი ქვა აქვს დარჭმული. როცა მღვდელი არ იყო ხოლმე, ქვას ცოტას მოსტეხავდნენ, წაიღებდნენ და მიცვალებულს საფლავში ჩაატანდნენ, და წესიც აგებულნი იქნებოდა.

მტკავლისტოლა კაცი – ქალთვაკეს (თუშეთში) მეცხვარეებს ენახათ მტკავლისტოლა კაცი, ძალიან ნელა მოდიოდა თურმე. მეცხვარემ ჰკითხა, საით მიდიხარო და დართლოს ამოსაწყვეტადო, უპასუხნია მტკავლისოდენა კაცს. მერე ასეთი სიარულით როდის

უნდა ჩახვიდე დართლოშიო? როგორც არ უნდა ვიარო, სამ წელიწადში ხომ ჩავალო! და მართლაც სამი წლის შემდეგ დარევია ჭირი დართლოელებს და სულ გაწყვეტილან. აკლდამებში შესულან და ყველანი იქ დახოცილან. დართლოელები თურმე სტუმარს რომ ფაფაში ერბოს ჩაუდებდნენ და სტუმარი აღარ შეჭამდა, ერბოს გადასწურავდნენ და ოჯახის წევრებს უერბოო ფაფას აჭმევდნენ. დართლოელები მათმა ცოდვამ გაწყვიტაო, ამბობენ.

მტრადი - სულიწმიდის სიმბოლო მტრედი, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის მითოსში ჯვართა ერთ-ერთი ძირითადი სიმბოლო ნიშანია. მისი **აღიით** ეცხადება **ჯვარი** თავის მსახურს - **მკადრეს**. მტრედის გამოსახულება ხშირად ამკობს **თასებს** და **სახუცო კოჭობს**, რომლის საშუალებითაც მედღესასწაულები სვამენ წმიდად მომზადებულ სასმელს - ლულს.

მუხურის წმ. გიორგი - სოფელ მუხურაში (იმერეთში) წმიდა გიორგი ცხოვრობდა, როცა ხორციელად უვლია დედამიწაზე. მის დროს **დევები** ყოფილან მომრავლებული და ხალხს თავს ესხმოდნენ. ერთხელ წმ. გიორგი სანადიროდ წასულა და დიაკვნისთვის დაუბარებია: ამ არემარეში დევი დაიარება და, თუ ჩემს აქ არყოფნაში ვინმე მოვიდეს და დაგიძახოს, კარი გამიღეო, უთხარი, ჯერ თითი მაჩვენე და მერე გაგიღებ-თქო. ჩემს ხელს ხომ იცნობ, სხვას არავის გაუღო კარიო, და წავიდა სანადიროდ. წმ. გიორგის წასვლა რომ გაუგია, იმ ღამესვე წამოსულა დევი, მისულა ეკლესიაში და დაუძახნია დიაკვნისთვის: წმ. გიორგი მოვედი, კარი გამიღეო. აბა, თუ წმ. გიორგი ხარ, ნეკი მაჩვენეო, უთქვამს დიაკვანს. დევმა შეჰყო კარის ჭუჭრუტანაში ნეკი და, როცა დიაკვანმა მისი ბაღნიანი ნეკი დაინახა, მიხვდა, რომ დევი იყო, და შესძახა წმ. გიორგის, მიშველეო. ამ დროს წმ. გიორგი ზღვაზე ბრძანდებოდა, მოესმა დიაკვნის ხმა, მიხვდა, დევი მივიდოდაო და გაგულისებულმა წამოავლო ხელი ერთ დიდ ლოდს და გასტყორცნა ეკლესიისკენ, სადაც დევი იდგა. მაგრამ ისეთი ძალით გასტყორცნა ლოდი, რომ მან გადაუფრინა მუხურას და რაჭაში, სოფელ ბარაკონთან დაეცა. ამბობენ, ახლაც იქ დევს ეს ლოდი. ისროლა ქვა თუ არა წმ. გიორგიმ მაშინვე გაემართა მუხურასკენ, შეება დევს, ძირს დასცა და იქვე მოაკვდინა. დიაკვანს კი

უბრძანა, მკვდარი დევი კლდიდან გადაეგდო. დიაკვანს შეშინებია და ვერ მიკარებია მკვდარ დევს. მეორედ უბრძანა, გაამხნევა: ძალი ჩემი და მკლავი შენო, მაგრამ ვერც ახლა გაბედა დიაკვანმა მკვდარ დევთან მიახლოება. მაშინ წმ. გიორგიმ წალის წვერი ამოჰკრა დევს და კლდიდან გადააგდო, ზედ ურთხელის მორები მიაყოლა. დაეცა დევი და, სადაც დაეცა, იქ ტბა გაჩნდა და ეწოდა დევის ტბა. ეს ტბა ახლაც არის და ურთხელის სარებიც შიგ არის დარჩობილი.

მშიშარა დიაკვანი კი ურწმუნოებისთვის ასე დაუწყევლია წმ. გიორგის: „არც მოშენდე, არც გადაშენდე.“ და მას აქეთ მისი შთამომავლობის არც ერთ თაობაში თითო კაცის მეტი არ ჰყოლია.

მუხურის ხატი - დიდი ხნის წინათ, როცა იმერეთის მეფე და დადიანი ომობდნენ, დადიანის ჯარი შემოსულა მუხურაში, სოფელი გაუძარცვათ, ხალხი დაუხოცათ, ასულან ელდათის მთაზე, სადაც წმ. გიორგის ეკლესია დაუნგრევიათ, გამოუტანიათ ხატები და წასულან. უკან რომ ბრუნდებოდნენ, გზა ნისლით და ბურუსით დაფარულა და ერთ კლდეს მიდგომიან. რომ არაფერი ჩანდა, უფსკრული ვაკე ადგილად მოჩვენებით და ყველანი გადაჩეხილან და დახოცილან. მხოლოდ ერთი მსახური გადარჩენილა და ჯარის დაღუპვის ამბავი წაუღია. ამის შემდეგ დადიანის ოჯახს სიკვდილი დარევია, ცუდ სიზმრებს ხედავდნენ თურმე. ბოლოს, მიმხედარან, მუხურის ეკლესია რომ დევანგრიეთ და გაუძარცვეთ, იმის ბრალი იქნებაო. ჯარი ხომ დაგვიხოცა, ახლა მთელ საგვარეულოს გაგვიწყვიტავსო. გაგზავნეს კაცი მუხურას, წამოასვენებინეს ხატი ოდიშში, რომ ოქროთი და ვერცხლით მოეჭედათ და ისევ მუხურაში დაებრუნებინათ. ასეც გააკეთეს: ოდიშში მოჭედილი ხატი მუხურის ერთ ეკლესიაში, საკვირაოს რომ უწოდებენ, იქ დაასვენეს.

მყინვარის ბარეზი - მყინვარწვერის გამოქვაბულში ბერები ცხოვრობდნენ. ისეთი წმიდები იყვნენ, რომ მზის სხივზე დაკიდებდნენ ხურჯინს, რომელიც ღვთის მადლით და პურით ივსებოდა. მტრედიც მოფრინდებოდა ხოლმე და სამ მარცვალს მოიტანდა და ამითაც საზრდოობდნენ. წყალს ქალი უზიდავდათ წყაროდან, ჩამოუშვებდნენ ჯაჭვს, ქალი შეაბამდა კალათას და ბერები აიტანდნენ გამოქვაბულში. ერთ დღეს ამ ქალს გაუავდრდა გზაში, ერთმა მწყე-

მსმა შეიფარა თავის ქოხში. ეს იყო და ეს, ქალმა მეორე დილით წყალი ვერ მიიტანა გამოქვაბულის ძირამდე: ჭურჭელმა წყალი აღარ დაიჭირა. ბერები მიხვდნენ, რომ ღმერთი გაუწყრათ, აიყარნენ და მცხეთის ტაძარში წავიდნენ.

მჭედელი და ბერი - წინათ ცირასების მთაში (გუდამაყარში) ერთი ბერი ყოფილა. მთიდან თურმე ცივ წყალს უგზავნიდა კალათით მჭედელს. ამის სანაცვლოდ მჭედელი გაახვევდა ბამბაში გახურებულ რკინას და გაუგზავნიდა: მთაში ხარ და ხელები გაითბეო. და ასე ჰაერზე მიდი-მოდიოდნენ ერთმანეთთან, ისეთი წმიდები იყვნენ.

ყოფილა ერთი ქალი ჩოხში. ბერს უთქვამს, მოდი, ამ ქალს და მჭედელს დავაქორწინებო. მჭედელიც დაუთანხმებია, მაგრამ არ იცნობდა იმ ქალს, ნანახი არ ჰყავდა. ერთხელ ჭალაზე ჩამოსულა მჭედელი, დაუნახავს ეს ქალი წყალგალმა და დაუძახნია: არიქა, დაძმობასაო, ჯოხი გადმომიგდე, გადმოვფრინდეო. არ იცოდა, რომ მისი დანიშნული იყო, დაძმობა კი შეჭფიცა, და გადმოუგდო იმ ქალმაც ჯოხი.

სახლში როცა ავიდა მჭედელი, ბერის გამოგზავნილი წყალი დახვდა. თავად გაახვია გახურებული რკინა ბამბაში და გაუგზავნა მთაში ბერს, მაგრამ დაიწვა ბამბა და ვერც ჰაერზე გაიარა რკინამ, ძირს ჩამოვარდა. ასე იმიტომ მოხდა, რომ ქალს დაძმობა უთხრა და მერე ცოლად ითხოვა, დაძმობის წესის შელახვაზე ღმერთმა აღარ მოუშართა ხელი და დაიწვა ბამბა. დამწუხრდა კაცი. რაღა ქნას? ქალი მოყვანილი ჰყავს, შვილებიც გაჩენილი. მერე ასე მოიფიქრა: ცოლს უთხრა, ბერს დავპატიუებ და კარგად გამოწყობილ და მორთულ-მოკაზმული დახვდით. გაილაშქრა ამ ქალმა თავი და მოვიდა სტუმრად ბერიც. ჰაერზე ჩამოვიდა მთიდან. ქალი რომ დაინახა ბერმა, მხოლოდ გულში გაიფიქრა სინანულით, ეს რა მომივიდა, მე ვერ ვითხოვეო? ადგა და გაემზადა წასასვლელად, მაგრამ ველარ გაიარა ჰაერზე. ეჰ, ჯერ მე დაგლუპე და ახლა შენ დამღუპეო!

ასე დაკარგა ორივემ - ბერმა და მჭედელმა სიწმიდე.

6

ნადირთ მფყეშსი – ერთი როშკელი მონადირე სანადიროდ წასულა. გზაში შემოღამებია და ეხში დამდგარა. ღამე ესმის ძახილი: რა გინდათ, რას მეძახით, სტუმარი მყავს, ვერ წამოვალო. – სტუმარიც თან წამოიყვანეო, გაისმა პასუხად. წასულა ეხის პატრონი და მონადირეც თან წაუყვანია. შესულან მეორე ეხში, სადაც თურმე დიდი ღრეობა – ლუდ-არყის სმა იყო გაჩაღებული. როშკელის მასპინძელს ჰკითხეს: რად მოსულა შენი სტუმარი, რა უნდა, რას თხოულობსო? უთქვამს: შენს საქონელს თხოულობსო. მეორე ეხის კაცმა უპასუხა: ჩვენ სამაგისო საქონელი არა გყავს. გაუშვით შინ ხელცარიელიო. მონადირის მასპინძელი თურმე შეეხვეწა: ნუ გაუშვებთ ხელცარიელსო. მაშინ ისევ იმ კაცმა თქვა თურმე: დაუძახეთ ნადირთ მწყემსსო! და შემოვიდა ქალი, ქართულად ჩაცმული, კაბიანი. ქალს უთხრეს: ხომ არა გყავს რამე კოჭლი ან ბრმა, რომ ამ კაცს მივცეთო? ქალმა უპასუხა: მე ღღეს დაედექი მწყემსად. აქამდე ვაჟი მწყემსავდა და ისეთ ადგილზე გაუშვია, სადაც ქვის საგორავი ყოფილა. გამოგორებულია ქვა და ერთ ნადირს ფეხში მოხვედრია. ის არის კოჭლიო. – აბა, ის მიეციო! თქვეს და გაქრა ის ქალი. მერე უთხრეს როშკელ მონადირეს: ახლა წადი და დაიძინეო.

მეორე დილას რომ გავიღვიძე, – ყვება თავის ამბავს მონადირე, – და ეხიდან გამოვედი, გავიხედე და ფეხმოტეხილი შუნი პირდაპირ ჩემკენ მოდიოდაო. არც კი დამიფრთხაო. ვესროლე, მოხვდა ტყვია და მოკვდა. როცა გავატყავე, ვნახე, რომ ფეხი მართლა მოტეხილი ჰქონდაო. შინისკენ რომ მოვდიოდი და ხორცი მომქონდა, ძახილი მომესმა: ღმერთმა ალაღლად შეგარგოსო!

ნადირთ პატრონავი – დაძმა არიან ნადირთ პატრონები. თითო წლობით, მორიგეობით პატრონობენ ნადირს. ქალი როცა მწყემსავს, ნადირი მსუქანი და ფრთხილია, მისი მოკვლა უჭირს მონა-

დირეს. ვაჟი როცა პატრონობს, ნადირი მჭლეა და ბრიყვი, ადვილად ხდება მონადირის მსხვერპლი.

თიანელი მონადირე წასულა ტყეში. პირაქეთ ორი დათვი მოუკლავს. მერე სვიანაში (ადგილია) გადასულა და ორი მწოლიარე ირემი დაუნახავს. ერთი ცალრქა ყოფილა, მეორეს წყვილი რქა ჰქონია. აჩქარებულა მონადირე და ცალრქასთვის უსროლია. ცალრქა, თურმე, ნადირთ პატრონის ირემი ყოფილა. მაშინვე დაუძახია ნადირთ პატრონს: ცალრქას დაჰკრესო! ეს მონადირე ცალზე დარჩეს შვილისშვილითაო. ამ დროს დაუნახავს მონადირეს, რომ ქალი ნადირთ პატრონი გამოვიდა, ხელში ტაგანი უჭირავს და ირემების წველას იწყებს.

წამოვიდა ეს მონადირე შეშინებული. მივიდა შინ და, რას ხედავს: უფროსი შვილი მკედარი დახვდა. საშუალო მაშინ მოკვდა, როცა მამა მოვიდა, მათზე უმცროსი კი ძმების დამარხვის დროს მოკვდა. დარჩა სულ პატარა, მეოთხე.

მას აქეთ მათი გვარი ასე მოდის: შვილებიდან მხოლოდ ერთი ნაბოლარა რჩებათ.

ნათლის სვეტი - ღვთისშვილთა გამოჩენის ერთ-ერთი სახე. ბევრი ღვთისშვილი ციდან ნათლის სვეტად არის ჩამოსული; შუქი ჯერ მაღალ მწვერვალზე ეცემა, მერე სოფელში რომელიმე ადგილას, სადაც ის საბოლოოდ არსდება. ამიტომაც ღვთისშვილთ ორი საარსო აქეთ და ხალხიც ორ ადგილას ლოცულობს: მთის წვერზე და სოფელში. „საჩალეს სვეტად ჩამოსული, სამკიბალს შუქის დამკრავი“ - ასე იხსენიება ხევსურეთში ერთ-ერთი **ჯვარი** (საჩალე მაღალი მთაა სოფელ ჩირდილის თავზე, სამკიბალი - ადგილი სოფელში, სადაც დაარსებულია ჯვარი).

ნატვრისთვალი - რაღაც მძივის მსგავსი საგანი, რომელსაც გველი ადამიანის ნაწილისგან ამზადებს. სხვანაირად მას **ხვითოს** უწოდებენ. თითქოს გველი გარდაცვლილი ადამიანის სხეულიდან ნაწილებს აგროვებს, ქმნის თვალს და მთვარის შუქზე ათამაშებს. ამ დროს ადამიანმა თუ იმარჯვა, წაართმევს მას ნატვრისთვალს, რისი წყალობითაც იგი სიკეთეს ეწევა. ერთ მოხვევს ამგვარად გამოუტაცნია გველისთვის ნატვრისთვალი, რომელსაც იგი წყაროსთან ათამაშებდა.

კაცს თვალი გამხმარი ხის ქვეშ დაუმარხავს და ხე აყვავებულა. მერე თვალი ერბოს ქილაში ჩაუდევს და ამის შემდეგ ამ კაცის სახლში ერბო, ფქვილი, რძე თუ მატყლი გამოუღვევლი ყოფილა. ასე იყო, სანამ კაცს ნატვრისთვლის საიდუმლო არ გაუმხელია.

არის თქმულება, რომ ბარაქიან ოჯახში, სადმე ყორეში ინახება ნატვრისთვალი. მას პოულობს ფუძის გველი და შუალამისას, როცა თბილა, გაიტანს მინდორში და ათამაშებს, გააგორებს, დაედევნება სრიალით, დაიჭერს, კიდევ გააგორებს და ასე ათამაშებს. ერთხელ ერთი მწყემსი შესწრებია გველის ამ თამაშს. გამოვიდა გველი და დაიწყო ნატვრისთვალის თამაში. თვალი თურმე შორს გაგორდა. მწყემსმა დრო იხელთა, წამოვარდა ნაბდიდან, სტაცა ხელი თვალს და გაიქცა. გაეკიდა გველი, მწყემსის ნაბდისკენ გასრიალდა, შეძვრა შიგ, დაგესლა, დახვრიტა, დააცხავა ნაბადი, მაგრამ იქ თვალის მომპარავი ვერ ნახა. ახლა მწყემსს გამოუდგა უკან. მირბის მწყემსი, მისრიალებს გველი, ეკითხება გზაში ხეებს, ბალახებს, თუ საით წავიდა ნატვრის თვალის მპარავი. მცენარეები გზას ასწავლიან... მიადგა მწყემსი ნაკადულს, შევარდა შიგ, გავიდა მეორე მხარეს და მალე თვალს მიეფარა.

მისრიალდა წყალთან მცურავი და ჰკითხა ნაკადულს: ჩემი ნატვრის თვალის ქურდი საით წავიდა, არ იციო? ნაკადული რას უპასუხებდა, როცა ის ერთ ადგილას არ დგას... გველმა ვეღარ გაიგო, სად წავიდა მწყემსი. მწყემსს კი შერჩა ნადავლი. გამდიდრდა, გაუბევრდა ცხვარ-ძროხა და დაიწყო ბედნიერი ცხოვრება.

ნატვრისთვალის დაკარგვით შეღონებულმა მცურავმა კი იქვე, წყლის პირას, ქვაზე მიახალა თავი.

ნატყვარას ტბა - უხსოვარ დროში ტბის ადგილას ერთი უღრანი და გაუვალი ტყე ყოფილა, სადაც იმდენი ნადირი და ფრინველი იყო, მონადირეს თოფის გასროლა არც სჭირდებოდა: ხელით იჭერდა ყოველგვარ ცხოველს თუ ფრინველს. ეს იყო მისი ნადირობა, ოღონდ ტყის სახელი არ უნდა ეხსენებინა. ამ ტყეში მიმავალ კაცს რომ ვინმე შეხვედროდა, ეტყოდა, ნათესავებში მივდივარ, ცოტა გამიჭირდა და, იქნება, ხელი გამიმართონო. ერთ მთვრალ მონადირეს ვიდაც მგზავრი შეხვედრია და იმ ტყისკენ წასულან, თან ტყის სახელი უხსენებიათ. მისულან და ტყის ადგილზე უზარმაზარი ტბა

დახვედრიათ. როგორც კი წყალში ფეხი ჩაუდგამთ, ტბას ჩაუთრევია და ორივენი დამხრჩვალან. ამის შემდეგ აიკრძალა ტბაში ჩასვლა: ვინც კი ჩასულა, უკან ვეღარ ამოსულა.

ნაძაღვბარი - ქადაგის ნალაპარაკევი, რომელშიც **ჯვარის** (თუ **ღვთისშვილის**) ნებაა გამოხატული. ჯვარს მოაქვს ამბავი **მორიგე ღმერთის** კარიდან, რასაც თავის მხრივ ქადაგი ამცნობს საყმოს, ხალხს. ჯვარი გამოთქვამს ხშირად თავის უკმაყოფილებას საყმოსადმი, რომელიც ურჩობს, ცოდვას სჩადის, არღვევს ჯვარის დაწესებულ წესებს, ამპარტავნობს და სხვა. ნაქადაგარი აფრთხილებს საყმოს, მოუწოდებს მორჩილებისკენ, წესიერი ცხოვრებისაკენ, ხშირად გაისმის მუქარაც. ნაქადაგარის ნიშნუში:

„ჰაი, ჰაი, მე ორ (ვარ) მთავარანგელოზი, მე მაქვს ძალი და შაძლებაი. ჩემთ ყმათ აღარაად გავაჩნიორ (მივაჩნივარ). მხარი მხარს გამისწორეს და კისერი - კისერს. მათრევენ სიმურში და რიოშიანში. მე აღარაად ვის გავაჩნიორ, მაგრამ მე აისივ მთავარანგელოზი ორ, მე აიგივ ძალი და შაძლებაი მაქვ. ჩემ ყმათ ურჩევ, რო ჭკვით იყვნან. მე ნუ გადამაგდებენ, თორე ვანან, ჩემს წესს მე არ დავიყრი, რაიც ხთისგან მაქვ მალოცვილი...მე მითქვამის ჩემის მეენის პირითა და გამიცხადებაის“.

ნაცისვარის ეპლეხია - ჭიორაში (ზემო რაჭაში) არის ერთი ადგილი, ნაცისვარს ეძახიან. ერთხელ ერთ გლეხს იქ დაძინება მოუხდა. დაიძინა და ესიზმრა სიზმარი, ესმის, ხმა ეუბნება: აქ ნუ გძინავს, ეს წმიდა ადგილიაო. ადგა ეს კაცი, აიღო ამ ადგილიდან ერთი მუჭა მიწა და წავიდა მკითხაეთან. უთხრა მკითხავს: მიმკითხავე, ეს მიწა საიდანაც არის, იქ მინდა დასახლება და როგორი სამოსახლო იქნებაო. მკითხავმა უთხრა: იმ ადგილზეო, მზე რომ ამოვა და პირველ სხივს დაარტყამს, ის მონაკვეთი მოთხარე, იქ განძია ჩამარხულიო. დაბრუნდა სახლში. გათენებისას დადარაჯდა კაცი და, მართლაც, სადაც პირველი სხივი დაეცა, მოთხარეს მიწა, მაგრამ ვერაფერი ნახეს. მერე ერთი ქალი მიდიოდა წისქვილზე და იმ ადგილზე რომ ჩაიარა, ხედავს, ნათხარი მიწა ძირს ცვივა. დაინახა, რომ რაღაც ბრწყინავს ამ მიწაში. შეეშინდა ქალს, უნასი ხომ არ არისო, და გზა განაგრძო. აიკიდა გუდა ზურგზე და დაბრუნდა. უკანა გზა-

ზე გულმა არ გაუძლო და ახლოს მივიდა. დაინახა პატარა კოლოფი. აიღო და ემძიმა, ტყვია იქნებო. ქმარს მივუტან, თოფი უყვარს და გაეხარდებო, – იფიქრა ქალმა. თიბვის დრო იყო მაშინ და ყველა სათიბად იყო წასული მთაში. ასწია სკივრი ქალმა და ჩააგდო შიგ ეს კოლოფი. როცა ქმარი სათიბიდან დაბრუნდა, მაშინვე თოფს დაუწყო ჩხიკინი და ქალსაც მაშინ გაახსენდა თავისი შენახული კოლოფი, უთხრა: რომ იცოდე, რა მაქვს შენთვის შენახულიო. გამოუტანა და მისცა კოლოფი. გაეხარდა კაცს და დანით დაუწყო წმენდა კოლოფს. შეამჩნია, რომ ხაზი ჰქონდა კოლოფს. გაუყარა დანის პირი, ასწია და გაიშალა: ერთ მხარეზე იყო ღვთისმშობელი, მეორე მხარეზე – იესო ქრისტე. შეეშინდათ, წავიდნენ და მღვდელს მიუტანეს. მღვდელმა იუარა, მე ამას ასე ვერ მივიღებო. ზვალ პარაკლისს გადავიხდი და წირვაზე შემოიტანეთო. მეორე დღეს წირვაზე შეუტანეს მღვდელს. მღვდელმა კი ქუთაისში გაბრიელ ეპისკოპოსს ჩაუტანა. ეპისკოპოსმა ეს ხატი გაწმინდა, გაასუფთავა, დიდ ჩარჩოში ჩასვა და თავისი ფეხით მოიტანა ჩვენს ეკლესიაში, ჩააბარა მღვდელს და ხალხს უთხრა: ამას სამალავი გაუკეთეთ. წირვაზე გამოიღეთ ხოლმეო, რომ დამთავრდეს წირვა, ისევ სამალავში შეინახეთ, თორემ მოიპარავენო. მერე ხატი მოიპარეს თუ დაიკარგა, არავინ იცის.

ნაწილი – ზებუნებრივი ნიშანი, რო- მელიც დედის მუცლიდან გამოყვება ბავშვს. ნაწილი შეიძლება ჰქონდეს ბეჭზე, მკერდზე, თავზედაც. ბეჭზე ნაწილი შეიძლება იყოს არწივის, მზის, მთვარის, ვარსკვლავის ან ჯვრის ფორმის. თავზე ნაწილის ადგილას თმა თეთრად შეფერილი და ღამით ანათებს.

ნაწილიანი ადამიანი, როგორც წესი, მამაკაცია. განთქმული თორღვა ნაწილის სამმაგ ნიშანს ატარებდა „დიდებულება დაუთქვეს, ბეჭებს უნახეს ჯვარიო, მარჯვნივ მზე წერებულებო, მარცხნისკე მთვარის ნაწილი“. ნაწილის არსებობა მხოლოდ დედამ უნდა იცოდეს, არავისთან გაამხილოს, მამასთანაც კი, თორემ ბავშვი მოკვდება. თუ ნაწილი დაიძრა ადგილიდან ან გარეთ გამოანათა, ესეც ცუდი ნიშანია: კაცი აღარ გადარჩება. ამიტომაც, თუ მარტო არ არის, ნაწილიანი კაცი დაწოლისას პერანგს არ იხდის.

ნაწილი საიდუმლოებრივი რამ არის, თუ უცხომ თვალი მოკრა,

ან როგორმე გამჟღავნდა, მისი პატრონის სიცოცხლე ტრაგიკულად მთავრდება. ერთი ნაწილიანი ბავშვი მომკვდარა და, როცა მის გულზე და მხრებზე მზე-მთვარე უნახავთ, მშობლებისთვის უთქვამთ: მზე-მთვარიანი გყოლიათ და როგორ გაიზრდებოდაო.

ნაწილიანის სიცოცხლე მუდმივ ხიფათშია, თუმცა სანამ ნაწილი ახლავს, ყველგან ხელი ემართება. ბრძოლებშიც ყოველთვის იმარჯვებს. არც ტყვია ეკარება, არც ისარი და არც ხმალი სჭრის მის ჯაჭვის პერანგს. მაგრამ საკმარისია მისი ნაწილი საქვეყნოდ გამჟღავნდეს, როგორც თორღვას დაემართა, დაღუპვა გარდაუვალია. უნაწილოდ დარჩენილი ყველაზე უსუსური ადამიანის ხელით იღუპება.

ნაწილიანი კაცის სიკვდილის შემდეგ, ნაწილს გველი ეპატრონება. თუ მოასწრო, დაკრძალვამდე ამოაცლის ადამიანს ამ ნაწილს, ხოლო თუ მას დაასწრეს მიცვალებულის დაკრძალვა, მაშინ ჩაეშვება მიწაში, შეძვრება კუბოში, ამოაცლის ნაწილს მიცვალებულს, ამოიტანს მიწაზე და ღამე ათამაშებს. ნაწილი - ეს იგივე **ნატერისთვალა**ა. შემდეგ ისევ ადამიანი მოსტაცებს გველს ამ ნაწილს - ნატერისთვალს, შეინახავს სახლის ყორეში, მაგრამ ფუძის გველი, რომელიც სახლის კედლებში ბუდობს, პოულობს მას და, რაკი ფუძის გველი სახლიდან არ მიდის, ნატერისთვალიც ოჯახში რჩება. ოჯახი ნაწილიანი ხდება და ამიტომაც ბედნიერად ცხოვრობს.

ფუძის გველი თუ მოჰკლეს, ნაწილიც იკარგება და ოჯახიც ინგრევა.

ნაწილიანი შეიძლება იყოს ცხოველიც - ირემი, ჯიხვი, ვეფხვი. ნაწილიან ცხოველს ტყვია არ ეკარება. ირემს და ჯიხვს რქებზე სათოლები ენთებათ. მათი მოკვლა მონადირეს არ ეპატიება.

ნაწილიანი ცხენი - ყოფილა ბახტური, დიდი მეომარი კაცი, ბრმას ეძახდნენ, ალბათ ცალთვალა თუ იყო. ამ ბრმა ბახტურს ნაწილიანი ცხენი ჰყოლია, გულთმისანი. თურმე ჯარი რომ სადმე ჩამოდგებოდა თუშეთს და ომის ხმა გავარდებოდა, ბახტურის ცხენი გაიგებდა, აჭიხვინდებოდა და ტოტის ცემას მოყვებოდა. ბახტურმაც უკვე იცოდა, რომ სადღაც ომია, შეჯდებოდა ცხენზე, ნებაზე მიუშვებდა და ცხენი თავად მიიყვანდა ბრძოლის ადგილზე.

ერთხელაც წამოწოლილი ყოფილა ეს ბახტური და სძინებია. ცხენიც იქვე ჰყავს. ამ დროს ხისოში დიდოელების ჯარი ჩამომდ-

გარა. გაუგია ცხენს და დაუწყია ჭიხვინი, ტოტის ცემა, მაგრამ პატრონს არა და არ გაღვიძებია. მერე მისულა ეს ცხენი და ფეხის თითზე უკბენია პატრონისთვის. გაღვიძებია ბახტურს და „შე ოხერო ცხენო, რა'იმ გინდაო“, შემჯდარა და მიუშვია ნებაზე. გაჭენებულია ცხენი. ბუხურთის იქით რომ გასულა, გამალებულს ველარ მოუხვევია და პირდაპირ ღრმა ხევზე გადაფრენილა.

ამბობენ, ისევ ეტყობა კლდეზე ცხენის ნალის დანაკრავიო. ახლაც ამ ადგილს „ბახტურ-ცხენ-განაფრინდომს“ (ბახტურის ცხენის გადანახტომს) ეძახიან ბუხურულნი.

ნახარელას ღვთისმშობელი – გუდანში ჭინჭარაულები ორ ქვეგვარად იყოფიან – აზუზნი და ბერლოჯანი. ისინი ერთი პაპის განაყრები არიან.

აზუზთა და ბერლოჯანთა პაპას ვაჟიშვილი არ ჰყოლია და ძალიან დაღონებული ყოფილა. ბევრი საკლავი დაუკლავს ხევსურეთის ღვთისმშვილთათვის, მაგრამ არაფერი შეეღებია. უარესი: მის ცოლს უკანასკნელად ქალი შესძენია. მათ ერთ მეზობელს ამ ღროს ვაჟი ეყოლა. ღამით გარეთ გაიხედეს და დაინახეს, რომ გუდანის ჯვარის მიდამო, განსაკუთრებით კი ნახარელა (ადგილია გუდანს ქვემოთ), შუქით გაბრდღვიალებულიყო: ღვთისმშობელს ღვთისმშვილნი სწვეოდნენ სტუმრად. ქალის დედამ პირჯვარი გადაიწერა: დაილოცენით, ათასიმც მადლი გაქეთო. ვაჟის დედამ კი თქვა: აუ, დაგწყევლოთ კაცთა გამჩენმა ღმერთმა! რა არის, ამ ნახარელას რომ ანათებენო! ეს უთქვამთ და თავ-თავის სახლებში შებრუნებულან. დილას რომ ამდგარან და აკვნებიდან ბავშვები აუყენებიათ, ქალის დედას ვაჟი აუყენებია, ვაჟის დედას – ქალი. ქალის დედის მადლის მოთხოვნაზე მისი ქალი ღვთისმშვილთ ვაჟად უქცევიათ და ვაჟის დედის დაწყევლაზე მისი ვაჟი – ქალად.

ის ვაჟი ყოფილა აზუზთა და ბერლოჯანთა პაპა და მისი შთამომავლობა ისე გამრავლებულა, რომ ორ ქვეგვარად გაყოფილა.

ო

ოზობა – არის თქმულება, რომ ობობამ ისე გაუბლანდა ქრისტეს პირი, რომ ჯვარცმულს ერთი სიტყვის წარმოთქმაც არ შეძლებოდა, რომ სატანჯველი გაასკეცებოდა. ამიტომაც დუმდა ჯვარზე ქრისტე, მღუმარედ ითმენდა ტანჯვას და მღუმარედვე შეხვდა სიკვდილს. ამიტომაც არავის უყვარს ობობა: სადაც არ უნდა დაინახონ, კლავენ. ყველა მწერზე მეტად სძულთ იგი, რასაც ეს ლექსიც მოწმობს:

„ობობა მოდის, მოგოგამს, დედასთან მიუხარია,
ვინც ნახოს იგი, არ მიკლას, მასამც ნუ გაუხარია“.

ოთხრქა-ოთხურა ცხვარი
– აბუდელაურის ტბიდან. იახსრის ამოსაყვანად შეწირული ცხვარი, რომელიც ფარაში გამოარჩიეს იახსრის ყმე-ბმა.

ოთხრქა ცხვარი იახსრის ხატში. ფშავე.

ომა - კარატის ჯვარის ხელკაცი იყო ომა. კოჭლი იყო, დიდი გაჭირვებით დადიოდა. მაგრამ კარატის ჯვარს ხან სად დაჰყავდა, ხან სად. წინათ კოჭლი არ ყოფილა, გველეთში დაკოჭლებულა. ეს ამბავი ასე მომხდარა:

მისვლია ომას კარატის ჯვარი ხელზე და გამოუცხადებია, გველეთში უნდა წავიდეთ, იქ **თას-განძის** სამალავია და უნდა ვნახოთო. გაძლოდია კარატის ჯვარი და არაგვზე ისე ჩაუვლიათ, რომ ვერავის დაუნახავს. **საფარველი** სდებიან ომასაც და კარატის ჯვარსაც. გველეთს რომ მისულან, სადაც სამალავი იყო, იმის კარზე გაჩერდა ხატი. ვიწრო ჩასაძრომი ყოფილა და ჩასძლოდია ხატი და მიჰყოლია ომაც. შიგ რომ ჩასულან, დიდძალი თას-განძი უნახათ. თაროები სულ შიბიანი ვერცხლის თასებით და სურებით ყოფილა საესე.. ერთი ვერცხლის ყავარჯენი ყოფილა მიყუდებული ერთ კუთხეში. მეორე კუთხეში დიდი სალუდე ქვაბი მდგარა, ზედ ოქროსფერ-ყვითელი ხბო წოლილა. „რა ყრია ამ ქვაბში-მეთქი, ქვაბს ჯოხი შემავკარი და შეიქნა ერთი ჯღარა-ჯღური ქვაბში და რაც თას-განძი იყო, სუყველა ჯღრიალით ძირს დაეცაო. იმ ჯღარა-ჯღურზე მოაბრუნა თავი, ზედ რომ იწვა, იმ ხბომ და შემომიბღვირაო“, - ყვებოდა ომა.

შეშინებულა ომა და გარეთ გამოვარდნილა. გადმოგორებულა და კლდეზე გადავარდნილა, დარჩენილა იქ. „გონთ რომ მოვედი, - ყვებოდა ომა, - კლდის ძირში ვეგდე და ერთ ფეხს ველარ ვმართავდიო. აღარც ხატი იყო იქ და აღარც ანგელოზიო“.

მერე მწყემსებს უპოვნიათ ომა და შეუტყობინებიათ ხალხისთვის. მისულა ხალხი და საკაცით შინ წაუღიათ. ასე უხილავს ომას წმიდა საგანძური და ასე დაკოჭლებულა.

ომა და დევი - ერთხელ შუაფხოს ჭალაზე მიმავალ ომას გზად **დევი** შემოჰყრია. იმ დროს ომას მფრინავი ხატი თან არ ჰყოლია და დევს დაკვრა გაუბედავს. ომას **კოპალასთვის** შეუძახებია და იმ წამსვე **ირემთ კალოზე** ცეცხლი გამოჩენილა და დევსაც ღრიალი დაუწყია. წამოსულა ყარტის ქუჩივით ცეცხლი და, სადაც დევი მდგარა, იმ ადგილზე დავარდნილა. ჯერ ღრიალი შეწყდა და მერე ნატუსალის სუნი დატრიალდაო, დაიწვა ის დევიო და მეც ნება მომეცა, წავსულიყავიო, - ყვებოდა ომა.

ოპროსგანვიანი ვერძი – იყო ერთი უხვირო მწყემსი, არაფერში ბედი არ სწყალობდა. გაგონილი ჰქონდა, ოქროსბეწვიანი ვერძის ამბავი: მხოლოდ ვერცხლის ტბის წყალს სვამს და ტანსაც იქ იბანსო. გადაწყვიტა, მოდი ცხვარს მის მახლობლად გავდენი, იქნება თვალი მაინც მოვკრა ოქროს ვერძს და ბედს ვეწიოო. გარეკა ფარა და ტბის ახლომახლო დააბინავა. ცოტა ხანმა რომ გაიარა, ხედავს, ოქროს ვერძი დამდგარა მის ცხვრებს შორის. დაჭერა მოუნდომა, მაგრამ ვერ დაიჭირა. მაშინ მოზიდა მშვილდს, დაეჭრი და ასე ჩავიგდებ ხელშიო. მაგრამ ისარი ააცდინა ვერძს. ვერძი მშვიდად გაუძღვა ცხვარს ტბისკენ და ყველანი ტბაში ჩაძირა, ერთიც არ დარჩენილა ხმელეთზე. ამის შემდეგ იყო, რომ ვერცხლის ტბის გასადინარიდან წყალმა იმდენი ცხვრის ბალანი გამოიტანა, რომ მთლად გაივსო ნაპირი. ამ გასადინარს ნაცხვარევი (მეგრულად ნამხურუ) წყალი დაარქვეს. ამბობენ, ვერცხლის ტბაში ჩაცვინულ ცხვრებს უბრალო ბალანი ოქროს ბეწვით შეეცვალათ და წყალს მათი ძველი ბალანი გამოაქვსო.

ოპროსგანვიანი კრავი – იყო ერთი მარჯვე მონადირე. ისე არ დაბრუნდებოდა სანადიროდან, რომ რაიმე ნანადირევი არ მოეტანა. ხელცარიელი არასდროს დაბრუნებულა შინ. ერთხელ მთელი დღე იარა და ვერსად წააწყდა ნადირს მოსაკლავად. ბრუნდება უკან ხელმოცარული მონადირე, გზაში ფიქრობს, დამთავრდა ჩემი მონადირეობაო. ამ დროს იგრგვინა და დაუშვა კოკისპირულმა წვიმამ. დაუწყო ძებნა თავშესაფარს, ნახა ერთი გამოქვაბული, შევიდა შიგ და დაინახა, რომ რაღაც ანათებდა. როცა ახლოს მივიდა, ხედავს ოქროსბეწვიანი კრავი დგას გამოქვაბულში, ისეთი ლამაზი იყო, რომ კაცის თვალი იმაზე უკეთესს ვერაფერს ნახავდა. მონადირემ იფიქრა, ღმერთმა გამომიგზავნაო, დაიჩოქა და ილოცა.

ოჩოკოჩი – მეგრ. „ვაც-კაცი“, ტყიური არსება, **ტყაშიმაფას** ანტაგონისტი, რომელსაც იგი სდევნის და, თუ მოიხელთა, ძალადობს მასზე. ოჩოკოჩი ბალნით არის დაფარული, მკერდის ძვალი ცულისვით აქვს წამოზრდილი, ეს მისი ბუნებრივი იარაღია: მკერდით ეჯახება მოწინააღმდეგეს და შუაზე აპობს. ოჩოკოჩი ადამიანს ჩამოგავს, მაგრამ ადამიანურად ვერ მეტყველებს, სარჩოს ვერ იპოვებს –

ნადირობა არ იცის, ამიტომ იძულებულია ნადირთ მწყემს ტყაში-
მაფას გამოსტყუოს ან ძალით წაართვას ნანადირევი. ხშირად მონა-
დირესთან მიდის, რომ ერთი ნაჭერი ირმის ხორცი შეჭამოს და ღვი-
ნო დალიოს, ცეცხლთან გათბეს. ცოტას წაიძინებს და კვლავ ტყეს
მისცემს თავს. ოროკოჩი ბრიყვი და უგუნური არსებაა, მშიერ-მწყუ-
რვალ დაეხეტება ტყე-ღრეში და მდინარის ნაპირებზე. ერთი ჩვე-
ულება აქვს: მსროლელს სთხოვს, კიდევ მესროლეო და, თუ მონა-
დირემ მეორედ ესროლა, ოროკოჩი მას ჭკუიდან შეშლის.

ორი სვანი მონადირე წასულა ჯიხვებზე სანადიროდ. ტყეში ცე-
ცხლი გაუჩაღებიათ, თოფები ხეზე მიუყუდებიათ, აპირებდნენ ტყეში
ლამის გათევას. ცეცხლი რომ დაუნახავს შეციებულ და მშიერ-მწყუ-
რვალ ოროკოჩს, მოსულა და თავზე წადგომია მონადირეებს. დაფრ-
თხნენ მონადირეები, უკან მოუხედავად გაიქცნენ. მერე იფიქრეს,
თოფები რატომ დაკვარგოთ, ოროკოჩი წასული იქნებაო და მობრუ-
ნდნენ. ხედავენ, ოროკოჩს აულია მათი თოფები და დამტვრევას ცდი-
ლობს. ბოლოს, ცეცხლში ჩააგდო ლულები და იფეთქა წამალმა, და
გავარდა თოფი. ახლა ოროკოჩი დაფრთხა და გაიქცა.

სოფელ ჯვარის მახლობლად, ოხაჩქუეში ცხოვრობდა ერთი გა-
ნთქმული მონადირე, სახელად ჯვია. ერთხელ ზამთარში ჯვია ირ-
ემზე სანადიროდ გაემართა მთაში. მოკლა ირემი და უკანა გზაზე
ტყეში დააღამდა. დაანთო ცეცხლი, ირმის ხორცი აქნა და, ის იყო,
უნდა შეეწვა, რომ ორი უზარმაზარი ოროკოჩი – კაცი და ქალი და-
ადგა თავზე. ქალმა ჯვობას ირმის ხორცი სთხოვა. ჯვობამ იცოდა,
რომ თუ ოროკოჩს პასუხს გასცემდა, უსათუოდ ჭკუაზე შეიშლებო-
და. ამიტომ არც არაფერი უთხრა და ხორციც არ მისცა. კაცმა ორ-
ოკოჩმა უთხრა ქალ ოროკოჩს: მოიცადე, ჯვია დაიძინებს, მოვკლ-
ავ და შევჭამ, ირმის ხორცი კი შენ დაგრჩებაო. ჯვია წამოწვა და-
საძინებლად, მაგრამ არ დაუძინია, მთელი ღამე ფხიზლობდა. ორო-
კოჩებს კი ჩაეძინათ ცეცხლთან. ადგა ჯვია, აიღო ბასრი ხანჯალი
და წვერაღმა მიწაში ჩაარჭო, და ზედ ნაბადი გადააფარა, თავად კი
ხეზე აძერა. გაელვია ოროკოჩს და, ხედავს, ნაბადია და დააცხრა
ნაბადს, გაგვუდავ ჯვობასო. მაგრამ მკერდში ხანჯალი შეერჭო, გა-
მწარებული ფეხზე წამოვარდა და ჯვობას დაუწყო ძებნა. ჯვობამ კი
ზემოდან თოფი დაჰკრა და დაჭრა ოროკოჩი. ოროკოჩის ღრიალზე
ქალს გამოელვია და კივილი მორთო, ხომ გითხარი, ჯვობასთან ვე-

რაფერს გავხდებით, მაგარი კაცია-მეთქი! ბოლოს, ორივემ ხვეწნა დაუწყო ჯვებას, მეორედ ესროლა თოფი, მაგრამ ჯვებამ იცოდა, რომ თუ მეორედ ესროდა ოჩოკოჩს, სრულიად განიკურნებოდა და მას სიკეთეს არ დააყრიდა. ვაიკენესით და ღრიალით გასცილდნენ იქა-ურობას გაწბილებული ოჩოკოჩები.

ოჩოპინტრე – ნადირთა მწყემსი და მფარველი ხევსურთა მითო-ლოგიაში. [„ოჩოპინტრე – ცრუ მონადირენი ნადირთ წინამძღვრად იტყვიან“, საბა]. მას შესთხოვენ კარგ იღბალს ნადირობაში.... „ნად-ირთ მწყემსო ოჩოპინტრე, შენ გეხვეწები, მამეცი ჯიხვთ თავი, მა-მაკვლიე! სულნი ხომ შენია ნადირთანი?“ თუ არ შეევედრა, არ გა-მოსთხოვა ნანადირევი მონადირემ და ისე შეუდგა ნადირობას, ოჩ-ოპინტრე გააფრთხილებს ჯიხვებს: აბა, გაიქეცი, მონადირე გეპა-რებათო! ზოგჯერ ოჩოპინტრე მონადირეს სიზმრად ვაჟის სახით ეცხადება, თოფს უწვდის და ეუბნება: წამო, სანადიროდ წავიდეთო. ეს იმის ცხადი ნიშანია, რომ ოჩოპინტრე უხვ ნანადირევს ჰპირდება მას. დილით მონადირე თამამად მიდის სანადიროდ, ღრმად დარწ-მუნებული, რომ ბედნიერი ნადირობა ექნება. თუ **დალი** ან **ტყაში-მაფა** მონადირეს თავის სიყვარულს სთავაზობს ოჩოპინტრე - ძმო-ბას. კარგი მონადირე ოჩოპინტრეს ძმადნაფიცია, ნადირთ მწყემსი მისთვის ჯიხვებს არ იშურებს. სანაცვლოდ როგორც **დალი** და **ტყაშიმაფა**, მონადირისგან ოჩოპინტრეც ერთგულებასა და საიდუ-მლოს დაცვას მოითხოვს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მონადირეს არ-ათუ ხელი მოეცარება, არამედ გარდაუვალი დაღუპვა მოეღოს. ხა-ლხში თქმულება იყო, რომ ვინც ბევრ ნადირს ხოცავდა, ოჩოპინ-ტრესთვის სული ჰქონდა მიცემული, რაც მონადირის საიდუმლო იყო.

პ

პალიასტომის ტბა – ტბის ადგილას უხსოვარ დროში ქალაქი ყოფილა გაშენებული, ქალაქში ეკლესია მდგარა, სადაც ანდრია პირველწოდებულის ხელით მოტანილი ღვთისმშობლის ხატი ესვენა. ქალაქის მცხოვრებნი იმდენად გაამპარტავენდნენ, რომ არ ერიდებოდნენ ეკლესიის სიწმიდეს და შიგ ეკლესიაში ცხენებზე ამხედრებულნი შედიოდნენ. სასჯელი რომ თავიდან აეცილებინა მათთვის, ღმერთმა ეკლესიის შესასვლელი ისე დაადაბლა, რომ ცხენებით ვეღარ შესულიყვნენ ეკლესიაში. ახლა ცხენებს ეკლესიის კედლებთან ტოვებდნენ, მაგრამ შესვლისას ქედს მაინც არ იხრიდნენ. წვებოდნენ, ჯერ ფეხებს შედგამდნენ, მერე კი ტანსაც შეიტანდნენ. რომ ვერაფრით ასწავლა მორჩილება და ქედის მოდრეკა ხალხს, ღმერთმა გადაწყვიტა წყლით დაეფარა პალიასტომი. ამ ქალაქში ერთადერთი კაცი იყო ღვთისმოსავი, სახელად კიკო. ღმერთი გამოეცხადა მას სიზმრად და გაუმხილა თავისი განზრახვა: აიღე ღვთისმშობლის ხატი და წაიღე შემოქმედში, რადგან ქალაქი პალიასტომი უნდა დაიღუპოსო. ასეც მოიქცა კიკო: გამოიტანა ხატი ეკლესიიდან და, ქალაქს გასცილდა თუ არა, ღმერთმა წარლენა მოუვლინა პალიასტომს და დატბორა. ასე გაჩნდა აქ ტბა. კიკო, უფლის ბრძანებისამებრ, წავიდა შემოქმედში და იქ დამკვიდრდა. ამის შემდეგ უფალმა ბაზვში მიაღვლინა იგი. კიკოც წავიდა ბაზვში და იქაურ ეკლესიაში დაასვენა ღვთისმშობლის ხატი.

პატიმარი – ჯვარის ყმა, რომელსაც ჯვარი თავის მსახურად ირჩევს, „პატიმრად ჰყავს აყვანილი“, აიძულებს, შინაგანი ცხოვრებით იცხოვროს, არა ისე, როგორც ყველა, საყმოს რიგითი წევრი. საბას „სიტყვის კონის“ განმარტებით, პატიმარი არის „შეუკრავად შეპყრობილი“. ასევე, ჯვარის პატიმარიც შეუკრავად, ფიზიკური ბორკი-

ლების გარეშე არის შეპყრობილი. სხვა ტერმინოლოგიით, პატიმარი იგივეა, რაც ჯვარის მიერ დაჭერილი. ქრისტიანული აზრით, პატიმარი იგივე ბერია ან განდევნილი, რომელიც ღვთის სამსახურის სიწმიდით აღსრულებისთვის განმდგარია წუთისოფლისგან და უდაბნოს გამოქვაბულებში „პატიმრებს“ თავს. ქართლურ საკრალურ ყოფაში პატიმარი ეწოდება წმიდა ღვინოს (ზედაშეს), ერბოს, პურს ან წყალს, რომელიც ხატისთვის არის განკუთვნილი. საბოლოო აზრით, პატიმარი ყმა ჯვარის სამსახურისთვის შეწირული ყმაა.

პირფორიანი – პირმძორიანი, ღვეების ეპითეტი, როგორც უწმიდური და მყრალი, ლეშის მჭამელი არსებებისა.

პიროფლიანავი – ესენი არიან ლაშარის ჯვარისთვის შეწირულნი, რომელთაც საყვინოს რიტუალის შესრულების დროს იხსენიებენ: „შუენდნას, მაახმარას ღმერთმ ლაშარის ჯვარის ლაშქარში დახოცილთ, მუხლით მაშვრალთ, პირით მწყურვალთ“.

პირძუში – ბაცალიგოსა და ახადის – ფშავის საყმოთა – მფარველი ღვთისშვილი. თავდაპირველად იგი ხორციელი ადამიანი იყო, სახელად დავითი, მგელაის შვილი, ოქრომჭედელი, თასების მკეთებელი. ძალიან ლამაზი კაცი ყოფილა და თურმე ქალები მოსვენებას არ აძლევდნენ, თავად კი გაუბოდა მათ, წმიდად უნდოდა თავის შენახვა. შევედრებია ღმერთს, ძალიან ბევრს ეუყვარვარ, ღმერთო, და ისე გამიკეთე, რომ ამ ქალებს აღარ ეუყვარდეთ. მორიგე ღმერთმაც გაუგონა და ყვავილი შეპყარა. ყვავილმა ისე დაუმაზინჯა პირისახე, რომ ახლოსაც არავინ ეკარებოდა. ქალებმაც მიატოვეს დავითი. ოღონდ სამმა ქალმა არ დაანება თავი. ერთი ქალი ელენე ყოფილა, რომელსაც ძალიან ყვარებია იგი. თავად პირქუში იტყოდა თურმე: როცა ელენე ყვარლიდან ჩემკენ წამოვიდოდა, იმის სამკაულის ჟღრიალი სამჭედლოში მომდიოდაო. **ნაწილიანი** ყოფილა: როცა დაიძინებდა, ბეჭებს შუიდან შუქი ამოუდიოდა და იქაურობას ანათებდა. ისეთი ფერის ხორცი ჰქონია, რომ მზესავით შუქს აფრქევდაო.

ერთხელ გრდემლზე დაწერილი წაუკითხავს, რომ მგელაიშვილი დავითი ამა და ამ დღეს უნდა მოკვდესო. რამდენიც არ უწვავლია,

რომ ნაწერი წაეშალა, რამდენჯერ გრდემლი ცეცხლში ჩააგდო, რამდენჯერ კვერი ურტყა, მაინც არ წაიშალა. ნაწერი მაინც დარჩა და მგელაიშვილსაც სწორედ იმ დროს, როგორც ეწერა, ამოუვიდა სული. და რაკი ძალიან წმიდა კაცი იყო, სიკვდილის შემდეგ ღვთისშვილად გადაიქცა და წავიდა ახადს. მაშინ ბატალიგველნი იქ ყოფილან, ერთად მდგარან და ძმობა ჰქონიათ ახადელებთან.

პირქუში რომ ახადს დაარსებულა, **ქადაგის** პირით ყმები მოუთხოვია. ბატალიგველ-ახადელთ სცოდნიათ, რომ პირქუში წინათ ზორციელი იყო, მჭედელი, და თქვეს, მაგას როგორ დაეყვობით, და არ დაყვობიან. ისე გამწყრალა პირქუში, რომ ზოგისთვის ცეცხლი გაუჩენია, ზოგი ავად გაუხდია და დაუშინებია. ბოლოს, ისე მოუტეხია ისინი, რომ დაყვობიან. პირქუშის ყმები, როცა ღლეობა მოვიდოდა, უსიტყვო ყმობის ნიშნად სულ ჯარჯ-გირკლიანები დადიოდნენ. ღამითაც ასე იძინებდნენ. თუ ვინმე **ჯარჯ-გირკალს** მოიშორებდა, პირქუში მაშინვე დაამიზეზებდა, ავად გახდიდა. ჯვარში ღლეობაზე რომ დასხდებოდნენ პირქუშის ყმანი, ჯარჯ-გირკალს სულ ჟღარა-ჯღური გაჰქონდა. როცა ჯარჯ-გირკალს აისხამდნენ, მაშინ იარაღს სულ ჩამოიხსნიდნენ და იქვე ჯვარში დაყრიდნენ. მაშინდელი ჯარჯ-გირკალი გვიანობამდის ჰქონდა შენახული ხალხს. ბოლოს, ჯვარში მიუტანიათ და დაკარგულა. ამის შემდეგ ქადაგს ასე ალაპარაკებდა პირქუში: მე მაშინ მქონდა ძალი და შეძლება, როცა ყმანი ჯარჯ-გირკლიანები დამიდიოდნენო. ახლა კი მკლავი მკლავს გამისწორეთო და კისერი კისერსაო. მაგრამ ისევ ისეთი პირქუში კი ვარო. თუ ჩემი ცხრაფესვიანი მათრახი დავიბრუნე, ჩემ ურჩებს მიწასთან გავასწორებ და მაშინ გაიგებენ ჩემნი ყმანი, რომ პირქუშს ისევ ის ძალი და შეძლება ჰქონიაო.

პირქუში ღვევებთან მებრძოლი ყოფილა და ბევრი ღვევი დაუხოცავს, თუმცა არა იმდენი, რამდენიც **კოპალას** და **იახსარს**. მერე მთავარი ძალა პირქუშისა ბატალიგოს წასულა და ლეკურთაში დაარსებულა, ახადში დარჩენილს კი იმდენი შეძლება აღარ ჰქონია და, როცა ღვევებს ახადელების ჩაგვრა-შევიწროება დაუწყიათ, პირქუში ქადაგის პირით ღვევებს დამუქრებია: **თქვე პირმშორიანებო**, მე თუ ძალი და შეძლება არ მაქვს იმდენი, რომ თქვენ გაგაცამტვეროთ, ბატალიგოს ლეკურთაში მდგარს ჩემს მოძმეს პირქუშს გავაგებინებ და ცეცხლით დაგწვავთ ერთიანადო.

პირქუში თავდაპირველად იორზე მისულა და იქ ნდომებია დადგომა და დაარსება, სადაც დევები მდგარან. ღვთისშვილებს უთქვამთ: პირქუში ქალივით არის, ეგ დევებს კერაფერს ეტყვის, იქიდან ვერ აყრის, შეეშინდებაო. მაგრამ კოპალა და მისი ძმობილი წყაროსთავის წმიდა გიორგი დაშველებიან პირქუშს დევებთან ბრძოლაში და იმათი დახმარებით ამოუწყვეტია დევები და მათ ადგილზე თავად დაარსებულა. მერე კი, როცა ღვთისშვილებმა გაიგეს, რომ კოპალა და წმიდა გიორგი პირქუშის ძმობილები ყოფილან, უფრო მეტი პატივი დასდეს ღვთისშვილებმაც და მისმა ყმებმაც. უფრო მეტად ლოცულობდნენ და უფრო მეტ შესაწირავს სწირავდნენ. მადლიერი პირქუში წყაროსთაულ წმიდა გიორგის, რაკი ის მოისარი იყო, მშვილდ-ისარს უკეთებდა, სხვა იარაღს და თასებსაც უჭედდა.

ერთი მიგრიაული ფშაველი ყოფილა და ბევრი ცხვარი ჰყოლია. შირაქის გზაზე თათრის ყაჩაღები დასხმიან თავს, ცხვარის წართმევა მოუნდომებიათ. გახსენებია ამ მიგრიაულს პირქუში და შეუძახნია: დალოცვილო პირქუშო, ნუ მოარევინებ მტერს ჩემს თავს! მიშველე და ერთს ჭედილას მოგიყვან ვარდის ღლეობაზე და შემოგწირავო! პირქუშს შემოძახება გაუგია და მყისვე მიშველებია. თათრების თოფი არც ერთი არ გავარდნილა, ფშაველისა კი ხოცავდა და ხოცავდა თათრებს. მერე ვარდობის ღღესასწაული რომ მოსულა, ერთი ჭედილა აურჩევია თავის ცხვრის ფარაში ფშაველს, მიუყვანია პირქუშისთვის და დაუკლავს.

ერთ ბაცალიგველ კაცს გიორგის გუროს ორწყალში დევი შეხვედრია. შემოუძახა პირქუშს და იმავე წამს პირქუშთან ერთად კოპალა მოშველებია. ერთად მოვიდნენო, უთქვამს გიორგის, პირქუში და კოპალაო. პირქუშმა ცეცხლის მათრახით შეუტია დევს, მაგრამ დევი არ შეპუებია. მაშინ კოპალამ დაჰკრა ლახტი და ისეთი ჭექა-ქუხილი და დევის ღრიალი დამდგარა, ისე შეძრულა მთა-ბარი, რომ გიორგის გონი დაუკარგავს. გონს რომ მოსულა, იქ აღდარავინ იყო, აღარც დევი და აღარც ღვთისშვილნიო. მხოლოდ ფერფლი და ნაცარი ეყარა, კოპალას ლახტს ცეცხლი გაუჩენია და სულ გადაუბუგავს დევი.

პირქუში მჭედლების პატრონი და შთამაგონებელია, მისგან სწავლობენ მჭედლობის საქმეს. ამიტომაც მას ამგვარად იხსენებს ხუცესი სადიდებლებში: „დიდება შენთვის, პირქუშის წმიდაო გიორ-

გოი, ახადის გორზე ბრძანებულ, რკინა-მახვილთა, ჯაჭვთა, პე-
რანგთა მკეთებელი, ურჯულოთ დასაღევედა ხმლებისა და ხანჯ-
ლების მკეთებელი!“

მისი ზედწოდებია: „ლეკურთას მობურთალი“, „ცეცხლისალიანი“.

აირძუშის განძი – ერთხელ ხევსურებმა როგორღაც გაიგეს ბა-
ცალიგოს პირქუშის განძის საიდუმლო ადგილ-სამყოფელი და მისი
მოპარვა განიზრახეს. მაგრამ ვერაფრით ვერ მოახერხეს მისი ხე-
ლყოფა: როგორც კი მიუახლოვდებოდნენ განძს, სამალავიდან ცე-
ცხლი ამოვარდებოდა და ზედ გადაეფინებოდა მათ. ხან რა ღონე
იხმარეს, ხან რა, მაგრამ განძს ვერა და ვერ მიეკარენ – განძი თავი-
სივე ცეცხლით იცავდა თავს, რადგან ის ცეცხლის ბუნებისა იყო,
ცეცხლი ფარულად იყო მასში დაბუდებული და მხოლოდ ასეთ დროს
იჩენდა თავს. ბოლოს, მკითხავისგან გაიგეს, რომ სანამ **უსურმაგ**
ცხოველს კატას არ დაკლავდნენ და მის სისხლს არ მიასხურებდნ-
ენ, მანამდე განძი მათთვის მუდამ მიუწვდომელი იქნებოდა. წამო-
იყვანეს კატა და სამალავთან დაკლეს და, როგორც კი უწმიდურის
სისხლი მიესხურა განძს, გაისმა რაღაც წივილის ხმა, რომელიც
ჯერ ახლოდან ისმოდა, მერე თანდათან სუსტდებოდა, უფრო და
უფრო შორიდან მოისმოდა, ბოლოს კი სრულებით შეწყდა; აღარც
ცეცხლი გამოფრქვეულა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ განძმა დაკარგა
სიწმიდე და ძალა, და მპარავეებს უკვე ადვილად შეეძლოთ მისი და-
პატრონება, როგორც უბრალო საგნებისა. ასე ამოიღეს სამალავი-
დან **თას-განძი** – თასები და ვერცხლის სხვა ჭურჭელი და ორწყა-
ლში (ხევსურეთისა და ფშავის არაგვების შესართავთან) ტყეში გა-
დამალეს. უმაღლეს გასაყიდად იმიტომ არ წაიღეს, რომ მაინც არ იყ-
ვნენ დარწმუნებულნი, რომ პირქუშმა ასე ადვილად დათმო თავისი
განძი. თუ პირქუში გაწყრებოდა, როგორმე სიზმრით ან მკითხავის
პირით შეიტყობდნენ და ისევ სამალავში დააბრუნებდნენ. ერთმა მა-
თგანმა მართლაც თითქოს სასიკეთო სიზმარი ნახა და ამხანაგებსაც
უამბო: ერთი გათეთრებული მოხუცი გამომეცხადა და მარჯვენა
თვალში მაკოცაო. ეს იმას ნიშნავს, რომ საშიში არაფერია და წამო-
ვიდოთ ეს განძიო. მესამე დღეს წასულან და ორწყალის სამალავი-
ან წამოუღიათ განძი და ახლა სხვა ადგილას დაუმაღლავთ, რომ მო-
ხერხებულ დროს წაეღოთ და გაეყიდათ. მაგრამ იმას, ვისაც სიზმა-

რი დაესიზმრა, მოულოდნელად სწორედ ის თვალი ასტკივდა, რომელზეც სიზმარში დასიზმრებულმა მოხუცმა აკოცა. ნაკონარზე ციმბირის წყლული („ხარის ყვავილი“) გამოაჩნდა და თვალი გამოეთხარა. შეშინდნენ განძის მპარავეები და უკანვე დააბრუნეს თავის სამალავში თასები და მთელი ვერცხლეული. ოღონდ ზოგი თასი დაჭყლეტილი იყო და საჭირო გახდა მათი გასწორება. მაგრამ უბრალო მჭედელს ვერ ანდეს ეს საქმე. ადგნენ ბაცალიგველები და დაჭყლეტილი ჭურჭელი ერთ ძეძეურთელ (ძეძეურთა სოფელია ხევსურეთში) განთქმულ მჭედელს, ყვირილაურთ ბაძიას, წაუღეს ხელმეორედ გამოსაჭედად. ვერცხლი ხელახლა გადაადნო ბაძიამ და ყველა ჭურჭელი ხელახლა გამოჭედა, გარდა *სახუცო კოჭობისა*, რომლის დღისით მზისით გაკეთების ნებას პირქუში არ აძლევდა. მის კეთებას დიდი ოსტატობა სჭირდებოდა და პირქუშიც თურმე ღამით მიდიოდა მის სამჭედლოში, რომ ხალხისგან საიდუმლოდ ესწავლებინა მჭედლისთვის სახუცო კოჭობის კეთება.

პირქუშის თასები – ზემო თიანეთში, ერთ ვიწრო ხევზე, თავისი ცოლ-შვილით ცხოვრობდა ერთი განთქმული *ღევი* – ვერხველა. ამ არემარეზე ვერავინ ბედავდა გაეკლას. ღევები ადამიანებს იჭერდნენ და ჭამდნენ. ერთხელ დაიჭირეს *პირქუში*, ოქრომჭედელი, და ჰყავდათ ტყვედ. აკეთებინებდნენ იარაღს, შვილდ-ისარს, ოქროვერცხლის ჭურჭელს. პირქუში ბევრს ეცადა, მაგრამ ღევების ტყვეობას ვერა და ვერ დააღწია თავი. *იახსარმა* რომ პირქუშის ტყვეობის ამბავი შეიტყო, ჩუმად მივიდა პირქუშთან და უთხრა: დაგიხსნი, თუ ერთ კარგ ზარს გამიკეთებო. პირქუშიც დაპირდა: ზარსაც გაგიკეთებ და კიდევ ბევრ სხვა რამესაცო, ოღონდ ტყვეობიდან დამიხსენიო. დაეცა იახსარი ღევებს, თავისი ლახტით ჯერ ვერხველა-ღევი მოკლა, მერე კი ყველა დახოცა და გაათავისუფლა პირქუში. პირქუში ახადში (ფშავეში) წავიდა და იქ დამკვიდრდა. დანაპირები აუსრულა იახსარს – გაუკეთა ზარი და კიდევ სხვა ჭურჭელი, თავად კი *ღეთის შვილად* გადაიქცა და ახადელების სალოცავი შეიქნა.

პირქუშს სამი კარგი ვერცხლის თასი ჰქონდა, რომლებიც იახსარს მოეწონა და სთხოვა მიეცა მისთვის. პირქუშმა რომ უარი უთხრა, იახსარმა ძალით წაართვა თასები და შუაფხოში თავის სალო-

ცავში მიიტანა. დაიწყო პირქუშმა დავა იახსართან ამ თასების გამო. ბოლოს, რჯული *მორიგე ღმერთის* კარამდე მივიდა. დამბადებელმა და *კვირიამ* გაარჩიეს ეს საქმე და თასები პირქუშს არგუნეს, რაკი ძალით იყო წართმეული, ღვთისშვილთ კი ერთმანეთში ძალადობის ნება არ ჰქონდათ. მხოლოდ *დეგ-კერპთა* მიმართ შეეძლოთ გამოეჩინათ ძალადობა.

მერე იახსარმა გამოაცხადა: მე და პირქუშს ღვთის კარზე რჯული გვექონდა და ეგ სამი თასი პირქუშს არგუნესო. და წაიღეს თასები შუაფხოდან ახადს.

მას აქეთ აიკრძალა შუაფხოელი ქალის გათხოვება ახადს და ახადელი ქალისა – შუაფხოს.

ჟ

ჟამნი – შავი ჭირის გამავრცელებელი უხორცო არსებანი.

არდოტში ყვებიან: ზვიადურთ პაპა პირველად მცხეთიდან წამოვიდა და ფშავეში, მუქუში დამდგარა. იმის შვილებს ერთს ერქვა გიგა (მისგან: გიგაურნი), მეორეს – წოწკა (წოწკოლაურნი), მესამეს – ზვიადა (ზვიადაურნი).

ზვიადა წამოსულა არდოტში და სოფელთგორაზე დასახლებულა. სოფელში არ მიუშვიათ მურღვებს, ადგილობრივ მკვიდრთ. ამბობენ, ზვიადა კუდიანი იყო. **კუდიანთ ნუხრას** ჩამოვიდოდა და ზიდზე დაწვებოდა სასმინაოდ. ერთხელ ეშმაკების ნალაპარაკები გაუგონია, ამა და ამ დროს ჟამნი მოვლენ საყდართთავსო (ადგილია არდოტში). ზვიადას ეს რომ სცოდნია, საკლავი მიუგებებია მათთვის. ჟამთ ერთი თეთრი ჯორი ჰყავდათ, ზედ ისრიანი ხურჯინები ეკიდა. ისრები ზოგი შავთბიანი იყო, ზოგი – წითელთბიანი, ზოგიც – თეთრთბიანი. ზვიადას ჟამნი შინ მიუყვანია. ჟამთ უთქვამთ ზვიადასთვის: ჯორი ბალახზე დააბი, ოღონდ ზედ არ შეჯდეთ. ზვიადა მაინც შემჯდარა ჯორზე და, როგორც წყლიან ჯამში ჩაიხედავს კაცი, მთელი ქვეყნიერება დაუნახავს.

ჟამთ უთქვამთ: რატომ შეჯექი. რომ ამბობთ, ჟამთ დაცემალეებითო, სად უნდა დაგვემალოთ?

ზვიადასთვის დილით ჟამთ უკითხავთ, რომელი შვილი გირჩევნიაო? ზვიადას უთქვამს, კოჭლა მირჩევნია და თან მებრალეაო. როცა მეკითხებოდნენ, ჩემს წინ იდგნენ, მერე ველარ გავიგე, უკან როგორ მომექცნენო, – ამბობდა ზვიადა. – ისარი დაჰკრეს და მოკლეს ჩემი კოჭლა შვილიო. მერე გასულან საყდართან და იქიდანაც აუტეხავთ ისრების სროლა. არდოტის სახლები სიპედებით (ფიქალებით) იყო გადახურული და ქუდს რომ გააგორებდი, ხევში ჩადიოდა. ამ სიპედაზე წკრიალი გაჰქონდა თურმე ისრებს. მაშინ დაიწყო ისრით

დაჭრილმა ხალხმა აკლდამისკენ სიარული. ვისაც შეეძლო, თავად მიდიოდა აკლდამაში და იქ ეგებებოდა სიკვდილს.

ერთ მურღვათ კაცს, სახელად ანთას ჟამთა დროს ტანისამოსი გაუხდია და ტიტველა გაქცეულა ხონესკენ თავის შესაფარებლად. ის ჟამნი ღვთით ყოფილან და ხონეს ჯვარს არ მიუშვიან თავის საყმრში.

ჟიჯჟია და ვაჟინა - ლეჩხუმში, ხვამლის მთის ძირას, სოფელ ტვიშში უჩვენებენ კოდოურას წყაროს, რომელსაც ერთ დროს **გველეშაპი** დაპატრონებია და წყალთან არავის უშვებდა, თუ მსხვერპლად პატარა ბავშვებს არ მიუყვანდნენ. სანამ გველეშაპი ბავშვს გადაყლაპავდა, მანამდე უნდა მოესწროთ წყლის აღება. გველეშაპი ისეთი გაუმაძღარი ყოფილა, რომ აკვნიდან ბავშვებს იტაცებდა. ერთხელ საიდანღაც სოფელზე ჩამოუვლია ორ კაცს - მამა-შვილს ჟიბჟიას და ვაჟინას. დაუნახავთ, რომ ერთი დედაბერი გობზე ცოშს საკუთარი შარდით ზელდა. მათ შეკითხვაზე, რას შვრებიო, დედაბერმა უპასუხა: რასაო და ჩვენი წყალი გველეშაპს უჭირავს, არავის გვიშვებს წყლის ასაღებად. მე კი იმდენი შვილი არ მყავს, რომ გველეშაპს მივგვარო წყლის სამაგიეროდო. წასულან ჟიბჟია და ვაჟინა გველეშაპის მოსაკლავად, თან ბავშვი წაუყვანიათ. დაღლილები ყოფილან და გველეშაპის მოლოდინში ჩასძინებიათ.

მარტვილი, სამხრეთის ფასადი (VII ს.).

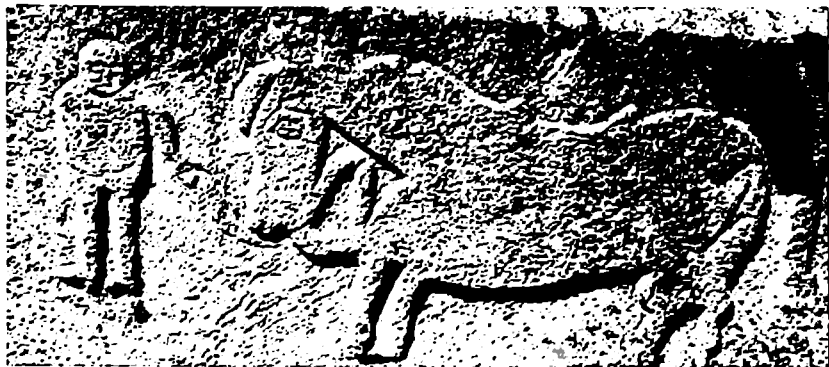
გველეშაპი რომ გამოჩნდა, ბავშვს შიშისაგან ტირილი დაუწყია, ბავშვის ტირილზე ჟიბუიას და ვაჟინას გაღვიძებიან. ჰკრეს ორთავემ ისრები და განგმირეს მხეცი. გველეშაპი კი მოკლეს, მაგრამ მისმა შხამმა იმსხვერპლა გმირები. ასე გადაარჩინეს სოფელი, თავად კი დაიხოცნენ. მადლიერმა სოფელმა მათი სახსენებელი შავ ორშაბათს (დიდმარხვის პირველ დღეს) დააწესა. ამ დღეს ყოველი ოჯახი გაშლიდა ტაბლას, ოჯახის უფროსი პურის ნატეხს ღვინოში ჩააწებდა და მისცემდა ოჯახის წევრს, რომელიც იტყოდა: „ჟიბუიას და ვაჟინას შეუნდოს ღმერთმაო“ და შეჭამდა.

კოდორას წყაროსთან ქვებს ახლაც ემჩნევა ჟიბუიასა და ვაჟინას მოკლული გველეშაპის სისხლის ნაკვალები.

ჟინი ანთარი – „ზენა ანთარი“, სამეგრელოში შინაური საქონლის მფარველი სული, რომელსაც საქონლის გამრავლებას და ჯანმრთელობას შესთხოვენ: „ჟინი ანთარო, ბატონო გამარჯვებულო, ჩემი საქონელი შენ გაამრავლე, ასობით გამოვიწერდე და არაფერი აკლდებოდეს, უშობელს და ხბოიანს კერ ვარჩევდე“.

რ

რაში – მითოსურ-ზღაპრული ცეცხლოვანი ბუნების ფრთიანი ცხენი (როგორც ბერძენთა *პეგასოსი*), რომლის მეშვეობითაც გმირი თვალის დახამხამებაში გადალახავს სივრცეებს; რაშზე, როგორც *სკნელთა* შორის შუამავალზე, ამხედრებული გმირი დაუბრკოლებლად მოძრაობს სამივე სკნელში. რაში ერთდროულად ოთხივე სტიქიას – მიწას, ჰაერს, ცეცხლს და წყალს განასახიერებს. ინდურ მითოლოგიაში მთელი ქვეყნიერება ცხენის ნაწილებისგან არის შექმნილი (აშვამედჰა).

ცხენი. ხევი, სოფ. კარკუჩა. (სნოს ხეობა).

რაქონისის ხატი – ერთხელ ქალაქ რკონისს ქართლში ლეკები დაესხნენ თავს, გაძარცვეს, ჯანმრთელები და ლამაზები ტყვედ წაასხეს, სუსტნი და შეუხედავნი გაწყვიტეს, სახლები დაანგრეს, ველმინდვრები გადაწვეს; ეკლესიიდან გამოიტანეს ოქროსა და ვერცხლის ჯვრები გადაადნეს და ერთმანეთში გაიყვეს. მხოლოდ ერთი თვალ-მარგალიტებით შემკული ღვთისმშობლის ხატი გადარჩა

მრთელი. იგი მოთარეშეთა ბელადს ერგო. წავიდნენ და წაიღეს ყველაფერი. ბელადმა ამ ხატით თავისი სახლი დაამშვენა, მაგრამ ამის შემდეგ იმ არემარეში, სადაც ეს ხატი ესვენა, აღარც ბალახი აღმოცენდებოდა, არც ფრინველი იჩეკებოდა, არც პირუტყვი იბადებოდა. გაჩნდა მრავალფერი სნეულება და იხოცებოდა ხალხი. ბელადი მიხვდა, რომ ეს ხატის მიზეზით იყო და გადაწყვიტა, დაეწვა ხატი. გააჩაღებინა დიდი კოცონი, გამოიტანა შინიდან ხატი და ჩააგდო კოცონში. მაგრამ, მისწვდა თუ არა ხატს ცეცხლი, ხატი ქალის ხმაზე აკივლდა და მაღლა ავარდა, მერე ხარს დააჯდა რქაზე. ყველანი განცვიფრდნენ, მუხლებზე დაეცნენ და ლოცვა აღავლინეს ღვთის წინაშე, რომ მიტევენოდა მათ ხატის ხელყოფა. მერე ხატი რქაზე ბაწრით მიაბეს და გაუშვეს ხარი, თან სამი ჭაბუკი გააყოლეს. წადითო, უთხრეს, და სადაც ხატი გაჩერდება, თქვენც იქ დარჩითო. ხარმა იარა, იარა და რკონისს მიაღდა. აქ ერთ კლდესთან ხატს ბაწრები თავისით შეეხსნა და ხატი კლდეზე დაეცა იმ მხრით, სადაც ღვთისმშობლის ფეხები იყო და ტერფის ანაბეჭდი დატოვა კლდეზე. დღესაც ატყვია ამ ადგილს ფეხის კვალი. მერე ხატი ერთ დიდ ცაცხვზე შეჯდა, მცირე ხანს იქ დაყო, ბოლოს კი იმ ეკლესიაში შეფრინდა, საიდანაც გაიტაცეს. ხარი კი თავისუფლად გაუშვეს. მას შემდეგ ხარს არავინ მიკარებია, არც სადგომი აუშენებიათ მისთვის, არც თივა მიუწოდებიათ. იყო ასე თავისუფლად და, ბოლოს, თხუთმეტი წლისა მოკვდა. როცა ხარი მოკვდა, ერთ მოხუცს, სახელად სიმონს, ღვთისმშობელი გაემოეცხადა და უთხრა: სადაც ხარი მოკვდა, იმ ადგილას წმ. გიორგის ეკლესია ააშენეო. და ააშენა სიმონ მოხუცებულმა ეკლესია – „სიმონის წმ. გიორგის ეკლესია“, რომელიც დღესაც დგას. ის ცაცხვი კი, რომელზეც ხატმა შეისვენა, წმიდად შეინახა ხალხმა: ერთ ტოტსაც არ მოაცლიან. როცა ვინმე გაუხდებათ ავად, მიდიან ცაცხვთან და ათვალიერებენ, აბა, ტოტი ხომ არ აკლიაო. თუ არ აკლია, ეს იმის ნიშანია, რომ სნეული განიკურნება; თუ აკლია – კუბო უნდა გაამზადონ.

ის სამი ჭაბუკი, რომლებიც ხარს მოსდევდნენ, ქრისტეს რჯულზე მოიქცა. მათგან მოდიან გორგაშვილები, ლელაშვილები და ჰაიჭაშვილები...

როკაპი – როკაპი არის ავესული დედაბერი, რომელსაც წინ გამოშვერილი ღოჯები, გრძელი დაჯაგრული კუდი, გრძელი ხელები და ფეხები აქვს, თვალებიდან ცეცხლს ყრის, მთელი სხეული ბანჯგვლებით აქვს დაფარული. როკაპი ღმერთმა **ტაბაკონზე** ჩარჭობილ პალოზე მსხვილი ჯაჭვებით დააბა, პალო დედამიწის გულამდე აღწევს. როკაპი მუდამ ცდილობს პალოს ამოძრობას, დღენიადაგ არყევს პალოს და, ეს-ესაა, უნდა ამოაძროს, რომ ამ დროს მოფრინდება ბოლოქანქარა ჩიტი, დააჯდება პალოს და როკაპის გასაჯავრებლად კუდის ქნევას მოყვება. გაჯავრებული როკაპი ხელს დასტაცებს უზარმაზარ უროს და რაც ძალი და ღონე აქვს დასტახებს აბეზარ ჩიტს. ჩიტი უმაღლეს ფრინდება, ურო პალოს დაეცემა და კიდევ უფრო ღრმად ჩაარჭობს მიწაში. როკაპი თავიდან იწყებს პალოს მორყევას, კვლავ მოფრინდება ჩიტი, დააჯდება პალოს და ისევ ჩაარჭობს როკაპი პალოს თავისდა უნებურად ქვესკნელამდე. და ასე ხდება გამუდმებით. არ უწერია როკაპს თავის დახსნა.

როშაის დევები – ხევესურეთში როშკის გორაზე ცხოვრობდნენ დევები, რომლებიც აქ მჭედლობას მისდევდნენ. სამჭედლო ჰქონდათ გამართული და არსად სხვაგან, ხევესურეთში, მჭედლები მათ გარდა არავინ იყო, რომ ნამგალი, ცელი, ცული ან სხვა რამ იარაღი გამოეჭედა. ამიტომ ადამიანები იძულებულნი იყვნენ, დევების გამოჭედვით იარაღი გამოეყენებინათ, რისთვისაც დიდ დამცირებას იტანდნენ. იარაღის სანაცვლოდ დევები ლამაზ ქალს ითხოვდნენ, ვინც იქნებოდა – რძალი თუ ქალიშვილი. შეაფასებდნენ სამუშაოს და ეტყობდნენ, ამდენი და ამდენი ღამით გამოგვიგზავნე ქალი, თუ არა და, არ გამოგიჭედავთო. მეტი გზა არ ჰქონდათ ადამიანებს, უნდა დათანხმებულყვნენ დევების პირობაზე. შიმშილით ხომ არ ამოწყდებოდნენ! ერთ კაცს ძალიან ლამაზი ცოლი ჰყავდა და დევებმა გუთნის გამოჭედვაში სთხოვეს, გამოგვიგზავნე, მხოლოდ მაგას გავატანთო. გაუგზავნა კაცმა ცოლი გუთნის წამოსაღებად. ცოლი რომ დაბრუნდა, უთხრა ქმარს: სჯობდა, შიმშილით დავხოცილიყავით და იქ არ გაგეგზავნეო. და დაიწყო ტირილი. შეწუხდა კაცი, არ იცოდა, რა ელონა. ბოლოს, ერთი მარჩენალი ქორა (თეთრი) ხარი ჰყავდა, დაიჩოქა და შესთხოვა *მორიგე ღმერთს*, გვიხსენი დევებისგან

როშკიონთა ძველი ნასოფლარი. გაღმა როშკა.

და ამ მარჩენალ ხარს შემოგწირავო. შეისმინა ღმერთმა გაუბედურებული კაცის ვედრება და დევთა ამოსაწყვეტად **კოპალა** გამოგზავნა, **ლახტი** უბოძა და ძალი და შეძლება დაანათლა. მოვიდა კოპალა და დადგა ერთ მაღალ ადგილზე, ფშავში უძილაურთის თავს, ირემთკალოზე, და იქიდან დაიწყო დევებისთვის თვალყურის დევნება, როგორ შებმოდა მათ.

ამ დროსვე როშკის მეზობლად ერთი ხორნაულთელი კაცი სოფლის პირდაპირ ყანას ხნავდა. როშკის გორაზე გადმოდგა ერთი დევი, დაგუბებულ წყალს გზა მისცა, ყანაზე მიუშვა და ხარ-გუთანი და კაცი ღვარს წააღებინა. კაცს გაგონილი ჰქონდა კოპალას სახელი და შესძახა: გმირო კოპალავ, ლახტიანო, მიშველე, წყალს ნუ წამაღებინებ, და, რასაც ვხნავდი, მაგ მამულს შენ შემოგწირავო.

ისმინა კოპალამ კაცის ვედრება და იმწამსვე იქ გაჩნდა. ჯერ კაცი და ხარი გამოიყვანა წყლიდან, მერე ლახტი ესროლა დევების სამოსახლოს, ცეცხლი წაუკიდა და დედაბუდიანად ამოწყვიტა.

რძე – მითოლოგიური წარმოდგენით რძე მზიური ბუნებისაა, რაც დასტურდება მეგრულ სიტყვაში ბჟა (**მზე** და **მთვარე**), რომელიც ნიშნავს რძესაც და მზესაც (ასევეა ზოგიერთ ძველ ენაში). ქართულ ფოლკლორში ცნობილია რძის განმაცოცხლებელი თვისება. რძეშია განბანილი **ამირანი** (სვანური ვარიანტის მიხედვით), რძეში

განიბანება მის მიერ მოკლული **გველეშაპის** შხამით მოწამლული **კახანი**. რძე დაკავშირებულია აგრეთვე ოქროსთან (ოქრო მზიური ლითონია). თქმულებით, რძეში ჩაშვებული თამარის საქსოვი ჩხირები ოქროდ იქცეოდა.

ს

საგმირო – იარაღი, რომლითაც **ღვთისშვილები** (**კოპალა**, **იახსარი**) საგმირო საქმეებს სჩადიან. იგი ლახტის მაგვარი დასარტყმელი საჭურველია. „გმირო კოპალავ, ლაღო, ლახტიანო“. ამ ლახტში სწორედ საგმირო იგულისხმება.

საპადრისი – ან სამკადრეო, სუფთა ხელსახოცი, რომელსაც გადაიფენდა ხოლმე **მკადრე** ხელზე, რათა ზედ **ღვთისშვილი** მტრედის ან ჯვარის სახით დამჯდარიყო. საკადრისი იმიტომ ეწოდება, რომ მასზე დაჯდომას კადრულობს **ჯვარი**. მკადრე იგრძნობს ჯვარის მოახლოებას, გაამზადებს საკადრისს, ხელზე გადაიფენს და, როცა ჯვარი დაჯდება მასზე, ყურს მისკენ მიაპყრობს, რათა მოისმინოს მისი ნაუბარი.

საკადრისებს ჯვარის ტერიტორიაზე მდგარ ხეებზე ენახავთ: მლოცველები მათ სწირავენ ჯვარს სამადლობელოდ, აღთქმის დადების ნიშნად, ან რაღაც სათხოვარისთვის. საკადრისებისგან შედგება **დროშაც**, რომლებიც ასევე შემოწირულობებია.

საკიდელი – როგორც ჯაჭვის სახეობა, ცისა და მიწის კავშირის განსახიერებაა: საკიდელი სახლის ჭერიდან, თითქოს ციდან, არის დაკიდებული კერიის თავზე, რომელთანაც ერთად იგი ოჯახის ერთიანობას და სიწმიდეს გამოხატავს. საკიდელი მამრია, კერა – დე-

დრი, მათი ერთიანობა კი – ოჯახი, სახლი. როგორც კერიაში ჩაუქრობელი უნდა იყოს ცეცხლი, ასევე საკიდელი უნდა იყოს მრთელი, გაუწყვეტელი. საკიდელის გაწყვეტა ან ჩამოხსნა უბედურების, ოჯახის დაქცევის ნიშანია. აი, რას გვეუბნება ერთი ხევსურული ლექსი:

*„მარტიას გამაუვლიან გარეკახეთის მთანია,
ერისთვიანებ უზოცავ, ცეცხლზედ დაუსხავ წყალია,
საკიდელ ჩამოუგლეჯავ, სახლის უმტერევე კარია“.*

საკიდელი არის შთამომავლობის, უწყვეტი ტრადიციის სიმბოლო. ხევსური ამბობს, რომ კაცი რკინის საკიდლით არის დაბმული, ანუ ის საკიდლით თავის წინაპრებთან არის დაკავშირებული. საკიდელი თაობათა ერთიანობაა, სადაც თითოეული თაობა ჯაჭვის რგოლით არის წარმოდგენილი. მრთელია საკიდლის ჯაჭვი, მრთელია თაობათა კავშირი, ტრადიცია. გაწყდება ჯაჭვი – გაწყდება თაობათა კავშირიც.

თქმულებით, პირველი საკიდელი ქაჯავეთიდან ყოფილა მოტანილი ღვთისშვილის ხელით, ეს ღვაწლი სადიდებელშია შემონახული: „დიდება შენთვის ხმალას წმიდაო გიორგიო, ქაჯუეთის ჯაჭვის ამგლეჯელო!“

მისგან, როგორც ეტალონისგან, დაამზადეს სხვა საკიდლები, რამდენიც კი საჭირო გახდა. ოსური *ანდრეზის* თანახმად, საკიდელი ციური წარმოშობისაა: პირველი საკიდელი ცაში კერის მფარველმა ღვთაება საფამ გამოჭედა და მიწაზე გადმოაგდო, რათა ადამიანებს ეპოვნათ და მის ნიმუშზე გამოეჭედათ თავ-თავიანთი კერებისთვის საკიდლები.

სამაბანძურო – გუდანის ჯვარის ძირძველი (*უნჯი*) საყმო – არაბულები, ჭინჭარაულები და გოგოჭურები. ისინი იყვნენ თავიდანვე ჯვარის წმიდა საგანძურის მცველნი.

სამას სამოცდასამი წმ. გიორგი – წმიდა გიორგი ქაჯებს ტყვედ ჩაყარდნია. უთქვამთ, ეს წმიდანია და უნდა გამოვცადოთო. სამი დღე და ღამე წისქვილის ბორბალზე მიუკრავთ, უტანჯიათ და მაინც ვერ

მოუკლავთ. სამი დღე და ღამე საკირეში ჰყოლიათ ჩაგდებული, არ დამწვარა. მერე სამას სამოცდასამ ასოდ დაუჭრიათ: ახლაც არ მოკვდებიო? ბოლოს, ანგელოზებად შეიმოსა ყველა ნაწილი და გაფრინდნენ. ახლა ყველას თავ-თავის სახელი ჰქვია და ყველანი წმიდა გიორგის ნაწილები არიან და მისი მოძმეები: კოპალა, ლაშარი, ხაზმატი, ლალი იახსარიც.

სამკადრეო - საკადრისი.

სამხაროს შემნა - ეს სოფელი დიდი ხანია, რაც არსებობს, და კიდევ უფრო მეტ ხანს იარსებებს. ღმერთმა ამგვარად შექმნა სამყარო. მან ჯერ მიწა შექმნა, რომელიც მოედანივით ბრტყელი გააქეთა, მერე შეუდგა მის გადახურვას ანუ ცის შექმნას. ზეცა მიწაზე უფრო დიდი უნდა ყოფილიყო, რომ გაუჭირვებლად გადაფარებოდა თავზე. ამ დროს გამოჩნდა ეშმაკი, რომელმაც მოისურვა თავადაც შეექმნა რაიმე, რათა ბატონობა ჰქონოდა ცაზე და მიწაზე, და თავისი სამსახური შესთავაზა ღმერთს. მაგრამ ღმერთმა არ დაუთმო და გაიმართა მათ შორის ბრძოლა. ეშმაკმა იფიქრა, ღმერთი ვერ შეძლებს ამოდენა სახურავის შექმნასო და თავად დაიწყო ძაფებისგან ბადის ქსოვა, რომ შეეთავაზებინა ღმერთისთვის ზეცაში ხარვეზის ამოსავსებად. ღმერთი მიუხვდა ეშმაკობას და შექმნა თავგები, მიუსია ბადეს, რათა გამოეღრღნათ იგი და უსარგებლო გამხდარიყო ცის თალის შესავსებად. მაშინ ეშმაკმა ურჩია ღმერთს, შეემცირებინა დედამიწის ზომა, რომ ცა თავისუფლად გადაფარებოდა მას თავზე. ღმერთმა ძლიერ მკლავებში მოაქცია მიწა და იმ ზომამდე შეამჭიდროვა, რომ მიწა დაიჭმუჭნა, გაჩნდა მთები, ღრმა ხეხევი, ტაფობები და გამოქვაბულები. ახლა მიწა თავისუფლად მოექცა ცარგვალის ქვეშ. ღმერთმა თავის შექმნილ მიწაზე ზორციელ არსებებს მიუჩინა ბინა, ხოლო თავად თავის ანგელოზებთან ერთად ზეცაში დამკვიდრდა. ზეცა რომ დასახლებულია, ახლაც ჩანს: ბევრს ესმის ღამ-ღამობით შორიდან მომავალი ყრუ ხმა ზარების რეკვისა - ეს ხმები ზეციდან მოდის. ბევრს ისიც უნახავს ღამით, თუ როგორ გაიხსნება ხოლმე ცა მეყსეულად და გამოჩნდებიან ბრწყინვალე სამღვდელო სამოსელში გამოწყობილი წმიდანები და გალობენ, თითქოს ღვთისმსახურებას ასრულებენო. ამის მხილველმა ადამიანმა რაღაც ნატვრა უნდა ჩაიფიქროს და უეჭველად აუხდება.

სამძიმარი – ხახმატის ჯვარმა, წმიდა გიორგიმ, ქაჯავეთი რომ დალაშქრა, იქიდან **ქაჯავეთის განძთან** ერთად სამძიმარიც წამოიყვანა. ეს ასე მოხდა: სამძიმარი ქაჯთა ხელმწიფის ქალი ყოფილა. როცა გიორგი ქაჯავეთში მისულა, უნახავს, რომ **გველეშაპს** წყარო უჭირავს და წყლის სანაცვლოდ ყოველწლიურად ერთ ქალწულს იწირავს მსხვერპლად. გიორგის მისვლისას სამძიმარის ჯერი ყოფილა: დაუსვამთ წყაროზე და ელოდებიან, როდის ჩაყლაპავს გველეშაპი. მაშინ გიორგიმ შემართა შუბი და განგმირა გველეშაპი. გათავისუფლებული სამძიმარი ცხრა წყაროში განიბანა და ქრისტიანულად მოინათლა. გიორგიმ წილი მისცა მას **ხახმატის ჯვარში** და თავის **მოდედ** დაამკვიდრა. და როგორც ხახმატის ჯვარს ლოცულობენ ხევსურნი, ასევე სამძიმარსაც ლოცულობენ. თავად სამძიმარი ყვება ამ ამბავს ნაქადაგარში ხევსურულ კილოზე: „წამამიყვანა გიორგიმამო, მე ხო ქალ ვიყავ ქაჯისაო, მამანათელინა ქრისტე ღმერთსაო, გაგზე ხორციელთ სალოცავიო“. როცა ხახმატის ჯვარს ახსენებენ, მასში სამძიმარსაც გულისხმობენ. სამძიმარს საფარველი აქვს დადებული და მას ვერავენ ხედავს, თუ თავად არ გამოეცხადა. როცა კი გამოეცხადება, ლამაზი, მოხდენილად ჩაცმულ-მოკაზმული დიაცის ალე აქვს. მისი მუდმივი ეპიტეტიია: „ყელმძივანი“. ხშირად რომელიმე მოყმეს, რომელსაც იგი აირჩევს, ნაცნობ ქალად მოაჩვენებს თავს, ივლის მის ოჯახში, ტრიალებს იქ საცოლესავით. ვაჟი მის ცოლად მოყვანას მოინდომებს, მაგრამ, როცა ვაჟი მიხვდება, რომ იგი არ არის მისი მეზობელი ქალი, უფრო მეტიც, ქალიც კი არ არის, რადგან ვერ ახერხებს მასთან ურთიერთობას, როგორც ქალთან (არ ჰქონია ქალის ნიშნები), სამძიმარს კვლავ საფარველი დაედება და გაუჩინარდება, სახლში კი რაღაც ნიშანს მაინც ტოვებს სამახსოვროდ. სამძიმარი ნაქადაგარში ამგვარად გადმოსცემს ხევსურულად თავის **მაქციობას**:

„ა მაშინ მქონდა შაძლებათო, ვიარებოდი ქალივითაო, ყურზე საყურსა ვიდებდიდიო, აბულეთაურთ ციხეჩიაო მედგა ლოგინი ჩარდახჩიაო. აბულეთაურთ ხოლიგამაო ქალი საცოლედ მამინდომაო, ჯუათ ელენე ვეგონიდიო. ამ ჩემსა გამანაფრინდოშსაო ისევ აჩნიან ნაკოჭარნიო“.

ერთხელ გუდანელმა დედაკაცმა თეთრი ძროხა დაკარგა, ბევრი ეძება ღამით, მაგრამ ვერ იპოვნა. ბოლოს ხახმატის ჯვარს შეევედრა, ცოცხალი მაპოვნიე და, ხბოს რომ მოიგებს, შემოგწირავო. მეორე დღეს წასულა ეს ქალი ძროხის საძებრად და უნახავს: წევს ძროხა და მის გვერდით თოვლივით თეთრი ხბოა. ახლოს რომ მივედიო, ყვება გუდანელი ქალი, დავინახე თეთრსამოსელიანი ქალი, რომელიც მზესავით ბრწყინავდა, თვალი ვერ გავუსწორეო. მივხვდი, სამძიმარი იყო, ჩემს ძროხას და ხბოს ყარაულობდაო, და დავიმალეო. ჩემი მოსვლა რომ გაიგო, იმწამსვე გაუჩინარდაო. წაიყვანა ქალმა ძროხა და ახალმოგებული ხბო შინ და, როცა ხბო წლისა შესრულდა, ხახმატის ჯვარს შესწირა აღთქმისამებრ.

სანათა - ღელის გორზე, სადაც ფშა- ვლებს თამარ-მეფის სალოცავი აქვთ, ძველ დროში, სანამ სალოცავი თავს იჩენდა, გაბიდაურის თემის ფშავლებს უცხოვრიათ და ეს არემარე თავის მთა-ბარიანად ამ თემის საკუთრება ყოფილა. როდესაც ამ გორზე თამარ-მეფეს თავი უჩენია, ეს ხალხი გაბიდაურების სხვა სოფელში - ხოშარაში გადაუსახლებიათ. აი, როგორ მომხდარა ეს.

ირმის ფიგურები. ბრინჯაო.
თუშეთი (ძვ.წ. II ს-ის II
ნახევარი). სსმ, არქეოლოგიის
გამოფენა.

სალოცავის გამოჩენა გაბიდაურის დედაკაცის, სახელად სანათას უნარი ყოფილა. თავდაპირველად იმას დაუწყია სანთლის ნთება და თამარ-მეფის ხევისბერულად დიდება იმ ადგილში, სადაც ახლა სალოცავია. სანათას ურჩევია იქ მცხოვრებ ფშაველთათვის სხვაგან გადასახლება და ამ ადგილის თამარ-მეფისთვის დათმობა. ფშაველებს სანათას რჩევისთვის ყური არ უთხოვებიან და არ გადასახლებულან. თამარ-მეფე ამის გამო განრისხებულია ხალხზე: ერთმანეთი ირმებად მოუჩვენებია და მათაც ერთმანეთი მშვილდ-ისრით ამოუჯლეტიან.

რამდენიმე კომლი ამ სასწაულის შემდეგაც გაჯიუტებულია, არ გადასახლებულა. უთქვამთ: სანამ გასაღეწად გაშლილ კალოს ცეცხლი არ წაეკიდება, ფიწლის ტოტებზე და ხარის რქებზე კელაპტრის ალივით ცეცხლი არ გამოჩნდება, აქედან არ გადავსახლდებითო. ამ ურწმუნოთათვის თამარ-მეფეს ეს სასწაულიც მოუვლენია და, ბოლოს, იძულებული გამხდარან დაეტოვებიათ ძველი ადგილი, ახალ ადგილზე ხოშარაში გადასახლებულიყვნენ.

ახლა ღელის გორზე, სალოცავის მოშორებით, მარტო მისრიანთ გვარი ცხოვრობს.

სანათას ჯვარი - იგივე სამების ჯვარი სხვანაირად: „წმიდა სანება მფრინავი ანგელოზი“ ან „სანება ცროლის წვერისა“, ხევსურული სოფლების უკანხადუს და კალოთანის (არხოტში) სალოცავი, რომელიც ვაკე ადგილებიდან (მინდვრიდან) აიყარა და სიწმიდის გულისთვის მაღალ მთაზე, ცროლზე ანუ, როგორც ამბობდნენ, „ხმელთ შუაში“ დაარსდა. ამ დროს ხადუში ჩარგლიდან მოსულა კაცი, სახელად ქერა. ამ ქერას საცხოვრებლად მოსწონებია ეს ადგილები და აქ დამკვიდრებულია. ქერა ხედავდა, რომ ცროლის წვერი განათდებოდა ხოლმე ღამ-ღამობით და მთელ იმ არემარეში რაპრაპი იდგა. ჯერ ვერ ხედავდა, მაგრამ მერე იფიქრა, წავალ, გავიგებ, რა ანათებსო. წავიდა და, ხედავს, ცროლის წვერზე, ერთ მაღალ ქვაზე, ზის მტრედის ალით მფრინავი ანგელოზი და ისეთ შუქს უშვებს, რომ თვალის გასწორება არ შეიძლება. ამის მნახველ ქერას ცნობა დაუკარგავს. გონთ რომ მოსულა, იქ არაფერი არ იყო, არც მტრედი, არც შუქი. მუხლმოყრით ვიჯექი იმ ადგილზე, ყვებოდა ქერა, სადაც მფრინავი ანგელოზი ენახეო. მეორე დილით, გათენდა

თუ არა, ქერამ კოშკი აუგო სანების ჯვარს, ხალხი მოიყვანა ხადუს და ამის შემდეგ დაწესდა დღეობები, მათ შორის მთავარი – ათენგენობა ანუ ვარდის დღეობა, რადგან ამ დროს ველური ვარდი, ასკილი ყვავის. ამ დღეობას ცროლის მთაზე მართავენ, სადაც პირველად დაარსდა სანება, დანარჩენი დღეობები ყველა ბარში ჩამოიტანეს. რა მიზეზით? (იხ. *ცროლის მთა*).

სანების ჯვარი ისეთი ძლიერი ყოფილა, რომ მისი საყმო საიმედოდ იყო დაცული *დეგ-კერპებისგან*: ვერც *დევი*, ვერც ეშმაკი და ქაჯი მის მიწა-წყალზე ვერ გაივლიდა. თუ რამ გასაჭირი დაადგებოდა ავი ძალისგან მის ყმას ან ქალს (დედროვანს), შემოსძახებდა თუ არა დასახმარებლად სანების ჯვარს, ის მყისვე ცეცხლის რკალის სახით იქ გაჩნდებოდა. ასეთი ლექსია გამოთქმული ცროლის სანებაზე:

„სანება ხკაზმებს ზერდაგსა, სამწყალსა, სამის წლისასა,
დაახვევს მასართავებსა, წითელის ატლასისასა,
ალვირ-აეშარას ამასდებს, წვრილ-წვრილის მასკელავისასა,
ზედ თაოდ გადაბძანდების, კიდურს აჭეხებს ცისასა“.

(ზერდაგი – მუქი ჩალისფერი ცხენი, სამწყალი – გასახელნი ცხენი).

სანების ჯვარის მკადრე – ერთხელ სანების ჯვარიონი ღილღველთა (ინგუშთა) სოფელს, ხამხას ესტუმრა. **ჯვარი** კილობანში იყო დასვენებული და, როცა კილობანი თავის საბრძანისზე დააბრძანეს, ღილღველები უპატიოდ მოექცნენ, რაღაც აწყენინეს სანების ჯვარს მის საბრძანისთან. გაწყრა ჯვარი და კილობნიდან ამოხტა, და შემადლებულზე დაჯდა. მოჰკრეს თვალი ღილღველებმა და შეშინდნენ, და მუხლმოყრით პატიება სთხოვეს, მაგრამ სანება ძალიან გამწყვრალი იყო და აღარ გაჩერდა ხამხას. უკან გაბრუნდა და გაყვნენ **მკადრეც** და **დასტურებიც**.

დაადგნენ ხეესურეთის გზას, წინ ჯვარი მიდიოდა, უკან ჯვარიონი მიჰყვებოდა. ნეთხის კარს (სოფელია ღილღოში) რომ მივიდნენ, იქ ერთი ლამაზი ღილღველი ქალი შემოხვდა ჯვარიონს. ისეთი ლამაზი ქალი ყოფილა, რომ მეორე მისი მსგავსი არ იქნებოდა. მკადრე არ იყო ხნიერი კაცი და ამ ქალზე გულში რაღაც გაუფიქრებია. სანება გულთამხილავია და მიხვდა, ჩემმა მკადრემ ცუდი რაღ-

აც იფიქრა ქალზეო. როგორ იკადრა, როცა მე წინ მიუძღვებოდიო, და გაუწყრა მკადრეს, გაუუჩინარდა. ჯვარიონის ხალხსაც გაუქრა თვალიდან. ბევრი ემუდარეს, წყალობა და მაღლი მოსთხოვეს, მაგრამ სანების ჯვარმა გული მაინც არ მოიბრუნა და არ ახილვინა თავი. თუ გამოჩნდებოდა, ახლოს არ იკარებდა მათ. ხანდახან შორით მოჰკრავდნენ თვალს და უკან მიჰყვებოდნენ.

სარკის წმ. გიორგი – ქართლში, არადეთის მინდვრებზე, ერთ კაცს გუთანი ება და მიწას ხნავდა. შუადღისას გუთნისდელამ ხარები აუშვა, თვითონ კი დაიძინა. ძილში ხმა ეუბნება: როცა ხვნას დაიწყებ, ამა და ამ ალაგას გუთანი მომედება და ხარები შეჩერდებიან. იქ გათხარე მიწა, ამომიღე, დამაკარი გუთანზე, შემიბი ერთი უღელი ხარი და გამიშვიო. გუთნისდელამ დაიწყო ხვნა. ნაჩვენებ ადგილას მართლაც წამოედო გუთანი **ჯვარს** და ხარები გაჩერდნენ. გუთნისდელა უჯავრდება და სცემს ხარებს, მაგრამ ხარები ადგილიდან არ იძვრიან. მაშინ გუთნის დელას მოაგონდა სიზმარი, ამოიღო ჯვარი, დააკრა გუთანზე და გაუშვა ხარები. ხარებმა ჯვარი ერთ დიდ ლამაზ ხის გულში შეიტანეს. გავიდა რამოდენიმე ხანი და ამ ტყეში მუშები ხეებს ათვალიერებენ მოსაჭრელად. მოეწონებათ ეს ხე და დაუწყებენ ჭრას. ორჯერ-სამჯერ მიაყენებენ წასაქცევად მაგრამ ორთავენი წაიქცევიან, ნაჭერი კი ისევ გამთელდება. ბოლოს ჯვარმა თქვა: რაკი არ ეშვებით, მოჭერით ბარემ, მაგრამ მე ისევ ამ ხეში მამყოფეთო. მაშინ კი მოჭრიან მუშები ხეს, გამოიღებენ ჯვარს და ჩაასვენებენ ისევ იმ ხის გულში. გაიგებენ ჯვარის ამბავს სხვებიც და იმ ალაგას ააშენებენ ეკლესიას, შუაში კი ხის ნაჭერს მოაქცევენ, რომელზეც ახლაც უდგას ჯვარს ფეხი. მას დღეს აქეთ დგას ეს ეკლესია, რომელსაც სარკის წმიდა გიორგის უწოდებენ. ალბათ იმიტომ, რომ იგი უდაბურ კლდოვან ტყის წვერზეა აშენებული და როგორც სარკეში, ისე ჩანს, გარეშემო სოფლებიდან.

ეკლესიის კარი მუდამ ღიაა, არასოდეს არ იკეტება, მაგრამ ხალხი ისეა დარწმუნებული ამ ჯვრის ძლიერებაში და სასწაულთქმელობაში, რომ უკანასკნელი ძაფის მოპარვასაც კი ვერავინ გაბედავს. (ერთ კაცს რაღაც მოეპარა და იქვე პირისახე უკან მოქცეოდა, მაგრამ ბევრმა ლოცვა-ვედრებამ გაუსწორა სახე).

საფარველი – ზებუნებრივი რამ საშუალება, რომელიც უხილავს ზღის ადამიანს, ცხოველს (ცხენს) ან საგანს (განძს, წყაროს). საფარველი ადამიანს ყოველთვის **ჯვარის** ნებით დაედება და მისივე ნებით აეხლება. საფარველი გამოხატავს კეთილგანწყობას ჯვარის მხრიდან: ჯვარს სურს დაიცვას თავისი ყმა გასაჭირში, რისთვისაც ის მიუწვდომელს ზღის მტრის თვალისთვის. ზღაპრული უჩინ-მაჩინის ქუდისგან იმით განსხვავდება, რომ თავად საფარველი უხილავია, უნივთოა. ეს არის ჯვარის სულიერი ძალა, მისი მაღლი და წყალობა, რომელსაც თავის უნჯ ყმას მიმადლებს და უწყალობებს.

საღვთო მაღალი – მთიულეთში, ხადაში საღვთო სალოცავი ადრე მაღალ წვერზე ყოფილა. მლოცავი ყოველწლიურად აღიოდა ამ მთაზე, აჰყავდათ საკლავი, მიჰქონდათ ქვაბი ზორცის მოსახარმად... ერთხელ აკვნიანი დედაკაცი ასულა ბავშვის შესახვეწად სალოცავისთვის. საღვთოს არ მოსწონებია დედაკაცის მოსვლა და ბავშვიანი აკვანი მთიდან დაუგორებია. დაგორებულა თავმოჭრილი კურატიც, ზორციანი აღუღებული ქვაბიც აფრენილა მაღლიდან და ქვემოთ ხევში, ზვავზე დაფრენილა. იფიქრეს, აკვანი დაილეწა და ბავშვიც დაილუპაო. დაჰყვა თურმე ხალხი იმ დაგორებულ აკვანს, ჩამოვიდნენ და სადაც ზვავებია, იქ თოვლზე ათუხთუხებული ქვაბი დაინახეს. თავმოჭრილი კურატიც ფეხზე დგას გამრთელებული და აკვანიც იქვეა, არც დაღეწილა და არც ბაღლი მომკვდარა. აკვანზე მტრედი ზის და არწევს, დაღულუნებს და ართობს ჩვილს. დედას აუკიდნია აკვანი, აუნთია ერთი მტკაველი სანთელი და აკვნის კამალე-ბზე მიუკრავს და, სანამ სერზე ავიდა, ის სანთელი არ დამწვარა.

საღვთო მაღალს ეძახიან ახლა იმ ადგილს, სადაც ეს ამბავი მოხდა.

საყიანო – ფშავ-ხევსურეთში ასეთი ჩვეულებაა: დღესასწაულის ბოლოს, მას შემდეგ, რაც ხვეისბრები ხალხს დაამწყალობებენ, გამოდგამენ ლუდით სავსე სპილენძის დიდ თასს, რომელიც ერთი ამოსუნთქვით უნდა შეისვას; თასის ხელშეუხებლად უნდა დაეწაფოს შემსმელი ლუდს და ბოლომდე ისე უნდა დასცალოს, რომ ბაგე არ მოსწყვიტოს. ამ დროს ირგვლივ შემოკრებილი ხალხი გასამხნეებლად იძახის: შეიშრო, შეიშრო! (ანუ ისე დასცალა, რომ მშრალი ფსკერი გამოაჩინაო). ერთხელ, ყველას მოულოდნელად გა-

მოცხადდა **ხახმატის ჯვარი** და საყეინო თასის პირზე მტრედის სახით დაჯდა. ამ დროს ერთი ფშაველი იყო დაწაფებული თასს და, ის იყო, უნდა „შეეშრო“, რომ ლუდი პირისახეზე შეედგარა. ფშაველმა თქვა, საყეინოს ღირსი არ ვყოფილვარ, წმიდად არ ვიყავი და აი, ასეთი მოვედი ჯვარში და საყეინოსაც ასეთი ვსვამდიო. წავიდა და მოიყვანა ერთი დიდი ვერძი და სამონანულოდ (ცოდვის მოსანანიებლად) დაკლა.

საყეინო **ლაშარის ჯვარის** პიროფლიანთა ხსოვნისადმია მიძღვნილი. სანამ ყმა საყეინო თასის შესასმელად დაიხრებოდა, ხმამაღლა წარმოთქვამდა პიროფლიანთა შესანდობარს, მერე მუხლს მოიყრიდა, თასში ვერცხლის ფულს ჩააგდებდა და ორად მოხრილი დაეწაფებოდა ლუდს ან ღვინოს.

სახუცო კოჭოზი - **ჯვარში** დაცული საგანგებო ვერცხლის დიდი თასი, რომლის ხელში პყრობის უფლება მხოლოდ ხატის მსახურს - ხუცესს თუ ხევისბერს აქვს ან სხვა ხელოსანს, რომელსაც თავი წმიდად აქვს შენახული. დღესასწაულზე ხუცესს უჭირავს იგი, ჯვარის ყმები, მოდღესასწაულენი, რიგ-რიგობით მიეახლებიან მას და ოდენ ბაგით ხელშეუხებლად დაეწაფებიან, ასე რომ, მთელი საყმო ერთიანობის ნიშნად ამ ერთი თასით მოსვამს ლუდს. სახუცო კოჭოზს ბოლოს თავად ხუცესი დაცლის. ზოგიერთი სახუცო კოჭოზი ისე უხვად არის მორთული ვერცხლის სამკაულებით - ვერცხლის ძეწკვებით, პატარ-პატარა ჯვრებით, საყურეებით, ვერცხლის მასრებით, მონეტებით და სხვა ნივთებით, რომლებიც საყმოსგან არის შეწირული. სიმძიმის გამო ხუცესს უჭირს დიდხანს მისი ხელში ჭერა და ყავარჯენზე დააყრდნობს ზოლმე. სადიდებლებში ამ თასს „ჭიქა-ბარძიმი“ ეწოდება. ხუცესი მაღლა ასწევს მას და იტყვის: „ამ ჭიქა-ბარძიმზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, მიქიელ მთავარო ანგელოზო...“

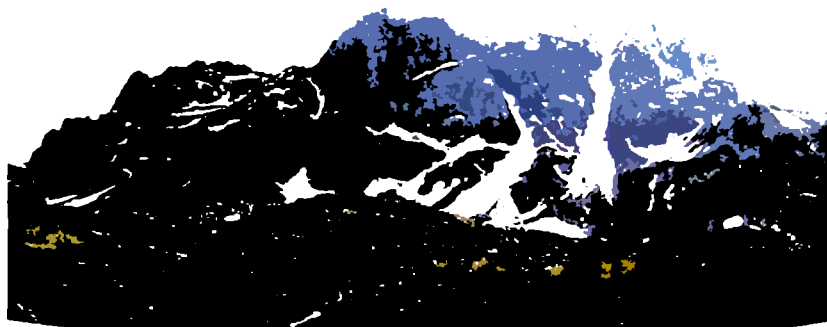
სიმონი - ერთი მონადირე კლდეში გამოქვაბულს წააწყდა, საიდანაც სანთლის შუქი გამოდიოდა. შევიდა ამ გამოქვაბულში და ბერი სიარულის შემდეგ განათებულ სენაკს მიაღდა. მონადირე შევიდა სენაკში და, ხედავს, ღვთისმშობლის ხატი ასვენია და მის ახლოს ღრმად მოხუცებული თეთრწვერა კაცია. მოხუცი გამოელაპარაკა

მონადირეს, გამოკითხა ქვეყნის ამბავი. მერე პური სთხოვა და მის-
ცა მონადირემ პური. მოხუცმა პურს ხელი მოუჭირა და სისხლი და-
ადინა. ეს იმის ნიშანია, უთხრა მოხუცმა, რომ ქვეყანაზე ღიდი უბე-
დურება ტრიალებსო. ახლა თავის პურს მოუჭირა ხელი და რძე და-
ადენინა, და დასძინა: აი, ჩვენ ასეთ პურს ვჭამდით, არ ვიცოდით, რა
იყო ბოროტებაო. ამ სიტყვების თქმაზე ჩაქრა სანთელი და მოხუც-
იც გაუჩინარდა. როცა მონადირე სოფელში დაბრუნდა, სოფლელე-
ბმა უამბეს, რომ ამ გამოქვაბულში ღიდი ხნის წინათ ცხოვრობდა
ღვთის მადიდებელი კაცი, სახელად სიმონი. ის ღიდი ხნის გარდაც-
ვლილი იყო, მაგრამ ხალხი ახლაც ხედავს მას მლოცველს.

სიმური - მდინარე ჯვართენაზე.

სინდიურისძე - ხევსური მონადირე, რომელიც ნადირობისას ჯი-
ხვებმა ჭიუხის წვერზე შეიტყუეს, ვერც წინ წავიდა, ვერც უკან და-
ბრუნდა და იქ შერჩა სამუდამოდ. იგი იმისთვის დაისაჯა, რომ ზო-
მაზე მეტი - თექვსმეტი ჯიხვი მოკლა ისე, რომ თოფი არ გამოუც-
ვლია და, მონადირეთა წესისამებრ, მიწაში არ დაუმარხავს ანუ არ
შეუსრულებია აზარი. იმ კლდეს, რომელზეც შერჩა „სინდიურისძე-
ის მაღალი“ უწოდა ხალხმა. მასზე ლექსია გამოთქმული:

*„არ ეშობიან ღურბელნი მაღლის ჭიუხის წვერსაო,
ჭიუხის კუჭულა ზედა სინდიურისძე წვერსაო.*

„სინდიურისძის მაღალი“

ჯიხვების მუქარა ზედა ღამეს ათენებს ბნელსაო.
ჯიხვთა რაი ქნეს, შამდგართა, ან იმ ვეფხეს რა იჭერსაო?
ჯიხვნი ჩივიან ჭიუხში: ველარ შეუდით კლდესაო,
ჩვენ გარდასავალს სარტყელში ვეფხვი მწყლიანი წევსაო.
ჯიხვენ შასჩივიან ჭიუხთა, ჭიუხნი – კალმის წვერსაო.
კალაში დასწერს ქალაღდსა, მისცემს არაგვის ხევსაო.
შიბუთ მაუა პასუხი, წყალი შამაყრის პერსაო.
კაცს იკლებს სინდიურისძე ნახოცის ჩამამთვლელსაო,
თექვსმეტ ჯიხვშიით ნარჩევსა, კლდე ზეით ჩამომწვდელსაო“.

საალღის ეკლესია – ერთ დროს სკალდის (სვანეთში) მთავარანგელოზის ოქროს ხატი სოფელ ფაყის ღვთისმშობლის ეკლესიაში ესვენა. იგი ეკლესიაში არ ჩერდებოდა, დაკეტილი ეკლესიიდან გამოდიოდა და ისევ ეკლესიის ეზოში მდგარ დიდი ცაცხვის კენწეროზე შემოჯდებოდა. ასე გრძელდებოდა დიდ ხანს. ერთ მშვენიერ დღეს ხეობის რჩეულმა ხალხმა ბჭობა გამართა და დაასკვნა, რომ ხატი ადგილსამყოფელს იწუნებდა და საჭიროდ ჩათვალეს მისი ადგილის გამოცვლა. ამისთვის კი ასეთი რამ მოიფიქრეს: უღელში შეაბეს გაუხედნავი ოთხწლიანი მოზერები. შეაბეს მარხილი და მარხილზე ოქროს ჯაჭვით დაამაგრეს მთავარანგელოზის ხატი. მოზერები თავის ნებაზე გაუშვეს, მეხრე არ გააყოლეს. გადაწყვიტეს, სადაც მოზერები გაჩერდებოდნენ, იქ აეშენებინათ ტაძარი. ხარები ლასკადურისა და ხელედურის (მდინარეებია) შუამდებარე გაუვალ ქედს გაუყვნენ. მოზერებმა მიუვალ ტყე-კლდეზე იარეს, მათ წინ თავისით კეთდებოდა სამარხილე გზა, გაივლიდნენ და მათ უკან ტყე-კლდე ისევ მრთელდებოდა. ხარები გადავიდნენ სკალდის მწვერვალზე და ერთ ადგილზე გაჩერდნენ. ისინი უღლიდან თვითონ გამოეხსნენ, დადლილნი დაწვნენ და დაიხოცნენ. სწორედ იმ ადგილას ააშენა ხალხმა ეკლესია და შიგ მთავარანგელოზის ხატი დაასვენა.

ტაძრის აშენების დღიდან რამდენიმე ხნის შემდეგ ოსებმა გაიგეს, რომ სკალდის ეკლესიაში ესვენა მთავარანგელოზის ხატი, და მოინდომეს მისი წაღება. ოსთა დიდი ჯგუფი წამოვიდა სკალდის ეკლესიისკენ ხატის მისატაცებლად. მათ მეგზურად ჰყავდათ ბავშვობის დროს აქედან მოტაცებული და შემდეგ ოსეთში აღზრდილი სვანი, რომელიც კარგად ლაპარაკობდა როგორც სვანურად, ისე ოსურად.

ოსებმა ტაძრის ეზოში ფერხული სიმღერა წამოიწყეს. სწორედ ამ დროს სვანი მეგზური განცალკევდა ოსებისგან, ამოუფარა ბეჭობს და სოფელ ფაყში ზაგალდაშისკენ მიმავალ ცხენოსანს ხმამაღლა გადასძახა, ოსები მოდიანო. მხედარმა გაიგონა ეს სიტყვები, მყისვე შევარდა ფაყის ღვთისმშობლის ეკლესიაში და განგაშის ზარი შემოკრა, ბუკიც ააზმიანა. ზარის განგაშზე ხეობის ხალხი სწრაფად შეგროვდა და შეიარაღებულნი სკალდის ეკლესიისკენ დაიძრნენ. მივიდნენ ეკლესიასთან და რას ხედავენ: ეკლესიის წინ, სადაც ოსები ფერხულობდნენ, მიწა გამსკდარიყო, ოსები ჩაეტანა და ცოცხლად დამარხულიყვნენ. შეძრწუნებულმა ხალხმა მუხლი მოიყარა მთავარანგელოზის ხატის წინაშე და სანთლები აუნთო. იმ ადგილს, სადაც მიწამ ოსები ჩაიტანა, „სავარე ნაშტუს“, ოსების სამარხს უწოდებენ.

ამ ეკლესიის დღესასწაულზე – ფაყობაზე წამსვლელი კაცი ორ კვირას ქალს არ უნდა გაეკაროს. მწვერვალზე მხოლოდ კაცები ადიან, ქალებს ეკრძალებათ იქ ასვლა. ერთხელ ერთმა ქალმა მოინდომა ამ სალოცავში ასვლა, გამოწყობილა მამაკაცის ტანისამოსში, შემჯდარა ცხენზე და მამაკაცებში გარეულა. ამ დროს ცა გაშაგებულა და ამტყდარა ჭექა-ქუხილი. წამოსულა მუჭისოდენა სეტყვა. კაცები იძულებული გამხდარან უკან დაბრუნებულიყვნენ, ეს ქალი კი შუაგზაზე გაქვავებულა. მერე კი ყველაფერი დაწყნარებულა.

სკნელეზი – მითოლოგიური წარმოდგენით, სამყარო სამ სკნელად იყოფა: ზესკნელად, შუასკნელად და ქვესკნელად. ზესკნელი ღმერთებისა და ანგელოსების, წმიდა სულების, სულიერ არსებათა სამყოფელია; შუასკნელი – ადამიანებისა; ხოლო ქვესკნელი მკვდართა სამეფოა. არსებობს წარმოდგენები გარესკნელზეც, რომელიც ჰორიზონტალურ სივრცეში მდებარეობს, სადაც მარადიული წყვდიადია დასადგურებული. სკნელებს შორის არის კავშირი, რომელსაც განასახიერებს ბუნებრივი საგნები – ხე, მთა, ცეცხლი, მუდამ ვერტიკალურად აღმართული, ცხოველები, რომლებიც ხეზე არბიან და ჩამორბიან (მაგალითად, ციყვი) და ფრინველები (მითოსური არწივი, **ფასკუნჯი**), ასევე ადამიანის ხელით შექმნილი საგნები, როგორიც არის კიბე ან ხიდი. სკნელებს შორის მოძრაობის საშუალება არის აგრეთვე რაიმე ჯადოსნური საგანი, მფრინავი ხალიჩა იქნება,

თუ ფასკუნჯი ან მის ნაცვლად მისი ფრთა, რომელსაც საჩუქრად იღებს გმირი მადლიერი ფრინველისგან. თითოეულ სკნელს თავ-თავისი განმასახიერებელი ჰყავს. უფრო ხშირად ზესკნელს ფრინველი განასახიერებს, ქვესკნელს – გველი, შუასკნელს – ადამიანი, როგორც ერთ ხეცსურულ ლექსში ვკითხულობთ:

*ზენ ბაცალიგოს თოვლსა თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებაო,
თინიბეჭაურთ ციხესა კუთხვი მარჯვენა სქდებაო,
თავს აზის შავი ყორანი, ლიბოში გველი ძერებაო,
შიგა წევს თინიბეჭაი, გულსუწადინოდ კვდებაო...*

მაგრამ ყველაზე სრულყოფილად სკნელთა შორის დამაკავშირებელი საშუალებანი ლაშარის მუხის ლექსშია თავმოყრილი:

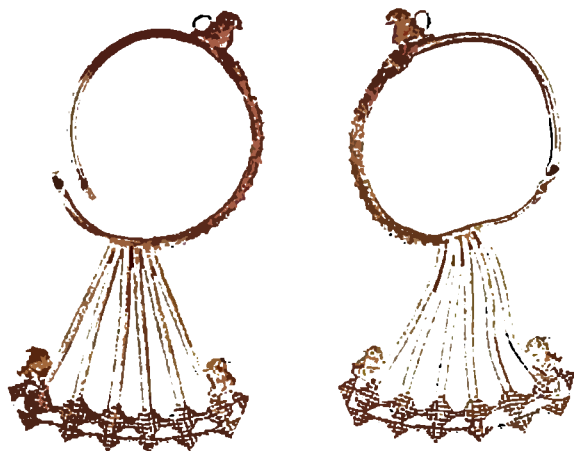
*„ბერი გიორგი მეც ვიყავ. ცას ვები ოქროს შიბითა,
ხმელგორზე მედგა ბერმუხა ზედ ავდიოდი კიბითა;
ჩემ საყმოთ შემონადღვენი ღმერთთან ამქონდა იქითა“.*

ესენია: მთა (ხმელგორი), ჯაჭვი (შიბი), ხე, კიბე და წმ. გიორგი, რომელიც ქვემოდან ზევითკენ მოძრაობს ძღვენთან ერთად, რომელიც ასევე ადამიანურ და ღვთიურ სკნელთა დამაკავშირებელია.

სომხოს წმ. გიორგი – არდოტის (ხეცსურეთი) ჯვარი. მისი დაარსება არდოტში, სომხოს გორაზე, ამგვარად მომხდარა. ჯვარი გამოფრენილა სომხეთიდან და წამოსულა აქეთ, მიღმახევისკენ. თან კოჭლი მკადრე გამოჰყოლია. მოფრინავს გზაზე ჯვარი მტრედის სახით და მოჰყვება ეს კოჭლი მკადრეც. როცა დაიღლება, ან დაეძინება, მტრედიც უცდის; როცა ადგება მკადრე, გამოუძღვება მტრედი და მოსდევს კაცი უკან. ბოლოს მოვიდნენ არდოტში და კოჭლ მკადრეს ჯვარი თვალიდან გაუქრა. დაინახეს ეს კაცი არდოტელუბმა და ჰკითხეს ვინაობა და სადაურობა. მაგრამ მან ქართული არ იცოდა და ხმა ვერ გასცა. მხოლოდ ხელით ანიშნა იმ ადგილისკენ, სადაც მტრედი დაეკარგა და ტირილი დაიწყო. საჭმელი მიუტანეს და არაფერს ხელი არ ახლო. ბოლოს მივიდა და იმ გორზე, სომხოს გორზე, დაჯდა, სადაც მტრედი გაუჩინარდა. და იყო იქ სამი დღე და

სამი ღამე. არდოტელები მიზედნენ, რომ აქ რაღაც ამბავი იყო და მეოთხე დღეს საკლავი მიიყვანეს იმ ადგილას. და ვინც საკლავი დაკლა, ის არდოტელი კაცი გაქადაგებულა, ჯვარი მისი პირით ალაპარაკებულა. ბოლოს, ის მკადრეც ამეტყველებულა ქართულად და ყველაფერი უთქვამს: ამ ჯვარს გიორგი ჰქვია, მთელი სომხეთი ემორჩილებოდა და ბევრ დახმარებასაც უწევდა ხალხსო. ერთ დღეობაში განარისხეს, წესი დროზე ვერ შეუსრულეს და გამწყრალი გამოფრინდა და მეც თან გამოვყევით. ბოლოს, აქ ისურვა დაარსება და უკან დაბრუნებას არ აპირებს, სამუდამოდ აქ რჩებაო, მე კი გულნაკლული ვბრუნდებიო. თქვა თურმე და დაიწყო ტირილი. არდოტელებმა ანუგეშეს: რას იზამ, ღვთისშვილთა ნება ყოფილაო. თუ ჩვენც ვერ შევუფერებთ, აქედანაც წავაო. ამის შემდეგ წავიდა კოჭლი მკადრე, **ჯვარი** – წმ. გიორგი კი – არდოტში დარჩა. ერთი კაცი მაშინვე აუყვანია **მეენედ** და, რაც საჭირო ყოფილა ახალდაარსებული ჯვრისთვის, ყველაფერი ულაპარაკნია მეენეს. წმ. გიორგი ჯვარის **ხელკაცებს** ქისტურ თეთრ ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი ეჩვენებოდა. ხშირად იტყოდნენ: წუხელ გიორგი ვნახე, ქისტურად ჩაცმული, და ესა და ეს დარიგება მომცაო. წუხელი გიორგი ვნახე, გამწყრალი იყო და მიჯავრდებოდაო.

სპარსანგელოზი – როდესაც სპარსელებს საქართველოდან ტყვეები წაუსხამთ, მათ შორის ერთი მოხვევის ქალიც ყოფილა, ბავშვიანი. ქალი ათენგენობის წინა დღით აკვანთან მჯდარა დაღონებული და **წვერის ანგელოზის** დღესასწაულზე ოცნებობდა. ამ დროს სჩვენებია ანგელოზი და უთქვამს: ადექ, ნუ ტირი. თაროდან გამოიდე ჩემი საყურე და ხევის გზას გაუდექიო. დღე მე დაგმაღავ და ღამე ჩემს ნათელზე გატარებო. იქვე ხარიც გაჩენილა, სპარსანგელოზი ხარის რქაზე დამჯდარა და ქალს წინ გაძღოლია. სნოში ქალი ათენგენობას მისულა და მაშინვე წვერისანგელოზში ასულა. საყურე აქ ყოჩის ჯვრისთვის შეუბამს, ხარიც დაუკლავთ და სპარსანგელოზიც იქ დაფრენილა. ამ დროიდან წვერისანგელოზს სპარსეთიდან მოსული ანგელოზის სახელი „სპარსანგელოზი“ ეწოდა. მაგრამ სპარსანგელოზი რაღაც მიზეზის გამო აქ არ დგებოდა თურმე და დაფრინავდა. ერთხელ ის ყუროს მთისკენ გაფრენილა, მაგრამ მონადირე ვინმე გურაპეტს მოუხელავს და უკან მოუყვანია. ამით გურაპეტს

სოხიანა საყურეები.
ოქრო. ეანი (ძე.წ. V
ს.). სსმ, ძვირფასი
ლითონების ფონდი.

სპარსანგელოზი წილში ჩაუდვია და სპარსანგელოზობის დღეობა-ში დაკლული კურატის ბეჭს აძლევდნენ.

სტარუნიში – სვანეთში, სტარუნიშის მთის მწვერვალზე, სადაც წმიდა გიორგის საყდარი მდგარა, დღეს კი მხოლოდ ნანგრევები და ნიშია შემორჩენილი, ძველ დროში უცხოვრია წმიდა გიორგის ხატის მუდმივ მულზონს (მსახურს), გვარად გვიდიანს, ბებუშას შტოდან. მაშინ სტარუნიშზე მარადიული ზაფხული ყოფილა, ყინვა და სიცივე არ სცოდნია. ერთხელაც, ხატის მულზონი სხვაგან წასულა და ცოლისთვის დაუბარებია, ესა და ეს სკივრი არ გახსნაო. ქალს სულსწრაფობით სკივრი გაუხსნია და იქიდან სამი ჩიტი ამოფრენილა, რომლებიც თურმე ზამთრის მომყვანი ფრინველები ყოფილან... ამ ფრინველებს მოუყვანიათ სტარუნიშის წვერზე თოვლი, რომელიც არასოდეს დნება: მარადიულად ძევს და ძევს.

სულა და კურდღელა – სულას და კურდღელას ჩარგალში უცხოვრიათ. მიღები ჰქონიათ მთაში საძოვრებზე დაწყობილი და ისე მოსდენიათ სოფელში რბე. ხევსურებს სულას და კურდღელას შიშით ჯვრებისათვის საპირულები უკეთებიან პირის ასაკრავად, რომ არ დაეყროყინათ: სულა და კურდღელა გაიგონებენ, თავს დაგვესხმებიან და გაგვძარცვავენო.

ეს სულა-კურდელა ხალხს არაგვის ჭალაზე არ უშვებდა, არც ფშავლებს და არც ხევსურებს. ისე შეუწუხებით ხალხი, რომ ამდგარა ლუხუმის შვილი, ცაბაურთაში წასულა და ახალწლის დილას სასოვეთ თავის მაღალზე, საპარავის ყელზე, ქუსლებზე ნაბაღამოკრული ცხენებით გადაუყვანია ხალხი და ღალატით დაუხოცინებია სულა და კურდელა. ხალხი ჩაუსაფრებია, თავად მეკვლედ მისულა. მიიღეს როგორც დედიძის შვილი. როცა დაითვრნენ, ადგა და შეატყობინა ხალხს, დაესხა ეს ორი სოფელი – აფხუშო და ცაბაურთა იმ ორ კაცს. სულა ახუნის გორზე მოკლეს, კურდელა კი გამოქცევით და ჩარგლის კარს მოუკლავთ.

როგორც სულა და კურდელა ჩარგალში, ისე არხალში არხალი ყოფილა, არტანში – თაღლაურა სოფლის მოძალადენი. იმ ახალწელს სამივენი ამოუწყვეტით ფშავლებს. სულა-კურდელათ ნასახლარ-ნაციხვარი ჩარგალში ლაშარის ჯვარმა დაიჭირა, მისი ნიშია იქ.

სულეთი – მკვდართა სულების ადგილსამყოფელი, სხვანაირად შაკეთი სამ ნაწილად იყოფა: სამოთხე, ჯოჯოხეთი და მდუღარე კუპრის ტბა. ახალმისულის სულმა ჯერ ბეწვის ხიდი უნდა გაიაროს: თუ ცოდვებით არ არის დამძიმებული, მსუბუქად გაივლის და გადარჩება, თუ ცოდვები აწევს, ვერ გაივლის, კუპრის ტბაში ჩავარდება და დაღუპულია. ბეწვის ხიდზე მშვიდობიანად გასული ერთ თვალუწვდენელ ტრიალ მინდორზე მოხვდება, რომლის შუაგულში მაღალი ციხე დგას, მის კარებთან ორი დიდი ძაღლი აბია, მათ შორის სულეთის კარის ყარაული დგას. სულს ამ კაცთან მიიყვანენ, ის გაგზავნის მას სამსჯავროზე. ძაღლები გამოეკიდებიან, მაგრამ სააქოდან გამოტანებულ საგზალს გადაუგდებს მათ და მოეშვებიან. სულს სამსჯავრო ოთახში შეიყვანენ და ბჭეებს წარუდგენენ, რომლებიც აწონიან მის მიერ ჩადენილ ცოდვა-მაღლს; თუ ცოდვა დიდად ჭარბობს და სული საჯოჯოხეთოა, ჯოჯოხეთში გზავნიან, თუ ოდნავ – ციხის ქვედა სართულში დაუდებენ ბინას. მაღლიანთათვის სამოთხეა განკუთვნილი. ჯოჯოხეთი ბნელით არის მოცული, ღვთის შუქი არ უნათებს იქ მყოფთ არც ტაბლა მოსდით სამხეოდან, არც ღვთის ულუფა კვირაობით. სამოთხე კი ღვთის შუქით არის განათებული და კარგი ულუფაც მოსდით ღვთისგან და სააქოდან, სადაც მათ მაღ-

ლი აქვთ გაწეული. სახელოვან ადამიანებს სულეთში დიდი პატივით ეგებებიან; მათთვის სუფრაა გაშლილი, ვერცხლის თასებითა და ლუდის საესე კოდებით გაწყობილი; ლუდს ვერცხლის ვაშრაპებით იღებენ და ახალმოსულს მთავრებენ... სულეთში მიცვალებულნი გვარებად (ანდაბებად), არიან თავმოყრილნი. ესენი არიან მათი მგებრნი (მიმგებებელნი). ახლადგარდაცვლილი თავის ანდაბთან მიყავთ – ესენი მისი დედამხმელები და მამიმხმელები არიან. გათხოვილ ქალთა სულები ქმრეულის ანდაბში მიდიან.

*„სამშენი დაკლებულები სულეთსა გროვდებიანო,
სულეთში ახალგაზრდანი ერთ ალაგს იყრებიანო,
სანთელს ანთებენ, კელაპტრებს, წინ სუფრას გაიშლიანო,
სულეთში ბერნი, მოხუცნი, სუფრის თავს დასხდებიანო“.*

სულიწმიდა – ხეცსურულად სულიწმიდა მიცვალებულის სულს ეწოდება, რადგან იგი განწმედლია წუთისოფლის ვნებათაგან.

სულკალმახი – ამირანის ეპოსის ზოგიერთი ჩანაწერის თანახმად, სულკალმახი **ამირანის** მამაა, მონადირე, რომელსაც **დალის-გან** ეყოლა იგი, მაგრამ ეპოსში სულკალმახი არ მონაწილეობს.

სურამის ციხე – მტრის შემოსევის მოლოდინში სოფელი ციხეს აშენებდა. კედლები ვერა და ვერ აიყვანეს ბოლომდე: მთელი დღის ნაგები კედლები დილით ჩამოქცეული ხვდებოდათ. რა ღონე არ იხმარეს, მაგრამ ვერაფერს გახდნენ. ბოლოს, მკითხავეთან გაგზავნეს კაცი მიზეზის გასაგებად. მკითხავემა ურჩია, ვინმე დედისერთა ყმაწვილი ჩაეტანებინათ კედელში და აღარ ჩამოიქცეოდა. პირობა ასეთი იყო: ყმაწვილი საკუთარი ნებით უნდა შეწირულიყო მსხვერპლად. გაიკითხ-გამოიკითხეს, მოძებნეს დედისერთები, მაგრამ ვისთანაც არ მივიდნენ, არავის სურდა თავისი ნებით ჩატანებულიყო კედელში, დალტანებით საქმე არ გამოვიდოდა. ბოლოს, მიაგნეს ერთ დედისერთას, თოთხმეტი წლის ზურაბს. წაყვა ზურაბი წარგზავნილებს, გაყვა დამწუხრებული დედაც, მოთქმით და ვაებით. რამდენი არ ემუდარა, შვილო, ნუ გამაუბედურებ, ვისთვისღა ვიცოცხლო, რა ეღირება უშენოდ ჩემი ცხოვრებაო. მაგრამ ვერა და ვერ გადაათქმევინა ზურ-

აბს გადაწყვეტილება. დააყენეს საძირკველზე ზურაბი და დაიწყეს ორმაგი კედლის შემოშენება: ყმაწვილი ორ კედელს შორის უნდა ჩატანებულიყო. კედლები მაღლდებოდა და ზურაბი თანდათან იფარებოდა. გამწარებული დედა უკანასკნელად ავლებდა თვალს თავის პირმშოს და შესძახოდა: „შვილო ზურაბ, სადამდიო?“ და ესმოდა შვილის ხმა: „ვაიმე, დედა, მუხლამდიო.“ დაარტყამდნენ წრეს კალატოზები და კიდევ შესძახებდა დედა: „შვილო ზურაბ, სადამდიო?“ და „ვაიმე, დედა, წელამდიო“, პასუხობდა შვილი. და კიდევ დაარტყამდნენ წრეს კალატოზები და დედაც: „შვილო ზურაბ, სადამდიო?“ და მიუგებდა ზურაბი: „ვაიმე დედაც, მკერდამდიო“. და კიდევ დედა: „შვილო ზურაბ, სადამდიო?“ ზურაბი: „ვაიმე, დედაც, ყელამდიო“. და ბოლოს, როცა კიდევ ერთხელ შემოუარეს კედლებს კალატოზებმა, „შვილო ზურაბ, სადამდიო?“ – შესძახა დედამ და მოესმა უკანასკნელად კედლებს შუიდან ყრუდ ამომავალი ხმა: „ვაიმე, დედაც, გავთავდიო.“ და აიყვანეს მშენებლებმა კედლები მაღლა და მაღლა, და მოასრულეს ციხის შენება შუალამისას. გათენდა დილა და ნახა მთელმა სოფელმა ამაყად აღმართული ციხე.

ასე ააშენეს სურამის ციხე და დიდხანს იდგა იგი შეუმუსვრელად, ვერა მტერი ვერ ერეოდა. თავგანწირული ჭაბუკი შიგნიდან იცავდა მას. სოფელი გადარჩა, მაგრამ გაუბედურებული დედა ყოველ დილით მივიდოდა ციხესთან და ასე მიატირებდა:

*„სურამისა ციხეო, სურვილითა გნახეო,
ჩემი ზურაბ მანდ არის, კარგად შემინახეო...“*

ტაბაჭონი – მთა სამეგრელოში, კუდიანების, ავსულებისა და ჭინკების შესაკრებელი ადგილი, სადაც წელიწადში ერთხელ თავს იყრიან ისინი და **როკაპს**, თავიანთ უფროსს, მოახსენებენ ყველა ავსაქმეს, რაც წლის განმავლობაში ჩაუდენიათ, და იღებენ დავალებებს სამომავლოდ. ასეთსავე მთად არის წარმოდგენილი იალბუზი ვახტანგ გორგასლის ლექსში, სადაც ლაპარაკია გორგასლის მიერ მის დაპყრობაზე, საიდანაც მან ეშმაკები განდევნა: „იალბუზის ეშმაკები ცხრა მთას იქით გადარეკა“.

ტაბაფხურის ტბა – სადაც ახლა ტბაა, იმ ადგილას ხმელეთი ყოფილა, ხმელეთზე სოფელი ყოფილა გაშენებული. სოფელში ცხოვრობდა ერთი ქალი, რომელსაც ჰყავდა პატარა ბავშვი აკვნიტ. ერთ ხარება დღეს ეს ქალი საქსლეში იჯდა და ქსოვდა. მას გამოეცხადა იესო ქრისტე და უთხრა: ქალო, რა დღეა დღესო? – რა დღეა და ხარებაო. – უპასუხა ქალმა. ქრისტემ კიდევ გაუძეორა: ქალო, რა დღეა დღესო? – ხარებაო. – კვლავ უპასუხა ქალმა. ქრისტე მესამეჯერაც შეეკითხა. ქალმა უპასუხა: ხარება და ხარხარება, ჩემი ქმარშვილის გახარებაო. ამის შემდეგ ქრისტემ ფეხი დაჰკრა მიწას და სახლში ოთხივე მხრიდან წყალი ამოვიდა. წყალმა იმატა, იმატა და სახლი ტბაში ჩაიძირა, რომელშიც დარჩა ქალი თავისი პატარა ბავშვით. მას შემდეგ ყოველ ხარება დღეს ტბა იწმიდება და ამ ტბიდან ქალი და ბავშვიანი აკვანი ამოცურდება, რათა კვლავ წყალში ჩაიძიროს.

ტაბათის ეკლესია – მაღალ მთაზე დგას წმიდა გიორგის ეკლესია, რომელიც გადმოცემით თამარ დედოფალს აუშენებია. თამარს ჩვეულებად ჰქონდა მოგზაურობა თავის სამეფოს დასათვალიერებლად. სადაც კი გაჩერდებოდა, ერთი დღეც რომ დაეყო, უეჭველად

ეკლესია უნდა აეშენებინა. ამიტომაც მეფეს სულ მუდამ თან ახლდნენ ხუროთმოძღვრები და ჯარისკაცები, რომლებიც ამშენებლებს ქვას, კირს და ხე-ტყეს უზიდავდნენ. თან ახლდნენ ეპისკოპოსები, რომელთაც უნდა ეკურთხებინათ ახლადაგებული ეკლესია. ერთ დღეს აშენდებოდა, მეორე დღეს იკურთხებოდა, მესამე დღეს ამ ეკლესიაში თამარი წირვას მოისმენდა და გაუდგებოდა გზას.

ერთხელ თამარს ეკლესიის აშენება ერთ მაღალ სერზედ მთაში. მოუზიდვინებია ქვა და სხვა საჭირო მასალა. დაუწყიათ შენება, მაგრამ ცოტას რომ ააშენებდნენ, კედლები ინგრეოდა. ვერა და ვერ ააშენეს ეკლესია. მერე ერთმა მხლებელთაგანმა სიზმარში ნახა, რომ უნდა შეებათ უხედნელი ხარები ურემში, დაედოთ ამ ურემზე სასაძირკვლე ქვები. ხარებს იმდენ ხანს უნდა ეტარებინათ ქვები, სანამ მიწაზე არ დაეცემოდნენ და არ დაიხოცებოდნენ. და, სადაც დაიხოცებოდნენ, ეკლესიასაც იქ უნდა ჩაყროდა საფუძველი. მართლაც ასე მოიქცნენ: შეაბეს უხედნელი მოზერები, დატვირთეს ურემი ქვებით და გაუშვეს. იარეს მოზერებმა და, სადაც დაეცნენ და დაიხოცნენ, იმ ადგილზე დაიწყეს ეკლესიის შენება. რადგან ადგილი მაღალზე იყო, გაამწკრივეს ჯარისკაცები მდინარის რიყიდან მთის წვერამდე, რომ ერთმანეთისთვის გადაწოდებით ქვებს კედლების მშენებლობამდე მიეღწია. და ასე აშენდა ერთ დღეში ტბეთის წმ. გიორგის ეკლესია.

ამბობდნენ, წმ. გიორგი კარებს არ იყენებსო. რამდენჯერმე შეაბეს კარი და არ დაიყენაო.

ტყაშიმავა – (მეგრ. „ტყის დედოფალი“). ტყის არსება, რომელიც გარეულ ნადირს პატრონობს. თუ მონადირე შეიყვარა და მანაც ერთგულება დაუმტკიცა და მათი ურთიერთობის საიდუმლო არ გასცა, კარგ ბედს აძლევს, ხელს უმართავს ნადირობაში. სოფელ ჯვარში ცხოვრობდა სახელგანთქმული მონადირე. ერთხელ ნადირობისას ირემს დაედევნა, რომელმაც უღრან ტყეში შეიტყუა. ტყეში ბევრი ხეტიალის შემდეგ ტყაშიმავას გადაეყარა, რომელმაც იგი გზაზე გაიყვანა. სამაგიეროდ სიყვარული სთხოვა მონადირეს. მონადირე დათანხმდა, რის შემდეგაც ნადირობაში ხელი არასოდეს მოცარვია. მაგრამ იმდენი ნადირი დახოცა, რომ ცოლი დაეჭვდა, სხვები ხელცარიელი ბრუნდებიან სანადიროდან, ჩემს ქმარს კი ამდენი ნა-

ნადირევი მოაქვსო. საიდან აქვს ასეთი იღბალი ნადირობაშიო? მონადირე დიდხანს არ ამხელდა ტყაშიმაფის საიდუმლოს, მაგრამ ცოლი არ მოეშვა და, ბოლოს, მონადირე გატყდა. გათქვა თუ არა საიდუმლო, მონადირეს დაეკარგა ნადირობის უნარი, სანადიროდან სხვებივით ხელცარიელი ბრუნდებოდა. ესეც არ აკმარა ტყაშიმაფამ: ერთ დღეს სახლის წინ ძაღლები აყეფუნენ. გაიხედა მონადირემ და სათოფეზე ირმები დაინახა. ჩამოიღო თოფი, დაუმიზნა და გაისროლა, მაგრამ ააცდინა. ასეთი მარცხი არასდროს დამართნია. გაიქცნენ ირმები, დაეღვენენ ძაღლები და მონადირეც მიყვა მათ კვალს. ირმები კვირას მთაზე მოექცნენ, ხან ჩერდებოდნენ, ხან გარბოდნენ, დამიზნების დროს არ აძლევდნენ მონადირეს. ბოლოს, მთის წვერზე რომ ავიდნენ, მონადირემ ერთხელ კიდევ დაუმიზნა თოფი, მაგრამ ამ დროს ერთმა ირემმა ენა ამოიღვა და შეჰყვირა მონადირეს: მოვიდა შენი აღსასრულიო! აირჩიე, რად გირჩევნია იქცე – ხელ თუ ქვადო? ახლად გაახსენდა მონადირეს ტყაშიმაფას საიდუმლო, რომელიც გასცა, და დაფიქრდა: თუ ხელ ვიქეცი, მწყემსები მომჭრიან და დამწვავენო. და ისევ ქვად ქცევა ამჯობინა, ვერავინ ვერაფერს დამაკლებსო. ქვად მაქციეო, ესლა მოასწრო ეთქვა და წამსვე ქვად იქცა თავის ძაღლებიანად.

ყოველ წელიწადს, იმ დღის სწორს, როცა კაცი და ძაღლები ქვად იქცნენ, კვლავ ცოცხლდებიან მცირეხნით და გაისმის თოფის სროლა და ძაღლების ყეფა. ლენხერის ხეობაში დღესაც დევს სამი ქვა: ერთი მონადირეა, დანარჩენი ორი – ძაღლები.

ტყაშიმაფას სავარცხელი – ერთ დაბურულ ხევში ყოველ დილით ჩამოდიოდა ტყაშიმაფა, ანკარა წყალში კოჭებამდე ჩამოშლილ თმას იბანდა, მერე ლოდის ქვეშიდან სავარცხელს გამოიღებდა და თმას დაივარცხნიდა, დაიწნავდა და სავარცხელს ისევ ლოდის ქვეშ შეინახავდა. მონადირეს ბევრჯერ უნახავს ხევში ჩამოსული ტყაშიმაფა როგორ იბანდა თმას, როგორ ივარცხნიდა და იწნავდა, და შეუყვარდა იგი, მაგრამ ვერაფრით მოიხელთა. ერთხელ მონადირემ მარჯვე ადგილი შეარჩია და ჩასაფრდა. ჩამოვიდა ხევში ტყაშიმაფა, გაიშალა ნაწნავები და, ის იყო, უნდა დაებანა თმა, რომ ამ დროს მოულოდნელად მიეპარა მონადირე, თმები დაუჭირა და მაკრატლით შეჭრა დაუპირა. შეევედრა ტყაშიმაფა: ოღონდ თმას ნუ

მომჭრი და, რასაც მთხოვ, შეგისრულებო. მონადირემ სახლში წა-
ყოლა და ცოლობა სთხოვა. ტყაშიმაფაც დათანხმდა და სახლში წა-
ყვა. ისწავლა საოჯახო საქმე, მაგრამ ერთი ჩვეულება ვერ მიატო-
ვა: დილით უსათუოდ იმ ხევში უნდა ჩასულიყო, ნაწნავები უნდა
დაეშალა, თმა წყალში დაეხანა, მერე სავარცხელი ლოდის ქვეშიდ-
ან ამოეღო და დაეეარცხნა, და დაეწნა. მერე სავარცხელი ისევ ლო-
დის ქვეშ შეენახა. ბევრი ეხვეწა ქმარი, სახლში თბილი წყლით და-
ეხანა თმა, ხევში ნულარ ივლიდა, მაგრამ ტყაშიმაფამ არ მოიშალა
ძველი ჩვეულება. ბოლოს, რომ ვერაფერს გახდა, კაცმა გადაწყვი-
ტა, მოეპარა სავარცხელი. ჩავიდა ხევში, მოძებნა სავარცხელი და
სახლში წამოიღო. თმის დასაბანად მისულ ტყაშიმაფას სავარცხე-
ლი თავის ადგილზე რომ არ დახვდა, საშინელი კივილი მორთო, მთე-
ლი ხევი გააყრუა მისმა კივილმა და მოთქმამ. მერე მივიდა სახლში,
ერთი შვილი მამას დაუტოვა, მეორე თავად აიყვანა, მესამე კი შუა-
ზე გახლიჩა – ერთი ნახევარი მამას მიუგდო, მეორე ნახევარი ზუ-
რგზე მოიკიდა და ისევ ტყეს დაუბრუნდა. წასვლის წინ ასე დაწყევ-
ლა კაცი: ნურც ამომწყდარხარ და ნურც აშენებულხარო. და, მარ-
თლაც, ამბობენ, იმ მონადირის გვარის ხალხი არც წყდება და არც
მრავლდებაო. მათ ტყაშიმაფას დაწყევლილს ეძახიან.

ტყელას ირემი – აღდგომიდან ორმოცდამეათე დღეს, მაისში
იქნებოდა თუ ივნისში, ორშაბათ დღეს, ვარდობის დღესასწაულზე,
ირემი მოდიოდა ტყელას ჭალაში (ხანის ხეობაში, იმერეთში), სა-
დაც წმიდა გიორგის ეკლესია დგას, ეკლესიას სამგზის შემოუვლი-
და, კართან დაწვებოდა და, როცა „დაინაცოხრებდა“ ანუ ცოხნას
დაამთავრებდა, ხანელ ტაბეშაძეთა გვარის კაცი დაკლავდა ირემს
და წმ. გიორგის შესწირავდა. საკლავის წილობებს სალოცავად მო-
სულ ხალხს დაურიგებდა. ირმის მოსვლამდე პურს არ გატეხდნენ.
ერთხელ ირემი თავის დროზე („თავის ალოზე“) არ მოსულა, ხალხს
კი შიმშილით სული მისდიოდა. დაგვიანებით მოსულ ირემს ტაბე-
შაძემ „დანაცოხრება“ არ აცალა, რას ქვია, დაიგვიანეო და, წიხლ-
ის კვრით წაუქცევია და დაუკლავს. წმიდა გიორგი განრისხებულა
და ტაბეშაძეთა გვარი გაწყვეტამდე მიუყვანია. გადარჩენილა მხო-
ლოდ სხვა სოფელში ჩასიძებული ტაბეშაძის აკვანში მწოლიარე ვა-
ჟი. ბავშვი სხვა გვარის ხალხს მიუყვანია ტყელაში და წმ. გიორგი-

სთვის შეუვედრებია: წმიდა გიორგი კარუგდებელო, ნუ მოკლავ ამ ბავშვს და მისი გვარი ყოველ წელს ირმის მაგივრად სამწლიან კურატს შემოგწირავსო. წმ. გიორგიმ მიიღო ვედრება და ტაბეშაძეთა გვარი კვლავ აღმდგარა და მომრავლებულა. ამ დროიდან ტაბეშაძეების ხალხს ტყელაში შესაწირავად ხარი მიჰყავს და წმიდა ღვინო – ზედაშე მიაქვს.

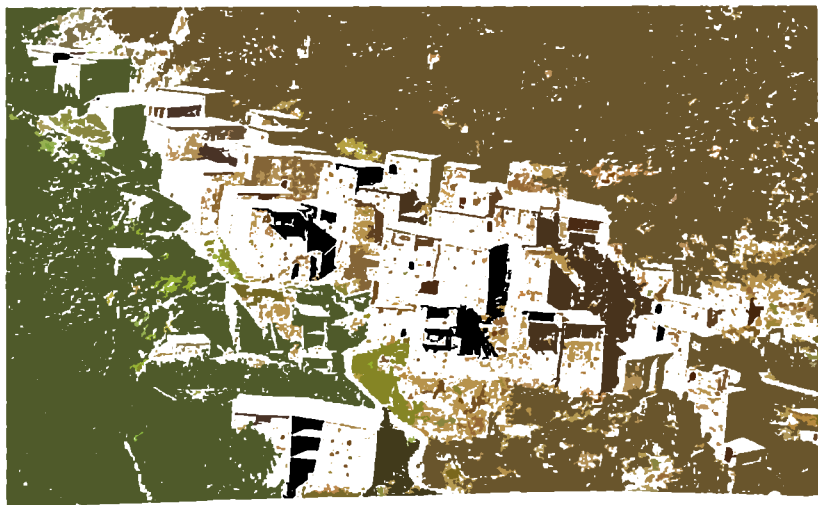

ატენის სიონი. (VII ს.).

უ

უთურგა – ხეესური უთურგა, რომელსაც მეორე სახელად სიგირგალსაც ეძახდნენ, სხვებთან ერთად გიორგიწმინდისაქენ მიდიოდა გუროდან. გზიდან უკან გაბრუნდა, მათრახი დამრჩაო. სახლში უცადეს, უცადეს და, რომ აღარ მოვიდა, დაჰყვნენ წყალს, ეძებეს წყალში, არსად ჩანს. ოთხ დღეს ეძებეს. ბოლოს, ერთ ხიდან სისხლის წვეთები შეამჩნიეს, სხვა კერაფერი ნახეს.

უცებ ხედავენ, ზემოდან, ფრიალოდან მოდის უთურგა. დახვდნენ ძირს მამამისი და სხვები. მამას ზურგი შეაქცია, დევი ხარო. ერთხანს არეული ყოფილა უთურგა, მერე მოსულა გონს და მოუყვლია: ხიდზე ერთი კაცი შემხვდა, ნაბდიანი, უზარმაზარი, შატილელი კაცი მეგონაო, ნაცნობს მივაშსგავსეო. ახლოს რომ მივედით ერთმანეთთან ხიდზე, მივხვდი, რომ არც შატილელია და არც კაცი.

ციხე-სოფელი შატილი. პირიქითი ხეესურეთი.

შემოვკარი ხმალი და მერე არაფერი მახსოვსო. ოთხი დღე **კარატის ჯვარში** ყოფილა შეფარებული...

ამის მერე გახუცესებულია უთურგა კარატის ჯვარში, გუროში. ერთხელ უთურგას დაუტაცნია ხელი **დროშისათვის, განძს** მივაგენიო და გასულა ხალხის თვალწინ ფრიალოზე. ერთ ადგილას დაუღირებია დროშა, დაუწყია თხრა და უცებ ხბო გამოჩენილა, უზარმაზარი თვალი ჰქონია შუბლზე. უთურგას გული წასვლია და ხევში გადაეარდინილა.

უთურგას დავი – ერთ გუროელ კაცს, უთურგას, დევი ჰყავდა დაძმობილებული. ერთხელ, როცა უთურგა და მისი ოჯახი სამკალზე იყვნენ, წყლის თუნგში მკლავის სისქე შხამიანი გველი ჩასულიყო და წყალი მოეწამლა. ეს ამბავი მთაზე მიმავალ უთურგას ძმობილ დევს გაუგია და დაუწყია ძახილი უთურგასთვის: ძმობილო უთურგაო! რა გინდა, ძმობილო! – გაპასუხებია უთურგა. თუნგიდან წყალი არ დალიოთო, – დაუძახნია დევს, – მანდ ჩამოსასვლელად არ მტალია და წყალს რომ დალევთ, მაშინ გაიგებთ, რისთვის გეძახდითო. მივიდა უთურგა, გადმოღვარა წყალი თუნგიდან და გადმოყვა გველი. ასე გადაარჩინა დევმა უთურგა და მისი ოჯახი მოწამელას.

უკვდავების ძხარო – ფშავის გომეწარში, მაღაწლის მთის ძირას შვიდ წელიწადში ერთხელ თურმე გაიდებოდა ოქროს ღარი, ზედ გადმოვიდოდა უკვდავების წყალი და რამდენიმე წამის შემდეგ გაქრებოდა.

ერთხელ ერთი ახალგაზრდა მწყემსი ქალი, შემთხვევით მოხვედრილა ამ ადგილას, როცა უკვდავების წყარო გადმოდიოდა. ქალს დაუღევია წყალი და ძალიან მოსწონებია, უსვამს და უსვამს. მერე ეს ქალი ოჯახთან ერთად კახეთში გადასახლებულა.

გასულა ხანი. ერთხელ გომეწრელები ჩასულან კახეთში პურის საყიდლად. მათ უნახავთ ჭრელ ფშაურ ფარდაგზე მჯდომი ღრმად მოხუცებული ქალი. გამოუკითხავს ქალს სტუმრებისათვის ვინაობა და როცა გაუგია, რომ გომეწრელები იყვნენ, ძალიან გახარებულა და უთქვამს: მეც გომეწრელი ვარ, სიპის კალოზე დაბადებული და სამგლე გორაზე გათხოვილი. ერთხელ მაღაწალში უკვდავების

წყარო დაველიე და აღარ ვკვდებიო.

დღეს აღარავინ იცის, სად იყო ის წყარო. საფარველი აქვს დადებული.

უნჯი ყმა – ჯვარის ძირძველი, მკვიდრი და ამიტომაც ყველაზე ერთგული, თავდადებული ყმა, რომელაგან ირჩევს ჯვარი თავის მსახურთ (მკადრეებს, ხუცესებს, დასტურებს). მისი საპირისპიროა „უყმო ყმა“ ანუ ისეთი ყმა, რომელიც ყმობს კიდეც რომელიმე ჯვარს და არც ყმობს (ანუ არა აქვს მის მიმართ რაიმე საპასუხიმიგებლო მოვალეობანი). მეფე ერეკლესთვის ხევსურნი უნჯი ყმები იყვნენ, რომლებიც მის ბრძოლებში თავდადებით, სრულიად უანგაროდ მონაწილეობდნენ, რასაც მოწმობს ეს ხევსურული ლექსი:

„– მიშველეთ, ჩემო ხევსურნო, უნჯნი ყმანი ხართ ჩემნია.

ფულს მაგცემთ მაგოდენასა, რო არ ზიდავდეს ცხენია.

– თავს ვერ გაგიხრით ხევსურნი, უნჯნი ყმანი ვართ შენნია.

თეთრს ვინც აიღებს ხევსური, ვინაც მახკიდას ხელია,

გაუწყრას, ნეფევ ერეკლევ, ის სალოცავი ჩვენია“.

უსანეთოჯის ირემი – სოფელ მე-ჯვარისხევში უსანეთობის დღესასწაულზე ირემი მოდიოდა შესაწირავად. მნათე რქებზე ანთებულ სანთლებს დაუმაგრებდა, მარილს აალოკინებდა, ტანზე ბეწვს შეუტრუსავდა და ეკლესიის გარშემო სამჯერ შემოატარებდა. ამის შემდეგ ირემი დაიჩოქებდა და თავს დასაკლავად გადახრიდა. მნათე დაკლავდა ირემს და მის ხორცს იქ მისულ მლოცველებს გაუნაწილებდა. ერთ დღეს, როცა ძველი მნათე ცოცხალი აღარ იყო, ირემს სალოცავში მოსვლა დაავგიანდა. ახალმა მნათემ ირემს

ირმის ფიგურა. ბრინჯაო. წითელი სოფელი, კახეთი (ძვ.წ. XIV-XIII ს.ს.). სსმ. არქეოლოგიის გამოფენა.

რქებზე სანთელი აღარ მიაკრა, არც თმა შეუტრუსა და აღარც მარილი აალოკინა. არ აცალა ირემს დაწოლა და ისე მოკვეთა თავი. თავმოკვეთილი ირემი სასწაულად კარგა ხანს ფეხზე მდგარა და მერე წაქცეულა. ამის შემდეგ ირემი აღარ მოსულა უსანეთობის დღესასწაულზე.

უსურმაზი – ცხოველი, რომელიც არც იჭმევს და არც მსხვერპლად არ შეიწირება (კატა, ძაღლი).

უყულდაშის წმ. გიორგი (ჯგრაბი) – სვანეთში ძველად თურმე ახალკვირას (აღდგომის მომდევნო კვირას) ყოველწლიურად უყულდაშის წმიდა გიორგის ილორის წმ. გიორგისგან შესაწირავი ხარი მოსდიოდა. გათენდებოდა თუ არა, ხატის კარის წინ ის ხარი იდგა და ელოდა, როდის დაიჭერდა მას ჯგრაბის „მარე“ (სვანურად კაცი) და შესწირავდა სალოცავს. მაშინ უყულდაშის ჯგრაბს ემსახურებოდა ტურანშას გვარი. ერთ წელს თურმე ილორის გამოგზავნილი ხარი ჯგრაბის ყარაულმა მოიპარა. ხალხს არწმუნებდა, ილორმა წელს შესაწირავი არ გამოგვიგზავნაო. ამის შემდეგ ილორმა შეწყვიტა ხარის გამოგზავნა. გავიდა მცირე ხანი და ტურანშების ცხვრის ფარაში ერთი ურქო თხა (გაბუ) გაჩენილა. იმ ხანად ტურანშებში ერთი მოსახლეა ყოფილა დარჩენილი, რომლისგანაც ეს გვარი უნდა გამრავლებულიყო. ამ მოსახლემ გაბუს მოკვლა მოინდომა. დანა რომ მოიქნია მსხვერპლის ყელის გამოსატყრელად, გაბუს ასცდა, მას მოხვდა თვალში და მაშინვე მოკვდა. ამის შემდეგ ტურანშები ისე გადაშენებულან, რომ ამ გვარიდან დღეს ერთი კაციც კი აღარ არის დარჩენილი.

უცანაური მთიბალი – მთიულეთში, ხანდოში, ჩიკრიკიანების ოჯახში მომხდარა ასეთი ამბავი. ტყისპირას თიბავს კაცი და ხედავს, გამოვიდა ტყიდან ქალი და მანაც დაიწყო თიბვა. მიხვდა კაცი, რომ ეს ადამიანი არ არის. სთიბს ეს კაცი და სთიბს ის ქალიც. უყურა, უყურა კაცმა და, ხედავს, რასაც თვითონ აკეთებს, ქალიც იმას აკეთებს. ბოლოს, ადგა ეს კაცი, მაგრად დაგრიბა ბალახი და ფეხები შეიკრა. ქალმაც ასე გააკეთა, გაიბა ფეხები. მერე კაცმა ცელი ამოუსვა ამ დაგრეხილ ბალახს და მოჭრა, გაითავისუფლა ფეხები.

უსვამს ეს ქალი, უსვამს ხის ცელს ბალახზე და – რას გაჭრის! ვერ გაითავისუფლა თავი. დაიჭირა კაცმა და წამოიყვანა სახლში. თმები და ფრჩხილები დააჭრა და ხმლის ქარქაშში შეინახა. იცის კაცმა, რომ ხმალს ვერ მიუღება, აშინებს ხმალი. და იყო დიდხანს ის ქალი იმ კაცის ოჯახში. და ისე გამდიდრდა და აშენდა ის ოჯახი, რომ მეტი არ შეიძლება. არც ვინ ავად გახდებოდა იმათი, არც არაფერი უფუჭდებოდათ. კარგად და ბედნიერად იყო ის ხალხი.

ბოლოს, ბავშვისთვის უთქვამს ქალს, აბა, ჩამოიღე ის ხმალიო და წამოჩეჩეო. წამოჩეჩა და ფრჩხილები წამოსცვივდა. აკრიფა ფრჩხილები და აიღო, თავისი რაც იყო, და წავიდა, უთხრა: ვერაფრით ვერ დაგაზიანებთო, სულ კარგად მექცეოდით, კარგი ოჯახი იყავით, ჩემთვის კარგები იყავით, ოღონდ თქვენს ცეცხლს სინათლე ნუ ექნებაო. მაინც ამით დაწყევლა. მეტი არაფერი უთქვამს და წასულა ეს ქალი.

ფ

ფანდური – ქაჯავეთის განძი.

ფანდური ოძროსი – ქაჯავეთიდან მოტანილი ათძალიანი ფანდური, **ქაჯავეთის განძის** შემადგენელი ნაწილი, ინახებოდა **ჯვარში** და მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში გამოიტანდნენ. როცა სოფელში ახალი მიცვალებული იყო, სოფელი დუმდა და დუმდა ფანდურიც. როცა მწუხარების ჟამი გავიდოდა, გამოიტანდნენ ფანდურს და დაუკრავდნენ, იმის ნიშნად, რომ სოფელს უკვე შეეძლო ემხიარულა (ნიშნობა, ძეობა, ქორწილი და სხვა).

თქმულებით, როცა სოფელს **ჟამნი** უახლოვდებოდნენ, ფანდური თავისთავად ახმიანდებოდა ხოლმე და სოფელიც ემზადებოდა მათ დასახვედრად.

ფარნავაზი – ერთიანი საქართველოს პირველი მეფე (ძვ. წ. III ს.). მითოსი, რომელიც სიზმრის სახით არის გადმოცემული, მოგვითხრობს, თუ როგორ გახდა იგი მეფე. ფარნავაზს ესიზმრა, თითქოს იგი იმყოფებოდა უკაცურ სახლში, საიდანაც გამოსვლა ეწადა, მაგრამ ვერა და ვერ გამოდიოდა. სრული მდუმარება იყო გამეფებული, არსაიდან მშველელი არ ჩანდა, არც სარკმელი ჩანდა, არც კარი. უცებ გაიჭრა სარკმელი და მზის სხივმა შემოყო თავისი მკლავი, წელზე მოეხვია ფარნავაზს და გარეთ გაიყვანა. და იხილა ფარნავაზმა მზე კელად ფეხზე მდგარი ადამიანივით, გაიწოდა ხელი და მოსწმინდა მზეს პირიდან ყვითელ რძესავით ცვარი და იცხო თავის პირისახეზე. და გამოელ-

ვიძა ფარნავაზს. სასიკეთოდ ენიშნა ეს სიზმარი და გავიდა იმავე დღით სანადიროდ. დიღმის ველზე ირემი წამოუხტა და დაედევნა მას ფარნავაზი. სდია, სდია და სადღაც თბილისის (მაშინ აქ ქალაქი არ იყო გაშენებული, ადგილს კი ტფილისი ერქვა) ღირღალებში დაეწია მას ისრის მანძილზე და სტყორცნა ისარი. მცირე მანძილი გაიარა სასიკვდილოდ დაჭრილმა ირემმა და დაეცა. ამ ღროს ჩაესვენა მზეც. ღამდებოდა და თან კოკისპირულმა წვიმამ დაუშვა. მიიხედ-მოიხედა ფარნავაზმა, რომ სადმე თავშესაფარი ენახა, გადაეწვიმა და დილით მცხეთას დაბრუნებულიყო. უცებ თვალში მოხვდა კლდეში ამოქოლილი კარი, რომელიც სიძველისგან ნახევრად ჩამოშლილიყო. აიღო ფარნავაზმა ჩუგლუგი და გამოანგრია კარი, და ხედავს გამოქვაბულს, რომელიც აურაცხელი ოქროსა და ვერცხლის ზოდებით და ჭურჭლით არის სავსე... მაშინ გაახსენდა ფარნავაზს სიზმარი და იფიქრა, აი როგორ ამიხდაო. სამი დღე და ღამე ზიდავდნენ ამ განძს ფარნავაზი და მისი ორი და. როცა განძი დააბინავეს, ფარნავაზმა შეუთვალა კოლხეთში ქუჯი ერისთავს, რომ ლაშქრის შეგროვებას და აზოს წინააღმდეგ ომის გამოცხადებას აპირებდა. ქუჯიმაც სიხარულით დაუჭირა მხარი და, მართლაც, ჩამოაგდეს აზო და განდევნეს უცხოელები ქვეყნიდან. ფარნავაზმა ოქროს ძღვენი გაუგზავნა მეფე ანტიოქოსს, მან კი ოქროს გვირგვინი გამოუგზავნა ფარნავაზს იმის ნიშნად, რომ იგი ამიერიდან თავისი ქვეყნის მეფე უნდა გამხდარიყო. გამეფდა ფარნავაზი და მეფობდა კეთილად მრავალი წელი.

ფასაკუნჯი – მითოსურ-ზღაპრული ფრინველი, რომელიც ქვესკნელსა და ზესკნელს შორის მოძრაობს, თან თავისი ფრთებით სამზეოზე აჰყავს ქვესკნელში მოხვედრილი მზეჭაბუკი. ფასკუნჯი და **გველეშაპი** განუყრელი წყვილია. მათი საცხოვრებელი ადგილი ხესთან არის დაკავშირებული: ხის კენწეროზე ფასკუნჯს ბუდე აქვს გამართული და ბარტყებს ზრდის, ხოლო ხის ძირში გველეშაპია მოკალათებული. თითქოს ისინი, რაკი ერთი ხეა მათი ადგილსამყოფელი, დაძმობილებულნი უნდა იყვნენ, მაგრამ გველეშაპი მტრობს ფასკუნჯს: რიგ-რიგობით სანსლავს მის ბარტყებს. შეწუხებული ფასკუ-

ნჯის საშველად გამოეშურება მზეჭაბუკი, რომელსაც თავად ესაჭიროება შველა. მზეჭაბუკი ამარცხებს გველეშაპს, უფატრავს მუცელს და უკან უბრუნებს ფასკუნჯს თავის ბარტყებს. მაღლიერი ფასკუნჯი მხარზე შეისვამს მზეჭაბუკს და ზემო ქვეყანაში აიყვანს. მზეჭაბუკი მოშიებულ ფასკუნჯს გზაში თავისი ბარძაყის ზორცით კვებავს, თუმცა სამზოვზე ასვლისას ნაკრტენით უმრთელებს ბარძაყს.

საბა „სიტყვის კონაში“ ამგვარად განმარტავს ამ არსებას: „ტანითა მსგავსი ლომისა; თავი, ნიკარტი, ფრთე და ფერხი მსგავსი არწივისა, ნაკრტენ-მრავალი... პილოს აღიტაცებს და ცხენთა მაზიანებელ არს“.

ფურის რძა – როცა ხახმატის გიორგიმ ქაჯავეთიდან დიდრონი ხარ-ძროხა მოდენა, ხეობაში სიმჭიდროვის გამო ერთ ცალრქა ფურს ეს ერთადერთი რქა მოტყდა, აიღეს ეს რქა და სალუდე ქერის საწყაოდ დასახეს. თავად რქა, როგორც ეტალონი, *კვრივ* ადგილას, ციხის ნანგრევში, შეინახეს, ხოლო მისი ოდენობის ჭურჭლები დაამზადეს. ყოველ დღეობაზე, როცა ლუდის დუღების სამზადისს შეუდგებიან, იმ რქის ოდენობის ჭურჭლით აწყავენ სალუდე ქერს, რომ ზუსტად იცოდნენ, რამდენი ლუდია საჭირო დღეობაზე.

ფუძის ანგელოზი – უკანახოში (ხევსურეთში) იმ ადგილას, სადაც ახლა ფუძის ანგელოზია დაარსებული, ერთ უკანახოელ კაცს ძროხა დაჰკარგვია. ბევრი ძებნის შემდეგ უპოვნია. ხედავს, ძროხას ხბო მოუგია და წევს. დაეზიდა პატრონი იმ ხბოს ასაყვანად, მაგრამ ვერა და ვერ ასწია. გაანება თავი, წავიდა და შეეკითხა ხალხს, ძროხა ვიპოვნე, ხბო მოუგია და ვერ აეწიე, ვერ წამოვიყვანეო. ხბოს როგორ ვერ მოერიეო, უთხრეს, მაგრამ თავადაც რომ ვერ ასწიეს ახალმოგებული ხბო, დალოცეს ის ადგილი და შეეხვეწნენ: ამ ადგილის ფუძის ანგელოზო, როცა დრო მოუვა, გაგვაგებინე და აქ დავკლავთო. ამდგარა ძროხა და წამოსულა სოფელში, ხბოც უკან გამოკიდებია.

გავიდა ხანი და გაიზარდა ბოჩოლა, გახდა კურატი. ამდგარა ეს

კურატი და წამოსულა ბუბუნით, უკან გამოყოლიან პატრონები: აბა, ვნახოთ, სად წავაო. წასულა ეს კურატი და, სადაც დაიბადა, იქ დაწოლილა. გვარის უფროსს დაუკლავს და უთქვამს: ამ ფუძის ანგელოზო, შენს სადიდებულოდ იყოს ეს ხარ-მარეშიო (ხარ-მარეში ჯვართენაზე შესაწირავ საქონელს ნიშნავს).

ირემი ქვაზე. გულამყარი, სოფ. ღუმაცხო.

ქ

ძაღვაძე - ჯვარის (ღვთისშვილის) მსახური, რომელიც საყმოს ჯვარის ნებას განუცხადებს, მოაქვს პასუხი ხუცესის ლოცვა-ვედრებაზე. ქადაგად თავად ჯვარი ირჩევს საყმოდან და დასვამს მას, ვისიც იმედი აქვს, რომ მორჩილად შეუსრულებს ნებას, დაუფარავად და მიუკერძოებლად მიიტანს საყმოს ყურამდე ჯვარის სიტყვას, ზოგჯერ სასიკეთოს, ზოგჯერ სასტიკს. ქადაგის ენა განსაკუთრებულია, რადგან მისი პირით თავად ჯვარი მეტყველებს. ამ ენას **ჯვართენას** უწოდებენ, ხოლო ქადაგის ნალაპარაკეს - **ნაქადაგარს**. (იხ. *მეუნე*).

ძავთარა - ქავთარა ფშავეში კოტიას წმ. გიორგის, წითელაურთა თემის, ხევისბერი იყო. სალოცავს ორიათასი სული ცხვარი და ბევრი მწყემსი ჰყავდა. ქავთარა ხშირად მიაკითხავდა ხოლმე წმ. გიორგის ფარებს. წინასწარ იცოდა, რომელ ღამეს მოვიდოდა წმ. გიორგი ცხვრის დასათვალიერებლად. ეტყოდა მწყემსებს: ამაღამ წმ. გიორგი მოვა და ცხვარი რომ არ დაფრთხეს, არ დაიკივლოთ, იცოდეთ, წმ. გიორგი იქნებაო.

ერთხელ ქავთარა კოტიის გორს ყოფილა წმ. გიორგის ცხვარში. მისულა საზარესთან, დამჯდარა და დაუწყია ხატთან ლაპარაკი. ხან ნელა ესაუბრებოდა ხატს, ხანდახან კიდეც გაუჯავრდებოდა ქავთარა ხატსო. ამ დროს ქისტები ყოფილან გადმოსულნი ქავთარას მოსაკლავად და ცხვრის გასარეკად. საზარესთან ახლო ყოფილან ჩასაფრებულნი, რადგან სცოდნიათ, რომ ქავთარა საზარესთან ხშირად მიდიოდა. მოუმარჯვებიათ ქისტებს თოფები მოსაკლავად, მაგრამ როგორც კი დაუმიზნებდნენ თოფს, ქავთარა თურმე გაუჩინარდებოდა. მოაშორებდნენ ნიშანს და - იქვე იჯდა და ხატს ესაუბრებოდა. რამდენჯერმე რომ განმეორდა ასე, ქისტები მიხვდნენ, რომ

ქავთარა წმიდა კაცი იყო და შეშინებულები უკან დაბრუნდნენ. ვერც ქავთარა მოკლეს და ვერც ცხვარი წაასხეს.

როცა ქავთარა მოკვდა, მკვდარს თუ- რმე თავზე ციდან **ნათლის სვეტი** ედგა. რომ გაასვენეს, სვეტიც თან მიჰყვებოდა და საფლავში რომ მიწა მიაყარეს, სვეტიც მაშინ გამქრალა.

ძალუნდაური – მამუკა, გუროელი ხევსური, **ნაწილიანი** გმირი. როცა ქალუნდაურს გამარჯვების დღე მოუვიდოდა, მისი ხმალი, რომელიც ასევე ნაწილიანი იყო, ქარქაშიდან ამოიწეოდა ხოლმე; ამით ამცნობდა პატრონს გამარჯვების დღეს. ამოიწევდა ხმალი და, ამ დროს ქალუნდაური სადაც არ უნდა ყოფილიყო, გაიგებდა და გადასხვაფერდებოდა, სიმხნევის სული გადმოვიდოდა მასზე. ერთხელაც, როცა ხიფხოლას (საჭმელი ბალახია ერთგვარი) თხრიდა მთაში, ასეთი ნიშანი დასდგომია. მისულა სახლში და, ხედავს, ბოძზე ჩამოკიდებული ხმალი ქარქაშიდან ნახევრად ამოწეულია. უფიქრია ქალუნდაურს, ნეტა, რა ამბავია, ვის რა უჭირს, საითკენ უნდა წასვლაო? გამოსულა კარში ქალუნდაური და თავის სოფელ ბაჩაყაურისთვის დაუძახნია: ბაჩანაო, (ბაჩაყაურს მეტსახელად ბაჩანა რქმევია), რა ამბავია, რომ ხმალი ნახევრამდე ამოგებულიაო? სად ვის რა უჭირს, არ იცი, საითკენ მიწევს ეს ხმალიო? ბაჩაყაურს დაუძახნია: არ ვიცი, ქალუნდაურო, ოღონდ ამბობენ, ზურაბის ლაშქარია შემოსულიო, – აბა, მეტი გაჭირვება რაღა იქნებაო? უთქვამს ქალუნდაურს, – ხომ იცი ზურაბის ხასიათი: აღარაფერს შეარჩენს ხევსურებს, ჩქარა თუ არ მივეშველეო. ბაჩაყაურს დაუძახნია: დიდი სიფრთხილე კი გმართებს, თორემ ძალიან ეშმაკი მეომარია ზურაბი, მოგკლავსო. – რაც იქნება, ის იქნება, უთქვამს ქალუნდაურს. – მგონია, რომ გავიმარჯვებ: თუ გამარჯვება არ მელის, ხმალი არ ამოიწევდაო.

მობრუნებულა შინ, ასულა ჭერხოში, აუსხამს იარაღი, ჯაჭვ-ჩაჩქანი, ჩამოუხსნია ბოძიდან ხმალი, ჩაუგია ქარქაშში, უთქვამს: აბა, ჩემო ხმალო, ახლა შენ იცი, როგორ წამგერი საქმესო.

წასულა მამუკა, სხვა მთისიქითლებიც წამოსულან ზოგ-ზოგები. ბორბალის მთაზედ რომ შემომხდარა ეს მამუკა ქალუნდაური, გადაუხედავს ხევსურეთისკენ და სანესთან ხევსურნი და ზურაბის ლაშქარი ერთმანეთის პირისპირ დაუნახავს. სულ ფრენით წასულა მაშინ ქალუნ-

დაური სანესკენ. ნაწილიანი არ იყო? როცა სალაშქროდ გაემართებოდა, წინ ვარსკვლავით თურმე *ნათლის სვეტი* გაუძღვებოდა. ახლაც ასე მოხდა, შუქი გასძლილია წინ ქალუნდაურს. ზურაბს რომ გადმოუხედავს, დაუნახავს მთის ძირში მიმავალი მოყმე. ზურაბს უკითხავს, ის რა კაცი მოდის, წინ რომ ვარსკვლავი მოუძღვებო? უთქვამთ: ჩვენ არ ვიცით, რა კაცი. ზურაბს უთქვამს: ჩვენ ის კაცი კარგს არაფერს დაგვაყრის, თუ ჩქარა არ მოვშორდით აქაურობასო. აუყრია მაშინვე ლაშქარი და გაქცეულა. მაგრამ ქალუნდაური მისწევია ზურაბის ლაშქარს *ბეგენგორის* ძირში, არაგვის რიყეზე. ზურაბი კი გაქცევია, კელარ ჩაუგდია ხელში, მის ლაშქარს კი ხმლით დარეგია წყალში. მოუკლავს ერთი, მერე მეორე, მესამე... მეთორმეტისთვის რომ შემოუკრავს ხმალი მამუკა ქალუნდაურს, მაშინ ის მეთორმეტე მოკლული თავით ფეხადმა დაყუდებულა წყალში, ღმერთს შესწვდომია ამდენი დახოცილი ადამიანის ცოდვა და ჩაუგია ხმალი მამუკა ქალუნდაურს. შეუძახნია ღვთისათვის: „ღმერთო, შენ ნუ გამიწყრები! მეტს აღარ მოკვლავო (ხევესურეთში ძველ მეომრებს რჯულად ჰქონდათ: თუ ხმლით შუღლში მოკლული კაცი ფეხადმა დაეყუდებოდა, შუღლი აღარ შეიძლებოდა, ღმერთს იყო შემწვდარი).

ქალუნდაურს, უთქვამს მათთვის, ვინც მის ხმალს გადაურჩა: მშვიდობით იყავით, ხელი მოგემართოთ! ღმერთმა აღარ მომცა მეტის დახოცვის ნებაო, და გამობრუნებულა. გამარჯვებულ ქალუნდაურს არაგვის რიყიდან, სადაც დასრულდა ბრძოლა, აბჯრის კალთით ერთი მოზრდილი ქვა აუტანია ბეგენგორის მთაზე და იქ გამარჯვების ნიშნად ჩაუყუდებია. და დაუთქვამს: ვინც ჩემი სიკვდილის შემდეგ ამ ადგილას აიარ-ჩაიაროს და ამ სამანთან სამი ყანწი არყით არ დაილოცოს, არ გამიხსენოს, ამ ჩემი ხმლის ცოდვა მასზე იყოსო. მაშინ გამოითქვა ეს ლექსი:

*„მაუკლენ მთას იქითითა ნაპირის ადგილისანი.
მამუკას ქალუნდაურსა თან მახყევს შუქნი მზისანი,
ბეგენთ გორ ჩამაეწივა, ჭრნა ლაშქარნ ზურაბისანი.
ამანდით ამაბრუნვილმა სამანნ ჩახყუდნა ქვისანი“.*

ეს არის ქალუნდაურის სამანი ბეგენგორის მთაზე, რომელიც გადაყურებს არაგვის რიყეს, სადაც ბრძოლა მოხდა.

როცა მამუკა ქალუნდაურს მარხავდნენ, თავაწეული გველი გამოჩენილა, რომელიც ცხედარს მიჰყვებოდა ნაწილის ხელში ჩასაგდებად. ერთ ხევესურს ხმალი უშიშვლებია და გველისათვის თავი მოუჭრია. და ასე ჩავიდა ნაწილი მიწაში ქალუნდაურთან ერთად.

ძალძვა – შაბაშ-ყვინი შემოესია საქართველოს. კახეთი ააოხრა. მოადგა ყვარელსა და სოფელ საბუეს. გოგილაანთ გვარის ქალი გაექცა მტერს. ერთი ბაღლი თან მოჰყავდა ხელმოკიდებული. მხარზე კი აკვანი ედგა მეორე ბაღლით. მოიხედა და ხედავს, ეს-ეს არის დაეწევიან ურჯულოები. ქალმა ინატრა: ნეტა გამაქვავა მაინც ჩემი შვილებიანად, ოღონდ მტრის ხელში არ ჩამაგდოო. და მართლაც, იქცა ეს ქალი ქვად.

სოფელ საბუის ბოლოს ამიტომ ქალქვის მინდორს ეძახიან. გდია იქ, წყლის პირას, ეს ჭროლა ქვა და ორი პატარა ქვაც გვერდით უწყვია, კერაფრით კერ დაძრავ ადგილიდან.

ძართული ენა – ინგილოებში არის თქმულება, რომ თავდაპირველად ყველა არსება ერთ ქართულზე ლაპარაკობდა. ყველას ერთი ქართული ჰქონდა: არა მხოლოდ ადამიანებს, მხეცებს, ფრინველებსაც, მცენარეებსაც, მიწასაც, წყალსაც, ჰაერსაც, ცეცხლსაც, ყველა ქმნილებას, რაც კი არსებობს დედამიწის ზურგზე. მაგრამ გავიდა დრო და ქართული დანაწილდა, განშტოვდა, ყველამ თავის ქართულზე დაიწყო ლაპარაკი... ცხოველებმა – თავის ქართულზე, ფრინველებმა – თავის ქართულზე, მცენარეებმა – თავის ქართულზე. მხოლოდ ადამიანებს შერჩათ ერთიანი ქართული. მაგრამ რაც დრო გადიოდა, ადამიანებმაც ვეღარ გაუგეს ერთმანეთს: თავ-თავიანთ ქართულზე აღაპარაკდნენ და ერთმანეთისთვის უცხონი გახდნენ. ერთადერთი არსება გველი იყო, რომელმაც შეინარჩუნა თავდაპირველი ქართულიც და სხვა ქართულებიც. მას მთელი ქვეყნიერების ენა ესმის: ყველა ადამიანის, ყოველი სულდგმულის და უსულოსი, მთელი ბუნების.

ძარჩაიძი – ზეგარდის წმ. გიორგი.

ძაჯავეთის ბანძი – ქაჯავეთის დალაშქრის შემდეგ წამოღებული ნადავლის ერთობლიობა, რომელიც უპირატესად მჭედლური

კულტურის საგნებისგან შედგება და რომლებიც ყოფა-ცხოვრებაში გამოიყენება, მაგრამ ქაჯავეთიდან წამოღებულთ ყველას საკულტო დანიშნულება აქვთ. ესენია: **თასი**, **საკიდელი**, ცხრაენიანი ზარი, ოქროს ფანდური, ათძალიანი ოქროს საცერი, ქურთემული (დიდი გრდემლი), ფურის რქა. თითოეული მათგანი გამოხატავს საყმოს ერთიანობას (კონსოლიდაციას) და მის კავშირს **ღვთისშვილთან**. თასის საშუალებით ყმები ეზიარებიან წმიდა სასმელს; ზარი ხშიერად აერთიანებს საყმოს, მოუწოდებს მათ სალოცავისკენ; საკიდელი წარსულში წინაპრებთან, აწმყოში ერთმანეთთან და მთელი საყმოს ჯვართან კავშირს გამოხატავს; ფანდურის ჰანგები და წარმოთქმული სიტყვები აგონებენ წარსულს; საცერში გაცრილი წმიდა ფქვილით გამომცხვარი კვერები ჯვარის კარზე მისატანად არის გამიზნული (სადაც დღეებში გაცრილი ფქვილისგან გამომცხვარ პურს არ ჭამენ); ქურთემული მჭედლობის საქმის სიმბოლოა და, როგორც საიდუმლო საგანი, ჯვარის **კვრივში** ინახება, ყველა გრდემლი, რომელიც კი სამჭედლოშია, მის ყაიდაზე არის დამზადებული; ფურის რქა არის საწყაო, რომლითაც აიწყვება სადღესასწაულო ლუდისთვის საკმარისი ქერი (არც მეტი, არც ნაკლები). თავად ქაჯავეთური ფურის რქა, როგორც ეტალონი, კვრივში ინახება საფარველდადებული, მისი ოდენობის საწყაო კი – ჯვარში.

ძაჯავეთის ლაშქრობა – ხახმატის გიორგი ქაჯავეთის დასალაშქრავად რომ გაემართა სხვა **ღვთისშვილებთან** ერთად, თან ერთი ჭორმეშიონი კაცი, სახელად გახუა და გვარად გოგოჭური, იახლა. ოღონდ, რადგან სხვა ღვთისშვილებს ხორციელის სუნი ეჯავრებოდათ, გახუას დაავალეს, ორი დღე არაფერი ეჭამა, რომ სუნი არ ასდენოდა. გახუამ ერთს დღეს არაფერი ჭამა, მეორე დღეს კი, როცა ძალიან მოშივდა, პური და ყველი მოიპარა და შეჭამა. გაუგეს ღვთისშვილებმა და დასცინოდნენ: „მეპურყველე გახუაო“. და ისევ სუნი აუვიდა. ამიტომ სული ამოაცალეს, გვამი მიწაში დაფლეს, რომ მობრუნებისას ისევ ჩაებრუნებინათ მასში სული.

ასე წაიყვანეს გახუას სული ღვთისშვილებმა ქაჯავეთში და, რაც იქ მოხდა, როგორ ებრძოდნენ ღვთისშვილები ქაჯებს და რა დოვლათი წამოიღეს იქიდან, ყველაფერი გახუამ თავისი პირით უამბო ხევსურებს. გიორგიმ რომ ქაჯავეთი გატეხა, მე მასთან ვიყავიო. წა-

ლომები. ყაზბეგიანთ კარის ეკლესია.

მიყვანეს ქაჯავეთში, მე და გიორგის ლაშქარნი ერთად მოვდიოდით, კოპალაც თან მიგვეყვებოდაო. ქაჯავეთს რომ მივუახლოვდით, ერთს ტყეში დავიშალეთ და დაღამებას ვუცდიდით. ამ დროს ქაჯებმა გაგვიგეს და თავს დაგვესხნენ. ჩვენც გამოვედით სამალავიდან და შევეებით, და შეიქნა დიდი ბრძოლა, ვძლიეთ ქაჯებს და დავამარცხეთ, და, ის იყო, ქაჯავეთის აღებას ვაპირებდით, რომ კატის თავ-ფეხის სროლა დაგვიწყეს და ისე შეგვაწუხეს, რომ კინაღამ დავმარცხდით, მაგრამ გიორგი და კოპალა ფარებს იფარებდნენ და ჩვენ იმათ შევეფარეთ. ბოლოს, ერთ-ერთს, გიორგის მოლაშქრეს კატის თავი მოარტყეს ფეხზე და ფეხი მოსტყდა. ფეხმოტეხილი გამოვიტაცეთ და შორს დავმალეთ, და ისევ შევებრძოლეთ ქაჯებს. ბოლოს, კატის თავ-ფეხი გაუთავდათ და აღარ გვახლიდნენ. და შეესიენ ღვთისშვილნი გიორგის მეთაურობით, ქაჯები ამოწყვიტეს და, რანიც მათ გადაურჩნენ, ციხეში შეცვივდნენ. მაგრამ კატის თავ-ფეხი ისევ მოეგროვებინათ და ხელმეორედ დაგვიშინეს. ძალიან შეგვაწუხეს და დროებით უკან დავიხიეთ. მე ვეღარ მიყვევი ღვთისშვილებს და, ცხენი ეგდო მოკლული, იმის ღრუში ჩამადგვრინეს და დამმალეს. როცა ქაჯებს კატის თავ-ფეხი კიდევ გაუთავდათ და ღვთისშვილნი მათ ისევ დაედევნენ, მეც ამომადგვრინეს ცხენის ღრუდან და ისევ ქაჯების საბრძოლველად წამიყვანეს. მესამე შეტევაზე კი საბოლოოდ დავამარცხეთ ქაჯები და ავიღეთ ქაჯავეთის მთავარი ქალაქი, სადაც სამჭედლო ჰქონდათ გამართული. ხახმატის გიორგი ბუზურად იქცა, შეფრინდა სამჭედლოში და ბზუის იქ. ერთ ქაჯს

უთქვამს: ამ ბუზურამ რაც ქნასო, ზვალ დილამა სცნასო. დასდევნებიან ბუზურას, მოვკლათ, სანამ უბედურება არ დაგვმართაო. ვერა და ვერ დაიჭირეს. ამ დროს ქაჯის მჭედელი რკინას ჭედდა, ბუზურას **აღით** შეფრენილ ხახმატის გიორგის მოუხიბლავს რკინა და, როცა მჭედელმა ცეცხლიდან გამოიღო გასაჭედად და კვერი დაჰკრა, იქუხა სამჭედლომ ერთიანად, აფეთქდა და ნამსხვრევები ცისკენ წავიდა. ამ დროს ხახმატის გიორგიმ ცხენი ზედ ქურთემულზე (გრდემლზე) შეაგდო – ზედ მისი ნალის ანაბეჭდი ახლაც ატყვია. ქაჯები ბევრი დახოცეს ღვთისშვილებმა და დახვიეს ხელი ქაჯავეთის ღოვლათს, რაც სამჭედლოში ჰქონდათ, – ქურთემულს, მკლავის სისქე ჯაჭვის რგოლებს, საკიდლებს, ვერცხლის თეფშებს და თასებს, სხვა ვერცხლეულს, ოქროს საცერს და ათძალიან ოქროს ფანდურს და კიდევ სხვა ნივთებს – და გამოზიდეს იქიდან. გამოირეკეს ძალზე მსხვილი, ჭერხო-ბოსელივით დიდრონი საქონელი და ხახმატისკენ ქნეს პირი. ამ ღოვლათთან ერთად წამოიყვანეს სამი ძალიან ლამაზი ქაჯის ქალი: **სამძიმარი**, მზექალი და **აშექალი**, რომ მონათლულიყვნენ და ხახმატის ჯვარში დამკვიდრებულიყვნენ წმ. გიორგის **მოდებად**.

გზაზე წვალებით მოვდიოდით, ქაჯები გვეწეოდნენ გზა და გზა და გვალონებდნენ. მაგრამ, ბოლოს, მაინც როგორც იქნა, გადავიარეთ დათვის ჯვარი, ჩავედით ველკეთილზე (აქ უკანვე ჩააძვრინეს გახუას სული მის გვამში, რომელსაც უკვე მატლი გასჩენოდა) და მივაღწიეთ ხახმატს. ხახმატში საქონელი რომ მოვრეკეთ, ყვება გახუა, იმდენი იყო, რომ სულ გაიჭედა ჯვარის მიდამოები. ისეთი სივიწროვე იყო, რომ ერთ ცალრქა ფურს ამ შეხლა-შემოხლაში ის ერთი რქაც მოტყდა (ერთი ფუთი ქერი ჩადიოდა, საწყაოდ ჰქონდათ ლუდისთვის ხახმატის ჯვარში). შუალამისას თურმე ისე განათებულა იქაურობა, რომ ამ ნათელზე ჩამოუხედავს ორ დედაკაცს ხახმატიდან და დაუნახეთ ეს საქონელი, ზეობაში რომ იდგა. ერთი დედაკაცი ვაჟის დედა ყოფილა, მეორე – ქალისა, სამშობიარო ქოხში ყოფილიყვნენ ჯერ კიდევ ორივენი. ვაჟის დედას უთქვამს: დაგწყევლოთ ღმერთმა ეგ თხები და ეშმაკები, რამდენი არიან, მიწასაც კი უმძიმსო! ქალის დედას კი უთქვამს: ოო, დაილოცოს, ვინ იცის, რა არის და საიდან მოსულა! კაცთაგან მორეკილს არ ჰგავს. დიდება ხახმატის ჯვარს, მაგის ძალა იქნებაო! გაიგო ეს ხახმატის ჯვარმა

და გაუწყრა ვაჟის დედას, რომ თქვა, თხები და ეშმაკები იქნებიანო, და ქალად უქცია ახლადშობილი ვაჟი.

მეორე დედაკაცი კი, ქალის დედა, რომელმაც თქვა, დაილოცოსო, დალოცა ხახმატის ჯვარმა და ქალი ვაჟად უქცია.

მეორე დღეს მთელი ხევსურეთის **ღვთისშვილნი**, რომლებიც არ წაყოლიან ხახმატის ჯვარს ლაშქრობაში, შურით აესილნი დაესხნენ და დაიტაცეს მოტანილი ნადავლი. არხოტის ჯვარს სასრევე-სამართებელნი წაურთმევია, ბრიშა ამლიდან მოსულ იახსარს დაუსაკუთრებია და თავის ხატში წაუღია შესანახად. ყველა ღვთისშვილმა რაღაც გაიტაცა ამ ნადავლიდან, მარტო **კვირიამ** არ იკადრა, არ ჩავიდა, რომ რაიმე წაეღო. შორიდან კი უყურებდა, როცა ღვთისშვილები იტაცებდნენ, და კიცხავდა მათ საქციელს.

ძაჯავითის ძაღვნი – ხახმატის გიორგიმ რომ **ქაჯავეთი** დალაშქრა, იქიდან ტყვედ ქალები წამოასხა. ქალები ჯერ ეწინააღმდეგებოდნენ, აქვე დაგვხოცე და თქვენთან არ წამოვალთო. ბოლოს, გიორგიმ აღთქმა მისცა მათ, და-ძმობა შეფიცა: რაც მე ძალი და შეძლება მაქვს, თქვენც გაგინაწილებთო, სამკვიდროს ჩემს სალოცავში მოგცემთ და ისე ვალოცვით თქვენ თავს, როგორც მე მლოცულობენო. ქალებს უთქვამთ, ქართული რომ არ ვიცითო? გიორგი შეპირდა, **მეენეს** მოგიჩენთ და ის გააგებინებს ხალხს თქვენს ნაქადაგარსო. ამ სიტყვაზე დათანხმდნენ ქალები და წაყვნენ ხახმატის გიორგის. **სამძიმარმა**, **აშექალმა** და **მზექალმა** ქართული ისწავლეს და ქრისტიანულად მოინათლნენ კიდევ და გიორგიმ **ხახმატის ჯვარში** დაამკვიდრა თავის **მოღეებად**. ისინი ძალიან გონიერნი და მოყვარულნი არიან, უყვართ გაჭირვებული ადამიანის დახმარება. მათ ხახმატის ჯვართან ერთად ახსენებენ. როცა ამბობენ, ხახმატის ჯვარიო, გიორგისთან ერთად სამძიმარსაც გულისხმობენ. დანარჩენი ქალები – სიმენქალი და ამენქალი ვერც მოინათლნენ და ვერც ქართული ისწავლეს, არიან უენოდ და არც ერევიან ხახმატის ჯვარის საქმეში. მხოლოდ ქაჯურ ენაზე ქადაგებენ. ამბობენ, ისინი სადღაც ჭორმეშავის ახლოს ცხოვრობენ და მტრობენ ადამიანებს.

ძედისუხნის ხატი – როდესაც თათრები რაჭაში ქედისუხანს შეესიენ, დაინახეს შუქი, რომელსაც მიყვნიან და მონასტერს მიაღგნენ;

მონასტერი დაარბიეს, იქიდან ხატები გამოყარეს, ერთი ხატი კი წმიდა გიორგისა კლდიდან შორს გადაისროლეს. უკან დაბრუნებისას ისეთი ნისლი ჩამოწვა, რომ კლდის წინ მთელი ხეობა გადაიფარა. თათრებს ნისლი მინდვრად მოეჩვენათ, დანდობილად წავიდნენ და ყველანი კლდეზე გადაიჩეხნენ, არც ერთი არ დარჩენილა ცოცხალი. წმიდა გიორგის ხატი კი იქვე ფერდობზე ესვენა და ცეცხლივით ანათებდა. ერთმა ქედისუბნელმა მღვდელმა, გვარად ველიაშვილმა, შორიდან მოკრა მას თვალი, სოფლის თავში აიტანა და იქ ეკლესია აუგო.

თქმულებით, ქედისუბნის წმ. გიორგის ეკლესიიდან ღამით გამოდის ცეცხლის ალი, ჩამოივლის წმიდა გიორგის სხვა ორ ეკლესიას იმ არემარეში და ისევ თავის საბრძანისს დაუბრუნდება.

ძმარ-ოძრო - ხორბალი ჯვართენაზე.

ძვადმცავული მცხეთისი - ქართლის სოფელ ზეგარდაში ცხოვრობდა ერთი მწყემსი, რომელსაც ერთიბეწო ფარა ჰყავდა. არა და არ მრავლდებოდა მისი ცხვარი. ერთ დღეს შეევედრა წმ. გიორგის, შენი ყმა ვიქნები, ოღონდ ცხვარი მიმრავლეო. შეისმინა წმ. გიორგიმ მწყემსის ვედრება და იწყო მისმა ცხვარმა მატება. ისე მოიმატა მისმა ცხვარმა, რომ სოფელში ყველაზე მრავალრიცხოვანი ფარა გაუხდა. მასზე მდიდარი არავინ იყო. ერთხელ ხმა გავარდა, ზეგარდას მტერი უახლოვდებაო, და ყველანი მთებში გაიხიზნენ თავის ჯალაბიან-საქონლიანად. მხოლოდ მწყემსი არ გაქცეულა არსად, დარჩა სოფელში წმ. გიორგის იმედად, რომ ის დაიფარავდა მტრებისგან. წმიდაო გიორგი, - შეევედრა მწყემსი თავის პატრონს, - შენ გაბარებ ჩემ თავს და ფარას. თუ მტრებისგან მიხსნი, საუკეთესო ცხვარს დაგიკლავო. და, მართლაც, შემოესია მტერი ზეგარდას, გაძარცვა სოფელი, ხოლო რაც ვერ წაიღო, ცეცხლში დაწვა, მწყემსი და მისი ფარა კი ვერ დაინახა - საფარველი ჰქონდათ დადებული. გადარჩენილმა მწყემსმა გამოარჩია საუკეთესო ცხვარი ფარაში და წაიყვანა წმ. გიორგის ეკლესიაში დასაკლავად. დააღირა თუ არა დანა ცხვარს, ძალზე მოეწონა ნასუქალი პირუტყვი, და დაენანა, იფიქრა: რა ბედენაა? მჭლეს შეეწირავ, ამას კი ჩემთვის დავიტოვებო. და ფეხი ჰკრა ცხვარს და გვერდზე გააგდო. ეს იყო და, უცებ თავის

ცხვართან ერთად ქვად იქცა მწყემსი და დღემდე ეს ქვები ზეგარდ-
ის წმ. გიორგის ეკლესიის ეზოში ყრია.

ძვაციხისელი – რაჭაში განთქმული მონადირე ივანე ქვაციხი-
სელი **ნადირთ პატრონმა** მადლობის ნიშნად, ზედმეტ პირუტყვს
რომ არ ზოცავდა, სანადირო ძაღლით, ყურშათი, დააჯილდოვა. იმ
დღიდან ნადირობაში არაჩვეულებრივი იღბალი მისცემია. მონადი-
რე ყურშას მეტისმეტად უფრთხილდებოდა: ღვინო-ბადაგს ასმევ-
და, თეთრ პურს აჭმევდა და საბან-ბუმბულს ახურავდა. ბოლოს, გა-
კაღნიერდა და არად აგდებდა ნადირთ პატრონის დაწესებულ წეს-
ებს. გაჯავრდა მონადირეზე ნადირთ პატრონი და ყურშაც გამქრა-
ლა. შეწუხებულა მონადირე, ვერ მიმხვდარა ყურშას დაკარგვის მი-
ზეზს, ხან ეგონა – ვაჭართა ქარავანს გაჰყვაო, ხან კი – ქაჯებმა
მოიტაცესო. დადიოდა ივანე ქვაციხისელი ყურშას საძებრად და თან
გლოვის ხმაზე ამ სიმღერას მღეროდა:

„ჩემო ყურშო, ორბის ლეკვო, ო, ჩემო ყურშო,
ყურშა გაეგ ზაენე სანადიროდო, ო, ჩემო ყურშო,
აწ კი მოველი სასადილოდო, ო, ჩემო ყურშო,
ყურშა გამიქრა შუალამითა, ო, ჩემო ყურშო...“

ხახული. რელიეფი.

ბოლოს, მიაგნო ყურშას კვალს მონადირემ და გაჰყვა მას. კვალმა ერთ თოვლით დაფარულ მაღალ კლდეზე მიიყვანა. კლდეზე ყურშას ნავალი დაინახა და გადაწყვიტა კლდის თავზე ასულიყო. მონადირემ თოვლისგან გუნდები გააკეთა და კიბის მაგვარად კლდეზე ააკრა. ძლიერი ყინვა იყო, თოვლი კლდეს მიეყინა და მამაცი მონადირე კლდეს მაღლა აჰყვა. თან მშვილდსა და კაპარჭს იშველიებდა მუჯირის მაგიერ. მაღლა კლდეზე მართლაც იპოვა თავისი ყურშა. ძალიან გაუხარდა, მაგრამ უკან რომ მოიხედა, ხედავს, მზეს თოვლის გუნდები დაედნო და უკან ჩამოსავალი გზა აღარ იყო. მონადირე მიხვდა, რომ ნადირთ პატრონის შურისძიებამ უწია. გავიდა რამდენიმე დღე. შიმშილით გამწარებულმა მონადირემ მოკლა ყურშა, მაგრამ მის ხორცს მაინც ვერ გაეკარა. დაიწყო სიმღერა:

*„თოვლი შეეკიბე, შევედი, შავო,
ყურშა მოვკალ და წინ მიდექს,
ყურშაო, შავო ყურშაო, შავო,
ხორციც არ მიჭამიაო,
რჯულიც არ გადმიგდიაო...“*

ახლა მონადირემ მთაზე ცეცხლი დაანთო, რომ სხვა მონადირეებისთვის ეცნობებინა თავისი ამბავი. ამისთვის მშვილდ-ისარი და კაპარჭიც კი გაიმეტა: დაწვა ისინი და დაანთო ისეთი ცეცხლი, რომ შორიდან შეემჩნიათ. დაინახეს ცეცხლი, კლდიდან ავარდნილი ალი და შეიყარა ხალხი, მოვიდნენ მისი ძმებიც.

ივანე მიხვდა, რომ განწირული იყო. ჩამოსძახა თავის ძმებს: ჩემი მიჯნური მომგვარეთ, უკანასკნელად შევხედავ და სიკვდილი გამიადვილდებაო. სიმღერით ჩასძახა თავისი თხოვნა მონადირემ ხალხს:

*„მომგვარეთ ჩემი მიჯნურიო,
მაღლიდან გადმოვეფრინდებო...
გაკხედე შორით მიჯნურსაო,
ერია მრავალ ხალხშიდაო...
ყურსა ეკიდა საყურეო,
უჟღერიალებდა ქარიო...“*

მოვიდა კლდის ძირას მისი მიჯნური და დაუწყო გამხნევება მონადირეს, იმედი ჰქონდა მისი სიმარჯვისა.

„ივანე ქვაციხისელო,
გორთაგორიდან მხტომელო,
ივანე, გორ-გორ მაეალო,
ხიდურში ჩამომაეალო!
ივანე, აკი იტყოდი -
არ მეშინია კლდისაო?
შესულხარ, ვერ ჩამოსულხარ,
ვაჟკაცსა არა გრცხვენია?
გადმოვარდი, თუ ვარდები,
შე ჯიხვო, მაღლის კლდისაო“.

მიჯნურის სიტყვებით გამხნეებულმა ივანემ ისკუპა კლდიდან, კლდეც ჩამოიქცა და დიდი ლოდი გადაეფარა მონადირეს... ასე დამთავრდა ივანე ქვაციხელის ამბავი.

ძვის წულად მცეცხელი - ღუდას ყოვლადწმიდას ღვთისაზე მისულა ერთი უშვილო ღედაკაცი, თურმე ძალიან უნდა, რომ შვილი ჰყავდეს, მაგრამ არ უჩნდება. იმ დროს ხორცის ნაწილს იძლევიან ხატში მამაკაცებისთვის. ადგა ეს ქალი, ქვა გაახვია ჩრებში, მომეცით ყრმის წილიო. და მისცეს დასტურებმა ნაწილი, როგორც მამაკაცს ეკუთვნოდა. და გამობრუნდა თუ არა ქალი, ქვა ბავშვად ექცა მკლავებში და შესჩხავლა ღედას: გაუმარჯოს ღუდას ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს, ქვის წულად მქცეველსო! მთიულები და ოსები ღოცულობენ ღუდას ღვთისმშობელში.

ძორწილი - ძველი ცხოვრების დასასრულის და ახლის დასაწყისის სიმბოლო. ქორწილით, როგორც საბოლოო მიზნის აღსრულებით მთავრდება ჯადოსნური ზღაპრების მეტი წილი. ქორწილი აღნიშნავს საბოლოო დასასრულს, რომლის იქით იწყება სრულიად განსხვავებული, თავდაპირველი სამოთხის მსგავსი ცხოვრება. ქორწილი ერთიანობის, სიხარულის, იმედის ჟამია.

ძურმუხის ოძროს მამალი - აი, რას მოგვითხრობენ ინგილოები: ქურმუხის ეკლესიის სიღრმეში, ფულურო ლოდში, ცხოვრობს

ფარშევანგი. წმიდა გიორგის
სახელობის ეკლესია. სოფ.
დიღომი.

თვით წმ. გიორგი და ღვთისმშობელი. მათ თან ჰყავთ ერთი ოქროს მამალი და ერთი წითელი ღვინით სავსე ოქროს თასი უდგათ წინ. ლოდი, რომელშიც ისინი იმყოფებიან დღითა და ღამით განათებულია მათი სიწმიდის ბრწყინვალეობით. ისინი წელიწადში ერთხელ კარში გამოდიან. ოქროს მამალს კი ყოველ შუალამეს, იმ ჟამს, როცა ქრისტე აღდგა, უშვებენ კარში საყვილელად, რომ მან სხვა არე-მარეში მყოფ მამლებსაც შეატყობინოს ღამის განახევრება. ვიდრე ეს ღამის გუშაგი და დილის მაცნე მამალი არ იყვილებს, თურმე სხვა მამლებს ნება არა აქვთ ყივილისა. ამისთვის ამბობენ ინგილოები, რომ ის მამალი ნავსი და ღვთისგან გამწყრალია, რომელიც ამ ოქროს მამლის უწინარეს, უჟამოდ დაიწყებს ყივილსო. ხოლო ღვთისმშობელს და წმ. გიორგის ის ოქროს თასი მთელ წელიწადს წითელი ღვინით სავსე აქვთ და სვავენ, მაგრამ მათი ლოცვით თასში ღვინო არასოდეს არ თავდება. ასე ცხოვრობენ ისინი მთელ წელიწადს კარებდახშულ ეკლესიაში და, როცა წმიდა აღდგომა დგება, გარეთ გამოდიან იმ ოქროს თასითა და მამლით, ლოცავენ საინგილოს და ისევ შედიან ეკლესიაში. და მათი ლოცვა-კურთხევით არის, რომ ინგილოები აქამდე ურჯულოთაგან უვნებლად ცხოვრობენ. მათ მეოხებას რომ არ დაეფარა ლეკების მძლავრობისაგან, ახლა მათი სახსენებელიც აღარ იქნებოდა.

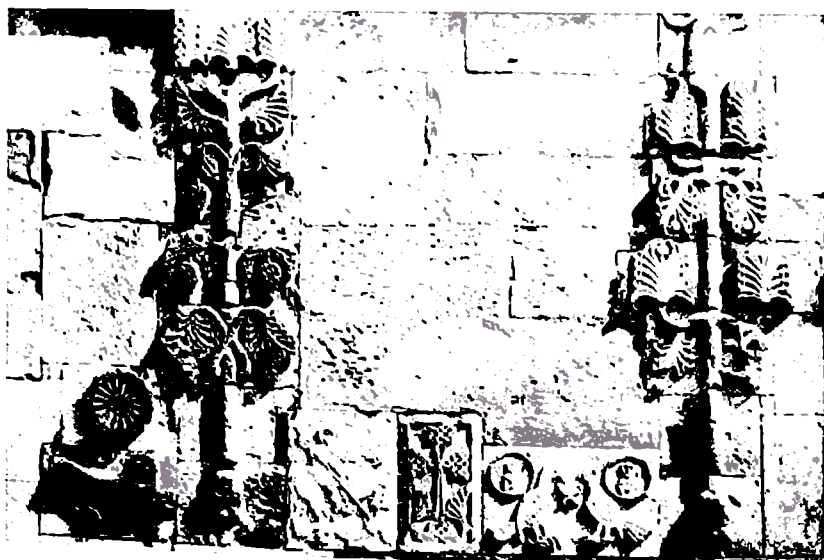
კიდევ ამბობენ, წელიწადში ერთხელ წმიდა მარიამი გააღებს გამოქვაბულის კარს, გამოდის გარეთ ოქროს მამალთან ერთად და ოქროს სავარცხლით ივარცხნის თმას. ერთხელ, ჩეულებსამებრ, გამოვიდა დედა-მარიამი გამოქვაბულიდან და დაიწყო ნაწნავების ვარცხნა. მოულოდნელად ერთი თათარი მიეპარა და დაჭერა მოუნდომა, მაგრამ გაიშვირა თუ არა ხელი, მყისვე გაუშეშდა. მარიამმა კი ოქროს მამალთან ერთად სასწრაფოდ თავი გამოქვაბულს შეაფარა, და კარებიც დაიხშო. ხელგაშეშებული თათარი შეევედრა ღვთისმშობელს და წმიდა გიორგის და მათაც განკურნეს იგი. განკურნებულმა თათარმა ქრისტიანობა მიიღო.

ინგილოები ამბობენ: დღესაც შუალამისას გამოქვაბულის კარი იღება, ოქროს მამალი გამოფრინდება და დაიწყებს თუ არა ყვილს, მას მთელი საინგილოს მამლები აჰყვებიან. ამ დროს დედა-მარიამიც გამოდის, ქვის ლოდზე დაჯდება და მთვარის შუქზე დალალებს ივარცხნის.

ღ

ღვთის კარი – ხევსურული თქმულებით, აქ იკრიბებიან **ღვთისშვილები**, თავ-თავიანთი საყმოების გასაჭირს მოახსენებენ **მორიგე ღმერთს**, ისმენენ მის გადაწყვეტილებებს და დავალებებს იღებენ მისგან.

ღვთისშვილი – მორიგე ღმერთის გაჩენილ და ადამიანთა სახსნელად დედამიწაზე გამოგზავნილ ანგელოზურ არსებათა საერთო სახელი, სხვანაირად **ჯვარი**, **ანგელოზი**, ღვთისნაბადები, ღვთისნასახი. ფშაველ-ხევსურთა თქმულებით, ზოგი ღვთისშვილი „ნახორცივლარია“ ანუ თავიდან (დაბადებით) ხორციელი ადამიანი იყო და მერე გადაიქცა უსხეულო არსებად – ღვთისშვილად და ჯვარად (მაგ., წმ. გიორგი). ზოგნი თავიდანვე სულიერი არსებანი იყვნენ

სვეტიცხოველი. (XI ს.).

(მაგ., მიქიელ მთავარანგელოზი), ოღონდ მორიგე ღმერთმა ისინი ხორციელად ჩამოაგზავნა დედამიწაზე ადამიანთა საშველად, დევთა ძალმომრეობისგან მათ გასათავისუფლებლად. ეს უკანასკნელნი „ცით სვეტად ჩამოსულნი“ არიან. როგორც პირველნი, ისე მეორენი დევთა წინააღმდეგ მებრძოლნი არიან. დევთა დამარცხების შემდეგ პირველნი წმიდანებად გადაიქცნენ, მეორენი თავიანთ უსხეულო ბუნებას დაუბრუნდნენ. ერთნიც და მეორენიც უხილავად განაგრძობენ ადამიანთა დაცვას ბოროტი არსებებისგან.

ყ

ყამარი – ამირანიანის პერსონაჟი, ღრუბელთ ბატონის ასული, მზეთუნახავი, რომელიც *ამირანმა* მოიტაცა. იგი ზღვის ჭიპის მაღლა ცაზე ჩამოკიდებულ კოშკშია გამოკეტილი. ყამარი, როგორც ჩანს, მშობლების უკმაყოფილოა და მოელის გამომხსნელს.

ამიტომ არის, რომ იგი ეხმარება ამირანს მამის – ღრუბელთბატონის დამარცხებაში, უმხელს თავის მხსნელს მის სუსტ ადგილს: „ამირან, დედაბრის შვილო, კილო არ იცი ომისა? ზევით რასა სცემ სპილოსა, ქვევით შემოჰკარ წვეროსა!“ რისთვისაც მან მამის რისხვა დაიმსახურა: „დახედე ურცხვსა ქალასა, კურო არჩია მამასა, რისთვის გაგზარდა დედამა, რისთვის გეტყოდა ნანასა?“ მაგრამ ყამარის პასუხიდან ჩანს, რომ იგი ბავშვობაში მოკლებული იყო დედის ზრუნვასა და სიყვარულს: „არც გაუზრდივარ დედასა, არც ეგრე ხშირად ნანასა, შიგნით დასდგამდით აკეანსა, გარეთ იტყოდით ნანასა“. მოტაცების შემდეგ ყამარი აღარ ჩანს, იგი მონაწილეობას არ იღებს ამირანის შემდგომ თავგადასავალში.

მართალა – ფშავეში ცაბაურთა თემის ხელმარჯვნივ რომ ნა-
როულა ჩამოდის, იმ ხეობაზე უცხოვრია ერთ მდიდარ კაცს, დიდ-
ძალი ცხვრის პატრონს. სახელად ყარტაულა რქმევია. მისი საქო-
ნელი მჭადაის-ვაკეს მდგარა სამთოდ. მთიდან ბარამდე მილი ჰქო-
ნია გაყვანილი. მთაში რძეს წველიდა, ბარში კარაქს დღვებავდა.
ყარტაულა ისე გაბუდაყებულა თავისი სიმდიდრით, რომ მთავარ-
მოწამესაც (წმ. გიორგის) კი ჯიბრში ეღვა.

ერთ დღეს მთავარმოწამის მამულშიც მუშა მუშაობდა და ყარ-
ტაულას მამულშიც. ყარტაულამ გორიდან გამოხედა: ჩემი მუშა უფ-
რო ბევრია თუ მთავარმოწამისაო. დათვალა კიდეც და თავის მუშ-
ებს უთხრა: ჩვენ მეტნი ვართ და მომკილიც მეტი გვაქვსო. აბა, ღვთი-
სშვილს რა გამოეპარებოდა! გაიგო მთავარმოწამემ, თავის თავს მე
მადრის და თავის მუშას – ჩემს მუშასო. ჩემი სწორობა მოინდომა
ხორციელმაო. წამოვიდა და ჯვართანის გორს დაუყარაულდა, ყარ-
ტაულა თუ გამოჩნდა, ლახტს დაეკრავ და მოვკლავო. ამაზედ შეე-
რქვა მთავარმოწამეს „ჯვართანის გორის მოყარაულე“. აქ რომ ყა-
რტაულა აღარ გამოჩნდა და ლახტი ვერ დაჰკრა, მთავარმოწამე
ახლა ქვევით ჩამოვიდა. აქ ხეები იყო და ჩრდილში „წამოილაიბა“,
წამოწვა, მოისვენა. ამაზე თქვეს, „ხეთანას მოლაიბეო“. მთავარმო-
წამემ ლახტი რომ ვერ დაჰკრა, გველი მიუსია. სანამ მუშანი მუშა-
ობდნენ, ამასობაში ვახშმად ხორცი იხარშებოდა ერთ დიდ ქვაბში.
საკიდელზე ჩამოცოცდა დიდი გველი და ჩაეშვა ქვაბში და ისიც იქ
მოიხარშა.

მუშაში ერთი დედაკაცი ყოფილა, რომელსაც ორი-სამის წლის
ბალდი ჰყოლია მასპინძლის სახლში დატოვებული. ამ ბავშვმა დაი-
ნახა, რომ ჩავიდა ეს დიდრონი გრძელი გველი ამ ქვაბში ჩაჯდა და
აღარ ამოსულა. და სადამოზე ვახშმობის დროს დედას უთხრა: დე-
დავ, დიდი ჭია მოიხარშა ქვაბში და არა ჭამოო.

წაეტანება ჯამს საჭმელად ეს ქალი და დაიწყებს ტირილს ბავშ-
ვი, ხელებში ეხლართება დედას, არ ანებებს კერძის ჭამას. იმ დედა-
კაცის მეტმა, ვინც შეჭამა ეს დაშხამული ხორც-წვენი, ყველანი და-
იხოცნენ სტუმარ-მასპინძლიანა. მართო დედა-შვილი გადარჩა და
წავიდნენ სახლში.

მას აქეთ ყარტაულას სახლ-კარი ნასახლარად არის ქცეული.

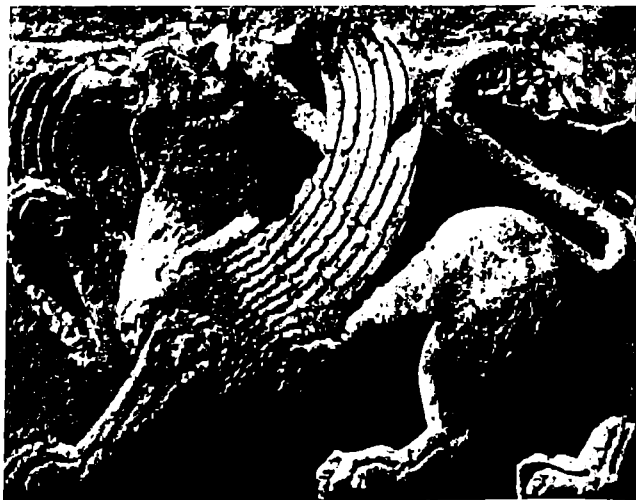
ხანოზა – ხალხური წარმოდგენა, რომელიც იმართებოდა ყველიერის კვირაში. მას საფუძვლად უდევს სოფლის დაბერებისა და განახლების მითოსი. ქალაქი ან სოფელი ორ მოწინააღმდეგე მხარედ იყოფა. დიდმარხვის ორშაბათს, „შავ ორშაბათს“, აირჩევენ ყენს (ყენის, ყენს), სასაცილოდ და ქვეყნის საპამპულოდ გამოაწყობენ: პირისახეს გაუმურავენ, მუცელზე ბალიშს ამოაკრავენ, რომ მსუქანი გამოჩნდეს, თავზე გვირგვინის ნაცვლად საბუდარს ან გიდელს დაახურავენ, მოსასხამად გადმობრუნებულ ტყაპუჭს მოასხამენ, მკერდზე საცრის რკალს ჩამოუკიდებენ, ხელში კვერთხის ნაცვლად ვაშლწამოცმულ ჯოხს, ჭოგრიტის ნაცვლად გამურულ ლამფის შუშას ან გამობრულ ძეაღს დააჭვინებენ; მხლებელნი ეტმასნებიან, თითქოს მოწინებით ემსახურებიან, მაგრამ უფრო დასცინიან, ამასხარავენ. მერე ტაიჭის ნაცვლად ვირზე უკუღმა შესვამენ. ამგვარად მორთულ-მოკაზმული მთელს სოფელს მოივლის მასსავით საპამპულოდ გამოაწყობილი ამაღის თანხლებით, კრეფს ხარკს მოსახლეობისგან, მერე დაჯდება შემადლებულზე ასევე სასაცილოდ მოწყობილ ტახტზე ან ნაგვის გროვაზე და მოდიან თაყვანის საცემად, უფრო დასამცირებლად, ვიდრე განსადიდებლად. მერე დაირხევა ხმა, ხალხი აჯანყდომ და ყენიც წამოხტება ტახტიდან და თანმხლებე პამპულებთან ერთად დიდი ფაცი-ფუცით გაემართება საბრძოლველად. ყენი მარცხდება, იგი ტყვედ მიჰყავთ და წყალში აგდებენ. თუ ყენი კარგად დასველდა, ამოიღუმპა – კეთილი ნიშანია: მოსავლიანი წელიწადი იქნება. საბოლოოდ მთელი სოფელი აპამპულებს მას, ქოქოლას აყრის – დამთავრდა მისი ბატონობა. სოფელში ნამდვილი ხელისუფალი დაჯდება ტახტზე. ასე იმარჯვენებს გაზაფხული ზამთარზე. და ამის აღსანიშნავად აკრეფილი ხარკით – სურსათ-სანოვავით იმართება ლხინი, რომელშიც მთელი სოფელი მონაწილეობს.

ხვამის საყდარი – სოფელ ნატახტრის ბოლოს ერთ ძალზე მდიდარ კაცს, გვარად ტერუაშვილს, მუშები ჰყოლია თურმე რამდენიმე სოფლიდან მოწვეული ყანის სამკალად. ერთნი მკიდნენ, მეორენი სადიღს ამზადებდნენ. დაედგათ დიდი ქვაბი და ხორცს ხარშავდნენ. როცა ხორცი მოიხარშა და შეანელეს კიდეც, ამ დროს მოცურდა დიდი გველი და ადუღებულ ქვაბში ჩაძვრა. მუშებმა მოათავეს

მკა და, ის იყო, სადილად უნდა დამსხლარიყვნენ, ქვაბიდან კერძი უნდა გადმოეღოთ, რომ, სად იყო და სად არა, ციდან მოფრინდა ერთი ყვავი. დასტრიალებს ქვაბს და დასჩხავის, არ ანებებს კერძის გადმოღებას. ხალხმა ვერაფრით მოიგერია ყვავი, სულ ქვაბისკენ იწევედა და, ბოლოს კი, შიგ ჩავარდა კიდეც. რას იზამდნენ – გლეხებმა ქვაბი გადმოაპირქვევეს, ყვავის ნახარშს ხომ არ შეჭამდნენ, და რას ხედავენ, გველია შიგ ჩახარშული. მაშინლა მიხედნენ მუშები ყვავის უცნაურ საქციელს, რომ მან თავი გასწირა და ხალხი კი გადაარჩინა მოწამვლას. ეს ამბავი სასწაულად მიიჩნიეს და ამის ნიშნად ამ ადგილას ეკლესია ააშენეს, სახელად კი ყვავის საყდარი უწოდეს.

ამგვარი მითოსი საქართველოს სხვა კუთხეებშიც არის გავრცელებული.

ყურმა – ძველად მონადირე ხალხს სწამდა, რომ რამდენიმე წელიწადში ერთხელ ორბის ბუდეში სხვა ბარტყთა შორის ერთი ლეკვი გამოიჩეკება ხოლმე ორბის კვერცხისაგან. ყურმა ორბის ლეკვი ყოფილა. ლეკვს ბეჭებზე ორბის ფრთები ჰქონია და თურმე არაჩვეულებრივი მონადირე ძალლი ყოფილა: ორ ნახტომზე ჯიხვს ეწეოდა, მესამე გადახტომას სათაკილოდ სთვლიდა; მისი ყეფა ცის გრგვინვას ჰგავდა, ყურ-ტუჩი ოქროსი ჰქონდა, თვალები კი მთვარისოდენი. ყოველი მონადირე ნატრობდა ყურმას პოვნას, რადგან

სამთავისი.
აღმოსავლეთის
ფასადი (XI ს.).

ნადირობაში იღბლიანი იყო. მაგრამ დედა ორბი ამ ლეკვს გამოჩე-
კისთანავე აიყვანდა ხოლმე ძლიერ მაღლა და მიწაზე დაახეთქებ-
და, რომ ადამიანს არ ჩაეგდო ხელში და არ გაეზარდა.

ყოველწლიურად, გაზაფხულზე, საგანგებო ფერხულს ჩააბამდ-
ნენ ხოლმე ქალები და ვაჟები და ცეკვითა და სიმღერით შესთხოვდ-
ნენ გაზაფხულის ღვთაებას, რათა ორბს გამოეჩეკა ამგვარი ლეკვი,
არ დაეღუპა და მათთვის ეჩუქებინა.

*ქალსა ვისმე ერქვა შროშანაო, ხუთსა თითსა ეცვა ბეჭედიო,
ბეჭდის თავსა მოლი მოსულაო, მოლის თავსა ნაძვი ასულაო,
ნაძვის თავსა ორბს ბუდე ჰქონდაო, ბუდე იყო აბრეშუმისაო,
კვერცხი ჰქონდა იაგუნდისაო, ლეკვი ჩეკა მარგალიტისაო.
ნაძვისა ხის ქვეშ ლომი იდგაო, იგი ლომი ლეკვს ექეზებოდა,
ექეზებოდა, ეზერებოდა... ღმერთო, ერთი ჩემთვის გაზარდე,
გაზარდე და კარგად მიმყოფეო, სანადიროდ გზა გაუწალდე,
ინადიროს, მოკლას ირემიო...*

უ

შალიანის ხატი – სვანეთის სოფელ კალის მახლობლად ერთ მაღალ ქიმზე აღმართულია წმ. კვირიკეს ეკლესია, სვანურად **ლაგურკა**, რომელშიც დასვენებულია ჯვარცმის ხატი – შალიანი. თქმულება გადმოგვცემს მის თავგადასავალს. იფარის თემში სოფელ ზეგანში ცხოვრობდა ვინმე შალიანი. ერთხელ ამ შალიანმა თავის შვილს ძროხები გაარეკინა საძოვარზე. ერთი ძროხა შორს გაექცა და უკან რომ მოებრუნებია, ბიჭმა ძროხას პატარა ქვა ესროლა. ქვა ისეთი ბასრი ყოფილა, რომ ძროხას ფერდი გაუზვრიტა და იქვე მოკლა. გაიქცა ატირებული ბიჭი მამასთან და უამბო ეს ამბავი. მამამ მოაძებნინა ის ქვა და მჭედელთან წაიღო, გააჭედინა ცელი და ქვა იმ ცელის პირში ჩაატანებინა. იმ დროს სვანებს იმერეთის მეფისგან ვალდებულება ჰქონდათ: ყოველ წელიწადს გეგუთის მინდორი უნდა გაეთიბათ. მთიბელთა შორის შალიანიც ერია. ჩავიდნენ გეგუთში და შეუდგნენ თიბვას. შალიანმა ცხენს კუდზე გამოაბა თავისი ცელი და ცხენი მინდორზე მიუშვა. გავარდა ცხენი და სამი დღის სათიბი ნახევარ დღეში გათიბა. განცვიფრებულმა მეფემ დიდი ფასი შესთავაზა შალიანს, მაგრამ შალიანმა ფული უარყო და გასამრჯელოდ ჯვარცმის ხატი მოითხოვა. მეფემ მისცა ხატი და შალიანიც სხვა მთიბლებთან ერთად დაადგა სვანეთის გზას. შალიანმა ხატი თავის სოფელში ზეგანში მიიტანა და იქ ეკლესიაში დაასვენა, მაგრამ ხატი აფრინდა ზეგანიდან და კალის მახლობლად ერთ მაღალ კლდეზე დაბრძანდა და მერე ადგილიდან აღარ დაძრულა. და სწორედ ამ ადგილზე ააშენეს კალელებმა ეკლესია, რომელსაც ლაგურკა შეარქვეს. ხატს კი სახელად შალიანი შეერქვა. შალიანის ხატმა ისე გაითქვა სახელი, რომ არა მხოლოდ კალის საზოგადოება, არამედ მთელი სვანეთი მას უდიდეს სიწმიდედ თვლიდა. დამნაშავეს აღმოსაჩენად მასზე დააფიცებდნენ ხოლმე და იშვიათად რომ დანაშაულის ჩამდენს არ ეღიარებინა დანაშაული: ვერავინ ბედავდა ტყუილზე დაფიცებას.

შიპი – „ჯაჭვი“, ცის და მიწის კავშირის ერთ-ერთი საშუალება. ფშაველ-ხევსურთა წარმოდგენით ოქროს შიბით არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული *ღვთის შვილები*. შიბები მათთვის ბილიკებია, რომლის საშუალებითაც ისინი სტუმრობენ ერთმანეთთან. შიბით აღიან ღვთისშვილები *მორიგე ღმერთის* კარამდე... („ბერი გიორგი მეც ვიყავ, ცას ვები ოქროს შიბითა“). მთელი ცა დაქსელილია უხილავი შიბებით, რომლებზეც განუწყვეტლივ მოძრაობენ ისინი. ზოგჯერ ხილულ სახეს იღებენ და ეჩვენებიან მოკვდავთ. ასეთი შიბების ხილვა ჰქონდა ვაჟა-ფშაველას დედას, რომელსაც თავად მოუყვლია ეს ხილვა: „მე და ჩემ ბიძაშვილს ქალს სხლოვანს დერეფანში გვეძინა. შუალამე იქნებოდა, დგანდგარი, ბრდგნიალი დადგა ისეთი, მეგონა მთა-ბარი თუ იქცევაო. შეშინებული წამოვჯე ლოგინში, გავიხედე და მთელი ცა განათებული იყო. ორი ოქროსფერი ჯაჭვი იყო წამოსული, ერთი ჭიაურის გორიდან, მეორე სხლოვანის გორითა, გადაბმულები, ზედ ცეცხლის ბაღლები ადიოდნენ და ჩამოდიოდნენ და ისეთ მწკეპრ (წმიდა) ხმაზე გალობდნენ, ისე ტკბილად, ღმერთო, იმაზე კარგს რას გაიგონებს კაცის ყურიო“.

ამგვარი წარმოდგენა ერთ ხალხურ ლექსშიც არის გამოხატული:

„ღვთის კარზე საკეხხურადა ზდგომიან ალვისხენია,
წვერზედ ხქონია მომბული ცხრა-კეცად შიბი გრძელია,
ზედ ისხდეს ანგელოზები, მხართ ებნეს ოქროს თბენია,
ისეთი ხმითა გალობენ, ყურება სანატრელია“.

შილდის ტბა – ერთი უძირო ტბა ყოფილა კახეთში სოფელ შილდის მახლობლად, მაღლა გორაკზე კი ღვთისმშობლის ეკლესია და სამჭედლო იყო გამართული. ტბას დაპატრონებული ჰყოლია ერთი უშველევადი *გველეშაპი*, რომელიც ხალხს ახლოს არ უშვებდა. გველეშაპი ტბიდან ამოვიდოდა, გორაკიდან კი ღვთისმშობლის ხარი ჩადიოდა და ებრძოდა გველეშაპს. ერთხელ გველეშაპმა ხარს რქა მოტეხა, ხარმა მარიამ ღვთისმშობელს მიაშურა საშველად. მარიამმა სამჭედლოში ჯვარი გამოაჭედინა და ხარს რქაზე დაამაგრებინა. ჩავიდა ხარი ტბის ნაპირზე და შეებრძოლა გველეშაპს და სძლია ჯვარის ძალით. ამის შემდეგ სოფელმა ამოისუნთქა. ხალხმა შეძლო ტბასთან ახლოს მისვლა. მათ კალაპოტი გაუჭრეს წყალს და ასე ამოაშრეს ტბა.

შიო – ერთი კაცი აძოვებდა ცხვრებს. დამდგარა წაღმა და იწერს პირჯვარს, ეხეწება ღმერთს: ღმერთო, შეგცოდე და შეგინდობო. ყოფილა წმიდა შიო – განთქმული ბერი. წყალგაღმა ვენახი ჰქონია. ისეთი წმიდა კაცი ყოფილა ბერი შიო, წყალში ფეხის დაუსველებლად გადიოდა. ერთ ღღეს შიო მიდიოდა თავის ვენახში სამუშაოდ და დაუნახავს ეს მეცხვარე, რომ ლოცულობს. დაუგდო ყური და უთხრა: ასე არ უნდა ილოცო: შეგინდობ კი არა – ღმერთო, შეგცოდე და შემინდეო. ეს უთხრა ბერმა და წავიდა თავისთვის. მეცხვარემ ველარ მოიგონა მისი ნათქვამი და გაეკიდა, მასწავლეო. მეცხვარეც ისე დაუსველებლად მიდიოდა იმ წყალში, როგორც ბერი. რომ დაეწია, უთხრა: დამავიწყდა და მასწავლეო. მღვდელმა უპასუხა: წადი, ძალიან კარგადაც გილოცნია და ისევ ისე ილოცეო.

შიშია – შიშია ხახმატის ჯვარის *ხელკაცი* იყო. ხახმატის ჯვარს იგი ხან *საფარველით* დაყვებოდა, ხან კი – გამოცხადებით.

ერთხელ ჯვარს შიშიასთვის უთქვამს, წადი უკანაფშავში და იქ მომიცადეო, იქ ერთი საქმე გვაქვს გასაკეთებელიო. წასულა შიშიაც დამისულა უკანაფშავს. უცდია იქ ერთ ღღეს, ორ ღღეს და არ მოსვლია ჯვარი. მესამეს ღღეს ხელზე მოსვლია მტრედის აღით. დაუნახავთ ეს უკანაფშავლებსაც და მის პატივსაცემად მოუყვანიათ საკლავი. საკლავები რომ დახოცეს, შიშიას წყაროსთვისკენ გაუძღვა ჯვარი. წყაროსთვის ჯვარში რომ მისულან, იქ ერთი ბელელი ყოფილა, სადაც ვერავინ ბედავდა შესვლას. შესულა მფრინავი ხატი ბელლის ნანგრევში და შეჰყოლია შიშიაც. იქ ერთი დიდი სიბი იდვა, ჯვარმა მიმაყენა და მიბრძანა, ახადე მაგ სიპსო. – ყვებოდა შიშია. აუხდია სიბი შიშიას და ერთი ქვაბი გამოჩენილა ოქრო-ვერცხლით საესე. ზედ ერთი ყვითელი ხბო წოლილა და წითელ თვალებს აბობინებდაო. შიშიას რომ ხბო დაუნახავს, შეშინებულა და გონი დაუკარგავს. გონთ რომ მოვედი, – ყვება შიშია, – ფშავლები წყალს მასხამდნენ, მაგათ გამოვუყვანივარო. მას მერე აღარავინ მიკარებია ამ ბელელს. აღარც ხატი გამოცხადებულა, ისიც დაკარგულა. უცდია შიშიას, ხელზე მომივაო და არ მოსვლია. ბოლოს, შიშიას უყიდია ერთი საკლავი და განათლულა. ერთიც ფშავლებს დაუკლავთ ხახმატის ჯვარისთვის.

შუბანური – შუბნური ჯვარი ხევსურეთში თუშეთიდან არის მოყვანილი. თუშეთიდან წამოსულა თურმე ერთი თათარი, მთაზე ლიქოკელი მწყემსები შეხედრიან და მოკვლა დაუპირებიათ. შეეხვეწა: ძიმაო, ნუ მომკლავთო. „ძიმაო" უთქვამს „ძმაოს" მაგივრად, ქართული კარგად არ სცოდნია. რაკი ძმობა დაასწრო, წამოიყვანეს სოფელ შუბანში (შუა უბანში), ადგილი მისცეს სოფლის მოშორებით და დაბინავდა ის კაცი. ხევსურებმა მოიძულეს ახალმოსული და თავისთან არ უშვებდნენ. მაშინ შუბანი დიდი სოფელი იყო, სამოცამდე კომლი ცხოვრობდა. ეს სოფელი აწუხებდა „ძიმას", ავიწროებდა, გასაქანს არ აძლევდა. და იყო ასე შეწუხებული. შეუყვარდა ხევსური ქალი, ცოლად მოიყვანა და მასთან ცხრა ვაჟიშვილი შეეძინა. დაერქვათ „ძიმაისძენი" და იყვნენ ძალიან ამაყი და კარგი ვაჟკაცები.

სანამ შვილები მოეზრდებოდნენ, ძიმა დიდ შევიწროებაში იყო. გადაწყვიტა წასულიყო და თუშეთიდან მოეყვანა ჯვარი კოპალას მოძმედ. მართლაც წავიდა, იქიდან ვერცხლის თასი წამოიღო და ჩუმად იმათ კერიაში ჩადგა, ვინც ყველაზე მეტად ავიწროებდა. სამნი ძმანი იყვნენ. ამ თასის ჩადგმის შემდეგ მათ კერიაში იფნი ამოვიდა. ძმებმა მოჭრეს და გადაადგეს. მეორე დილას ისევ ამოვიდა იფნი და ისევ მოჭრეს. მესამედ რომ ამოვიდა, გველი ამოჰყვა და ზედ შემოეხვია. ახლა კი მიხვდნენ, აქ რაღაც ამბავიაო და გამობარდნენ სახლიდან. ერთ ძმას ჩაღხი ერქვა. მან სახლს ცეცხლი შეაყარა და დაწვა. თვითონ კი, ცეცხლი რომ მოუკიდა, მაშინვე წავიდა იქიდან. შორიდან გამოხედა: ნეტავ, რა იქნა, ცეცხლი რომ წაუკიდეო. ამის თქმა იყო და ცეცხლის ნაპერწკალი გამოფრინდა და ეცა ცხვირზე ჩაღხს. ცხვირი რომ დაეწვა, ხელი მიიკრა და ცხვირი მოსძვრა. და დარჩა ასე ჩაღხი უცხვირო.

ამის შემდეგ აიყარა სამოცივე კომლი სოფლიდან და ის ადგილი შუბნურმა ჯვარმა დაიჭირა. ახლაც მის ხელშია. ძიმა კი ჯვარის ხელკაცი გახდა.

ჩ

ჩელხიანი – არახვეთში (მთიულეთში) ცხოვრობდნენ ცხრა ძმანი, გვარად ჩელხიანები. ცხრა ძმას ჰყავდა ცხრა ბიჭი, ცხრა აკვანი ედგათ. ისეთი ძალმომრენი ყოფილან, რომ სადაც კი მამული მოეწონებოდათ, თავად სთიბდნენ და საწყალ ხალხს არ უშვებდნენ. ორი თეთრი ხარი ჰყოლიათ და მესამეც რომ თეთრი ყოფილიყო, თეთრი მიტკალი შეუკერეს, რომ დაენახათ, ვის მამულში იყო. ერთხელ ეს ძმები ყანას მკიან. დედა სდღვეს რძეს სახლში და მთელი რძე სულ კარაქად მოექცა, გაქვავდა, დო აღარ დარჩა. დაიწყო დედაკაცმა ტირილი და წავიდა მთაში შვილებთან, ახაშარის ქედზე. ქედზე რომ ავიდა დედა, ეს ბიჭებიც მოვიდნენ. დედა, რა მოხდაო? შვილო, რძე გამიმყარდაო, ჩვენი აღსასრული დადგაო. ვაიმე, დედი, ჩვენც სალესავი გაგვიმკერივდა, წყალი გაიყინა და ჩავიდეთ სახლშიო. ჩავიდნენ სახლში და მამამ უთხრა: შვილო, წადით ამა და ამ ადგილას გათხარეთ დიდი ორმო. რაც კი გვაბადია, ყველაფერი აიტანეთ და იქ ჩაალაგეთო. არ უნდოდა, რომ ხალხს დარჩენოდა. ხალხმა კი იცის, სადაც არის დაფლული, მაგრამ არვინ ეკარება – რად უნდათ ცოდვიანი?

აზიდეს ყველაფერი, ჩაფლეს იქ და დაადეს დიდი სიპი, გააკეთეს სანთლის ჯვარი და ჩადგეს. უფროსმა ძმამ უთხრა ძმებს: გავიდეთ ახლა სასაფლაოზე და აკლდამა გავაკეთოთო. გავიდნენ, გააკეთეს აკლდამა და შევიდნენ შიგ, შეიტანეს ცხრავე აკვანი, ჩასხდნენ და მალე დაიხოცნენ კიდევ.

წყალკურთხევას იმათთვის სოფელი ცალკე ღვრის წყალს: ცოდვიანი ჩალხიანები შეიწყალოს ღმერთმაო.

ჩორლა – იყო მულახში (სვანეთში) მონადირე ჩორლა, წმიდა გიორგის ყმა, მისთვის თორმეტი ცხენის საპალნე სანთელი დაუწითია. ერთ დილას კუთხვა თოფი მხარზე გადაიდო ჩორლამ, საგზლ-

ად სამი ხატკაპური ჩაიწყო აბგაში, გაიყოლა ერთგული ყორანა ძალ-
 ლი და სანადიროდ გაემართა. ცხრა კლდე გადაიარა, მაგრამ ფეხის
 დანადგამი არაფრის უნახავს. მეათე კლდეზე რომ გავიდა, ჩაიხედა
 ხევში და, ხედავს, არჩვითა და ჯიხვით არის საკსე. გადმოიღო თო-
 ფი და ჯერ რჩეული ჯიხვი მოკლა, მერე მიდგა და ასოცი ჯიხვი და
 არჩვი გააგორა, ერთი კოჭლი თხალა დარჩა. კოჭლობით და ცოდ-
 ვილობით წასულა თხა და **დალის** გამოქვაბულამდე მიუღწევია.
 მეტად საწყენი ამბავი მიუტანა დალებს, ჩორლამ ყველა ჯიხვი და
 არჩვი დახოცაო. გამოცვივდნენ დალები და, ხედავენ, ჩორლა არჩვ-
 ჯიხვებს ატყავებს. მივარდნენ მას, მაგრად შეკრეს და მარცხენა
 მკლავით და მარცხენა წვივით კლდეზე დაკიდეს. „საცოდავო, ჩორ-
 ლა, საბრალო ჩორლა, – დასტირის თავის უბედურ თავს მონადირე,
 – ნეტავ, სად დარჩება შენი ძვალი? შენს თოფ-იარაღს ჟანგი შეჭ-
 ამს!“ ყორანაც წკმუტუნებს, გლოვობს თავის პატრონს. ახლა ყო-
 რანას ეუბნება ჩორლა: „წადი, ჩემო ყორანავ, ჩემს ძმებს უამბე ჩემი
 ამბავი; ხევ-ხევ ამოვიდნენ და წაიღონ ჩემი კუთხვა, არ დაიჟანგოს;
 ჩემი ძელები აკრიფონ და შინ წაიღონ“. გაფრინდა ყორანა სოფლი-
 სკენ, გზად წმიდა გიორგი შემოხვდა: საით მიდიხარო, ყორანავ? –
 როგორ თუ საით? ჩემი პატრონი ჩორლა კლდეს შერჩა, ძმებს და-
 ეკუდახებ, მის ძელებს შინ წაიღებენ, მის კუთხვა თოფს არ დაკარგა-
 ვენო! პასუხობს წმიდა გიორგი: ყორანავ, ნუ გეშინია. დალების ბრა-
 ლი იქნება, დალები ჩემი ხელქვეითნი არიან. წმიდა გიორგიმ ყო-
 რანა ჩორლასთან გააბრუნა, დააბარა, ჩემს მოსვლამდე გამაგრდეს,
 ხევ-ხევ ამოვალ და დალებს დაველაპარაკებო. გაუგზავნა დალებს
 მოციქულები: ჩორლა გამომიშვით! იუარეს დალებმა, არ გაუშვეს.
 კიდევ გაუგზავნა მოციქული და დალებმა შეუთვალეს, დახოცილი
 არჩვ-ჯიხვი ფეხზე დაგვიყენოს და გაუშვებთო ან მარჯვენა მხარს
 მოვტეხავთო. რა ქნას ჩორლამ, როგორ გაუცოცხლოს არჩვ-ჯიხ-
 ვი? სჯობს მხარი მომტეხონ, ისე გამომიშვანო. გამოსხნეს დალებმა
 ჩორლა, ჩაიყვანეს კლდის ძირას და მარჯვენა მხარი მოსტეხეს, ამ-
 იერიდან კოჭლ თხასაც ვერ მოგვიკლავსო! და დაუბრუნეს მხარმო-
 ტეხილი ჩორლა წმიდა გიორგის. მიდის ჩორლა და მიათრევს
 მკლავს. შემოხვდა წმიდა გიორგი: ჩემო ჩორლა, აჰა, ჯიხვი აიკიდე
 მხარზეო. – ჯიხვს როგორ ავიკიდებ, მხარი მოტეხილი მაქვსო, მი-
 უგებს ჩორლა. – მაინც სცადეო, არ ეშვება წმიდა გიორგი. მაშინ

მოჰკიდა ხელი ჯიხვს ჩორლამ და ადვილად წამოიკიდა, მხარი უფრო მაგარი გაუხდა. და სახლისკენ გასწია. ერთი კლდე რომ გადაიარა, სეტყვა წამოვიდა და, ესმის, წმიდა გიორგი უძახის: უკან მიიხედე, ჩემო ჩორლა! მიიხედა ჩორლამ და, რას ხედავს, მეწყერს და ნიაღვარს მიაქვს დალების ლაშქარი. ერთი დალი წინ მიფრინავს, სახლის სიმაღლეზე ხტება, ცოტაც და დაეწევა ჩორლას. ჩორლამ იცნო თავისი კეთილისმყოფელი დალი და შეეკედრა წმიდა გიორგის: – წმიდა გიორგი, ჩემო პატრონო! მიპატივე ეს ერთი დალი, ბევრი სიკეთე გაუკეთებია, ბევრი გაყინული მონადირე გაუთბია, ბევრი მშვიერი გაუძლია. გევედრები, ჩემო პატრონო, ეს დალი არ დააღრჩო! – კარგიო, უთხრა წმიდა გიორგიმ, გიპატივებ მაგ დალსო. ოღონდ ახლა აღარ მცალია, ქვედა ქვეყანაში მივდივარ, იქ ერთი ქალი მეგულება, ბევრი სანთელი დაუნთია, ბევრი უკმევია. მისი ბიჭის სული უნდა ვიხსნა თეთრი ყვავილისგან. დღეს მტრედი მომადგა, ცრემლებს ყრიდა: ქვედა ქვეყნიდან მოვდივარ, ქაჯები ბიჭს სულს ართმევენო. უკან გავუშვი მტრედი, დავაბარე დედასთან: ნუ გეშინია, ბიჭს გაგიცოცხლებ-მეთქი. ახლა იქ მივდივარ, ჩორლა, მიმეჩქარება. არც შენ დაგიკარგავ ნამსახურს, ჩემო ჩორლა, სიკვდილამდე დღეში თითო ჯიხვი გქონდესო!

და მართლაც ასრულდა წმიდა გიორგის სიტყვები: ბედნიერად ნადირობდა ჩორლა მთელი სიცოცხლე.

ჩოხის წმ. გიორგი – ცირასების მთებიდან (გუდამაყარი) არის გადმობრძანებული ჩოხის წმ. გიორგი. ბერა ყოფილა, ჩოხელი, და თურმე ნადირობისას ცირასებში, ერთ პატარა კლდეში **ჯვარი** უნახავს. გაუნებებია ნადირობისთვის თავი, აუღია ეს ჯვარი, გუდაში ჩაუდევს და წამოუღია. სად იყო და სად არა, გამოკიდებია დევი წასართმევად. უკან მისდევს და, სადაცაა, უნდა დაეწიოს და წაართვას, რომ ბერა ხეზე ადის და თან ჯვარს აიტანს. დევი იქ ვერ ავიღოდა ჩამოსაღებად. აგერ არის ჯვარი და ჩამოიღე, თუ გინდაო. მაგრამ დევი ვერ ავიდა იმ ხეზე და დარჩა ეს ჯვარი იქ. მერე იმ ჯვარმა აღარ გადმოუშვა დევი იმ ხის იქით და ჩოხელებს დარჩა ის ადგილი. ეს ხე საზღვარია: ამას აქეთ ვერ გადმოდის დევი. ერთი ქვა დევს აქ, ზედ დაკრული ხელი ეტყობა, როგორც ცომზე დაგირტყამს ხელი, ისე ამჩნევია ხუთი თითი!

ჩოხის ზმ. გიორგის ირემი – მონადირე წასულა სანადიროდ ჩოხიდან. დაუნახავს ირემი. მოსხლიტა ბოძალი, არ გავარდა, ირემს კი რქებზე სანთლები ანთებია. დაბრუნდა მონადირე სახლში და მამას უამბო ეს ამბავი. მამამ უთხრა, უნდა იწმიდოო. ორი კვირა იწმიდა მონადირემ, მაგრამ ბოძალი ვეღარ დაძრა ადგილიდან, დატოვა სახლში, ვეღარ წაიღო სანადიროში.

წავიდა და ის ირემი ისევ იქ დახვდა, რქებზე ისევ სანთლები და-
ენტო და გაუძღვა მონადირეს მთის წვერისაკენ. ცირასებზე რომ ავი-
დნენ, ირემი გაუჩინარდა, მაგრამ მოფრინდა მტრედი და მხარზე
დააჯდა მონადირეს. ამ დროს გაღმიდან ყვირილით გამორბის დევი:
სად მიგყავს, ჩემიო! მონადირემ მტრედი გუდაში ჩაისვა და გაიქ-
ცა. მირბის და მოსდევს დევი. ხეთანასთან დევი წამოეწია, მაგრამ
ხე წამოიქცა და დევს გზა გადაუკეტა, აღარ გადმოუშვა. ჩოხში რომ
მოვიდა, მონადირემ გუდიდან ამოსვა მტრედი. მტრედი გაფრინდა
და ჩოხალაურთ თავზე იფნის ხეზე დაჯდა, აქედან ხოზას გაფრინ-
და. ხოზადან ისევ ჩოხში დაბრუნდა იმ ადგილას, საიდანაც გუდი-
დან ამოსვა მონადირემ. ყველგან, სადაც კი მტრედი დაჯდა, ნიშია და
იქ დღესასწაულობენ.

ასე დამკვიდრდა წმიდა გიორგი ჩოხში. დევისთვის კი ადგილი
მიუცია: ჩემი იასაული იყავიო. როცა ჩემ ყმათ გაუჭირდება, მიეშ-
ველეო და ჩემი ყმები ციკან-ბატკანს დაგიკლავენო. დევის ადგილ-
ზე ქვა არის ერთი, ზედ დევის უცერო ხელი და შებრუნებული ფეხი
ატყვია. აქ კლავენ ციკან-ბატკანს.

ც

ცაბაურთის ხატი – ცაბაურთის (ფშავის ერთ-ერთი თემია) მთავარანგელოზი ციდან სვეტად ჩამოსულა და პირველად *მთანმინდაზე* დაბრძანებულა, იქ დაუსვენია. მერე ღუნხევს ჩამოსულა, სოფლის თავში, და აქაც დაუსვენია. ბოლოს კი ბელლისკარს დამდგარა, სადაც მაშინ სოფელი ყოფილა, ხალხს უცხოვრია. აყრილა ეს ხალხი და ხატისთვის დაუთმია ადგილი. ოღონდ ერთი ქერივ-ოხერი დედაკაცი ყოფილა, უთქვამს: მე ვერსად ვერ წავალ, ვერ ავიყრები, სახლის აშენება არ შემიძლიაო. ერთ ღამეს ამ დედაკაცს კერაში იფნი ამოსვლია, ამოსულა და ბანი აუხვრეტია, მაღლა წასულა. ქალს უთქვამს: ახლა კი ავიყრებიო, და აყრილა. ასე დაარსებულა ცაბაურთას მთავარანგელოზი.

ცაბაურთის მთავარანგელოზის ხატის საზარე.

ერთი ცაბაური ქალი იყო შუაფხოში გამოთხოვილი. ეს ქალი ჰყავდა ვიღაც ფოცხვერათ კაცს. ამ ფოცხვერათ მუცლის ჭირი დაემართათ და იხოცებოდნენ. ცაბაური ქალიც ძალიან ავად გახდა და მამას შეუთვალა: ხატი გამოაბრძანე, შუაფხოსკენ გადმოახედებინე და იქნება მეშველოსო. მისი მამა მთავარანგელოზის ხევისბერი იყო ცაბაურთაში. ორჯერ დანაბარებზე მამამ არ შეუსრულა, რადგან უდღეობოდ ხატის გამობრძანება არ შეიძლებოდა. მესამედაც რომ შეუთვალა, ვკვდები, მიშველეო, ხევისბერმა ჯერ ერთხელ გამოაბრძანა და გადმოახედებინა ცაბაურთიდან შუაფხოსაკენ (ცაბაურთა მაღლა მთაზეა, შუაფხო კი - ჭალაში), მეორედაც და მესამედაც რომ გამოაბრძანა და გადმოახედებინა, გაუსხლტა ხელიდან ხატი და გადმოფრინდა. წამოვიდა და ფოცხვერათ სახლის თავზე რომ მოვიდა, თოფივით დაიქუხა, საკვამურიდან სახლში პირდაპირ ცეცხლში ჩავარდა. მოასწრეს და გამოიტანეს ცეცხლიდან, რაც დაწვას გადარჩა. გაწყრა ხატი და ის ხევისბერი თავისი ოჯახით სულ ამოწყვეტა: უდროოდ რად გამოაბრძანეო. ამ ფოცხვერათ ოჯახიც, ვისი გულისთვისაც ხატი იყო გამობრძანებული, სულ ამოწყდა. მერე ხატმა აღარ მისცა ნება, რომ ცაბაურთაში წაებრძანებინათ და დარჩა შუაფხოში, *იახსარში*.

მას შემდეგ აიკრძალა ცაბაური ქალის გამოთხოვება შუაფხოში და შუაფხოველი ქალის გათხოვება ცაბაურთაში. თუ ეს მოხდებოდა, ბოლო კარგი არ იყო: ან შეილები დაეხოცებოდათ ან სულ არ ეყოლებოდათ, ან ცოლ-ქმარში რომელიმე ადრე მოკვდებოდა.

ცელი - სიკვდილის იარაღი. მითოლოგიური წარმოდგენით, სიკვდილი ადამიანის ჩონჩხის სახით მხარზე ცელგადადებული დადის ქვეყანაზე და ცელავს ადამიანებს.

ცის ბახსნა - წელიწადში ერთ დღეს ერთი წამით ცა იხსნება, მაშინ ყველაფერი, რაც მოძრავია, ჩერდება: მდინარე წყვეტს ღინებას და იძინებს. დაიხურება ცა და ყველაფერი ამოძრავდება. თუ ცის გახსნისას კაცმა რაიმეს ნატვრა მოასწრო, უსათუოდ აუხდება.

ცის ზარეზი - სანამ გელათი აშენდებოდა, ამ ადგილას ერთ პატარა ბიჭს ერთხელ ციდან ზარების რეკვის ხმა შემოესმა. გაიქცა

ეს ბიჭი დავითთან და მოახსენა ეს ამბავი. წამოყვა დავითი ბიჭს. მოვიდნენ იმ ადგილას, მაგრამ დავითმა ვერ გაიგონა რეკვის ხმა.

ბიჭმა უთხრა: აბა, დამადე ფეხზე ფეხიო. დაადო დავითმა ფეხზე ფეხი და მასაც მოესმა ციდან რეკვა და მალე სწორედ ამ ადგილზე დაიწყო გელათის შენება. ერთდროულად აშენებდა მარტვილს, მცხეთას და გელათს. დღეს იქ იყო, ხვალ – აქ. მფრინავი რაში ჰყოლია.

დავითი რომ დაიძახებდა: ჰეეო! სამგანვე ერთდროულად ერთმანეთზე დაიდგმებოდა დიდი ლოდები.

ძველად ხარაჩოები არ ყოფილა. რამდენ ქვასაც დადგამდნენ, იმდენ მიწას მიაყრიდნენ თურმე და ასე ზევით და ზევით აღიოდნენ. შენებას რომ დაამთავრებდნენ, მერე მიწას გადათხრიდნენ და ეკლესიაც გამოჩნდებოდა.

ციხეგორი – წაგრძელებული გორა ფშავსა და ხევსურეთის (ლიქოკის) სოფელ აკუშოს შორის, სადაც **კოპალას** მთავარი სალოცავია. აქ კოპალას დღესასწაულზე ერთმანეთს ხვდებიან ფშავისა და ხევსურეთის ხუცეები, კლავენ საკლავს და კოპალას სახელით დაილოცებიან. **ანდრეზის** თანახმად, ციხეთგორი და მისი მიმდებარე ადგილები დევებს სჭერიათ, მაგრამ კოპალასთან ასპარეზობაში დამარცხების შემდეგ დევებმა დატოვეს იგი და გადაიხვეწენ. აქ ყოფილა მათი სამეფოს სატახტო, აქ მჯდარან მათი მეფე-დედოფალი მუსა და ბელელა.

ცროლის მთა – წინათ ცროლის მთაზე ყოფილა დარბაზიც, საქვაბეც **სანების ჯვარისა**. იქ დადიოდნენ ხადუელებიც და კალოთანელებიც ზამთარ-ზაფხულ სადღეობოდ. იქ წასულ ხალხს არც სციოდა და არც ზვაეი მოუდიოდა. აქ ტყე არ არის და ზამთარში შეშა ვერსაიდან უზიდავთ, მაგრამ საკლავის ხორცი თურმე უცეცხლოდ იხარშებოდა დარბაზში. საკლავი რომ მიჰყავდათ, თოვლზე ისე გაივლიდნენ, რომ არ ეფლობოდნენ. იქ წასაყვანი საკლავი ხალხს თურმე წინ დაუდგებოდა და თავისი ნებით აღიოდა მთაზე. სხვაგან რომ ქარბუქი და ყინვა ყოფილიყო, ცროლზე სადღეობოდ სითბო იყო. ახალი წლის წინ სოფლის მეკვლეები ცროლზე ათევდნენ ღამეს, რომ დილას ჩამოსულიყვნენ სოფელში და ახალი წელი მიელოცათ. მათ მოსვლამდე ხალხი შინ უნდა ყოფილიყო, გარეთ ვერავინ გამოვიდო-

და. მეკვლეები მარტო სანთლებით ათენებდნენ ღამეს ცროლზე. თურმე ისე თბილოდა, რომ მთელ ღამეს ოფლი გადასდიოდათ. ქვაც თბილი ყოფილა და მიწაც. სეფისკვერებზე დაკრული სანთლები თავად ინთებოდნენ. თუ ვინმეს ან წმიდად არ ექნებოდა თავი შენახული ან სოფელში მყოფს ვინმესადმი ნაღალატარი ექნებოდა, იმის სანთელს ცეცხლი არ მოეკიდებოდა. მაშინ მეკვლენი შეეხვეწებოდნენ: „დალოცვილო წმიდაო სანებაო, აპატიე შენს ყმას, ძღვენითა და სანთლით გადაახდევი. ჩვენ ორნივე თავსმდებნი ვართ შენი მეკვლე-**პატომარნი**“. დამნაშავე უნდა გატეხილიყო და მეკვლეებსაც უნდა ეღიარებინათ თავისი შენაცოდვარი და ზოგ სანთელს მოეკიდებოდა ცეცხლი, ზოგს – აღარ მოეკიდებოდა.

როცა სანების ჯვარი მივიდოდა ცროლს, განათდებოდა იქაურობა, თვალთ კი ვერავინ დაინახავდა. ამბობენ, მხოლოდ *მკადრე* ან ხუცესი ხედავდაო, იმათ გამოუცხადებდა თავის ბრძანებასო. მაშინ დიდი რწმენა და სიწმიდე ყოფილა. ჯვრის *ხელკაცს* არ შეეძლო დიაცის ახლოს გაეელო. დიაცის ახლოს კი არა, სადაც დიაცები დადიოდნენ, იმ გზაზე გავლაც არ შეეძლოთ. ხუცესი სულ ცალკე იყო ჭერხოში, სადაც ვერც კაცი შევიდოდა და ვერც დიაცი. მერე ეს რწმენა და სიწმიდე თანდათან დაიკარგა, ხორცმაც შეწყვიტა უცეცხლოდ დუდილი, აღარც სანთლებს ეკიდებოდა ცეცხლი. ხალხსაც სციოდა და ქარბუქისა და ყინვის გამო ვეღარ ადიოდნენ ცროლს, შეწყვიტეს იქ სიარული და დაბლა გაიჩინეს სალოცავი. ამის მერე დაიკარგა ცროლზე ხატის დარბაზი და საქვაბე, აღარავინ იცის, სად არის. ამბობენ, *საფარველი* აქვს დადებულიო.

ერთ მონადირეს, გუროელ კანანათ მანგიას, ნადირობაში დაღამებია ცროლის მთაზე. უჩინი ღამე ყოფილა და არ სცოდნია, სად იყო, სად მოხვდა. იმ ღამეს სიზმარში უნახავს თეთრცხენიანი კაცი. თავადაც ისეთი თეთრი ყოფილა, რომ თვალი ვერ გაუსწორა. კაცმა მათრახის წვერი წაკრა მანგიას და უთხრა: რატომ შესცოდე, რად შემოხვედი აქო. იმავე ღამეს სხვა სიზმარში უნახავს თავისი ოთხრქა ვერძი, და უთქვამს სიზმარში სხვა კაცს, რომ ვერძი აქ მოეყვანა და დაეკლა. რომ გამოღვიძებია მანგიას, ისე თბილად ვიწექიო, ყვებოდა მანგია, რომ სულ ოფლი გადამდიოდაო. ამდგარა, მიუხედმოუხედავს და, რას ხედავს, ხატის დარბაზში იმყოფება: ირგვლივ მერხებია, შუაში კერიაა, საკიდელი, თაროებზე თას-განძია შემო-

წყობილი. განცვიფრდა მანგია, ეს სად შემოვსულვარ, სად გამითე-
ვია ღამეო.

ახლა იქიდან მეორე კარში შესულა. აქ საქვაბეა გამართული, ქვაბ-საკიდელი, დიდი სალუდე ქვაბი, შეშაც იქვეა, ქვაბის ძირში. ყველაფერი გაწყობილია ლუდის სადულებლად.

გამოვიდა გარეთ მანგია, მუხლი მოიყარა და შეევედრა სანების ჯვარს, მაპატიე, რომ შენს კარ-მიდამოში შემოვიჭერი ღამის სიბ-
ნელის გამო და მისი სიწმიდე შევლახეო. ათენგენობას ჩემი ოთხრ-
ქა ვერძით აქ ამოვალ და დაგიკლავო. შეასრულა აღთქმა მანგიამ
და მართლაც ათენგენობას ამოვიდა ცროლის მთაზე, ოთხრქა ვერ-
ძი მოიყვანა, თან სხვა ძღვენიც მოაყოლა. მერე ჯვარის მკადრეებს
უამბო ყველაფერი, რაც თავს გადახდა, როგორ მოხვდა ჯვარის და-
რბაზში... მაგრამ არავინ იცოდა, სად იყო ის დარბაზი და სალუდე.
თქვეს, რომ საფარველი ადეკს ღვთიშვილთაგან და არავის შეუძ-
ლია მისი ადგილ-სამყოფელის ნახეაო.

ცხრა – რიცხვი „ცხრა“ ქართულ ხალხურ წარმოდგენებში წმიდა
და სასიკეთო რიცხვად არის ცნობილი. ძალზე ხშირია საქართველ-
ოს სხვადასხვა კუთხეში ცხრაწყარო (მეგრ. ჩხოროწყუ), ცხრათა-
ვი წყარო (ან წყარო, რომელიც ცხრა სათავიდან მოედინება); არის
ცხრაძმის ხევი (ქსნის ხეობაში), ცხრამუხა, ცხრაჯვარა, ცხრაპი-
რი და სხვა. ხოლო ზღაპრებსა და ანდრეზებში ხშირია: ცხრაკლი-
ტული, ცხრა მთა, ცხრა ძმა, ცხრათავიანი დევი... ცხრათვალა მზე...
ცხრა ამ შემთხვევებში გამოხატავს არა საკუთრივ ცხრას რაოდე-
ნობრივად, არამედ სიმრავლეს და სიუხვეს, სიმდიერეს. კიდევ არის
ცხრაძალი (ცხრასიმიანი) ფანდური, ცხრაენიანი ზარი და სხვა.

ცხრაჯვარა – ოკრიბაში ხრესილიდან კარუგდებლის ეკლესი-
ამდე თურმე მამრობითი არაფერი ხარობდა. ღაიბადებოდა სულიე-
რი და წლის თავზე კვდებოდა. ხმა გავრცელდა – ხატის შერისხუ-
ლიაო. ერთ მოხუცს სიზმარი უნახავს: **ანგელოზს** უთქვამს მისთე-
ის, ეკლესიაში რომ ცხრა **ჯვარი** ასვენია, ისინი სხვაგან უნდა გა-
დაიტანოთო. მეორე დღეს სოფლის თავკაცებს უთათბირიათ და კა-
ცი გაუგზავნიათ რაჭაში მკითხავთან. მკითხავს ურჩევია: წადით
აქედან და გზაში წინ უცხო ფრინველი აგიფრინდებათ. მიყევით მას,
სადაც პირველად დაფრინდება, იქ არ შეჩერდეთ, კიდევ მიყევით და

მესამედ რომ დაფრინდება, გაუჩინარდებო. ამ ადგილზე ამოიტან-
ეთ ის ცხრა ჯვარი და ღამე გაუთიეთო. ასეც მოიქცნენ კაცები. რო-
ცა ნაქერალას მთაზე მისულან, უცხო ფრინველი აფრენიათ წინ. მი-
სდიეს მას და მესამედ რომ დაფრენილა ხესთან, იქ გაუჩინარებულა
კიდეც. ერთი კაცი ამ ადგილზე დარჩენილა, მეორე კი სოფელში
ჩასულა და ამბავი ჩაუტანია. სოფლელებმა ჯვრები ამოიტანეს იმ
ადგილზე, სადაც ახლა ცხრაჯვარას სალოცავია. მოუყვანიათ საკ-
ლავი და სანთლები აუნთიათ. მაისის ბოლო კვირა ყოფილა. მას შე-
მდეგ იმართება „მაისობა“ ყოველწლიურად.

ძ

ქარაფხის წმ. გიორგი – ერთხელ ძარწემს (შიდა ქართლი) ლე-
კები დასცემიან, ეკლესია გაუტეხიან, გადაუწვავთ და ვერცხლით
შემოსილი წმიდა გიორგის ხატი გაუტაცნიან. ხატის მომტაცებ-
ელ ლეკებში ჭირი გაჩენილა, ბუზებივით იხოცებოდნენ. გაწყდა ხა-
ლხი.

ლეკების მოლას სიზმარში წმიდა გიორგის ხატი დასიზმრებია
და უთქვამს: რაც გადამირჩა, იმასაც გაეანადგურებ, თუ ისევ იქ არ
დამაბრუნეთ, საიდანაც მომიტაცეთო. უთქვამს მოლას: წაგიყვანთ,
ოღონდ ხალხს ნულა დაგვიხოცავო. მე თქვენი წაყვანა არ მინდაო,
უთხრა ხატმა, ერთი მოზვერი გამოიყვანეთ, იმას რქებზე მიმაკარ-
ით და მიგვიშვით, ჩვენ თვითონ წავალთო.

შეჰყარა მოლამ ხალხი და უამბო სიზმარი. მოიყვანეს მოზვერი,
მიაკრეს რქებზე ხატი და გაუშვეს.

მიდიან ხატი და მოზვერი. გზას ხატი უჩვენებს. მოვიდა მოზვე-
რი ძარწემში, ძველ ადგილზე, სადაც ახლა ბრძანდება. მოვიდა და
ერთი ასკილის ძირას გაჩერდა.

ახლა ძარწემელ მღვდელს გამოეცხადა ხატი და უთხრა: აქედან რომ ხატი მოიტაცეს ლეკებმა, ის ხატი ვარ, უკან დავბრუნდიო. წამოდით და სადაც მიპოვნით, იმ ადგილას ამიშენეთ ეკლესიაო.

მღვდელმაც დაუძახა ხალხს და უთხრა სიზმარი. გაგზავნეს კაცები საძებნელად. მივიდნენ, ნახეს, ასკილის ძირას მოზვერია ჩაკეცილი და რქებზე ხატი აქვს მიკრული. მერე მთელი ხალხი დაიძრა და წავიდა ამ სასწაულის სანახავად. მივიდნენ, შეხსნეს ხატი და დაასვენეს ძირს. მოხსნეს თუ არა ხატი, მოზვერი იმწამსვე გასკდა თავისით და მოკვდა. იმ ადგილას ააშენეს ეკლესია და იქ დაასვენეს წმიდა გიორგის ხატი ცხოველი. იმ ასკილისგან ჯვარი გააკეთეს და ისიც ეკლესიაში დააბრძანეს.

წარამწარალი – ფშაველ-ხევსურთა რწმენით, ანგელოზი, რომელიც მორიგე ღმერთის განგებით ადამიანის ბედს წერს სიცოცხლის წიგნში.

წარამწამთა – იყო ერთი კაცი, სახელად წერაქვეთა, ცხოვრობდა წერაქვეთაში თავის ცხრა ვაჟთან და ცხრა რძალთან ერთად. ერთხელ აჭარაში მიმავალ წერაქვეთას მაღალ მთაზე დაღამებია. ხედავს, ეშმაკებს ქორწილი აქვთ. გაუშლიათ ხალიჩა და ზედოქროს თასი დაუდგამთ. მიიპატიჟეს წერაქვეთა, იქეიფეს, ჭამეს და სვეს, დიდად მოილხინეს წერაქვეთამ და ეშმაკებმა. ბოლოს, რომ შეთვრნენ, ესმის, რომ ეშმაკები ერთმანეთში ლაპარაკობენ: ეს კბილსავარცხელა საიდან ჩაგვივარდა ხელში, უნდა შევჭამოთო. წერა-

ქვეთა არ დაიბნა, იცოდა, რომ ეშმაკებს რკინის ეშინიათ, იშინებდა ხანჯალი და ხალიჩაზე ჩაარჭო. ხანჯლის ამოღება და ეშმაკების გაქრობა ერთი იყო. გამოახვია წერაქვეთამ ოქროს თასი ხალიჩაში და შინისკენ გასწია. გათენებისას ვიღაც მიდგომია წერაქვეთას ჭიშკარს და დაუძახია: ჩქარა დამიბრუნე თასი და ხალიჩაო. მაგრამ წერაქვეთას პასუხი არ გაუცია. მეორე დილასაც მოსულან, მესამე დილასაც, მაგრამ წერაქვეთამ არ დაუბრუნა თასი და ხალიჩა: წადი, გამეცალე, არც თასს დაგიბრუნებ და არც ხალიჩასო. თუ არ დამიბრუნებ, შვილებს ერთიანად ამოგიწყვეტო, დამუქრებია ეშმაკი და გამქრალა. არაფრად ჩაუგდია წერაქვეთას ეშმაკის მუქარა და ცხოვრობდა ბედნიერად.

ერთხელ, ერთ ზამთარს წერაქვეთას ცხრა ვაჟი სანადიროდ წავიდა მთაში. წინ თოვლში შველი წამოუხტათ და გაედევნენ ვაჟები მოსაკლავად. გარბის შველი, მისდევნენ მონადირეები, გავიდნენ თოვლიან ფერდობზე და უცებ შელის ნაკვალევი გაიხსნა, მოსკდა ზევი და ცხრავე ძმა უფსკრულში ჩაიტანა. ამ დროს წერაქვეთა სახლის სახურავზე იდგა და თოვლავდა სახლს. დაინახა, როგორ გააქანა ზევემა მისი შვილები უფსკრულისკენ, მაგრამ სადილამდე არ გაუმხილა ცოლს და რძლებს ეს ამბავი. როცა სადილი ჭამეს, მაშინდა გამოუცხადა წერაქვეთამ, რომ დაღუპული არიან შვილები.

წავიდა წერაქვეთა თავის მეზობელ გიორგისთან, დამეხმარე, შვილები ამომაყვანიე ზეავის ქვეშიდანო. მაგრამ გიორგიმ უარი უთხრა. ახლა ჭათამურზე წავიდა და იქაურ ხალხს შეეხვეწა, ამომაყვანიეთ შვილებიო. მათგანაც უარი მიიღო. ბოლოს, ზემო ხინოში ავიდა ქათამაძეებთან, მათაც შეეხვეწა. დაეხმარნენ ქათამაძეები და ამოაყვანინეს ცხრა შვილი ზეავის ქვეშიდან. მაღლიერი წერაქვეთა შეპირდა ქათამაძეებს, ასეთი სიკეთე რომ მიყავით, ჩემს ადგილ-მამულს თქვენ დაგიტოვებთ, მე კი აქედან გადავიკარგებიო. მართლაც ასე მოხდა. დღეს წერაქვეთას ნასახლარზე ქათამაძეები ცხოვრობენ. სოფელს კი სახელად წერაქვეთა შერჩა.

წვერის ანგელოზი - გუდამაყარში წვერის ანგელოზის ხატი წინათ სოფლის თავზე ყოფილა დამკვიდრებული. ერთი ძალიან მდიდარი კაცი ყოფილა - მირიანეული და ბევრი ღორები ჰყოლია. ეს ხატი კი არ იხდენს თურმე ღორების ყოლას. მიდიან ეს ღორები ხა-

ტში და თხრიან, გადათხარეს იქაურობა. გაჯავრდა ხატი და აფრინდა მაღლა, სადაც ახლა ლოცულობენ, საგულეებელს ეძახიან, და იქ დაარსდა. გაიგო ამ მირიანეულმა და იქაც არეკა ეს ღორები. იქიდანაც აფრინდა ხატი და სულ წვერზე ავიდა, ჭალისთავის წვერზე. ყამირი ადგილია, იქითაც და აქეთაც არავინ თიბავს. არ ახსოვს მამა-პაპას, რომ ვინმეს გაეთიბოს. იქ გათლილი ქვები ყრია, ნასაყდრალია. იქამდე ღორები ვეღარ ავიდოდნენ.

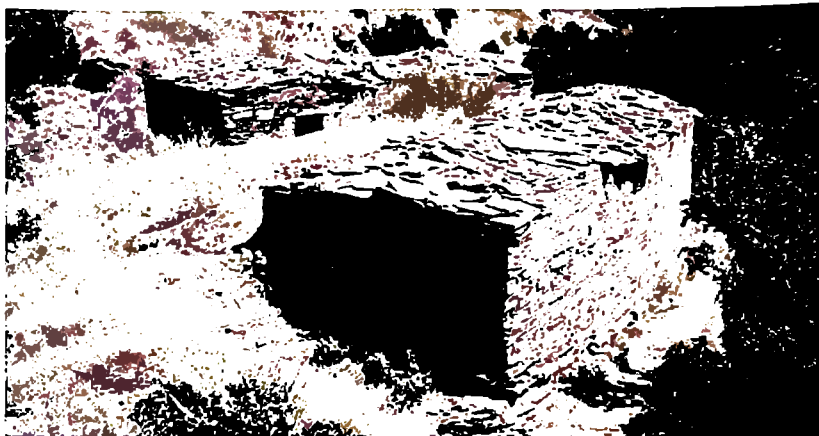
ერთ დღეს ორი ქორწილი უნდა ჰქონდეს ამ მირიანეულს. ამოიტანა კახეთიდან ღვინო, მოაქვს და გზაში დაეცა დიდი ქარიშხალი, გაუფუჭა ყველაფერი. მიხვდა მირიანეული, ვინც დააზარალა, და მაინც იხტიბარი არ გაიტეხა: მაცალე, მე მირიანეული ვარო, უთქვამს, კიდეც ვიყიდო. წავიდა და კიდეც მოიტანა. გზაში ხიფათი არ მოსვლია. გაამზადა მაყრები და გაგზავნა: ორი ქალი უნდა მოიყვანონ ოჯახში და ქორწილი გადაიხადონ. მოდიან მაყრები და მოჰყავთ ქალები, გზაში ისეთმა წარღვნამ მოუსწრო, რომ ჩამოქანდა მიწა და მოიმზღვლა, და წაიღო ნიაღვარმა მაყრიონი პატარძლებიანად.

როცა ესენი დაუღუპავს, გამოცხადებია წვერის ანგელოზი მირიანეულს და უთქვამს: გაგერიდე, ზევით წავედი და ამომყევო, მირიანეულოო. მიგაყენებ და მოგაყენებ, ქალის ქალზე დაგაყენებო.

სულ გაწყვეტილა ეს ხალხი. მართლაც, ქალის ქალი დარჩენილა. კაცი აღარ დაბადებულა მათ გვარში.

წითელი საყდარი – იქ, სადაც საციციანო ტყე თავდება და საჯავახოს ველები იწყება, დიდი ომი მომხდარა. იმ ადგილზე მიწას იმოდენა სისხლი შეუსრუტავს, რომ როცა იქ ეკლესიის შენება დაუწყიათ და ამ მიწისაგან ტალახი აუზელიათ, ტალახს სულ წითლად შეუღებავს ტბის კლდიანებიდან ასაშენებლად მოზიდული თეთრი ქვა. აქედან დარქმევია წითელი საყდარი. იმ საყდარში სალოცავად ისინი მოდიან, ვისაც ომში ვინმე დაღუპვიაო.

წიფორაღნი – წიფორში ყოფილან ცხრა ძმანი, ისეთი გაბუდაყებულები ყოფილან, რომ მთელ სოფელს მოსვენებას არ აძლევდნენ. ართმევდნენ მეზობლებს საქონელს, ფულს ან სხვა რამეს, რაც მოეწონებოდათ. თუ ვინმე დაქორწინდებოდა იმ სოფელში, მათი შიშით მაღვით მოჰყავდათ პატარძალი. გაიგებდნენ, რომ ვინმეს სო-

აკლდამები ნასოფლარ ანატორთან. პირიქითი ხეცსურეთი.

ფელში პატარძალი მოჰყავს, და მოვიდოდა ერთ-ერთი ცხრა ძმა-თაგან, დედოფალს პურის ჭმევა უნდაო და გამოაყვანიებდა ქალს, წაიყვანდა თავის სახლში. დაბრუნდებოდა ქალი პატივანდილი. გაუბედურებული იყო მათგან მთელი სოფელი. არ იცოდნენ, რა მოემოქმედათ.

ბოლოს, ხევისბრებს უთქვამთ, სადამდე ვიყოთ ასეო, ავიყაროთ და გადავსახლდეთო. ადგნენ ხევისბერ-ხუცესნი და წიფორის წმიდა გიორგის ხატში სანთელი აანთეს, ილოცეს, ან ჩვენ დაგვაშორე აქედან, ან ეგენი მოგვაშორეო. და შეისმინა წიფორის წმიდა გიორგიმ მათი ვედრება.

გავიდა მცირე ხანი და ცხრა ძმანი მთაში თივას თიბავენ. ბიჭების დედამ უთხრა რძალს: პური გამოაცხე და მთაში წაუღე მთიბლებსო. ქალი აცხობს პურს, პატარა ბაღლი იქვე ჰყავს. დედამთილი რძეს დღევბავს. უცებ გაიყინა ეს რძე, აღარ იდღვებება, ქვასავით გახდა. ახლა ეს აკენიანი ბაღლი რომ ჰყავს გვერდით, იმ ბაღლის შარდი გაიყინა და ლოლუასავით მიეკრა აკენის ძირს. იმ ცხრა ძმას ღვინო ჰქონდათ კოკით და ისიც გაიყინა. თქვეს იმ ცხრა ძმათ, ღმერთი გაგვიწყრა, ეს რა ამბავიაო? დავაგოროთ კოკები, არ გატყდება მაინცო. დააგორეს და არ გატყდა, ისე ჩამოვიდა ჭალაში. ადგნენ და წამოვიდნენ სახლში, რაღაც უბედურებაა ჩვენს თავზეო. მოვიდნენ, ხელავენ, გაყინულია აკენის ძირიც, რძეც. დედამ უთხრა: უბედურებაა

ჩვენ თავს და ეცადეთ, სანამ არაფერი მოგვივარ.

ამდგარა ცხრა ძმა ღამით და დაუწყიათ თხრა. თორმეტი დღე თავისთვის სამარეები თხარეს. მიიტანეს სიპები და სიპებით გააწყვეს აკლდამა მიწაში. დიდძალი ოქრო-ვერცხლი ჰქონდათ და სულ ყანებში გაიტანეს და ჩაფლეს. ჩვენ ვიღუპებით და ნურავის დარჩესო, დედას უთქვამს. მერე გასულან ყველანი, სახლისთვის თავი დაუნებებიათ, დედაც წაუყვანიათ, ბავშვიც და შესულან აკლდამაში. თორმეტი დღის მერე ყველანი გაწყვეტილან. არც ერთი არ დარჩენილა ცოცხალი.

გაიხარა სოფელმა. ამის შემდეგ გაიგოსიცოცხლე და წუთისოფელი.

წიწლიკური – ფშავში კოტიას წმიდა გიორგის ცხერის მომღელელი ყოფილა ერთი გამიაშვილი, წიწლიკური. წინათ ზამთრობით შირაქში არ დადიოდნენ თურმე, ტყეში აძოვებდნენ ცხვარს. ერთხელ წასულა წიწლიკური სანადიროდ. ერთ აფშოელ მწყემსს ჯიხვის ტყავი სცმია, ცხვარს აძოვებს ტყეში. წიწლიკურმა იფიქრა, ჯიხვიაო, ესროლა და მოკლა. მივიდა და, რას ხედავს, კაცი მოუკლავს. აიკიდა მოკლული და მიიტანა მწყემსების ბინაში. უთხრა: აი, ასე მომივიდა, კაცი შემომაკვდა და, თუ გინდათ, მომკალითო. წაიღეს მკვდარი აფშოს. გაზაფხული რომ მოვიდა, მოითხოვეს თავისი-სხლი (გადასახადი მკვლელობაზე). წიწლიკურმა უთხრა: უნებურად მომიხდა და თავისი-სხლს არ მოგცემთო.

დიდგორს ეძახიან, იქ არის წიწლიკური. წამოვიდნენ აფშოვლები მოსაკლავად. სტვირი აქვს წიწლიკურს. რომ დაუსტვენდა, ცხვარი ჩერდებოდა. მიუსხდნენ ერთ გორზე მესისხლენი. გაუსწორებენ ნიშანს, ამოიღებენ მიზანში, ეფარება თვალს წიწლიკური. ვერა და ვერ გაუსწორეს ნიშანი. ის კი ზის და სტვირს უკრავს. ახლა სხვები წამოვიდნენ. სხვებსაც ასე მოუვიდათ. მერე უთხრეს: ალალი იყოს შენზე, წიწლიკურო, გვიპატიებიაო და დაანებეს თავი.

ფა. გიორგი და მთავარანგელოზი – ლხინში სუფრის თავში წმ. გიორგი მჯდარა და როგორც სმაში, ისე სიმღერაში სწორი და ბადალი არა ჰყოლია. ერთი ხარი თუ ძროხა მხოლოდ იმისთვის იკვლოდა და სუფრასთან ძვლებიდა თუ დარჩებოდა. ყველას შურდა წმიდა გიორგის ვაჟკაცობა, ყველა მას შეჰნატროდა. ღმერთსაც მო-

სწონებია წმიდა გიორგი და მისი ცაში წაყვანა და თავის მსახურთა შორის მისი დაბინალება გადაუწყვეტია.

წმიდა გიორგის წასაყვანად ღმერთს *მთავარანგელოზი* გამოუგზავნია. ეწვია თურმე ანგელოზი წმიდა გიორგის და გამოუცხადა ღვთის ნება. გიორგის ბარემ ემძიმა ქვეყნის დატოვება, მაგრამ, აბა, ღვთის ბრძანებას ხომ ვერ ეურჩებოდა! კარგიო, უპასუხა ზეციურ სტუმარს. ამაღამ ვახშამი მიირთვით, მოისვენეთ და ზეალ გაკუდგეთ გზასო. დაკლეს ხარი და სანაქებო ვახშამი გაუმართეს ძვირფას სტუმარს. წმიდა გიორგიმ მოინდომა, რომ მთავარანგელოზსაც ენახა, თუ რამდენი საჭმლის ჯერ ჩატევა, მერე მონელება შეეძლო მის კუჭს! მთავარანგელოზი გაკვირვებული უყურებდა თავის მასპინძელს: ზეცაში ოღონდაც რომ არ ენახა ასეთი მჭამელი და მსმელი. თავის თავს ეკითხებოდა: ამ სახით როგორ ავიყვანო ზეცაშიო! იქ რომ ჭამა მოინდომოს და ჯერზე ძროხა მოითხოვოს, რა უნდა მითხრან ზეცაში მცხოვრებლებმა, ეს რა კაცი ამოგიყვანია, არ მისაყვედურებენო?

ბევრი იფიქრა მთავარანგელოზმა, თუ რა გზას დადგომოდა, რომ ღვთის ნაბრძანები პირნათლად შეესრულებინა. ბოლოს ასე გადაწყვიტა: მოდი, როცა დაიძინებს, მუცელს გაუჭკრი და სტომაქს ამოვაცლიო. სტომაქი რომ არ ექნება, ჭამა საიდან მოუნდებაო! მართლაც, ყველამ რომ დაიძინა სახლში, მივიდა მთავარანგელოზი გიორგის საწოლთან, მუცელი გაუჭრა და სტომაქი ამოაცალა. წმიდა გიორგიმ როგორც ჭამა-სმა იცოდა არაჩვეულებრივი, ისე ძილიც დევური ჰქონდა. ქვეყანა რომ დაქცეულიყო, არ გამოეღვიძებოდა. ასე რომ, არაფერი გაუგია, როგორ გაუჭრეს მუცელი და ამოაცალეს სტომაქი. ანგელოზმა სტომაქი გამოებერტყა, ღობეზე გადაკიდა, თვითონ კი დაწვა და დაიძინა. მეორე დილას რომ წამოდგნენ, გიორგიმ ბრძანა, ზეცაზე ასვლის წინ საუზმედ ხარი დაეკლათ. დაკლეს ხარი, ხორცი მოხარშეს და სუფრას მიუსხდნენ. ყველამ დაიწყო ჭამა, მაგრამ გიორგის კრიჭა შეეკრა, კბილი ვერაფერს დააკარა. დასწყევლოს ღმერთმა, ეს რა მემართება, მე და საჭმელი არ მიწოდდესო!..

ანგელოზმა გაიღიმა და ღობეზე გადაკიდებული სტომაქი უჩვენა და თან უთხრა: აი, ჩემო გიორგი, წუხელ მუცლიდან სტომაქი ამოგაცალე, რომ საჭმელი არ მოგნდომებოდა. ზეცაში არავინა სჭამს ისე, როგორც თქვენ აქ დედამიწაზე სჭამთ. იქ საჭმლის ჭამა არავის

მთავარანგელოზი მიქაელი. გელათი.

ესაჭიროება. იქ რომ საჭმელი მოგეთხოვა, მე მისაყვედურებდნენ: ეს რა კაცი ამოგიყვანიაო!.. – რა გაეწყობა, ბელს უნდა დავემორჩილოო, უთხრა გიორგიმ.

ნასაუზმევს გიორგიმ დალოცა თავისიანები, გამოეთხოვა ყველას, მოაჯდა თავის რაშს და მთავარანგელოზთან ერთად აფრინდა ზეცას, სადაც მას ღმერთმა მიანდო პატრონობა ჭექა-ქუხილისა, თავ-თავის დროზე წვიმის ჩამოშვება დედამიწაზე და, განსაკუთრებით, დევნა ეშმაკისა და უკეთური სულისა, რომ ადამიანებს არაფერი ავნონ.

და დღეს, როცა გვესმის ციდან ჭექა-ქუხილი და საშინელი გრი-
ალი, ეს რაშის ფეხების ხმაა, რომელზეც წმიდა გიორგია ამხედრე-
ბული და ცის ერთი კიდიდან მეორემდე დაატყნებს. როცა მეხი გა-
ვარდება, ეს წმიდა გიორგის ნასროლი ბოძალია, დამიზნებულად ნა-
სროლი, ზღვიდან ამოგდებული და მერე ბუზის სახით დიდ ხეზე შე-
მოძვდარი ეშმაკის დასალახვრავად.

ფა. გიორგი, ელია და მიცხვარე – წმ. გიორგი, ელია და თეთრი გიორგი ერთად მიდიოდნენ. დაინახეს, რომ მეცხვარე ცხ-
ვარს აძოვებს და თქვეს, ერთი ცხვარი გამოვართვათო. გაგზავნეს
ელია. მეცხვარე შეეკითხა, ვინ ბრძანდებით თქვენო. ელიამ უთხ-
რა, მე ელია ვარო. შენ ის არა ხარ, ქვეყანას რომ ანადგურებსო?
ციდან სეტყვას გვიშენ და ჭირნახულს გვიფუჭებო? მომწყდი აქედ-
ან, არ მოგცემო. გაბრუნდა ელია თავის ამხანაგებთან – არ მაძლევს
მეცხვარე ცხვარსო. ახლა წმ. გიორგი წავიდა, შეეკითხა ვინ ხარო.
– მე წმ. გიორგი ვარო. ის წმ. გიორგი ხარ, ჩვენს მჭამელ გვალეშა-
პებს რომ ზოცავო? – დიახ, ისა ვარო. ერთ ცხვარს კი არა, მთელ
ფარასაც გაგატან, ჩვენი ხარო. და მისცა ცხვარი. წაიყვანა თეთრმა
გიორგიმ ცხვარი, დაკლეს და ისადილეს. მერე თეთრმა გიორგიმ
თქვა, ამ მეცხვარემ, ცხვარი რომ მოგვცა, თუ ეს მიდამო გადახნა
და ყანა დათესა, ზღვა მოსავალი მოუვაო. დახნა ის მიდამო მწყემს-
მა, დათესა და, მართლაც, კარგი თავთავი დადგა. ელიამ უთხრა წმ.
გიორგის, შენ ახლა უყურე, რას დავმართებ ამ მეცხვარესო: მტვრად
ვაქცევ ყანასო. გიორგიმ მეცხვარე გააფრთხილა: მოიშორე ეს ყა-
ნა, გაყიდე, ელია გემუქრება და სეტყვას მოუშვებსო. მეცხვარეს ერ-
თი ურია ევაჭრებოდა, მეცხვარე უარზე იდგა. ბოლოს, შეთანხმდნ-
ენ: დიდძალი ოქრო-ვერცხლი მიუთვალა ურიამ და წაიღო მოწეუ-

ლი ყანა. ელიას ისევ მეცხვარისა ეგონა, დაუშვა სეტყვა და სულ მიწასთან გაასწორა. უთხრა ელიამ გიორგის: ახლა წადი და ნახე, რა დღეშია ყანაო. წმ. გიორგიმ უთხრა, ტყუილად გარჯილხარ, ის ყანა ურიას მიჰყიდაო. მე შემძლია, ისევ აღვადგინო ყანაო, უთხრა ელიამ. ახლა ურია წუხს, ფული დავლუპეო. ყანის გაყიდვა უნდა. წმ. გიორგი მივიდა მეცხვარესთან და უთხრა, ელია ყანის აღდგენას აპირებს და ისევ შეისყიდეო. ასეც მოიქცა მწყემსი. გახარებულმა ურიამ ფული მიიღო და ყანა დაუბრუნა. ელიამ ყანა აღადგინა. წმ. გიორგის უთხრა ელიამ, მიდი ახლა და ნახე, როგორ აღვადგინე ყანაო. გიორგიმ კი: ისევ მეცხვარის არისო. მაშინ დაწყევლა ელიამ მეცხვარე: ურემზე თითო კოდის მეტი ნუ გამოგსვლიაო. წავიდა წმ. გიორგი მეცხვარესთან და უთხრა, ისევ დაგწყევლა ელიამო. თითო ურემზე თითო კონა დადე და ისე მიიტანე შინ ძნაო. მეცხვარეც ასე მოიქცა და, მართლაც, თითო ურმიდან თითო კოდი მიიღო. აუარე-ბელი ხორბალი მიიღო და გამდიდრდა მეცხვარე.

მხარიშმაფა - მეგრული მითოლოგიის „წყლის დედოფალი“, მისი სამყოფელი წყალია, ხანდახან ამოდის წყლიდან, რომ ადამიანები, განსაკუთრებით, უცოლო ვაჟები, მოხიბლოს. გრძელი თმები წყარიშმაფას კოჭებამდე სწვდება. ერთი კაცი ცხენით მიდიოდა, გზად წყალში უნდა გაეველო. როგორც კი წყალში შესულა, კაცისთვის ვიღაცას სახელი დაუძახნია. მობრუნდა კაცი და, ხედავს, ზის წყარიშმაფა და სავარცხელით თმას ივარცხნის. შეშინებულმა კაცმა პირველად გადაიწერა თუ არა, წყარიშმაფა გაუჩინარდა. მეორე დღეს კაცი დაბრუნდა იმ ადგილას, სადაც წყარიშმაფა ეჩვენა და ქვის ქვეშ სავარცხელი იპოვნა. თურმე ქვის ქვეშ ინახავს წყარიშმაფა სავარცხელს. აიღო კაცმა სავარცხელი და სახლში წაიღო. შუაღამისას ვიღაც ეძახის კაცს. გამოვიდა გარეთ და, ხედავს, ჩაცმული წყარიშმაფა ღვას ჭიშკართან. შეიყვანა კაცმა წყარიშმაფა სახლში და დაიწყეს ერთად ცხოვრება. საოჯახო საქმე შეისწავლა, შვილებიც გაუჩინა კაცს. ერთ დღეს კაცს უთქვამს მისთვის: რად გინდა ეს სავარცხელიო და ცეცხლში ჩააგდო. წყარიშმაფას კივილი მოურთავს, ბავშვები დაუხოცავს და კაციც ასე დაუწყევლია: ნურც ამოწყვეტილხართ და ნურც დარჩენილხართო. და წავიდა სახლიდან და ისევ წყალს დაუბრუნდა.

სხვა დაბოლოებაც აქვს წყარიშმაფას ამბავს: კაცს წყარიშმაფას

სავარცხელი რკინის ქვეშ ჰქონდა დამალული, რომ ვერ აეღო. როცა მათი შვილი წამოიზარდა, მისი საშუალებით წყარიშმაფამ ხელში ჩაიგდო სავარცხელი და წყალს მიაშურა, შვილიც თან წაიყვანა.

მხაროსგორული – ხევსურეთში (ხახაბოში) წმ. გიორგის სახელწოდება მისი საარსო ადგილის – წყაროსგორის მიხედვით. მისი ზედწოდებაა „კინტილა ვაკეს მობურთვალი“. წყაროსგორული ხევსურეთშია დაარსებული, მაგრამ მისი საყმო ფშავის ერთ-ერთ თემად ითვლება და *ლაშარის ჯვარშია* გაერთიანებული. მისი დაარსება ასე მომხდარა:

მატანში (კახეთში) ვინმე ბატარიას კაცი შემოკვდომია, გამოქცეულა და თან მოპარული წმიდა გიორგის ხატი წამოუღია. ხატს მისთვის ნება არ მიუცია, ფეხსაცმელით ევლო, გაუხდია ფეხსაცმელი, გადაუყრია და ფეხშიშველი წამოსულა. მთაზე რომ ამოსულა, დიდი თოვლი ყოფილა და გასჭირებია სიარული, ჩაწოლილა თოვლში ფეხშიშველა, პერანგიანი და გულზე გიორგის ჯვარი დაუღვია. ისე დამცხაო, იტყოდა თურმე, რომ სულ არ ვგრძნობდი, თუ ზამთარი იყოო. მერე ამდგარა, წამოსულა და თურმე თოვლზე ისე მოდიოდა, რომ ფეხი დაბლა არ ეფლობოდა. გადმოსულა მთაზე და ახალწლის დილას ხახაბოში ამოსულა. წყაროსგორთან რომ მოსულა, ჯვარი ხელიდან გაფრენია და იქ დაარსებულა. ხედავენ ხახაბოველები, რომ წყაროსგორს ფეხშიშველ-თავშიშველი კაცი დგას და მის ახლოს რაღაც მზესავით ანათებს. მივიდნენ და მიხვდნენ, რაც იყო. იმავე დღეს აუშენებიათ პატარა კოშკი და ის ჯვარი თავისთავად შებრძანებულა კოშკში და გამქრალა ხალხის თვალიდან. ხახაბოველებს მიუყვანიათ კომლზე თითო საკლავი და დაუკლავთ იმავე დღეს კოშკთან. მოუტანიათ სასმელი და გადაუხდიათ დღეობა. ასე დაარსებულა ხახაბოში წყაროსგორული წმ. გიორგი.

მხაროსთაველი – წყაროსთაული, ფშავში (უკანაფშავის თემში) წმ. გიორგის სახელწოდება მისი საარსო ადგილის – წყაროსთავის მიხედვით, რომელიც ორი მდინარის, ბოთანისწყლისა და წაწალხევის, შესართავთან ერთ მცირე კონცხზეა განლაგებული. თქმულებით, წყაროსთაველი ერთი თავადი ყოფილა უკანაფშავში, გიორგი. გარშემო *დევები* ცხოვრობდნენ თურმე და ძალზე ავიწროებდნენ ხალხს.

ლაშთხვერი. სვანეთი. მხატვრობა ეკლესიის ფასადზე.

გიორგის მოსწონდა წყაროსთავი და უნდოდა იქ დასახლებულიყო. შეუთვალა დევებს: დასცალეთ ეგ ადგილი, თორემ ყველას ერთიანად ამოგწყვეტთო. მაგრამ დევებს არად ჩაუგდიათ მისი მუქარა და არ აყრილან. მაშინ გიორგიმ პირქუშს მიმართა დახმარებისთვის, რომელსაც ამ დროს იორზე სამჭედლო ჰქონია გამართული. პირქუშმა მას მშვილდი და ფიცხელზროიანი ისრები დაუმზადა, თავადაც გამოყვა უკანაფშავს და გაუმართეს სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა დევებს. ამ დროს დევები შამალოს გორზე მდგარან. მოულოდნელად დაესხნენ თავს გორს ზემოდან გიორგი და პირქუში და მუსრი გააველეს მათ. ვინც ცოცხალი გადაურჩათ, უკანაფშავიდან გადაიხვეწა. გათავისუფლდა უკანაფშავის წყალი, ტყე და მინდორი დევებისგან, და ხალხმაც შვებით ამოისუნთქა. გიორგი საბოლოოდ დასახლდა წყაროსთავს და ღვთის შვილად გადაიქცა. მაღლიერმა ხალხმა ის თავის სალოცავად გახადა. მას ასე მიმართავენ სავედრებლებში: „თავადო, წყაროსთავ წმიდაო გიორგიო, დევ-დედაბერთ ამომწყვეტო!“ ხოლო სადიდებლებში ასე იხსენიებენ: „შენამც იდიდები, წყაროსთავის წმიდა გიორგიო, არაგვის ხეობის დამყურებო, დევთა გამბასრავო!“

მხლის ძილი - წყალი ყოველ შვიდ წელიწადს ერთხელ იძინებს: ამ დროს ჩერდება წისქვილი. ამ დროს ადამიანმა წყალში უნდა ჩაყოს ხელი და რაიმე ინატროს, უსათუოდ შეუსრულდება. მაგრამ ძნელად თუ ვინმე მოასწრებს დაძინებულ წყალში ხელის ჩაყოფას: წყლის ძილი მხოლოდ ერთ წამს გრძელდება.

არის თქმულება: ერთ მეწისქვილეს წისქვილი უბრუნავდა, პურს ფქვავდა. უცებ ხედავს, დოლაბმა ტრიალი შეწყვიტა, დადგა წისქ-

ვილი. იფიქრა, ღარში რაღაც გაიჭედებოდაო. აიღო ნიჩაბი და, როგორც კი წყალში ჩაყო, იმწამსვე ოქროდ იქცა. ხელში რომ ემძიმა, მეწისქვილემ ნიჩაბს თავი დაანება, მაგრამ დაინახა, რომ ხელებიც ოქროდ გადაქცეოდა. მერე რასაც ხელს მოკიდებდა, ყველაფერი ოქროდ იქცეოდა. გაიგო ეს ამბავი ხელმწიფემ და მოაკვლევინა ის მეწისქვილე, მაგან თუ ყველაფერი ოქროდ აქცია, ოქრო გაუფასურდება, თუჯის ფასი ექნებაო. ამ ხელმწიფის ბრალია, რომ ახლა ოქრო ძვირია, თუჯი კი – ხშირი.

ჭ

ჭითხაროს ხატი – ერთი ლაშხეთელი სვანი მონადირე, გაგნიძეთა გვარის წინაპარი, წასულა ჭითხაროს მთაზე სანადიროდ და ისე გაუტაცნია ნადირობას, რომ დაღამება ვერ გაუგია და სახლში ვერ დაბრუნებულა. გადაუწყვეტია, სანადიროში გაეთია ღამე. მიეყრდნო ზურგით ჭითხაროს კლდეს, კლდე შიგნით გადაიქცა და გამოჩნდა უზარმაზარი გამოქვაბული, ძვირფასად მოჭედილი კედლებით, რომლებზეც ქანდარები იყო მოწყობილი. ქანდარებზე ოქროს ხატები ყოფილა დასვენებული. აქვე ყოფილან **ღვთისშვილები**. განცვიფრებისაგან მონადირეს ძილიც დავიწყნია და ასე ფხიზელს შემოთენებია გამოქვაბულში. წასვლისას ღვთისშვილს მიუცია ოქროს ხატი ოქროს ჯაჭვითურთ, გაუღია გამოქვაბულის კარი და გაუსტუმრებია დასაჩუქრებული მონადირე. კაცი ლაშხეთში აღარ დაბრუნებულა, უვლია, უვლია და სოფელ ღებში მისულა, სადაც მარგვეშის ეკლესიაში დაუსვენებია ოქროს ხატი, დაუბამს თან მოყოლილი ჯაჭვით. მეორე დღეს, როცა ეკლესიაში შევიდნენ, ხედავენ, ეკლესიის ძველი ხატები ყველა ძირს ყრია, ახლადმოსვენებულ ხატს კი აუწყვეტია და ისევ თავის ადგილსამყოფელში დაბრუნებულა. მონადირემაც მიაშურა ჭითხაროს, მაგრამ გამოქვაბულის კარს ვეღარ მიაგნო და ხელცარიელი დაბრუნდა შინ.

ძინაპ – ერთ ქალს ბევრი შვილები ჰყოლია. **ანგელოზს** ჩამოუვლია მის კარზე. ქალს ბავშვები ძარაში დაუმწყვდევია, მხოლოდ სამი ბავშვი გამოუჩენია ანგელოზისთვის. ანგელოზს უთქვამს: ეს სამი გაგიზარდოს ღმერთმა, ის დანარჩენები, დაფარული რომ გყავს, დაფარული იყვნენო, კაციშვილმა ვერ დაინახოსო. ანგელოზი რომ წავიდა, გადასწიეს ძარა და სადღა არიან ბავშვები, ჭინკებად გადაქცეულან და გაუჩინარებულან. რადგან ჭინკები უჩინარნი არიან, არავინ იცის, როგორ გამოიყურებიან. ხალხის რწმენით, ჭინკები სამ ღლეს წყალში არიან, სამ ღლეს – ცაში, სამ ღლეს – ბარში. არის ჭინკობის პერიოდი, რომელიც მაშინ დგება, როცა თოვლი უნდა მოვიდეს და ამინდები გაფუჭდეს. მართალია, ისინი ისეთი შემძლენი არ არიან, რომ ცუდი ამინდები მოიყვანონ, მაგრამ მათი დადგომის მაცნენი არიან. ჭინკები ჩვეულებრივ დროს ცხენებს დასდევენ. საბალახოზე გაშვებულ ცხენებს ღამით მიეპარებიან, ფაფარს გამოუსკვნიან ისე, რომ ძნელად თუ ვინმე გახსნის. მოახტებიან ჭინკები ცხენებს და მთელი ღამე დააჭენებენ. დილით გაოფლიანებულ ცხენებს რომ ნახავს პატრონი, იტყვის, ჭინკებს უჭენებიათო. ჭინკობის ღამეს გარეთ არავინ გავიდოდა, ჭინკა არ შემოგვახტეს ზურგზეო. განსაკუთრებით უნდა მორიდებოდნენ გარეთ გასვლას ჭინკობის თვეში დაბადებული ბავშვები. ჭინკა დაუძახებს და შეაშინებს, მთელი ღამე გააწვალებს და მხოლოდ მამლის ყვილისას დაანებებს თავსო. ჭინკობის წინა საღამოს, ჭინკა რომ არ შეიპაროს და ჭირნახული არ დააზიანოს, სასიძინდეს (ნაღიას) ან ბელელს გამოკეტავენ რაიმე რკინით – ნამგლით ან წალდით, რადგან რკინას ჭინკა ვერ ეკარება. ჭინკობის ღლეს ჭურის თავზე ნაცარს დაყრიდნენ და ღვინით სავსე ჭიქას დადგამდნენ, ჭინკა მოვა და დალევს, სხვას არაფერს გააფუჭებსო. ჭინკებს განსაკუთრებით წმ. გიორგისა ეშინიათ. ყველგან, სადაც ჭინკის შესვლას ელოდებიან (საჯინიბოში, ბოსელში...), ჯვარს გამოსახავენ, რადგან ჭინკას ჯვრის ეშინია, ახლოს ვერ ეკარება. ჭინკობის თვეში, ასე ფიქრობენ, რასაც ადამიანი აკეთებს, ყველაფერში ჭინკებს უდევთ თავიანთი წილიო. ამიტომაც ამბობენ, რომ ამ ღლეებში საქმის კეთება არ ღირს, ბარაქა არა აქვსო. ჭინკა თავისი ბაღნის ერთ ღერსაც არსად დატოვებს: თუ ადამიანმა ჩაიგდო ხელში, მსახურად გაიხდისო. ამიტომაც გულმოდგინედ მაღავს, რომ ადამიანის ხელში არ მოხვდეს.

ხ

ხანის ხარი – წმ. გიორგი რომ აწამეს, მისი სხეული სამას სამოცდახუთ ნაწილად დააქუცმაცეს. მარჯვენა ხელი ილორის ეკლესიას შეხვდა სამურზაყანოში, მარცხენა ხელი – ხანის ეკლესიას იმერეთში. ამის შემდეგ ამ ორ ეკლესიას შორის სულიერი ძმობა დამყარდა. ოცდამდე აპრილს, გიორგობის წინა დღით, ილორის წმ. გიორგის ეკლესია ხანის წმ. გიორგის ეკლესიას ყოველწლიურად ხარს უგზავნიდა. მოვიდოდა ხარი დილაბინდზე, შევიდოდა ეკლესიის გალავანში და დასაკლავად თავისი ნებით დაწვებოდა. ხარს დაკლავდნენ და ხორცს მთელ თემს უნაწილებდნენ. ერთხელ ხარს დააგვიანდა: იმ დროს მოვიდა, როცა წირვა უკვე გამოსული იყო და, ერთი მონაზონის გარდა, ეკლესიაში აღარავინ იყო დარჩენილი. ისიც თავის სენაკში მიდიოდა. ნისლიანი დღე იყო და მომავალმა ხარმა ვერ გაარჩია მონაზონი, დაფრთხა და რქა მოუჭნია. მონაზონიც შეშინდა და წამოიძახა: დასწყევლოს ღმერთმა, ეს რა არისო! ხარის დაწყევლაზე წმ. გიორგი გაწყრა და წყევლა მონაზონს შეუბრუნა: შენი მოგვარე ამ დაბაში არც მოშენდეს და არც გადაშენდესო! მონაზონი იქვე ქვად იქცა და ხარიც ამის შემდეგ ილორის წმ. გიორგის აღარ გამოუგზავნიდა.

ხარი და ირემი – ღმერთმა ქვეყანა და ადამიანი რომ გააჩინა, დაიწყო იმაზე ფიქრი, თუ რომელი პირუტყვი გამოადგებოდა ადამიანს. დაუძახა ირემსა და ხარს. უბრძანა: გაიქეცი და ვინც უფრო მალე გადაურბენს ცას, იმას დავასაჩუქრებო. ირემმა დაჰკრა ქუსლი და გაფრინდა. უნდოდა, ხარისთვის ეჯობნა. მაგრამ დიდი სირბილისაგან გაიბერა ირემი და მოკვდა. ცაზე მხოლოდ მისი ნაკვალევი დარჩა, რომელსაც ირმის ნახტომი ჰქვია. ხარი კი დინჯად

წავიდა, ცოხნით. გვიან მიაღწია, მაგრამ მაინც მივიდა. ხარის ნაკ-
ვალევიც დააჩნდა ცას, რომელსაც ხარის ნავალი ეწოდება. ამის შე-
მდეგ აკურთხა ღმერთმა ხარი, დაულოცა ქელი და მას აქეთ ხარს
აწევს ადამიანის შენახვის ტვირთი. ამაზეა გამოთქმული ეს ლექსი:

*„ადამიანის შენახვა ვერავინ იღვა თავზედა.
ხენა-თესვა. ფარცხვა და ზიდვა გაჭირდა მეტად ძალზედა.
ხარმა თქვა. პირნათლიერმა. მე დამაწერეთ რქაზედა.
მოცვიედნენ ანგელოზები. დაპოცნეს ორთავ თვალზედა.
ჩამოჰქნეს წყვილი სანთელი. მიაკრეს ორსავ რქაზედა.
შვიდიც უბოძეს სარტყელი. გაგ ზავნეს ქვეყანაზედა:
წადი, ხარო. იმუშავე. ერთგულად მთა და ბარზედა,
შეგაბას შენმა პატრონმა. გამუშავებდეს ძალზედა.
ექვსი დღე უღელში ები. მეშვიდეს დაწექ მხარზედა.
კვირა-უქმეს გამოგიშვას. გაგიშვას საძოვარზედა,
ვინც კვირა-უქმეს შეგაბას. ხელიმც შეახმეს მკლავზედა“.*

ხახმატის ჯვარი – ხახმატის წმ. გიორგი, ხევსურეთის თემების –
ბისო-ხახმატის საყმოთა – პატრონი, რომელიც სადიდებლებში იხსენი-
ება როგორც „გიორგი ნალვარმშვენიერი“ ან „ნალვარში მამურთალი“,
რადგან ის მიწა, სადაც დაარსებულია, ძალზე ნაყოფიერია, არაგვის „ნა-
ლვარია“. ხახმატის ჯვარი „რჯულიან-ურჯულოთ სალოცავია“, რადგ-
ან მას ლოცულობენ და შეწევნას თხოვენ არა მხოლოდ ქრისტიანები,
არამედ „ურჯულო“ ქისტებიც: „შენამც იდიდები, გიორგი ნალვარმშვე-
ნიერო, რჯულიან-ურჯულოთ სალოცავო! გიორგის მოდენო, თქვენ გა-
დიდნასთ ღმერთმა...“ ხახმატის გიორგის მოდენი არიან **ქაჯავეთის ლა-
შქრობიდან** ტყვედ წამოყვანილი (თუ დახსნილი) ქალები – **სამძიმარ-
ი, აშექალი**, მშექალი და სხვანი, რომლებიც მან ქრისტიანულად მო-
ნათლა, მეენე დაუნიშნა და საარსო მისცა ხახმატის ჯვარში, თავისი სა-
ყმოს სალოცავად გახადა. განსაკუთრებით სამძიმარი შეითვისა ისე, რომ
როცა ხახმატის ჯვარს ახსენებენ, გიორგი ნალვარმშვენიერისა და სამ-
ძიმარ ყელდილიანის ერთობას გულისხმობენ. სხვა ღვთისშვილთაგან გა-
ნსხვავებით, ხახმატის გიორგის მთავარი საგმირო საქმეა არა იმდენად
ღვევებთან ბრძოლა, არამედ ქაჯავეთის დალაშქრვა და ქაჯავეთის განძ-
ის მოპოვება. მის დღესასწაულზე ამ ლექსს მღერიან:

ხაზმატის ჯვარი.

*„ქაჯავეთ რად იარები, გიორგივ. მგლისა ფერაო?
ვალი მიკიდავ. ვალსა ვთხოვ, რას მკითხავ, ქრისტის დედაო?
სინას სჭედს ქაჯთა მჭედელი, მივასწრევ წურვაზედაო,
ქურთემულ მაუგლეჯიე, ცხენი შავაგდი ზედაო.
ქაჯთა მჭედელმა ხელკვერი ცხენს მიცა ბეჭებზედაო“.*

(„მგლის ფერი“ – მგელივით გაუტეხელი, „სინა“ – სპილენძი, „წურვა“ – წრთობა, „ქურთემული“ – დიდი გრდემლი, ხელკვერი – სამჭედლო იარაღი, ურო).

ხედენიში – თურმე ერთ დროს ხედენიშიში ღვინით წვიმდა და თეთრი პურიც თოვდა. მაგრამ ერთ უგუნურ დედაკაცს ხედენიშობ-ას ეს ადგილი ბავშვისათვის წაუბილწინებია, ამაზე ხატი გააჯავრე-ბულა და მიწაში ჩასულა. ხალხს იქაურობა გადაუთხრია ხატის სა-

პოვნელად, მაგრამ ვერ უპოვნიათ. ბოლოს, ხატს მიწიდან ამოუძახნია: ნუ დაშვრებით, რამდენჯერაც დაჰკრავთ ბარს, იმდენჯერ მიწის სიღრმეში ჩავდივარო.

ამ ნათხარს „გორაის ტბას“ უწოდებენ და დღესაც უჩვენებენ. ხედენიშის წმიდა გიორგის სალოცავში ოც მკათათვეს დიდი ხატობა იმართებოდა. ხედენიშზეა ნათქვამი:

*„განჯას თუშნი ცხენებს სჭედენ, იძახიან გალობასა,
ბელრენაი შეესწრება ხედენიშთა ჯვარობასა“.*

ხალკაცი – ჯვარის მსახური, განსაკუთრებით ის პირი, რომელსაც „ხელზე მოუღის“ ჯვარი, ემსახურება ჯვარს, როგორც ხელზე მოსამსახურე. იგივე *მკადრე*.

ხელოსანი – ჯვარის მსახურთა საერთო სახელწოდება. ხელოსანი ის არის, ვისაც ხელობად აქვს, ხელეწიფება ჯვარის სამსახური.

ხვითო – იხ. *ნატერისთვალი*.

ხის ბაჭი – ერთი მონადირე მარტოდმარტო წასულა სანადიროდ. მთელი დღე უნადირია. რომ დაღამებულა, კლდის ძირში პირ-ჯვარი გადაუწერია და შევედრებია: ამ კლდის ბატონ-პატრონო, შენი სტუმარი ვარ, შემიფარეო. დაწვა დასაძინებლად და საიდანლაც ძახილი გაუგონია: „ეე, ბაჭიჭაურო, წამოდი აქეთ, შვილის ქორწილი მაქვსო!“ – „ვერა, ვერ წამოვალ, სტუმარი მყავსო!“ – „წამოდი შენც და შენი სტუმარიც წამოიყვანეო!“ დადგომია თავზე მონადირეს, ქორწილში ეპატიჟება და არიგებს: „წავიდეთ და, სანამ მე არ გეტყვი, პური არ ჭამოო“.

აღგა და წაყვა მონადირე ამ დევს ქორწილში. წინ დევი მიდის, უკან მონადირე. ბევრი იარეს და ერთ კლდის გამოქვაბულში შევიდნენ. იქ ბევრი ხალხი დახვდათ – კაცები, ქალი და რძალი. დამსხდარან. მასპინძლებს სამი ჯიხვი მოუყვანიათ და სამივე დაუკლავთ. მოუხარშავთ სამივე, ამოუყრიათ ხორცი და დაუწყიათ პურის ჭამა. იმ მონადირესთვის უთქვამთ, შენც ჭამეო. მაგრამ სტუმარს პირი არ დაუკარებია საჭმელისთვის, ახსოვდა, დევმა რომ უთხრა, სანამ

მე არ გეტყვი, არ ჭამო. მეორედ მიიპატიჟეს, პური ჭამეო, არც მაშინ უჭამია. მესამედ კი, როცა ნაცნობმა უთხრა, ახლა კი ჭამეო, აიღო ხორცი და შეჭამა. მასპინძლებს უთქვამთ: სამ-სამს მკლავსო. ახლა დევმა უთხრა მონადირეს, ერთი რომელიმე ძვალი დამალეო. ამდგარა კაცი და დაუმაღავს ბეჭი სახელოში. რომ გამოუხრავთ ძვლები, ერთად მოუგროვებიან და ტყავებზე დაუყრიან გამოხრული ძვლები. დაუკრავთ მათრახი და ამდგარა ერთი ჯიხვი, გაცოცხლებული. მეორისთვისაც დაუკრავთ და ისიც გაცოცხლებულა. ახლა მესამის ძვლების შეგროვება დაუწყიათ. ეძებეს ერთი ბეჭი, მაგრამ ვერ ნახეს. ბევრი უძებნიათ. ბოლოს, ხისგან გამოთალეს ბეჭი და ის ჩაუდგამთ ჯიხვისთვის. დაუკრავთ მათრახი და უთქვამთ: „ადე, ადე, ხეჭეჭაო, ხისა გიდგას ბეჭედაო“.

დამთავრდა ეს ქორწილი და გათენდა კიდეც. მონადირე წასულა მთაში სანადიროდ და დაუნახავს სამი ჯიხვი. უსვრია და სამივე მოუკლავს, გაუტყავებია. ოთხში რომ ამოიღო ჯიხვები, ერთ ჯიხვს ის ხის ბეჭი ჰქონია ჩადგმული.

ხმალას ალვისხე – ბარისახოში, ხმალაში ძველად მდგარა ციხე და მის გვერდით ერთი ძალიან მაღალი ალვისხე, რომელსაც მირონი გადმოსდიოდა. ხეს ძირში საფარველდადებული დარანი ჰქონდა და ამ დარანში გროვდებოდა მირონი. ალვისხეს წვერზე ოქროს ცხრაკეცი ჯაჭვი ჰქონია გამობმული, ზედ ოქროსფრთიანი ანგელოზები მიდი-მოდიოდნენ და ტკბილ ხმაზე გალობდნენ. ერთხელ გახუა ხეთეშაური, ანგელოზთან წილნაყარი მკადრე, გუდანის ჯვარს ხმალაში მიუყვანია და დარანში ჩაუყვანია. იმსილრმე ჩასავალი ყოფილა, ყვებოდა გახუა, რომ ცხრა ფეხი სანთელი ჩასვლაზე დამჭირდა და ცხრა ფეხი სანთელი – ამოსვლაზეო. რომ ჩავედით, იქაურობა სანთლებით იყო გარაპრაპებულიო და ათასი რიგის ღვთისშვილნი ადიოდნენ და ჩადიოდნენ, მირონი ამოჰქონდათო. ძირში ქოთანს იდგა და შიგ ეწვეთებოდა მირონიო. ერთი ანგელოზი ედგა თავზეო და, რომელი ღვთისშვილიც მივიდოდა, ანგელოზი სამირონე ოქროს ბოთლებში უსხამდა მირონს და ყველას ასე ისტუმრებდაო. ოქროს საწყაოთი უწყავდნენ თურმე მირონს. გახუა და გუდანის ჯვარი რომ ჩავიდნენ, მათაც მისცეს და ამოვიდნენ. საკვირველი სანახაობა ყოფილა ირგვლივ: იქაურობა სულ განათებული

ყოფილა, ღვთისშვილნი ხმამაღულებლად შედი-გამოდირდნენო.

აღვისხის პირდაპირ, არაგვის გაღმით, მაღალ გორზე ერთი ციხე მდგარა, შურის ციხეს ეძახდნენ. შურის ციხე და ხმალას ციხე ერთურთის ჯიბრზე აუშენებიათ. ხთიშვილებს აღვისხეზე და ციხეების წვერებზე ჯაჭვები ჰქონიათ გაბმულები და იმ ჯაჭვებზე დადიოდნენ თურმე. ამ აღვისხეს შემოდგომაზე რომ ფოთლები დასცივინია, ერთი ფოთოლი არაგვში ჩავარდნილა და წყალს ქალაქში ჩაუტანია. აქ მეთევზეებს უნახავთ და მიმხვდარან, რომ ეს ფოთოლი მირონის ხისგან არის, და მეფისთვის მიუტანიათ. მეფეს უბრძანებია, ახლავე წადით, მოძებნეთ მირონის ხე, მოჭერით და აქ მომიტანეთო. წამოსულა ქალაქიდან ხალხი და, სადაც კი არაგვი მიედინება – ფშავში, მთიულეთ-გუდამაყარში თუ ხევსურეთში, ყველგან, უძებნიათ მირონის ხე. ბოლოს, გაუგიათ, ბარისახოს ხმალაში დგას ეს ხეო. ასულან ბარისახოში, მაგრამ ხევსურებს, როცა გაუგიათ ხის მოჭრას აპირებენო, არ მიუციათ მოჭრის ნება. მერე მოსულებმა კაცი გაგზავნეს ქალაქს და დიდძალი ჯარი მოიყვანეს. ჯართან ხევსურები ვერაფერს გამხდარან, მაგრამ ხე კი მომხდურებს მაინც ვერ მოუჭრიათ. დაჰკრავენ ცულს, გააგდებინებენ ნაფოტს, მაგრამ ხე ისევ მრთელდება. ბევრს ცდილან, გაწვალებულან და ვერ მოუჭრიათ ხე. ბოლოს, ხნიერი ხალხი შეუკრებიათ, გვასწავლეთ, ეს ხე როგორ უნდა მოიჭრასო. ყველას არც კი სცოდნია ხის მოჭრის საიდუმლო, ხოლო ვინც იცოდა, იმას არ გაუთქვამს, არ უსწავლებია.

ერთი ხნიერი ღულელი კაცი ყოფილა, გვარად არიშაული, ჯვარის *ხელკაცი*. გაუგიათ მოსულებს, მან იცისო. ჯერ არიშაულიც უარზე იყო, მერე დაუქრთამავთ და უსწავლებია: ერთი კატა მოიყვანეთ, დაკალით და იმით განათლეთ – მისი სისხლი ასხურეთ ხეს და ღვთისშვილიც ჩამოსცილდება და ხეც მოიჭრებაო. თორემ, სანამ ღვთისშვილი პატრონობს, მაგას ცული ვერაფერს დააკლებსო. მოიყვანეს კატა, დაკლეს ხის ძირში და, ასხურეს თუ არა ხეს მისი სისხლი, ღვთისშვილი გაეცალა ხეს, და მოჭრეს იგი. ხე რომ წაქცეულა, წვერზე გაბმული ოქროს ჯაჭვი გაწყვეტილა და წივილით ცაში წასულა. ხის ფესვები სულ ამოუძირკვავთ და ქალაქში ხელმწიფესთან წაუღიათ. არიშაული ხელმწიფეს დაუსაჩუქრებია, მაგრამ ხევსურებს მოუკვეთავთ, ყველა ჯვარში დაურისხებიათ, როგორც მოღალატე და ისე ამოწყვეტილა მთელი მისი გვარი, რომ არავინ დარჩენილა.

ხოგაის მინდი – არხოტში, სოფელ ამლაში ცხოვრობდა ხოგაის (ხოგაის ძე) მინდი. საბეკურის კარს მისი ნასახლარები ახლაც ჩანსო. ერთხელ ხოგაის მინდი ქაჯებმა მოიტაცეს და ქაჯავეთის გზას გაუყენეს. თვალები აუხვიეს, რომ გზა არ დაესწავლა და უკან ვერ დაბრუნებულყო. როცა ცხრა მთა გადაატარეს, მაშინლა მოხსნეს თვალის სახვევები. მიიყვანეს ქაჯების სოფელში, სადაც მასავით ტყვეები ჰყოლიათ, გარეკავდნენ მთაზე და გველებს აჭერინებდნენ. გველებისგან წამლებს აკეთებდნენ. ერთხელ ხოგაის მინდიც წასულა გველების დასაჭერად. ერთი გველი დაუჭერია, ყელზე თეთრი ბეწვი ჰქონია. დაუკლავთ ეს თეთრბეწვიანი გველი და მისი სისხლი ქანდარას სხურებია. ხოგაის მინდის იმდენად მობეზრებია ქაჯებში ცხოვრება, რომ გველის სისხლის ალოკვა მოინდომა, რომ იქვე მომკვდარიყო. შეამჩნიეს ეს ქაჯებმა და წაშალეს ნასხურები სისხლი. მაგრამ ერთი წვეთი სადღაც შერჩენილი ყოფილა და მინდიმაც ფარულად ალოკა ეს წვეთი. ალოკა თუ არა სისხლი, მინდის ცხროება შეეყარა. სულ ოფლში იღვრებოდა. მეცხრე ლოგინი ისე გამოუცვალეს, რომ არაფერი გაუგია. გონს რომ მოვიდა, ილლიის ძირები ჰქონია დასიებული. გაუჭრია და მკბენარი გადმოცვენილა ილლიებიდან. მიხვდა ხოგაის მინდი, რომ კაცს თურმე მკბენარი ამძიმებს. ისე გამსუბუქებულა, რომ ხიდზე გავლისას ჩოხის კალთებში ქეებს იყრიდა, რომ ქარს ხიდიდან არ გადაეგლო წყალში. ამიერიდან ყველაფრის ენა ესმოდა თურმე, სულიერის თუ უსულოსი. გაპარულა, მაგრამ დაუჭერიათ და ცემით ტყავი გაუძვრიათ. მეორედ გაქცეულა. ხიდზე რომ შემდგარა, დაუნახავს, ნაცარი ყრია ხიდზე. მიმხვდარა, რომ მისთვის დაუყრიათ ნაცარი, რომ გაეგოთ საით წავა მისი ნაკვალევი. ხოგაის მინდიმ ხიდზე კოჭუკულმა გაიარა, რომ გაღმა ნაპირიდან მოსული ჰგონებოდათ. დილაუთენია გასულა ხიდზე და ტყისთვის შეუფარებია თავი. დაუწყეს ძებნა, მაგრამ კვალს ვერ მიაგნეს. ხილამდე მიდიოდა ნაფეხურები და იკარგებოდა. უვლია ხოგაის მინდის და ერთ სოფელში მოხვედრილა, სადაც თითის სიგრძე ადამიანები უნახავს. უცხო კაცის დანახვაზე ჯერ შეშინებულან და გაქცეულან, მერე კი მოსულან და თან საჭმელიც მოუტანიათ მისთვის. ხოგაის დაუნახავს, რომ ეს თითისტოლა ხალხი ნაფოტებს და წიწვებს აგროვებს და რაღაც შენობას აგებს. რას აკეთებთო, უკითხავს, და, დღეს სადამოს სვავების, კაჭკაჭების, წეროების და კიდ-

ევ სხვების ლაშქარი დაგვესხმება და თავი უნდა შევაფაროთო. ნუ გეშინიათო, უთქვამს ხოგაის მინდის. გაუკეთებია მშვილდ-ისარი და ჩასაფრებულა. რომ შელამდა, მოსულა ფრინველთა ლაშქარი და მინდის ისე გაუბრუნებია ისინი, რომ არც ერთი არ მოუკლავს. დაეხვივნენ ცეროდენა ადამიანები, დაუწყეს კოცნა, ჩვენი ღმერთი ხარო, ეუბნებოდნენ. მათ შორის ერთი კაცუნა ერია, თვალგამოთხრილი. ვერ მცნობო? უკითხავს მინდისთვის. ვერაო. არ გახსოვსო, უთქვამს ცეროდენას, თვალი რომ გამომთხარე საბაკურის კარსო? მე გუგული ვარ, ჩვენ ყველანი გუგულები ვართ. ეგერ მთა რომ ჩანს, იმ მთას რომ გადავალთ, გუგულებად ვიქცევით, აქ კი კაცები ვართო. აბაო, უთხრა ხოგაის მინდიმ, ამლა თუ იცი, სად არის, წამიყვანეო. კარგო, უთქვამს კაცუნას და წაუყვანია იმ მთისკენ. უთქვამს, ფრთხილად იყავი, ეს მთა ნაცრის არის, შიგ არ ჩაეფლოო. მე ჩიტად გადავიქცევი და, რომ გაფრინდები, მომყევო. გადაუვლიათ მთა და გუგულებად გადაქცეულ კაცუნას ამლაში მიუყვანია ხოგაის მინდი.

ხოგაის მინდის ისეთი უნარი გამოყოლია ქაჯების სოფლიდან, რა ყველაფრის ენა სცოდნია, ყველაფერი ესმოდა, რასაც ცხოველთა თუ მცენარეები ლაპარაკობენ. ბალახი თავად ეუბნებოდა, ამის ამის წამალი ვარო.

ხოგაის მინდის სახლი

ხოლიგისწვერის ანგალოზი – ხოლიგის წვერი ერთი მაღალი მთაა ხევსურეთში არჭილოსა და ხახაბოს შუა. აქ წინათ ძალიან მდიდარი სალოცავი ყოფილა. ახლაც არის მისი ნადარბაზალი, ორი უანგიანი ლითონის **ჯვარიც** არის შემორჩენილი. დღესდღეობით მომსწრე არავინ არის, რომ ახსოვდეს იქ სალოცავად სიარული. არც ის ახსოვს ვინმეს, თუ რომელი **ღვთისშვილის** სახელზე ლოცულობდნენ ამ მაღალ მთაზე. ახლა კი ხოლიგის წვერის ანგელოზს ეძახიან. სალოცავს ბევრი ნადირი – ჯიხვი ჰყოლია. მათზე ნადირობა ხოლიგის წვერის ჯვარისაგან აკრძალული ყოფილა.

ლეკებს სცოდნიათ ამ სალოცავის სიმდიდრის ამბავი და წამოსულან თურმე და დასხმიან თავს. შეუღეწავთ კარი და გაუტანიათ ყველაფერი, რაც იქ იყო. ერთი ოქროს ჯვარი ყოფილა იქ, თვალთ არ იყრიდა თურმე, ისეთი ბრწყინვალე სამკაულებით ყოფილა მორთული. ჯვარი წაუღიათ ლეკებს და ღვთისშვილიც გაჰყოლია ამ ჯვარს. სოფელში რომ მიუტანიათ, ერთ სუფთა ადგილზე დაუბრძანებიათ. მაგრამ რაკი ლეკები ურჯულოები იყვნენ, ჯვარს არ უნდოდა, ქრისტიანთ სალოცავი ურჯულოთა ქვეყანაში ყოფილიყო და გამწყარალა თურმე. გაჩენილა ლეკეთში ავადმყოფობა და ბევრი ხალხი გამწყდარა. მერე მკითხავს უთქვამს: ეგ ქრისტიანთ სალოცავი ჯვარი თუ არ მოაშორეთ, ამ ხალხის ხოცვას ვერ გადარჩებითო. ლეკებსაც შეუთვლიათ ხახაბოვლებისათვის, წამოდით და წაიღეთ თქვენი ჯვარიო. მაგრამ ხახაბოდან არავინ წასულა ლეკეთს ჯვრის დასაბრუნებლად და დარჩენილა იქ. ლეკებს ჯვარი იმ ადგილიდან აუღიათ და მაღალ მთაზე ერთ კლდეში დაუბრძანებიათ, ერთი ვერძიც დაუკლავთ და შემწყდარა ხალხის მუსრვა.

ლეკებს რომ ხატი წაუღიათ ხახაბოდან და ღვთისშვილიც თან გაჰყოლია, მაშინ ნადირიც წასულა და ლეკეთის მთაში გადახვეწილა. ნადირი რომ აიყარაო, ამბობენ, წავიდა როგორც ცხვრის ფარაო. სულ ბოლოს ერთი თოვლივით თეთრი ჯიხვი მიდიოდა და ისიც კლდეს მიეფარაო. ეს ჯიხვი არც მანამდე ჰყავდა ვისმე ნანახი და არც მერე ლეკეთში არავის უნახავსო.

სოხორდაული – ერთხელ ფშავში, ცაბაურთის მთაწმიდაზე, სადაც მეკვლეებმა ღამე გაათიეს, რათა დილას სოფელში ჩასულიყვნენ და ახალი წელი მიელოცათ სოფლისთვის, დიდი თოვლი მოვი-

და. ყელამდე თოვლი დადო. მთაწმიდის გარშემო სულ საზვავე ადგილებია, დაქანებული კლდეები აკრავს. ხან ერთ მხარეს ეცადნენ ჩასვლას, ხან – მეორე მხარეს, მაგრამ ვერ გაბედეს. ბოლოს გააქადაგა მთავარანგელოზმა ხევისბერი გამახარე ხოხორდაული და, გამხნევებულმა, აიღო ხელში სამი ვერცხლის თასი, მხარზე დროშა გაიდო, კალთაში ხორცის წილობები ჩაიყარა სოფლისთვის და ქადაგობით საზვავე კლდეზე პირქვე დაეშვა. ამ დროს გატყდა მთის დიდი ზეავი და წამოიღო ხევისბერი. ერთი დიდი კლდე მოგლიჯა ზეავმა და ხევისბერი ზედ მოხვდა. კლდე ისე ჩამოიტანა, რომ გვერდი არ გადაუქცევია და ხევისბერიც თან ჩამოაყოლა. დაეშვა კლდე მზილას (ადგილის სახელია) ხატის პირდაპირ და უვნებელი ხევისბერი მშვიდად გადმოვიდა კლდიდან, და დროშის წკარუნით ხატისკენ გაემართა. დროშაც მხარზე ედო და თასებიც ისევ ხელში ეჭირა, წილობებიც არ გაბნევია. ვინც მთაწმიდაზე დარჩა, შეწუხდა, დაგველუპა ხევისბერიც და დროშაცო და, როცა ზეავი შეწყდა, დაეშვნენ ნაზვავარზე სოფლისკენ. რომ ჩამოვიდნენ, ნახეს კვალი ბელლისკარისაკენ მიდიოდა. მივიდნენ ბელლისკარს და, ხელავენ, ზის გამახარე ხევისბერი საბეროში და მთაწმიდის ამბავს უამბობს ხალხს. ამ ხალხმაც დაინახა ზეავი, კლდეზე ნაჯდომი გამახარეც და დიდი მოკრძალებით შეხვდნენ, როგორც *ღვთისშვილისგან* გადარჩენილ კაცს.

ამის შემდეგ გამახარეს თითქმის ღვთისშვილის დარად სცემდნენ პატივს. ის კლდე, რომელზედაც გამახარე იჯდა, ახლაც მზილას არის და იმის ახლოს უწმიდური ქალი არ გაივლის.

ჯერ სასწაულით გადარჩენამ და მერე ამ პატივმა გააბუდაცა ხევისბერი გამახარე ხოხორდაული და დაიკვება: მთავარანგელოზო, ჩემმა *დავლათმა* გიშველა, თორემ დროშაც დაგეკარგებოდა, თასნიც და ხევისბერიც მოგიკვდებოდაო. ეს იწყინა მთავარანგელოზმა. გამახარეს ამოწყვეტა დაუპირა, მაგრამ *ლაშარის ჯვარმა* არ დაანება, უთხრა: მე ამოსაწყვეტი ყმები არა მყავსო.

ეს ხოხორდაულნი ცხრანი ძმანი ყოფილან და ძალიან ამაყნი. არც ხატს ემორჩილებოდნენ თურმე და არც ხალხს რამეს ეკითხებოდნენ. ამიტომ მთავარანგელოზი მათზე კარგი გულით არ იყო, მაგრამ ლაშარის ჯვარი იცავდა და მათი ზიანის ნებას არ აძლევდა. ბოლოს, მთავარანგელოზმა უთხრა: ამ ცხრა ძმას მოგცემ და შენი ყმებიდან

ერთი კაცი მომეცით. ლაშარის ჯვარმა ცხრა ძმაში ერთი კოჭლი კაცი მისცა ცაბაურთის მთავარანგელოზს – ზოშარელი მჭედელი, ხოხორდაულნი კი თავის ყმად აიყვანა. იმ კოჭლი მჭედლის მოდენილობის ხალხი – მჭედლურები ახლაც ცხოვრობენ სოფელ აფშოში, ქუთხში და თითო-ოროლა სხვა სოფელში.

ბოლოს, მთავარანგელოზმა ხევისბრად დაიჭირა ეს მჭედელი. ამის შემდეგ გახდნენ მჭედლურები მთავარანგელოზის ნამდვილი ყმანი.

ხუცესი – ჯვარის მსახური, რომელსაც ევალება, იყოს შუამდგომელი ჯვარსა და საყმოს შორის, მიიტანოს ჯვარის ყურამდე აღამიანთა გასაჭირი, ლოცვა და ვედრება. საყმოში იგი ყველაზე უფრო ახლოს არის ჯვართან, მის სიწმიდესთან და საიდუმლოებებთან, რაც მისგან სიწმიდის დაცვას მოითხოვს.

ჰ

ჯავახეთ-გუთნისდედა – გორგასლის მეფობაში ქართლში იყო ერთი **დავლათიანი** გუთნისდედა, რომელსაც ღვთის მადლით ზღვა-სავით მოსავალი მოსდიოდა მთელი ქართლ-კახეთის საზღვრად. მეფის ცოლი, დედოფალი, თურმე ზემოდან დაჰყურებდა მის ხვნა-თესვას. მოხიბლულა, მისი სიყვარული ჩაეარდნია გულში. მოინდომა გუთნისდედის შეცდენა და შეაცდინა კიდეც: მინდვრებიდან სალკლდეზე აგებულ კოშკამდე, სადაც დედოფალი ცხოვრობდა, საიდუმლო გვირაბი გაათხრევინა, რომ მეფის არყოფნისას ყოველდღე შეძლებოდათ შეხვედრა.

ერთ დღეს ინდოეთის ბრძოლიდან ადრე დაბრუნებულმა გორგასალმა მიუსწრო დედოფალს გუთნისდედასთან. სინანულში ჩავარდნილმა გუთნისდედამ ასეთი ლექსი თქვა:

*„ღლისითა ვხნავდი გუთანსა, ღამით ვანგრევდი სალს კლდესა,
შუალამეს შევეყარე ტანდაბალ და პირად მზესა,
ნამუსზე ხელი ავიღე, ღმერთიმც უშველის ჩემს მკვლელსა“.*

მაგრამ განრისხებულ მეფეს გუთნისდედა სიკვდილით არ დაუსჯია, ოღონდ ქართლიდან ჯავახეთში გააძევა. დასტოვა თუ არა ქართლი გუთნისდედამ, **დავლათიც** მას გაყვა: ქვეყანაში პურის მოსავალი აღარ მოვიდა, ჯავახეთში კი ერთი ასად. ბევრი ეხვეწა მეფე, დაბრუნებულიყო გუთნისდედა თავისი დავლათითურთ ქართლში, მაგრამ მან არ ინება დაბრუნება და სამუდამოდ ჯავახეთში დაიდო ბინა, მაგრამ ერთი პეშვი ხორბალი მაინც გადმოყარა ქართლისკენ და ისევ აბიბინდა ყანები ქართლში, თუმცა ჯავახეთს ვერ გაუტოლდა სიუხვით.

მას შემდეგ გამოითქვა ლექსი:

*„მე ჯავახეთს რა მიჭირდა, მთვარე იდგა მზესავითა,
ხორბალი და ქერის პური წინ მეყარა ბზესავითა“.*

ჯაუნართი სასაფელი – ლაკათხევში (მთიულეთში) ცხრა ძმა ჯაუნარებს უცხოვრიათ. ისეთი გაბუღაყებულები ყოფილან, რომ **საღმრთო მაღალთან** (სალოცავთან) ციხის აშენება გადაუწყვეტიათ, საღმრთო მაღალს უნდა გაუვსწორდეთო. დაუწყიათ შენება და, როცა ამთავრებდნენ, ერთი შემოვლალა გვაკლიაო! – დაუძახნია ერთ-ერთ ძმას. – მაღლე გაგისწორდებით, საღმრთოო! ეს იყო და, განრისხებულ საღმრთოს მეზი დაუკრავს, დაუნგრევია ნაშენებიც და ძმებიც ამოუხოცავს და მათთან ერთად რვა რძალი ქვეშ მოუყოლებია. მეცხრე რძალი ფეხმძიმედ ყოფილა და სოფელში დარჩენილა. ამ დროს, ეს ამბავი რომ მოხდა, წყაროზე იყო თურმე და იქ ბავშვი გასჩენია. ამის გამო ბავშვისთვის წყარუა დაურქმევია. მისგან მოდიან ლაკათხეველი წყარუაშვილები.

ჯაბრაზი – წმ. გიორგის სვანური სახელი.

ჯვართენა – ასე ეწოდება **ნაქადაგარებსა** და სახუცო ტექსტებში გამოყენებულ უჩვეულო სიტყვებს, რომელთაგან ზოგი არქაულია და ყოველდღიურ მეტყველებაში აღარ იხმარება, ზოგს მნიშვნელობა შეცვლილი აქვს, ზოგი უცხო სიტყვაა (კერძოდ, ჩეჩნური), ზოგსაც გადატანითი მნიშვნელობა აქვს. ამის გამო ჯვართენა ხშირად გაუგებარია და მას განმარტება ესაჭიროება. ხშირ შემთხვევაში ჯვართენის სიტყვები და ფრაზეოლოგია პოეტური, მეტაფორული აზროვნებისა და მეტყველების ნიმუშებია. „ვერცხლის ღილი“ – ვაჟი, „ბიჟიონა“ – ქალი (ქისტურად „თბიანი“), „ქერ-ოქრონი“ – ჯვარის ყანაში მოსული მარცვალი (ქერი, ხორბალი), „ჭიქა-ბარძიმი“ – თასი, რომლითაც ჯვარში დღეობაზე ლუდს სვამენ; „ფეხმურგვალი“ – ცხენი (მრგვალჩლიქიანი); „მწვანილი“ – წელიწადი; „მზექალი“ – მზე, „მზექალის შეჯდომა მაღალზე“ – გვალვის დადგომა, ამასვე ნიშნავს „ქერ-ოქროთ გადაფანტვა“; „კოდ-ბადაგნი“ – ლუდი; „ბანჯაყური“ – ზარი; „პურის დედა“ – ბეღელი; „პატივი“ – ლუდიანი თასი; „კიკინ-მაღალი“ – თხა; „ღეთის ვალი“ – სნეულება; „ბეგარი“ – სიკვდილი, „დაბეგრვა“ – სიკვდილიანობა...

ჯვარი - 1) უძველესი და უმარტივესი საკრალური ნიშანი, რომელსაც სიცოცხლის სიმბოლურ გამოხატულებად მიიჩნევენ (ეგვიპტური ჯვრის სახელწოდება ანხ „სიცოცხლეს“ ნიშნავს). თუმცა მისი ზუსტი მნიშვნელობის ამოცნობა შეუძლებელია. ჯვარის გამოსახულება დადასტურებულია თითქმის ყველა ძველ ცივილიზაციაში. რას გამოხატავს მაინც ეს ნიშანი? პირველ რიგში, ის გამოხატავს ორიენტაციას სივრცეში. მის ფიგურაში მნიშვნელოვანია ზემოსა და ქვემოს, მარჯვენისა და მარცხენის გადაკვეთის წერტილი. ძველ აღთქმაში ჯვარი ჩანს სამოთხის აღწერილობაში: ედემის ბაღის ოთხი მდინარე, რომლებიც ერთი წყაროდან მოედინებიან, ჯვარის სახეს ქმნიან. წრეში ჩახატულ ჯვარს კოსმოლოგიური მნიშვნელობა აქვს, მისი ვერტიკალური მკლავი ის ღერძია, რომლის ბოლოები წარმოადგენენ ზენიტს და მის ქვემო საპირისპირო წერტილს. კვადრატში ჩასმული ჯვარი იდეალური ქალაქის სიმბოლოა: ჯვარი ოთხ თანაბარ ნაწილად ჰყოფს სივრცეს. კვადრატის ანუ ქალაქის ცენტრში იკვეთება ქვეყნის ოთხი კუთხისკენ მიმავალი ქუჩები. ჯვარი ადამიანური ფიგურაა: იგი ხელებგაშლილი ადამიანის სქემატური გამოსახულებაა; ამიტომაც ჯვარი შეგვიძლია ადამიანის სიმბოლოდაც მივიჩნიოთ.

2) ქრისტიანობის უპირველესი და უძირითადესი სიმბოლო, რომელიც გამოხატავს ერთდროულად ქრისტეს ვნებისა და მისი სიკვდილზე გამარჯვების იდეას. ძველად ქრისტიანებს „ჯვარის თაყვანისმცემლებად“ მოიხსენიებდნენ. ჯვარის ერთ-ერთი სახეობაა **ბორჯღალი**.

3) აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის საზოგადოებათა (საყმოთა) მფარველ წმიდანთა ან ანგელოზთა ერთ-ერთი სახელწოდება, როგორც ღვთისშვილი. წმიდა გიორგი, მთავარანგელოზი მიქაელი, ღვთისმშობელი, კოპალა, იახსარი, რომლებიც პატრონობენ და იცავენ ფშავ-ხევსურეთის სხვადასხვა საყმოებს, ჯვართა სახელით არიან ცნობილნი. ჯვარნი უხილავნი არიან, მათ საფარველი აქვთ დადებული, მხოლოდ ჯვარის რჩეულთ ეცხადებიან სააშკარაოდ - ისიც რაიმე სხვა სახით. ჯვარის გამოცხადების ყველაზე გავრცელებული სახეებია: მტრედი და ჯვარის გამოსახულება, ან ღრუბლის კოტორი (ფთილა), ან ცეცხლის ბურჯღუმი (სხივოსანი ბურთი).

4) ეწოდება იმ ადგილს, სადაც დაარსებულია ჯვარი, როგორც საყმოსა და მისი ტერიტორიის მფარველი. აქ განლაგებულია წმიდანების: დარბაზი (სადაც ჯვარის მსახურნი იკრიბებიან დღესასწაულის დროს), საზარე, სადროშო (დროშის მისაყუდებელი) კოშკი, სალუდე და სხვა.

ჯურხა თურმანაული – რომაში ყოფილა ერთი განთქმული მონადირე, ჯურხა თურმანაული. ერთხელ წასულა ჯუთის ჭიუხებში სანადიროდ და ერთი დიდი, თორმეტი წლის ჯიხვი მოუკლავს. ჯიხვის ხორცი და თავ-რქა წამოუღია და წამოსულა. მთაზე რომ შემდგარა, დაუნახავს, რომ ერთი რაღაც დიდი ფრინველი, არწივის მსგავსი, მიჰყვება უკან. მონადირეს უფიქრია, ეს ნამდვილად **ჯვარია** და არწივის სახით მეჩვენებაო (მონადირე არწივს არ ესროდა ჯვარის შიშით, ჯვარს არ შესცოდავდა).

მიდის მონადირე სოფელში და მიჰყვება არწივიც კივილით. რომაში რომ ჩასულა, არწივს მთისკენ უქნია პირი და რომკის პირდაპირ მაღალ ტყიან გორის წვერზე დამჯდარა. ჯვარიც იქ აუშენებიათ. ხალხი ახლოს ვერ მიდიოდა თურმე. მიუვალი ადგილი იყო, თანაც ძალიან წმიდა ადგილიო და ემინოდათო. ამიტომაც იმ გორის ქვემოთ დიდგორის ჯვარის ნიში – კოშკი – აუშენებიათ სალოცავად.

რაკი რომკის დიდგორის ჯვარი მონადირის მოყვანილი იყო, ამიტომაც ამ ჯვარს მონადირე ძალიან უყვარდა და ხელს უწყობდა ნადირობაში.

ჯურხა თურმანაულს კარგი ცხენი ჰყოლია. დილით თურმე დაჰყვდავდა და მინდორში გაუშვებდა. საღამოზე ცხენი დაღლილი და ნალებდაცვენილი მოდიოდა თურმე. ძალიან უკვირდა თურმანაულს: რა მოსდის, რა ემართება ჩემს ცხენსო. ერთ დღეს მიჰყოლია უკან. ცხენი მისულა ერთ ადგილას და დაუწყია მიწის თხრა და წყლის ლოკვა. დააკვირდა თურმანაული, ხედავს, კეძა (მუავე წყალი) ამოდის მიწიდან.

ამბობენ, თურმანაულმა დიდგორის ჯვარი მოიყვანა, თურმანაულის ცხენმა კი კეძა აღმოაჩინაო.

ჭურჭლის ფრაგმენტი შემკული სპირალური ორნამენტით, თიხა, კიკეთი.
ძვ. წ. III ათასწლეულის I ნახევარი. სსმ, არქეოლოგიის გამოფენა.

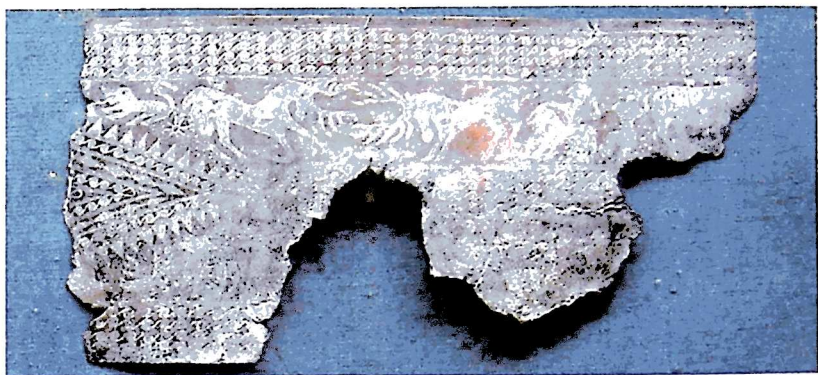
ქალის ფიგურა, თიხა, ზრამის დიდი გორა,
მარნეულის რ-ნი. ძვ. წ. VI ათასწლეული. სსმ,
არქეოლოგიის გამოფენა.

ჭურჭლის ფრაგმენტი მამაკაცის
სტილიზებული გამოსახულებით, თიხა.
იმერიის გორა, მარნეულის რ-ნი.
ძვ. წ. VI ათასწლეული. სსმ, არქეოლოგიის
გამოფენა.

რიტუალური სცენა სამლოცველოთი, ღვთაებით, ცხერის ფარით და მოდარაჯე ძაღლებით. ბრინჯაო. გამდლისწყარო, კასპის რაიონი. ძვ. წ. II ათასწლეულის II ნახევარი. სსმ, არქეოლოგიის გამოფენა.

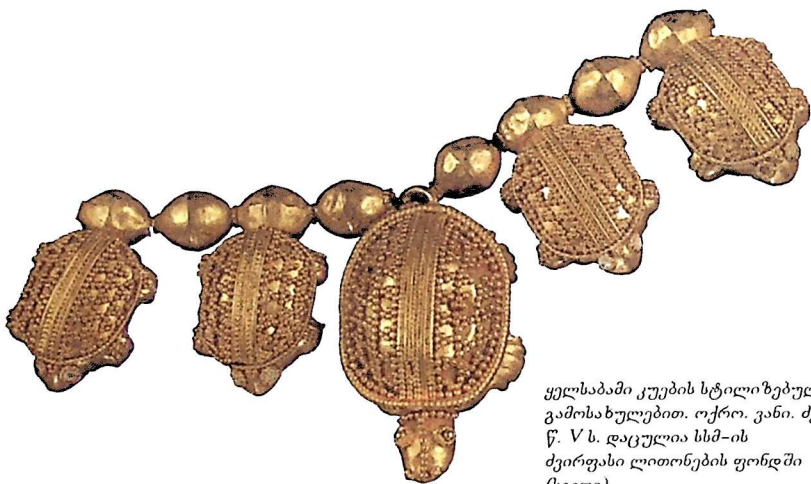
სარტყელი ირმებზე ნადირობის სცენით. ბრინჯაო. სამთავრო, მცხეთა. ძვ. წ. VIII-VII საუკუნის I ნახევარი. სსმ, არქეოლოგიის გამოფენა.

საომარი ეტლის მოდელი. ბრინჯაო. მელაანი, კახეთი. ძვ. წ. IX-VIII ს.ს. სსმ, არქეოლოგიის გამოფენა.

სასაფეთქლეები მხედრების
გამოსახულებით. ოქრო. ვანი.
ძვ. წ. IV ს-ის I ნახევარი.
დაცულია სსმ-ის ძვირფასი
ლითონების ფონდში
(სეიფი).

ველსაბაში კუების სტილიზებული
გამოსახულებით. ოქრო. ვანი. ძვ.
წ. V ს. დაცულია სსმ-ის
ძვირფასი ლითონების ფონდში
(სეიფი).

სარჩევი

ზურაბ კიკნაძე წინათქმა	5
------------------------------	---

სახელთა საძიებელი

აბრამი 9	აღების ღამე 29
აბრსკილი 11	აშეკალი 30
აბუდელაურის ტბა 12	აწყურის ღვთისმშობელი 31
აგუნა -12	ახტალა 32
ადგილის დედა 13	ბაზალეთის ტბა 33
აეთანდილის საქანი 14	ბათრადი 34
აეისგორი 14	ბაღიასტომი 35
აკვანი სამკალში 14	ბარალეთი 36
ალავერდის ტაძარი 14	ბატონები 36
ალერტის ეკლესია 15	ბაშოსგორი 36
ალვისხე 16	ბახსოლიანები 36
ალვისტანი 17	ბეგენგორი 37
ალი17	ბეთლემი 37
ამბრი-არაბი 17	ბეთლემელი ბერი 38
ამირანი 18	ბეთლემის საყდარი 38
ამირანის მთა 25	ბეთლემის სახლი 40
ამირიძის ხელი 25	ბეთქილი 40
ანგელოზი 26	ბერიკაობა 44
ანდაბი 26	ბერმუხა 44
ანდერზი 26	ბეწვის ხიდი 44
არამხუტუ 27	ბლოელი მწყემსი ქალი 44
არიშაული 28	ბლოელის სასჯელი 45
არმაზი 28	ბორჯღალი 46
ასტორი 28	ბოჭორმის კურატი 47
აფსათი 29	ბოჭორმის ხატი 48
აღდგომის მამალი 29	ბულა-ტბა 48
აღე 29	ბუჩა 48

განძი 50
 გარა 50
 გაზუა მეგრელაური 52
 გელათის აგება 53
 გერგეტის სამება 55
 გველეთის განძი 57
 გველუშაპი 57
 გველუშაპი გაქვავებული 58
 გველი 58
 გლოლის წმ. გიორგი 59
 გორგასალი 59
 გუგულების ქვეყანა 62
 გუდანი 62
 გუდანის ხატი ღილღოში 63
 გუდანის ჯვარი 64
 დავითის ჯორი 65
 დავლათი 66
 დალი 67
 დალის შვილი 67
 დანადები 68
 დასტური 68
 დედაბოძი 69
 დევ-კერპნი 69
 დიდი ხუთშაბათი 70
 დროშა 70
 ელია 72
 ერწოს ნატბეური 72
 ეშმა 73
 ვერცხლის ტბა 74
 ზეგარდის წმ. გიორგი 75
 ზღურბლი 76
 თამარი 76
 თამარის სამოთხე 77
 თას-განძი 79
 თასი 80
 თებუორიკა 81
 თეთრი გველი 82
 თეთრი გიორგი 83

თელავის ღვთაება 83
 თორღეა 84
 თუში ქაჯებში 85
 იამანის თვალი 87
 იასაული 87
 იახსარი 87
 იახსარის ზარი 90
 იგრი-ბატონი 91
 ინანი 91
 ინდუშა 92
 იობი 92
 ირემთკალო 94
 ირმის ღვიძლი 95
 ირქის ეკლესია 96
 იფნი კერიაში 96
 კარატის წვერი 97
 კარატის ჯვარი 98
 კართანა 98
 კატა 99
 კახანი 99
 კეზის ანგელოზი 100
 კეისარი 100
 კერა, კერია 100
 კვირია, კვირა, კვირაე 101
 კვრივი 101
 კინკოზაურები 102
 კოდის წყარო 102
 კოპალა 103
 კოპალას სკამი 106
 კუდიანთ წუხრა 106
 კუდიანი 107
 კუდოელი თავხევისბერი 107
 ლაგურკა 109
 ლამარია 109
 ლანჩხუთის წმ. გიორგი 110
 ლატალის წმ. გიორგი 110
 ლალი 110
 ლაშა 111

ლაშარის ბერძნული 111
 ლაშარის ჯვარი 113
 ლახტი 115
 ლენჯერის წმ. გიორგი 115
 ლომისა 115
 ლუდის მოყვარული დევი 116
 ლუთხუმელის ზმალი 117
 მაგანძური 119
 მანათობელი ხატი 119
 მანგური 119
 მარტყოფის ღვთაება 120
 მაქსიმე 120
 მაქცია 122
 მაღალანთ ეკლესია 122
 მახაშის ხატი 122
 მახუტელა 123
 მეგებრნი 123
 მგლის კერძი 124
 მეხურთვალე 125
 მეგანძური 125
 მეენე 125
 მეექვსისწერე ანგელოზი 125
 მელისკარი 125
 მეპურყველე 126
 მეპურწყლე 126
 მესეფენი 126
 მეფე ერეკლე და გუდანის ჯვარი 127
 მეფისა მონადირე 127
 მექობაური 128
 მზე და მთვარე 130
 მზის პირისნაბანი 130
 მზის ცვარი 131
 მთაწმიდა 131
 მისარონი 132
 მიქამ-გარიოს ტბა 132
 მიქიელ მთავარანგელოზი 133
 მკადრე 134
 მოდე მოძმე 134
 მორიგე ღმერთი 135
 მოძღვრის ქეა 135
 მტკავლისტოლა კაცი 135
 მტრელი 136
 მუხურის წმ. გიორგი 136
 მუხურის ხატი 137
 მყინვარის ბერები 137
 მჭედელი და ბერი 138
 ნადირთ მწყემსი 139
 ნადირთ პატრონები 139
 ნათლის სვეტი 140
 ნატერისთვალე 140
 ნატყვევარას ტბა 141
 ნაქადაგარი 142
 ნაციხვარის ეკლესია 142
 ნაწილი 143
 ნაწილიანი ცხენი 144
 ნახარელას ღვთისმშობელი 145
 ობობა 146
 ოთხრქა-ოთხყურა ცხვარი 146
 ომა 147
 ომა და დევი 147
 ოქროსბეწვიანი ვერძი 148
 ოქროსბეწვიანი კრავე 148
 ოჩოკოჩი 148
 ოჩოპინტრე 150
 პალაისტომის ტბა 151
 პატიმარი 151
 პირმზორიანი 152
 პიროფლიანები 152
 პირქუში 152
 პირქუშის განძი 155
 პირქუშის თასები 156
 ჟამნი 158
 ჟიბჟია და ვაჟინა 159
 ჟინი ანთარი 160
 რაში 161
 რკონისის ხატი 161

- როკაპი 163
 როშკის დევები 163
 რბე 164
 საგმირო 165
 საკადრისი 165
 საკიდელი 165
 სამაგანბურო 166
 სამას სამოცდასამი წმ. გიორგი 166
 სამკადრეო 167
 სამყაროს შექმნა 167
 სამძიმარი 168
 სანათა 169
 სანების ჯვარი 170
 სანების ჯვარის მკადრე 171
 სარკის წმ. გიორგი 172
 საფარველი 173
 საღვთო მალალი 173
 საყვინო 173
 სახუცო კოჭობი 174
 სიმონი 174
 სიმური 175
 სინდიურისძე 175
 სკალდის ეკლესია 176
 სკნელები 177
 სომხოს წმ. გიორგი 178
 სპარსანგელოზი 179
 სტარუნიში 180
 სულა და კურდღელა 180
 სულეთი 181
 სულიწინა 182
 სულკალმაზი 182
 სურამის ციხე 182
 ტაბაკონი 184
 ტაბაწყურის ტაბა 184
 ტბეთის ეკლესია 184
 ტყაშიმაფა 185
 ტყაშიმაფას საეარცხელი 186
 ტყელას ირემი 187
 უთურგა 189
 უთურგას დევი 190
 უკვდავების წყარო 190
 უნჯი ყმა 191
 უსანეთობის ირემი 191
 უსურმაგი 192
 უყულდაშის წმ. გიორგი (ჯგრაგი) 192
 უცნაური მთიბელი 192
 ფანდური 194
 ფანდური ოქროსი 194
 ფარნაევაზი 194
 ფასკუნჯი 195
 ფურის რქა 196
 ფუძის ანგელოზი 196
 ქადაგი 198
 ქავთარა 198
 ქალუნდაური 199
 ქალქვა 201
 ქართული ენა 201
 ქარჩაიძე 201
 ქაჯავეთის განძი 201
 ქაჯავეთის ლაშქრობა 202
 ქაჯავეთის ქალები 205
 ქედისუბნის ზატი 205
 ქერ-ოქრო 206
 ქვადქცეული მწყემსი 206
 ქვაციხისელი 207
 ქვის წულად მქცეველი 209
 ქორწილი 209
 ქურმუხის ოქროს მამალი 209
 ღვთის კარი 212
 ღვთისშვილი 212
 ყამარი 213
 ყარტაულა 214
 ყვენობა 215
 ყვაეის საყდარი 215
 ყურშა 216
 შალიანის ზატი 218

შიბი 219	წყარიშმაფა 240
შილდის ტბა 219	წყაროსგორული 241
შიო 220	წყაროსთაველი 241
შიშია 220	წყლის ძილი 242
შუბნური 221	ჭითხაროს ხატი 243
ჩელხიანი 222	ჭინკა 244
ჩორლა 222	ხანის ხარი 245
ჩოხის წმ. გიორგი 224	ხარი და ირემი 245
ჩოხის წმ. გიორგის ირემი 225	ხახმატის ჯვარი 246
ცაბაურთის ხატი 226	ხედენიში 247
ცელი 227	ხელკაცი 248
ცის გახსნა 227	ხელოსანი 248
ცის ზარები 227	ხეითო 248
ციხეგორი 228	ხის ბეჭი 248
ცროლის მთა 228	ხმალას ალვისხე 249
ცხრა 230	ხოგაის მინდი 251
ცხრაჯვარა 230	ხოლიგის წვერის ანგელოზი 253
ძარწემის წმ. გიორგი 231	ხოხორდაული 253
წერამწერალი 232	ხუტესი 255
წერაქვეთა 232	ჯავახეთ-გუთნისდედა 256
წვერის ანგელოზი 233	ჯაუნართ-სასჯელი 257
წითელი საყდარი 234	ჯგრაგი 257
წიფორელნი 234	ჯვართენა 257
წიწლიკური 236	ჯვარი 258
წმ. გიორგი და მთაყარანგელოზი 236	ჯურხა თურმანაული 259
წმ. გიორგი, ელია და მეცხვარე 239	

ზურაბ კიკნაძე

ქართული მითოლოგია

გამომცემლობა მადლობას უხდის ს. ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორს პროფესორ დავით ლორთქიფანიძეს, დირექტორის მოადგილეს სამეცნიერო დარგში - მთავარ მკვლელს ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატს თეიმურაზ შარიჭაძეს, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატს მინდია ჯალაბაძეს, არქეოლოგიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელს ირაკლი ქორიძეს და ამავე მუზეუმის ფოტოგრაფს გურამ ბუმბაშვილს წიგნზე გაწეული თანამშრომლობისათვის.

აგრეთვე: ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატს ბუბა კუდავას, ისტორიკოს მანანა შეყილაძეს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს ამირან არაბულს და ლიტერატორ ბაბუა აღუდაურს მოწოდებული ფოტომასალისათვის.

კომპიუტერული უზრუნველყოფა ია მახათაძე

გამომცემლობა-ბაკმი

საძარტველო, თბილისი 2007 წ.

E-mail bakmipublishing@posta.ge

www.bakmi.ge